UNIVERSAL LIBRARY
OU_204627
UNIVERSAL LIBRARY

మధురానురాగము

ఎస్.పి.ఎ.ఎల్. ఆఫీసు.

రాజమహేంద్రవరము

శ్రీరస్తు.

మిథునానురాగము.

[చరిత్రవిషయిక నవల]

ఇది

శ్రీపాద సుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రి ప్రణీతము.

రాజమహేంద్రవరమునందలి

యస్. పి. యే. యల్. వారిచే ప్రకటితము.

మొదటి కూర్పు.

రాయవరము

శ్రీ మేరీ ముద్రాక్షరశాలయందు ముద్రితము.

౧౯౨౮.

కాపీరయిట్]

వెల ౦-౫-౦

పీఠిక.

నవల, పాశ్చాత్యభాషా సంపర్కమువలన ఆంధ్రభాషా వధూటికి లభించిన నవీనాలంకారమని కింవదంతి. ఆఖ్యాయికా శబ్దార్థములవలన నిది ప్రవాదమని తోఁచుచున్న ఉత్కృష్టములనుబట్టి యాఖ్యాయికా నవల [illegible] స్వల్పభేదము కాన్పించుచున్నది. [illegible] [illegible]లపరిగణనమువలనఁ గలిగిన [illegible] పూర్వులు [illegible] చెప్పడినవనుట [illegible]. [illegible]సూరపర [illegible] విరచితమును కళాపూర్ణో[illegible]యము పద్య[illegible]మకమును నాఖ్యాయిక యని ఆంధ్రమహా[illegible]కుల యభిప్రాయము. పా[illegible]శ్చాత్యభాషా [illegible]ముమువలన నాఖ్యాయికా [illegible] [illegible] [illegible] భాషాపదంబగు [illegible] [illegible] ప్రచారమునకు వచ్చి [illegible] [illegible] [illegible] వచనకంటె [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]ంచుచున్నది.

[illegible]న్పించుచున్నది. నవ్యులను [illegible]త్రి[illegible] నమును నున్నతాశయములను గమించి [illegible] ధ్రజాతీయ ఘనతను లోకమున [illegible] కాన [illegible] నేయనెంచు నాంధ్ర [illegible] [illegible] కాఖ్యాయికా రచన మవశ్యక [illegible]

ఆంధ్రమున నింతవఱకు [illegible] కాఖ్యా[illegible] వెలసినవిగాని [illegible] [illegible] వైభవములను [illegible]కటించునది [illegible] ఇది యెంతయు విచారకరము. [illegible]యున్నట్టి [illegible] నాంధ్రదేశచరిత్రము ప్రకటింపఁ [illegible]డకపోవుట దీనికిఁ గారణమని [illegible] [illegible]ప్పరు. కాని యిదియుంత [illegible] [illegible] ని చెప్పుటకు [illegible].

నే నాఖ్యాయికారచనము నేయఁదలంచు కొనినప్పుడు [illegible] నాంధ్రుల కథల [illegible] [illegible]

...ఖ్యాయిక యీ గ్రంథ పరిమా ...ణించుగ నేడెనిమిది వందల పు

నా నిగ్రహముగు శ్రీయుత మ ద్రాస్ [illegible] యీ కథను జూపి యిది ముఖ్య ప్రియముగ దగిన దేయనియు, నేను కోరుట రాంధ్రుల చరిత్రములనే గాని మరి యొక చరిత్రముల నాఖ్యాయికలుగా వ్రా యను మా శపథము కలంకితము కాజాలద నియుం, గథ చిన్నదగుటవలన స్వల్పకాలము నందే పూర్తియగును గావున బొబ్బిలియుద్ధ చరిత్రమును బూర్తిగ దెలిసికొను లోపున ముందుగ నీకథ వ్రాయుమని బలవంతపెట్టుట వలననట్లయని నేనీ గ్రంథమును ౧౫-౮-౧౨ తేదీని బ్రారంభించితిని. కాని యీనడు మ సంభవించిన యనారోగ్యమువలనను, నిరు త్సాహమువలనను నింకను గొన్ని కారణముల [illegible] సవరించు నీచిన్ని గ్రంథమునకూ [illegible] ప్పటికిం జాలం బొందికలు గలిగెను. ఇక్క తన నింద నేక దోషములుండవచ్చును. సన్ని ధి లేకపోవుటవలన నింకను ముద్రాస్థాలిత్య ములుగూడం జాలనున్నవి. కొన్నిటిని ద ప్పొప్పులపట్టికలోం జూపితిని. అర్థానుస్వా రశకటరేఫాదికములగునవి యింకనుగొన్నియు న్నవి. వాని నన్నిటిని సవరించికొని చదువు టకుం బాఠకులను బ్రార్థించుచున్నాండను. రెండవకూర్పునం దన్నియు సవరించెదను.

హైందవాలంకారికుల శాసనమునకు వ్య తిరేకముగ నీకథ కేవల[illegible] ముగి సినది. కాలక్రమమున నభిరుచులు మాఱుట యు, నూత్నాభిరుచులు గలుగుటయు సహజ ము. పరిణామసిద్ధాంతము ననుసరించి యిట్లు స్వతంత్రించినందులకు క్షమింపం బండితులు ప్రార్థితులు.

ఇంక బొబ్బిలియుద్ధ మను నాఖ్యాయికను మఱలం బ్రారంభించెదను. అనారోగ్యము, నిరుత్సాహము, నింక[illegible] సాంసారికము లగు [illegible] చో, ధన్యాత్...

తప్పొప్పుల పట్టిక.

పుట	దొంతి	పంక్తి.	తప్పు	ఒప్పు.
౩	౨	౧౭	యీాపడవను	యాపడవను
,,	,,	౨౨	మంటపముగరి	మంటపము
౪	౨	౧౭	ధనుర్విము [illegible]లను	ధనుర్విమ
౫	౨	౨౬	మూర్ధ్నము	మూర్ధః
౭	౧	౫	మూర్ధ్నము	మూర్[illegible]
౮	౧	౧	సిదమత్తు	ని[illegible]
౧౨	౨		పరిశిక్తము	[illegible]
౧౯			యాత్మ	

౧౨	ఎవరో	ఎతఁడో
౧౦	అలంలరించు	అలంకరించు
౫	సించి	నించిభాస్కరుఁడు
౧౨	యోవనుఁడు	యౌవనుఁడు
౨౮	భోజనమైనదనే	భోజనమైనదనియే
౨౫	విసికివేసారి	విసిగివేసారి
౧	బరిణముగుట	బరిణయముగుట
౪	మింగకుండ	మ్రింగకుండ
	బ్రచండు	[illegible]
	బకటపఱు.	
	అదియా	
	ాగ్	

శ్రీ ర స్తు.

మి ఘ నా ను రా గ ము.

ప్రథమ ప్రకరణము.

దేవీ గ్రామమున నొక తటాకము కలదు. అది విశాలమును వినీల జల గంభీరమునై యుండెను. ఆ పుష్కరిణీ తీరమున గుజ్జు లే మావిగున్నలును, బోదె చెన్నలును, నట నట వకుళ వృక్షములును వరుసలు దీరి దర్శనీయములై యుండెను. పడమటి యొడ్డున నొక దనర్భ్య మికా సౌధ రాజమును, తూర్పు తీరమున మండపమును, దక్షిణపు గొడ్డున సామాన్య గృహస్థుల పర్ణ కుటీరములు గలవు. ఆ పుష్కరిణీ తీరములు నీల శిలా నిర్మిత సోపాన పరంపరా నిబద్ధములై మనోహరములై యుండెను.

ఇయ్యది వసంత వాసరములు. పుష్కరిణీ ... మండనాయమానములగు గుజ్జు లే ... వకుళ వృక్షములును, జక...
...లై హృదయాకర...
పాటల కుసుమజాల...
రిత బాల రసాల...
తారా పరివ్యా...ము వలె వెలుంగుచుండెను. కాని తారా సముదయము నిర్గంధము. రసాల కుసుమ విసరమో? సుగంధ సహితము. మరంద భరితము. కావుననే చూత కుసుమము మీన కేతనుని పంచబాణములలో నొకటి యైనది.

ఒకనాటి సాయంకాలమున నా కాసారము వాయు విక్షేపముచే దరంగ మాలికాభిరామమై యుండెను. తరంగాగ్రముల యందలి ఫేన రేఖా ... పరలు వినీలాకాశము నందలి తారా గణముల వలెను, గామినీ మణి కటి స్థలమునై నడయాడుచు మ... మధుకర సందోహముం దలంపి... అతి గుంఫున ... వ్యాప్తమునై ... సుగంధ కుట్మలముల వలెను, ... కగం;

...్త్తిక రాశుల వలెను బుష్కరిణీ కాల జలమునఁ బ్రతి బింబి తములగు నూత కుసుమ గుచ్ఛకములవలెను బ్రకాశించు చుండెను. కుసు మాసవము నాని మద బంభరములు ఝుంకార ధ్వనులు సేయు చుండెను. వకుళ శాఖలపైఁ గూరుచుండి హరిత పత్రముల మాటునఁ దమ శరీరములను గోపనము గావించుకొని వసంత కోకిలలు "కుహూ, కుహూ" కూజితములఁ చే దిక్కుహరములు ముఖరితములు సేయు చుండెను. తరంగ సంఘట్ట ప్రభూతములగు మర్మర ధ్వనులు మృదంగ రావముల ననుకరించుచు నావ్యంగ్య గీతములకుఁ బ్రాణము వోయుచుండెను.

అప్పుడా మేడ దరినుండి యొక చిన్న నౌక మందపము దెసకుఁ బ్రయాణము సేయుచుండెను. అందొక బాలకుఁడు నిరువురు బాలికలు నుండిరి. బాలకుని పే రేసాజీ. ప్రాయము పదునాలు వత్సరములు. ఒక బాలిక ...ు సరోజిని. రెండవ బాలిక పేరు ... ఇరువురు సవయస్కులు. ప్రా... ... ఏసాజీ కర్ణధా... ము ...ం

...గు చుండెను. అంత కంతకుఁ దరంగోద్రేకము హెచ్చుగు చుండెను. తద... గుణముగఁ బడవయు బంతి వలెఁ దేలియాడుచుండెను. కాని వారెంత మాత్రమును భయపడుట లేదు. వారికి నౌకా విహారము ప్రతి దిన పరిచితము. అక్కతన వారి యుత్సాహ మినుమడించెను. ఉత్సాహాతిశయముచే బాలిక లొక గీతముఁ బ్రారంభించిరి. ఆ గీతధ్వనులు షట్పద ఝుంకారాదులతో మిళితములై మనో మోహనముగ విన వచ్చు చుండెను.

గానము మానినుల కొఱకు నుద్దేశింపఁ బడినది. కానిచో వారి కంఠముల యందంత మార్దవ మేల యుండును? మనోహర మగు కలవాణి శబ్దము స్త్రీలకే చెంద నేల? ఒక గానమే కాదు. ఎల్లవిద్యలు స్త్రీల వలన మిగులఁ బ్రకాశించును. సర్వ విద్యాధి దేవత యొక యబల యైనప్పుడు మా సిద్ధాంత మేల మృష యగును. ...ృష్ణుని గాన లహరిచే బృందావన ...లితమగుట నిజమే. కాని శ్రీకృష్ణుఁడు మురళీ ధరుఁడై గానము సేయు నపుడా నయన చలనము, నా దంత శ్రేణి సొబగు ... యధర విలాసము, గం...శము మీఁది యా తా... ... విడంబనము, స్వేదో...

ద బిందు సందోహ విలసిత మగు నా స్నిగ్ధోజ్జ్వల ఫాలతలము తీరు, నా మృదు మధుర స్వర కల్పనము, నా గంభీర రాగాలాపము నే పురుషున కుండును?

అద్వితీయ మగు నా బాలికల గాన మాలకించి విమోహితుఁడై పోయి యేసాజీ పడవ నడుపుట మఱచి పోయెను. ఆ నౌకయుఁ దరంగముల తోఁ గూడ మారు దారి పట్టెను. ఇట్లు కొన్ని నిముసములు కడచి పోయెను. ఇంతలో దక్షిణ తీరము నుండి యొక బాలిక "త్వరగ రం" డని కేకవైచి చెప్పెను. ఆ కేక విని యేసాజీ ప్రబోధితుఁడై మఱలఁ బడవ నడపఁ దొడఁగెను. ఆలస్య మగుచున్నదని గీత మాపి కమలయుఁ బడవ నడపఁ బ్రయత్నించెను. కాని సరోజిని వారించి "నొకను మా యన్న నడపు చున్నాఁడు. చాలదా? నీవు నేల శ్రమ పడ వలెను? కమలా! చూడు. ఈ తరంగాగ్రముల యందలి ఫేన రేఖ యెంత మనోహరమై యున్నదో" యని పలికెను. కమల తన ప్రయత్నమును విడిచెను.

నావ యూఁగుచుఁ దూఁగుచు గమ్య స్థానము దెసకుఁ బోవు చుండెను. కెరటములు లేట లే ... నావ ... ట్టుకొను చుండెను. సరోజినీ కమలలు తరంగ మాలిక పై దృష్టి సారించిరి. అస్త గామి యగు సూర్య భగవానుని యరుణ కిరణములు ప్రసరించుటం జేసి యాఫేనరేఖ యాపద్రక్తికమైయుండెను. ఆహా! సృష్టి వైచిత్ర్యము! వినీల జలములనుండి ధవళ మగు ఫేనరేఖ యుద్భవించుచున్నది! ఆ తెల్లని ఫేనరేఖ తరణికిరణప్రసారముచేర క్తిమమైసొంపులు గులుకుచున్నది! దానిందిలకించి మానవు లానంద పరవశు లై పోవుచున్నారు!

ఇంతలో నావ తీరమును సమీపించెను. తరంగ హతిచేఁ బావంచలకుఁ దగిలి పగులకుండ యేసాజీ నావ నతి భద్రముగఁ దీరముఁ జేర్చెను. ఏసాజీ యింటఁ బని చేయు పరిచారకుండొకఁడట నుండి యీ పడవను నిరపాయముగ నుండు నట్లు కట్టి వైచెను. నావాతరణము గావించి సరోజినీ కమల లేసాజీ వెంట మంద మంద గమనములతో నొడ్డెక్కిరి. అంతకు మున్నే మంటపముదరిఁ జేరియున్న కుముదిని, రతి సుందరి, మోహిని, చంద్రిక, మృణాలిని మున్నగు బాలిక లెదురుగ వచ్చి వారి నత్యుత్సాహముతో గమ్య స్థానమునకుఁ దీసికొని పోయిరి.

... ముఖమున కెదురుగ నున్న ... ద్వాల తలము మీఁదికి ... గుగ ...

గి వంగి యున్న వకుళ శాఖ కెనిమిది దారములు కట్టఁబడి వ్రేలు చుండెను. కన్నియ లెనమండ్రు నా దారములం దొక్కొక్కటి గ్రహించి కంఠములు మేళవించి తారక స్థాయిని గానము చేయుచుఁ జిఱుతలతోఁ దాళము వేయుచు లయ తప్పకుండఁ బదవిన్యాసముఁ గావించుచు జడ కోలాటముఁ బ్రారంభించిరి.

ఆ బాలికా మణుల సుకుమార పద పల్లవములు మృదుల మగు నా పచ్చికపై వృక్ష చ్యుతము లగు కోమల కుసుమముల వలె నతి మృదువుగ విన్యస్తములగు చుండెను. వకుళ శాఖకుఁ గట్టఁబడి యున్న దారము లెనిమిదియు నా బాలికల పరివర్తనముచే జడ యల్లుకొని పోవు చుండెను. ఆ కన్నియల కర కంకణముల హృద్యా రావములును, మంజీరముల యవ్యక్త మధుర ధ్వనులును, జిఱుతల చిట చిట ధ్వానములును [illegible] గానమును గలిసి భృంగ ఝంకృతుల తోడను, గోకిల కుహూ కూజితముల తోడను బుష్కరిణీ తరంగ మర్మర ధ్వనుల తోడను మిళితములై గంధ వహునిపై స్వారి వెడలి యెటకో పోవు చుండెను. మండప వేదికపై నున్న యేసాజీ యానం దాతిశయముచేఁ బారవశ్యము నంది యుండెను.

ఏసాజీ యానంద పరవశుఁడై యుండె ననుటలో నాశ్చర్య మేమి యున్నది? కోయిల కూఁతలును, వీచీ మర్మర ధ్వనులును, షట్పద గీతములును, గలిసి శ్రవణానందము సేయుచుండఁ, దరంగ తుషార సముదయమ్ములం జలకమాడి సహకార వకుళ కుసుమ సౌరభములం గొల్లలాడి మలయ పవమానుఁడు హాయిగ వీచుచుండ, జడ కోలాటము వేయుచున్న బాలికల కర కంకణ పద మంజీరముల మధుర ధ్వనులును, జిఱుతల హృద్యా రావములును, మనోహర మగు గానమును నాలకించిన నెవరు ప్రహృష్ట హృదయులు కాకుందురు? అత్యద్భుత మగు నా జడ యల్లికం గాంచి యెవరాశ్చర్య చమకితులు కాకుందురు? ధనుర్విముక్తలగు పంచ బాణుని కుసుమ సాయకముల వలెఁ జరియించుచున్న యీ బాలికలం గని యెవరు విమోహితులు కాకుందురు?

ఆనంద పరవశుఁడై తా నట్లెంత తడవు కూర్చుండెనో యేసాజీ యెఱుఁగఁడు. తదేక దృష్టితోఁ దా మెంత కాల మట్లు కోలాటము గావించిరో బాలిక లంతకన్న నెఱుఁగరు. ఏసాజీ యట్లే కూర్చుండి యుండెను. బాలికలు కోలాట[illegible]యుచునే యుండిరి.

అంతలో సూర్య భగవానుఁ డంతర్హితుం డయ్యెను. గంభీర నీలాకాశమునఁ దారక లటు నిటు నస్పష్ట రూపులతో మిణుకు మిణుకు మను చుండెను. ఏనాఁటికి వైలక్షణ్య మేమియుఁ గలుగ లేదు. బాలిక లట్లే పాడు చుండిరి. చంద్రోదయ మయ్యెను. క్రమ క్రమముగ జ్యోత్స్నా లహరిచే బ్రహ్మాండ భాండ మంతయుఁ బ్రపూరిత మయ్యెను. ఇంకను వా రట్లే యుండిరి. అకలుష చంద్రికా క్రీడచే బాలికల యుత్సాహ మినుమడించెను. వారి గానమున కొక నూతన మాధుర్య మెనఁ గూడెను. ఏనాఁటికిఁ బారవశ్య మతిశయించెను. బాలిక లింక నట్లే యుండిరి. జడ పూర్తి యగు చుండెను. కాని యంతలో న్నృగాలిని కాలు తగిలి కమల పడి పోయెను. ఆ పడుట లో నామె లలాటము చంద్రిక పాద మంజీరము నకు గాఢముగఁ దగిలెను. దుర్భర వాయు విక్షేపము వలన నాశ్రయ విముక్తయై భూమిపైఁ బడి యున్న వార్షికేలా లతిక వలెఁ గమల యా శాద్వల తలమునఁ బడిపోయి యుండెను.

కమల పడుట తోడనే యా ప్రదేశము హఠాత్తుగ నిశ్శబ్ద మయ్యెను.

రని యొక కేక విన వచ్చెను. ఎవరు ... బాలిక లెల్లరును గమల చుట్టును నిల్చి కూర్చుండి చూచి విస్మయము నొందిరి. సరోజిని “కమలా!” యని పలుకరించెను గాని యామె పలుక లేదు. ఇస్సని నిట్టూర్పు విడిచి కమల బాలికల దెసకుఁ జూచెను. కాని కమల పలుక కుండుటచే సరోజిని హృదయమున విచారము పొంగి పొరలి పోయెను. ఆ విచారము నాపుకొన లేక యతి ప్రయత్నముతో సరోజిని “యోగాజీ! కమల పడిపోయిన” దని గద్గద స్వరముతోఁ బలికెను.

బాలికలు గానము మానుట తోడనే యోగాజీ పారవశ్యమునకు భంగము గలిగెను. కాని యింత హఠాత్తుగ నింత నిశ్శబ్దత యేల కలుగ వలెనని యోగాజీ విస్మయం పడెను. ఆ విస్మయమునకుఁ దోడు సరోజిని పలుకు వినిన తోడనే యాతనికి శిరస్సున వజ్రాఘాతమైనట్లగుటచే క్షణ కాలము దిగ్భ్రమఁ జెంది యేమి యేమి యని యత్యాత్రముతోఁ గమల చెంతకు వచ్చి యుపవిష్టుఁడై యామె మూర్ధమును దన యంకతలమున నిడికొని దుఃఖముతోఁ “గవ

సరోజినికి దుఃఖ మధికమగు చుండెను. పొంగి పొంగి వచ్చుచున్న దుఃఖముచేఁ గనుఁగొలుకుల నుండి ధారలు నవిరళాశ్రు బిందుసంఘముంబుచే నామె వలె పాటుగ నైచికొనిన వలిపము తడిసి పోవు చుండెను. వికల హృదయుఁడై యేసాజీ కమల నెమ్మొగము నవలోకింప నా పండు వెన్నెలలో నామె యలిక భాగమున వ్రేలెడంత బొప్పియు, దర్పణ ప్రతి మానములగు కపోలములపై నవిరళాశ్రు ధారలు నాతనికిఁ గాన్పించెను.

వెంటనే యాతని హృదయ ఫలకము సహస్రధా విదారితం బయ్యెను. దుఃఖ భరముచే నాతని కంఠము రుద్ధమై పోయెను. ఆతని కనుఁగొలుకుల నుండి యొక్క మాఱుగ నాలుగైదు బాష్ప బిందువులు కమల మోమునఁ బడెను. అది గని కమల "యేసాజీ! విచారించు చుంటివా?" యని హీన స్వరముతోఁ బ్రశ్నించెను. అది విని సరోజిని మఱింత యేడ్వ సాగెను. ఆమెను జూచి కుముదిని యేడ్వ సాగెను. కుముదినిం జూచి, చంద్రిక, చంద్రికఁ జూచి యిందిర, యిట్లందఱు నేడ్వం దొడంగిరి. ఆహా! క్షణము క్రిందట నానంద భరితమై యున్న రంగ స్థల మిప్పు డెట్టి స్థితిలో నున్నది!

ఈ స్థితి యంతయుం జూచి యచ్చెరు వడి కమల, యేసాజీ కంఠము నవలంబనము గావించుకొని లేచి కూరుచుండి విచారింప వలదని యందఱను వారించెను. కాని వారు విచారించుట మానలేదు. "కమలా! రక్తము వచ్చుట లేదుగద" "కట్టా! యెంత దెబ్బ తగిలినది?" యని యందఱు నన్ని విధములఁ బ్రశ్నింప సాగిరి. "చెలులారా! యింత మాత్రమునకే యింత విచారమా? నా కేమియు బాధ లేదు. లెండు. ప్రొద్దు పోయినది యింటికిఁ బోద" మని కమల లేచి నిలువఁ బడెను. కాని వారట్లే యుండిరి. కమల యొకింత తడ వట్లే యుండి తుదకు సరోజినిం జేయి పట్టి లేవఁ దీసి విచారింప వలదని బతిమాలెను. ఇఁక విచారించుట వలనఁ బ్రయోజనము లేదని తలంచి లేచి యేసాజీ యింటికిఁ బోవ నల్లర నాజ్ఞాపించి కమలాసరోజినులతోఁ బడవ దెసకు బయలుదేరెను.

ద్వితీయ ప్రకరణము.

ఏసాజీ సరోజినులు గైదండ నొసంగి మెల్లగ సోపానావతరణముఁ గావించి కమలను పడవ నెక్కించిరి. సరోజిని కమలను బరుండఁజేసి యామె మూర్ధ్నమును దన యంకమునఁ జేర్చికొని కూరుచుండెను. ఏసాజీ మెల్లగఁ బలుకం జేకొని తరంగోద్రేకముచేఁ గల్లోలమై యున్న యీ తటాకమున నా చిన్ని పడవను నడపింపసాగెను.

కాని యీ చిన్ని నావను నడుపుటకా యువనునకుఁ గష్టముగా నుండెను. కేవలము తరంగోద్రేకము వలనఁ గష్టముగ నుండె నని చెప్పుటకు వీలులేదు. నాలుగు గడియల క్రిందట నీ చిన్న పడవ యాతని యిచ్ఛ వచ్చినట్లు ప్రవర్తించినదే. అదియే తటాకము. అల లట్లే యుండెను. కోయిలలు కూయుచునే యుండెను. షట్పద గానములు సెలంగుచునే యుండెను. చల్లగాలి హాయిగ వీచుచునే యుండెను. సహకార వకుళ కుసుమ సౌరభములు మిళితములై ఘ్రాణేంద్రియము దనుపుచునే యుండెను. పయిం బయిగ ధరాతలం బంతయు వసంత చంద్ర చంద్రికా పరివ్యాప్తంబై మనోమోహనమై యుండెను. స్వయముగ నాతం డద్వితీయ నౌకా విహార నైపుణ్యముం గలిగియే యుండెను. కాని యెన్ని యుండిన నేమి లాభము? ఇవన్నియు నెద్దాని ప్రభవమునకుఁ గారణములో, జీవయాత్ర కేది ముఖ్యమో యట్టి యుత్సాహము నాతఁడు గోలుపోయి యుండెను. దేనిం గాంచిన ననిర్వాచ్య మగు మహానందము కలుగునో, దేనిం జూడకున్న దుర్భర క్షోభాతిశయముచే హృదయ వైకల్యముండునో, యా కమలా ముఖ మండల మా విమల కౌముదిలో మంజీరా ఘ్రాత గ్రంధియుతమై, సుకుమార కర పల్లవాచ్ఛాదితమై, దీర్ఘ నిశ్వాస పరంపరా [illegible] బింబాధరమై, బాష్పజల పరివ్యాప్త నయన యుగళమై, ఘర్మ కణాలంకృత కపోల ద్వంద్వమై, వ్యజన తాంచిత రోజినీ చేలాంచల చాంచల్య [illegible] కుంతల సందోహమై [illegible] గాన్పించుచుండ నాత[illegible] కు[illegible] మెట్లుండును?

ఉత్సాహ భంగము వలనను బల శైథిల్యము వలన నేసాజక్కఁగ నడప [illegible] నుండె

థ మగు నిద్ర మత్తుచేఁ జేయుచున్న ఇనిని మాని .యంతలోఁ బ్రబోధితుఁడై మఱల చేసి మఱల మానువాని వలె నాతఁడు సంక్షుభిత చిత్తుఁడై యొక్కొక్కప్పుడు పడవ నడుపుట మాని మఱల నడిపి, మఱల మాని, మఱల నడ్పు చుండెను. ఇప్పుడు పడవ తటాక మధ్యమున నున్నది. అంతలి వారికా సంగతి తెలియదు. తమలోఁ దేకమంతలన, ఘోరాయమానమై యున్న స్థితిలో నున్న సంగతి వారికిఁ దెలియనే లేదు.

ఎవరును మాట్లాడుట లేదు. విషాదాతిశయము వలననో దీర్ఘాలోచనము వల్లనో, భయము వలననో, మతే కారణము వలననో వారు నిశ్శబ్దముగ నుండిరి. కాని యంతలో "వహా! వచ్చినది వచ్చిన" దని కమల హఠాత్తుగా లేచి కూర్చుండెను. అస్వ మనస్కులై యున్న యేసాజీయు సరోజిని విస్మితులైరి.

"కమలా! ఏమి వచ్చినది?"

"ఏసాజీ! ఎఱుఁగవా? నీవేగాదా బెదిరిఁ గొట్టితివి!"

అని కమల ప్రత్యుత్తర మిచ్చెను. కాని యా మాట యర్థము చేసికొనఁజాలక పోయెను. ఏసాజీ కీ మాటల కర్థము గాన్పించెను. పుష్కరిణిలో నౌకా విహారముఁ గావించు చుండుటేమి? మహారణ్యమునఁ బులిని వేటాడు టేమి? ఆతఁడు పలవరించుచుంటి నా? యని కమల నడిగెను గాని యది నిజముగాదు. ఇందలి నిజ మేమన? సరోజిని యంక తల ముపధానముగఁ బరుండి యున్న కమల వానంతిక వాత పోత స్పర్శచే నిద్రం దవిలి యొక స్వప్నముం గాంచెను. ఆ స్వప్న వృత్తాంత మిది.

కమల యొక భయంక రారణ్యమున నిలిచి యుండెను. తానట కెట్లు వచ్చెనో కమల యెఱుంగదు. ఆమె చుట్టును వానరములు కుప్పి గంతులు వేయు చుండెను. ఒక్కొక్కప్పుడు కొన్ని మీఁదికి దుముక నుంకించు చుండెను. ఇంతలో ఘళ ఘళ మని యొక మేఘ గర్జనము విన వచ్చెను. ఆకసమున నొక్క మేఘ శకల మైనను లేదు. కడవలతోఁ గుమ్మరించి నట్లు వర్షము కురియు చుండెను. కాని భూమిపై నొక్క చినుకైనఁ బడుట లేదు. ఆ వర్ష ధారలన్నియు నేమైపోవుచున్నవో తెలియదు. కమల మీఁదను నొక్క చినుకు పడుట లేదు. కాని వానరములు మాత్రము తడిసిపోవు చుండెను. చూడఁగా వాని ముఖములు మారెడేసి గడ్డములు గల భయంక

ద్వితీయ ప్రకరణము.

రములగు మహమ్మదీయ ముఖములు
గా మారిపోయెను. ఇంతలో వనము
తియు దగ్ధమై పోఁజొచ్చెను. ము
సలాకస మంటలు చూచెను. అరణ్య
మంతయు ధూమావృతమై పోయెను.
గాని యా పొగ పరిమళమును వెదచ
ల్లు చుండెను. ఆ దావానలమును జూ
చి కమల భయకంపిత కాఁజొచ్చెను.
ఇంతలోఁ "కమలా! వెఱవకుము. వె
ఱవకు" మని యొక గంభీర వాక్యము
విన వచ్చెను. ఆమె నలుగడలం బరి
కించి చూచెను. పొగయు మంటయు
నదృశ్యము లైపోయెను. కాని ప్ర
క్క నొక సాంద్ర నికుంజాంతరమున
నొక తుపాకిం బట్టి యేసాజీ కూ
ర్చుండి యుండెను. కమల మొక్కు [illegible]
[illegible] తెచ్చికొనెను గాని ముందు
[illegible] నెట్ట యెదుట బెబ్బులి కీ
[illegible] కొని [illegible] ండి [illegible]
[illegible]

చుచు లేచి కూర్చుండెను.
ఇట్టి స్వప్నమును గాంచిన కమల
"పలవరించు చుంటివా?" యను నే
సాజి ప్రశ్నమున కేమి ప్రత్యుత్తర
మీయఁ గలదు? ఆ ప్రశ్నమున కా
మె కర్థము తెలియ లేదు. ఆలోచిం
చి చూచెను. ఏమియుఁ దోఁచలేదు.
అప్పటికిఁ దాను నొకస్థలమై నుంటినని తె
లిసికొని కలఁ గాంచితినని నవ్వుచు నా
స్వప్న వృత్తాంతము వారికిఁ జెప్పెను.
ఇది యంతయు నాలకించి యేసాజీ
యు సరోజినియు నవ్వఁ జొచ్చిరి. క
మల యేమియు మాటాడ లేదు. ఈ
సంగ్రహమున నేసాజి పడవను నడపుట
[illegible] ను. అక్కడ నది తరంగ
[illegible] సుత్తర తీరమును సమీపించె
ను. అందలి [illegible] తెలి
[illegible] గాని యుత్తరపు టొడ్డున నూ
[illegible] యుండిన యూవనుఁ డొకఁడు
[illegible] చెను. అది విని నే
[illegible] పులివేట

తృతీయ ప్రకరణము.

వారు ముగ్గురును బడవఁ దిగిరి. అంతకు మున్నే యటఁ జేరి యున్న పరిచారకుఁ డా నానను యథా స్థానమునకుం గొంపోయెను. కమలా సరోజిను లొకరి చేయి నొకరు గైకొని యేసాజీ పులివేఁటను గుఱించి నవ్వుకొనుచు నేసాజీ వెనువెంట మెలమెల్లగ నా సోపానారోహణముఁ గావించు చుండిరి. ఇంతలో నా చతుర్భూమికా సౌధమునుండి "తారా! పిల్ల లింకను రాలేదు. చూచిరా" యను నొక మాట వారికి విన వచ్చెను.

వెంటనే వారికిఁ బూర్వ స్మృతి కలిగెను. "విహారమునకుఁ బోవు నపు డానందముతో నరిగితిమి. [illegible] దెబ్బ తగులుటచే నా యానందమును గోలు పోయి వచ్చు చున్నారము. కమల ముఖమును గాంచి యమున యేమనుకొనునో? జనని యేమన[illegible] యని యేసాజీ[illegible] యొకింత యుత్సాహమును గోలు పోయెను. "ఈ స్వల్పమునకై వీ రింతగ విచారింప నేల? నా కిప్పు డెంతమాత్రమును బాధ లేదు. నేఁడో రేపో బొప్పి కూడ మాయమై పోవును. భూమిపై మనుజుల కింత మాత్రము కష్టమైనఁ గలుగ కుండునా?" యని యమున యనుకొన సాగెను.

ఈ విధముగ వారు ముగ్గురును యోచనాధీన మనస్కులై యెట్టకేల కా మేడ గుమ్మము సమీపించిరి. వీరినిఁ గాంచి యొక బాలుఁడు "వచ్చినారు, వచ్చినా" రని పరుగు పరుగున వచ్చి యేసాజీ చంక కెగఁ బ్రాఁకెను. [illegible] ప్పాని యొక్క[illegible] దీసి నడుగూగెను. [illegible] కొనక [illegible] వెల్లనై యున్న బాలకు నతి [illegible] కమల [illegible]

యున్నారు. సరోజిని యేదీ? కమలా! మీ యమ్మ నీ కొఱకు కిటకే వచ్చిన" యని పలికెను.

తార యిట్లెందులకనెనో గాని యీ మాటలవలన నేసాజీ సరోజినుల యాందోళన మధికం బయ్యెను. "మా యమ్మయు యమునయుఁ గమల మొగ మొక్క మాటె చూచెదరు. యమున విచారింపక మానదు. కమల దెబ్బను గాంచియు యమున విచారము నరసియు మా యమ్మ యేమి చేయునో" యని వారు తహ తహ పడఁ జొచ్చిరి. ఏసాజీ సరోజినులలో [illegible]రును గమలం బడఁ ద్రోసి యుండ[illegible]. కమలకు వారి వలన దెబ్బ తగిలి యుండ లేదు. ఇంక వారి కా విచారమేల? ఈ సందేహామే మమ్ముఁ బీడించు చున్నది.

తన చంక నున్న మురళీ ధరుని[illegible] తా[illegible] టలను విస్పష్టముగ నాలకింపనే లేదు. అక్కతన నామె తిన్నగ వారి [illegible] వెంట నరుగు చుండెను. ఒండేమియు మాట్లాడక వా రెల్లలు నా మేడ గుమ్మమును దాటి లోనఁ బ్రవేశించిరి.

ఇట వేఱొక విషయము చెప్ప వలసి యున్నది. దేవీ గ్రామమున నారాయణరా వను నొక పెద్దమనుష్యుఁ డుండెను. అతఁడు విశేష ధనవంతుఁడు. వీరుఁడు. న్యాయవంతుఁడు. పరోపకార పారీణుఁడు. అంతటి సంపన్నుఁ డా యూర లేఁడు. ఆతని కా గ్రామమునఁ జక్రవర్తి కున్నంత గౌరవము గలదు. ఆతని మాట కం దెదురు నెదు రాడు వారు లేరు. ఆ గ్రామ వాసుల నాతఁ డాత్మ బంధువులుగాఁ దలంచు చుండును. ఆతఁ డభిమాన శాలి యగు మహారాష్ట్రుఁడు. కమలా సరోజినులు నేసాజీయుఁ బ్రవేశించిన యా చతుర్భూమికా సౌధ రాజ మాతనిది. ఏసాజీ యాతని జ్యేష్ఠ పుత్త్రుఁడు. మురళీ ధరుఁడు కడ గొట్టు కొడుకు. సరోజిని యాతని యేక పుత్త్రిక. కమల పొరుగింటి వారి బిడ్డ.

కమలా సరోజినులు నేసాజీయు నట్లు తారతో ద్వారము దాటి లోపలఁ బ్రవేశించి ప్రక్క వసారాలో నున్న [illegible] మీఁది కెక్కి యొక యంగణమునఁ బ్రవేశించిరి. అట నున్న మెట్ల మీఁద నుండి రెండవ యంతస్తుఁ బ్రవేశించిరి. అట కరుగు నప్పటి కేసాజీ సరోజినుల యాందోళనము మఱింత వృద్ధి యయ్యెను.

సుగంధమును వెద చల్లుచు నొక

దీపిక యగు యయంగణమునఁ దేజఃపుంజములచే విరాజమానము గానిచ్చుచుండెను. పుష్కరిణీ తరంగ యపార జలమ్ముల జలకమాడి సహకార వకుళ కుసుమ సౌరభములం గొల్లలాడి హాయిగ వీచు మంద మారుతమున కానందించుచు నిరుపు రంగన లా యంగణమునఁ గూర్చుండి యేవో ముచ్చటించుకొను చుండిరి. అందొక యామె పుణ్యస్త్రీ, రెండవ స్త్రీ వితంతువు. పుణ్యస్త్రీ పేరు శారద. వితంతువు పేరు యమున. [illegible] రమా రమిా నలువది యేండ్లు వయస్సుండెను. శారద [illegible] తల్లి. యమున కమల జనని.

కమలయు సరోజయు [illegible] పటఁ [illegible] తోడనే కమల చంక నుండి దిగి [illegible] ధరఁ "ఉమ్మా! అన్న నన్నెత్తుకొన [illegible] తల్లి [illegible] దలి?" యని ప్రశ్నించెను.

"[illegible] టము వేయుచుం [illegible] గమల పడి [illegible] యినది. అక్కట తన నించుక జా[illegible] దని [illegible] ప్రత్యుత్తర[illegible]ము.

"ఏల పడెను? దెబ్బ తగుల లేదు కదా" యని శారద యతి రభసమున [illegible] మలను దగ్గరకుఁ దీసి "కమలా! దెబ్బ తగుల లేదు గదా?" యని దాని[illegible]మె ముఖము వంకఁ జూచెను. కమల యింక నేమియు మాటాడక [illegible] "నేమిా? ఇదంతయు నిన్ను[illegible] తెలిసిన దెబ్బ [illegible]నా?" యని [illegible] సరోజ నడిగెను. సరోజను భయ [illegible] యున్న[illegible]ముగ "నా" నని పలికెను. ఇంతలో యమున గద్గద స్వరముతో "నేల?" యని కమల ముఖమును జూచి [illegible] ధార[illegible] [illegible] జాలక [illegible]యెను. [illegible] [illegible] [illegible] తము లద్యాను.

ఇం [illegible] మే మున్నది? ఏ బాలికా మణి ముఖ చంద్ర మండలమున [illegible] చుండునో, [illegible] ముఖ [illegible] వాగ్రణములు చిలుక పలుకుల వలె ప్రవ్యములై యుండునో, యే కన్నియ కంఠ స్వరము కోకిల కుహూ కూజితముల తోడను, [illegible]ధర ఝంకారముల తోడను మిళితమై యు[illegible] ర్వాచ్య మగు మహా దానందము [illegible] లిగించునో. యే బాలిక కుంజర [illegible]ద

[illegible] మంత గమనమునందే తన [illegible] టం జరిగుచు నప్పుడు మనకే లజ్జ [illegible] చున్నట్లు తోచుచున్నది, [illegible] నేమి బాలికను తన ప్రియుని ప్రక్క ను ప్రియుని వ్యక్తిగను తన సర్వ స్వముగను భావించి యుండెనో, [illegible] బాలిక సుఖము కొఱకు తమయందు [illegible] మునందే తన జీవితమును ధారపోయు చున్నదో యా బాలిక [illegible] ఫాల తిలకమున [illegible] గావించి నప్పుడు [illegible] యమును [illegible] [illegible] మహా [illegible] కాదా? అని సంశయము [illegible] [illegible] లవారి ప్రసంగము [illegible]? [illegible] తన తల్లి విచారించుచుం [illegible] విచారించ సాగెను. [illegible] తన చెలికి [illegible] [illegible] గాంచియుం [illegible], వినయ విధేయ [illegible] దిటకించియు [illegible] దన సౌమనస్య [illegible] గాంచి [illegible] చున్నదో, యే మ [illegible] లలామ తన సౌశీల్య సంతో షముల కొఱకు స్వకీయ జీవితమును ధార పోయు చున్నదో, యే కామిని మఱి తక్కం దన కింకొకను దిక్కు లేదో, యే కాంతా మతల్లిక తనకుం బరమ పూజ్యయో యా తన ప్రియ జనయిత్రి విచారించు చుండుటచేఁ గ

[illegible] ము విచారించుట [illegible] [illegible] పోవును. [illegible] [illegible] గ మిగుల [illegible] నాగెను. [illegible] గని [illegible] సరో [illegible] [illegible] నాటి [illegible] గని ముని [illegible] దగ్గరగ వ లపించ సాగెను.

ఇది యమునాతీరంబున [illegible] యమున [illegible] నా [illegible] విచార ముఖ [illegible] యు [illegible] ,, [illegible]! అని ప [illegible] గాంచుము చున్నది [illegible] కమల [illegible] యుటయు నీవే కారణము రాలు ,, వని న [illegible] నాకింత కోప [illegible]. అ ది గని నిరపరాధ యగు సరోజిని ము [illegible] విచారించ సాగెను. ప్రక్కనున్న యమున తన విచారమును [illegible] [illegible] ,, [illegible]! స రోజిని వలన నేమైన ,, [illegible] ని దు [illegible] మునం గమలయు [illegible] ను. ఇది సమయ [illegible] యమునా కమలల [illegible] గించుటకుం బన్నిన [illegible] శారద బసి [illegible] రాత్రి యం [illegible] టనే యు.

చతుర్థ ప్రకరణము.

నాలుగు సంవత్సరము లైన పిమ్మట వాలల నీ యోగాభ్యాసము ప్రారంభ మయ్యెను.

యమున నివసించు గృహము పుష్కరిణీ దక్షిణ తీరమున నున్నది. అది యొక పర్ణ కుటీరము. ధనికుల గృహముల వలె వివిధానర్ఘ వస్తు పరిపూర్ణము గాకున్నను నయ్యది మనోహరమై వాస యోగ్యమై యుండెను. యమున ధనవతి గాదు. తాని గృహ కృత్య నిర్వాహణము నందు మిగులఁ బ్రవీణ. వినమ్ర. వినయవతి. ఆమె యొక పుత్త్రిక యగు కమలను గారాబముగఁ బెంచి కొనుచు గౌరవము పోకుండ నెట్లో కాలము గడుపు కొనుచుండెను.

యమున, కమల యీరు సంవత్సరముల ప్రాయము గలిగి యున్నప్పుడు భర్త [illegible] ఖమునకుఁ [illegible] ట నుండియుఁ బూ [illegible] మన్తో నారాయణ రావు [illegible] కమలను స్వ కుటుంబము వలె నన్ని విధములఁ [illegible] శారదయు నై [illegible] వారి నతి గౌర [illegible] డెను. అక్క [illegible]

తన నా రెండు కుటుంబముల వారికి ననమాన మగు స్నేహ బాంధవ్య మ మరి యుండెను.

శారద యత్యంత సంపన్న యగుట వలనను యమున బీద రాలగుట వలనను వారి స్నేహమును గూర్చి మఱి యొక రీతిఁ దలంచుటకు వలను గాదు. యమున యత్యభిమాన వతి. బీద రాలయినను యాత్మ గౌరవ భంజకము లగు పనుల నామె చేయునది గాదు. ఆమె సంపత్తు లేనిదే గాని గౌరవము లేనిది గాదు. శారద సైత మిట్లే సుగుణ వతి. ధన మున్న దని యామె గర్వించి యెఱుఁగదు ఆమె కెంత ధన మున్నదో యంత కంటెఁ బెక్కు మడుంగులు పరప ద్వ్యాపారణ శక్తి గలిగి యుండెను. ఆ [illegible] యగు నా మె బీదరా లగు యమునను దన తో సమముగ భావించును. ఈ కారణము వలననే వా రిరువురకు నధిక స్నేహ మున్న దని మేము చెప్పితిమి. ఆశ్ర యాశ్రితులకుఁ గల సంబంధము స్నేహ మనఁ బడదు. శారదయు యమునయు నాశ్ర యాశ్రి తలు గారు. వా రిర్వురు నన్యోన్య

ము నచ్చెలులు. కావుననే మేము వారికి స్నేహ బాంధవ్య మునరి యున్న దంటిమి.

సంపన్నులకును బేద వారికిని స్నేహ మన నెట్టి దని మీరు మమ్మిప్పుడు ప్రశ్నింప వలెను. మే మిప్పుడు శారదా యమునలకుఁ గల సంబంధమును వివరింపఁ బూనితిమే గాని యా విషయమును గురించి చర్చింపఁ బూనుకొని యుండలేదు. ఆ విషయమును గురించి వేఱొక యెడ ముచ్చటింపఁ దలఁచి యిప్పుడు ప్రస్తుత మనుసరించు చున్నాము.

ఓ[illegible]దము మున [illegible]లోఁ గూర్చుండి యాలోచ నాధీనయై యుండెను. ఆమె నయనములు నిశ్చలములై దృష్టులు భావ రహితములై యుండెను. ఇట్లుండ నామెకుఁ దెలియకుండగనే యైదా అశ్రుబిందువు లామె యొడిలోఁ బడెను. ఇప్పు డామె విచారించు చున్న దని మీకుఁ దెలిసియే యుండును. ఆమె విచారణ కారణ మిది.

కమల యిప్పుడు పదునాలు వత్సరముల జవ్వనియై యున్నది. వివాహ కాలము ప్రాప్తించినది. కమల రూప రాశి. సుగుణవతి. విదుషి. అగుటచే నామెను వివాహ మాడుట కవేఁడులు కాంక్షించి యున్నారు. ఆమె పెండ్లి యగుట కష్టము గాదు. కాని కమల తండ్రి యగు విశ్వనాథుఁడు తన మరణ సమయమున యమున కిట్లు చెప్పెను. "ఇఁక నీవు విచారింప వలదు. దేవుని యనుగ్రహము వలన నీ కేమియు లోటు కలుగఁ బోదు. నారాయణ రావు నిన్ను ప్రత్యక్ష దైవమై రక్షించు చుండును. ఇఁకఁ గమలయే నీకు సర్వస్వమును. ఈ పసికూన నెట్లో పెంచి వివాహ యోగ్య యైనప్పు డామె యిచ్చ వచ్చిన వరున కిచ్చి యానందింపుము. నాకు మాత్ర మా యానందము [illegible] ప్రాప్తము లేదు."

ఈ మాట లిప్పు డామెకు జ్ఞప్తికి వచ్చెను. కడపటి మాట లామె కిప్పుడు సారె సారెకు వినవచ్చు చున్న ట్లుండెను. ఎప్పు డీ మాట లామెకు జ్ఞప్తికి వచ్చెనో యప్పు డామె హృదయ ఫలకము సహస్రధా విదారితమై పోయెను. "నా నాథుఁ డున్నచోఁ దన యనుంగుఁ బుత్త్రిక సుకుమార కరములతోఁ దన మనోహరుని మూర్ధ్నమునఁ దలఁబ్రాలు వోయు నపుడు కని యెంత యానందించునో? కూఁతు నల్లుండ్ర యపాంగ వీక్షణములను దరహాస భాసురము లగు ముఖములను

గాంచిన నెంత యానందించునో, కను ల తన ప్రాణేశ్వరుని మంజుల కంఠస్వనము నాపుఁ గుసుమ గానముచే నలంకరించు నపుడాలసి యెంత సంతసించునో" యని యామె తలంచి కొని విచారింప సాగెను.

లోకములో నెంత అబల లిట్లేడ్చుచున్నారో, యెందఱు సుందరుల కైహిక జీవనము కేవలము కుంభీపాక నరకము వలెఁ దోఁచు చున్నదో? యెందఱు స్త్రీల మానసిక వృత్తులు విధ్వస్తము లై పోయినవో యెవరు చెప్పఁ గలరు? కర్మ బద్ధు లగు మానవుల కిది యెంత మాత్రమును వ్యక్తము కాదు.

మృతుఁడైన భర్తను దలంచికొని [illegible] ముగఁ దోఁప వచ్చును. కాని ప్రేమ తత్త్వము నెఱింగిన వారు మాత్ర మట్లు తలంపఁ జాలరు. రమణీ మణులు తమ మనస్సు నే పురుషుని యధీనము గావింతురో యా పురుషుని వలన నుండి తమ మనస్సు మఱలించు కొనఁ జాలరు. వారికిఁ బతియే గతి. వారికిఁ బతి కంటె వేఱు దైవము లేదు. ఎవరు తమ మనస్సులను నిశ్చలములు సేసికొనఁ జాలరో, యెవరు కేవ లైహికానంత సుఖాపేక్ష గలవారో, యెవరు తమ పతులను మానవ సామాన్య బుద్ధితోఁ జూచు చుందురో, వారు రమణీ మణులు కాఁజాలరు. కేవలము స్త్రీ సామాన్యులు. వారి ప్రసక్తి మన కక్కఱ లేదు. ఎవరు విషయ సుఖ పరాయణులో యెవరు పరస ద్వ్యాచారము నం దశక్తులో, యెవరు ధర్మ బాహ్యులో, యెవ రజ్ఞానులో, వారు వారిని గుఱించి ప్రశంసించెదరు.

యమున యట్టిది గాదు. ఆమె పతియే దైవ మని నమ్మి త్రికరణ శుద్ధిగఁ బూజించు నమాయిక. పతి గతించినను [illegible] త్రివిశ్వాసములు నశింప లేదు. ప్రాణనాథుఁడు గతించినను నాతని మోహన రూపము [illegible] హృదయ దర్పణము నందుఁ బ్రతిఫలించుచునే యున్నది. అల్లారు ముద్దుగఁ బెంచు కొనుచున్న కమలను జేతి కందించు నపుడు కలిగిన యా మహా దానంద మింకను మఱపు రాలేదు, ఆహా! ఆ స్థితి యెంత పవిత్ర మైనది! ఎంత ఘన మైనది! ఎంత యానంద మయ మైనది! ఆ స్థితి మఱల సమ కూడునా? సరసంపు వచనముల నాలకించుటచే దరహాసాంచిత మైన యా భర్తృ ముఖ మండలమును జూచి యానందించు భాగ్యము మఱల ల

ఖించునా! ఆనంద పరీత హృదయుఁ డైన నాథునిచేఁ "ప్రియా!" యని సంబోధింపఁ బడు మహా భాగ్యము మఱలఁ జేకూరునా? కలలోని వార్త. ఇఁక నా యదృష్టము కలుగఁ బోదు. ఆనంద పరీతము లగు నా దినములు మహా కాల ప్రవాహమునం బడి యెటకో కొట్టుకొని పోయినవి. ఆ యనిందిత సుఖారామము భస్మీభూత మైనది.

కష్టా! ఎంత కష్టము! ఈ కష్టమునకు సాటి లేదు. అనిర్వాచ్యము. [illegible]థైకవేద్యము. మే మింత [illegible] ప్రియ నాథుని ముఖ మండలము హృదయాదర్శమునఁ బ్రతిఫలించి నపుడు;— నాతని సరస సంభాషణము స్మృతిపథము నధిగమించు నపుడు విషాదానలముచే మానసారామ మెట్లు దగ్ధమై పోవునో, యాతని ప్రేమా దరములు— నా యభీష్ట నిర్వాణము— నా నిఖిల సాంసారిక సౌఖ్యములును దలంపునకు వచ్చు నపు డెట్లు కడఁపు చెరు వై పోవునో, యెట్లా ప్రపంచ మంతయు నంధకార బంధుర మై పోవునో యనుభవించిన వారే చెప్పవలెను.

యమున కా విచార మంత కంత కధిక మై పోయెను. రమణీ మణి యగు యమున యా విచారమును సహింప లేక మూర్ఛిత యై పడి పోయెను. అప్పు డా యింట నిం కెవ్వరును లేరు. యమునను విచా రోప శమనము గావించి ప్రబోధించు వా రెవ్వరు? ఆమె యట్లే పడి యుండెను.

ఆ యింటి దొడ్డిలో నాలు గైదు కొబ్బరి చెట్లుండెను. అం దొకటి ప్రక్క నున్న సూర్యాజీ యను వాని పర్ణ కుటీరము మీఁదికి వంగి యుండెను. అక్కటన నయ్యవసరమున [illegible] యు వశమున నొ[illegible] నారికేళ ఫల [illegible] బడి యము[illegible]కింత స్మృతిఁ గలిగించెను. ఇంతలో నా యింటి నుండి యేవో దూషణ వాక్యములు గూడ విన వచ్చెను. ఈ ధ్వనిచే యమునకు సంపూర్ణ స్మృతి కలిగెను. ఆమె విస్మిత యై లేచి కూర్చుండెను.

ఇంత వఱకిట్లు పలు తడవ లా చెట్టు కాయ లా యింటి పైఁ బడి యుండెను. కాని యెప్పుడును సూర్యాజీ యను నా యాపనుఁడు యమునను దూషించి యుండ లేదు. ఇప్పు డింతగా దూషించుటకు యమునకుఁ గారణము గోచరము కాలేదు. ఆమె మూరు మా టాడక యచ్చోటు పాటు

తో నట నుండి కదలి వీధి లోనికి వచ్చెను.

యమున వీధి లోనికి వచ్చు నప్పటికి శారద సరోజిని కమలయు నటఁ బ్రత్యక్షమైరి. ఇట సూర్యాజీ లోపలఁ దన కేరును బ్రత్యుత్తర మీయమి నతి రుష్టుఁడై వీధి లోనికి వచ్చెను. వచ్చి చూడఁగా నట వానికి యమున కమల శారద సరోజినియుఁ గాన్పించిరి. అంత వాని దుర్భాషలు హెచ్చెను.

ఆ కేకలను విని యిరుగు పొరుగు వారందఱును వచ్చిరి. యమున రెల్లరకును సంగతి యంతయుఁ జెప్పెను. [illegible]ని సూర్యాజీకిఁ [illegible] మును [illegible] అదియుఁ గాక [illegible] నొకరు కోపముతో నొకర సూయతో నొకరు మృదువుగ నొకరు మెల్లగ నిట్లెల్లరు ననేక విధముల సూర్యాజీని మందలించిరి. యమున మాట్లాడ కుండుట, చూడ వచ్చిన వారు మందలించుట యరసి సూర్యాజీ యతి రుష్టుఁడై విన రాని దుర్భాషల నాడి తుదకు «యమునా! రెండు దినములలో నా చెట్టు కొట్టింప వేని నీ యిల్లు తగులఁ బెట్టెద» ననియెను. అచటి వారెల్లరును సూర్యాజీ పై మండిరి. ఇంతలో «సూర్యాజీ! ప్రాణముల పై నాశ లేదా?» యను గంభీర వచనము వారికి విన వచ్చెను. చూడఁగా నారక్తనేత్రుఁడై మండి పడుచు నేసాజీ యటకు వచ్చుచుండెను. ఆతనిం జూచి సూర్యాజీ యతి భయంబున నింటిలో దూరెను. యమునకు ధైర్యము చెప్పి యేసాజీ యింటికిఁ బోయెను. ఇరుగు పొరుగు వారెల్లరు నిజ నివాసముల కరిగిరి.

ఇప్పటి సూర్యాజీ ధౌర్త్యమున కంటెకును గారణ మింటి పై గొబ్బరి పండు పడుట యే యని మా చదువరులు తలంచు కొనరాదు. దాని కింకొక ప్రబల కారణ మున్నది.

నేఁటి [illegible] స్నా[illegible]మై పుష్కరిణి [illegible]యున్నపుడింట నొంటిగ వాకిట నున్న యుయ్యెలలో గూరుచుండి కమల యేదో పుస్తకమును జదువు కొనుచుండఁగా నా సమయమున సూర్యాజీ యట నుపస్థితుం డయ్యెను. కాని యాతని రాక కమల కయిష్టమై యుండెను. సూర్యాజీ జూదరి యనియు సురాపానము సేయు వాఁ డనియు దొంగల గుంపులోఁ జేరి యున్నాఁ డనియు నామె విని యుండెను. అక్కతన నామె సూర్యాజీని జూచి తిరస్కారముతో «నేల వచ్చితి?» వని యడిగెను.

సూర్యాజీ కమల యొక్క తెనో యింట నుండు టెప్పుడు తటస్థించునో యని యెదురు చూచుచు యమున తటాకము నకుఁ బోవుటఁ జూచి యప్పు డా యింటఁ బ్రవేశించెను. ఇంత వఱకు సూర్యాజీ కమలకుఁ దన వాంఛితమును వ్యక్తము సేయుటెట్లో యని యూహించు చుండెను. ఇప్పుడు కమల ప్రశ్నమునకుఁ దన కోరికఁ దెలుపుటయే ప్రత్యుత్తర మని భావించి యిట్లు చెప్పెను.

“కమలా! నీ కొక చిన్న విన్నపమును గావించు కొన వలెనని చాలఁ గాలము నుండి తలంచికొని యుంటిని. ఒంటి పాటున నీ దివ్య దర్శన మెప్పుడు సమకూరునో యని కని పెట్టుకొని యుంటిని. నేఁటి కది సమకూరినది. ఓ రమణీమణీ! నిన్ను నేను సంపూర్ణముగఁ బ్రేమించి యుంటిని. నీ కన్న నా కిఁకఁ బ్రపంచమున సుఖ దాయకమైన వస్తువు లేదనియు, నీవే నా ప్రాణమునకుఁ బ్రాణమవనియుఁ దలంచి యుంటిని. నీవు గూడ నన్ను బ్రేమించి నా జన్మము సాఫల్యము జేయుము. కమలా! చూడుము. నీకును నాకు నన్ని విషయముల సామ్యమున్నది. ఇరువురము నైశ్వర్యము నందు సములము. ఇరుగు పొరుగు వారము. దాంపత్యమున కనుకూలమగు వయస్సున నున్నారము. ఎందును మనకు వ్యత్యాసము లేదు”

ఈ మాటల నాలకించి నప్పుడు కమల హృదయము జల్లు మనియెను. ఆమె చేత నున్న పుస్తకము క్రిందఁ బడి పోయెను. అప్పుడు వా రిరువురకు నిట్లు సంభాషణము జరిగెను.

“సూర్యాజీ! నీ యభిప్రాయము నెఱవేఱదు”

“ఏల?”

“నీ యాత్మ బంధువులు దీని కంగీకరింపరు”

“నా కాత్మ బం[illegible] నొక్కఁడకే గద[illegible]”

“సూర్యాజీ[illegible] మృత్యు కాముని తన గృధ్ర బాహు బంధము నుండి నన్ను బెండ్లి యాడుటకు నిన్నిటకు రానిచ్చునా?”

ఈ మాట కమల పలికిన తోడనే సూర్యాజీ తలపైఁ బిడుగు పడినట్లయ్యెను. అతఁడు కమలను సంపూర్ణముగఁ బ్రేమించి యుండుట యథార్థము. “కమల నన్ను బెండ్లి యాడినచో నామెకుఁ జరణ సేవ గావించెద” నని యాతఁ డనుకొను చుండెను. కాని కమల తన యెడలఁ బ్రణయినియై యున్నదో లేదో నిశ

యమాత్ర మెఱుంగఁడు. సూర్యాజీ కంటఁ బడినచోఁ గమల తన దృష్టులను మఱలించుకొను చుండెడిది. అది చూచి కమల తన యందుఁ బ్రేమ కలిగి యున్న దనియుఁ, దనపైఁ బ్రసరించి తిరిగి యంతలో మఱలు నా చూపులు ప్రేమ భరితములే యనియుఁ, గాని కమల ముగ్ధా సులభమగు లజ్జచే నా చూపులు మరలించు కొను చున్న దనియు నాతఁ డా చూపుల కర్థము చేసికొను చుండెను. అట్టి యర్థము చేసి కొని యా యజ్ఞానాంధుఁ డానంద సాగరమున నడుగంట మునిగి పోవు చుండెను. రూప రాశి యగు కమల తన కర్ధాంగి యైనచోఁ నిఁకఁ బ్రపంచమునఁ దన ప్రయత్నము నెవ్వరు విఫలము సేయఁ జాలరనియు, సౌఖ్యమున దిల్లీశ్వరుఁ డైనను దనకు సాటికాఁ జాలఁ డనియు నాతఁ డనుకొను చుండెను. మృణాల నాళ సన్నిభము లగు నామె బాహువులచే గాఢముగ బంధింపఁ బడి యనురాగ భరితము లగు నామె యపాంగ వీక్షణముల యందలి మాధుర్యమును గ్రోలుచుఁ గాలము నిమిష మాత్రమునఁ గడపి వైచెద నని యాతఁడు తలంచు చుండెను. కేవలమొక వ్యక్తి భావనా బలంబున సుఖసౌధ మెంత వఱ కధిరోహింపఁ గలుగునో యాతఁ డంత వఱకుఁ బోయెను. కాని యధిరోహించిన కొలఁది మనోహర మై యున్న యా సుఖసౌధము హఠాత్తుగఁ గూలి పోయినది. అనుమిష ప్రవర్ధమానము లగు నాతని యాశా లతికలు విచ్ఛిన్నము లై పోయినవి. అపార మగు నాతని యానంద సాగరము మందర ఘూర్ణితాంబు రాశి వలె సంక్షుభిత మై పోయినది. ఈ స్వప్నాభంగము వలనను, నాశాభంగము వలనను నతి క్రుద్ధుఁడై "సరే. ఈ మాటయే జ్ఞాపక ముంచుకొను" మని సూర్యాజీ శర వేగమున వెడలి పోయెను. ఇప్పటి సూర్యాజీ ధార్ష్ట్యమునకు ముఖ్య కారణమిది. చదువరీ! ముం దే మగు నని మ మ్మడుగకుము. ఎవరు చెప్పఁ గలరు? భవితవ్యము దుర్గ్రాహ్యము. దురూహ్యము.

పంచమ ప్రకరణము.

రెండు జాముల రాత్రి వేళ జగమంతయు గాఢ సుషుప్తిం దవిలి యున్నపుడు దేవీ గ్రామ పరిసరమునఁ గల మహారణ్యము నందలి యిరుకు త్రోవ యం దొకచో నెవరో యిరువురు మనుష్యు లేదో పని చేయు చుండిరి. వా రేమేమో మెల్లగ మాట్లాడుకొను చుండిరి. బాగుగఁ బరికించి చూడఁగా నే కారణము వలననో వారా పనినిఁ గడు తొందరగఁ జేయు చున్నట్లు తోఁచు చున్నది. నిశీథ సమయమున వా రీ మహారణ్యమున నుండుటకుఁ గారణ మేమో తెలియ వచ్చుట లేదు.

మహారణ్యము లతిభయంకరము లని విందుము. కాని వా రెంత మాత్రమును భయోపహతులైనట్లు తోఁపదు. వారు చేయు చున్న పనియందుఁ దన్మయులై యుండుట చే భయ మెఱుంగకున్న వారో, సహజముగ నిర్భీక చిత్తులో తెలియదు గాని యరణ్య సంచారము నందు వారికిఁ జిర పరిచయ మున్నట్లు తోఁచు చున్నది. వారు చేయు చున్న పని యింకను ముగియ లేదు. ఇంకను జేయుచునే యుండిరి. ఇంతలో ''నెవరు వా'' రను నొక గంభీర భాషణము వారికి విన వచ్చెను. ఆ గంభీర ధ్వని కులికి పడి తల లెత్తి చూడ నా నక్షత్ర కాంతిలో నొక యాశ్వికుఁడును వెనుక మఱికొందఱు మనుష్యులును వారికిఁ గాన్పించిరి. వెంటనే వారు ప్రత్యుత్తర మీయక యా సాంద్రారణ్యమునం బడి యదృశ్యులైరి. [illegible]ను ''పా డువుఁడు, న[illegible]ర వాక్యములచే నా వనము ప్రతిశబ్దించెను. అప్పు డాశ్వికుఁ డత్యాత్రముతో నశ్వము నవరోహించి ముందునకు వచ్చి చూచి ''యిట నొక మంచ మున్న'' దని వెనుక వారికిఁ జెప్పెను. అంత వా రందఱు నా మంచము చుట్టు మూఁగిరి. చేతితోఁ దాకి చూచి వా రా మంచము పై నొక వ్యక్తి త్రాళ్లతోఁ గట్టఁ బడి యుండుటం జూచి నెమ్మదిగ నా కట్లను విప్పి వైచిరి. ఆశ్వికుఁడు ముఖము వంకఁ బరికించి ''నోట గుడ్డలు క్రుక్కి'' రని తీసి పార వైచెను. కాని యా వ్యక్తి మాట్లాడ లేదు. కదల లేదు.

ఇంతలో ''ఢా'' మ్మని యొక తుపాకి ప్రేలెను. ఆ ధ్వనికి వనమంతయుఁ బ్రతిశబ్దించెను. అందఱు ను

లికి పఱిరి. వ్యాఘ్రముగిరి హింస్ర పశువులు బొబ్బ రించెను. " హా " యను నార్త నాద మొకటి విన వచ్చెను. మంచము పైఁ బడి యున్న వ్యక్తి కళ వళ పడుచు లేచి కూర్చుండెను. కాని ఆ కెవ్వున నా వ్యక్తి దెసకుఁ జూడ లేదు. భయాతిరేకము వలన నా వ్యక్తి మూర్ఛిల్లి పడి పోయెను.

తుపాకి ధ్వని వినఁగ తోడనే యాశ్వికుఁ డాత్రముతో వెను దిరిగి చూడఁగా నట నొకఁడు కూర్చుండి యుండెను. ఆతనిం దడవుచు నేల కూర్చుంటివని యాశ్వికుఁ డడిగెను.

" మామా! తుపాకిఁ గాల్చుటకుఁ గూర్చుంటిని "

" నీవేనా తుపాకిఁ గాల్చితివి? "

" ఔను "

" ఏల? "

" సమీపమున నొక గుల్మాంతరము నుండి " యరరే " యను మాట మెల్లగ విన వచ్చెను. అక్కతనఁ బలాయితు లైన వారిలో నొకఁ డం దున్నాఁ డని తలంచి తుపాకిఁ గాల్చితిని "

" హా యను నార్త ధ్వని విన వచ్చినది. వా డందుఁ బడి యుండ వచ్చును "

అని యాశ్వికుఁడు వెంట నున్న వారిలోఁ గొందఱం బోయి చూచి రమ్మని యాజ్ఞాపించెను. ఆశ్వికుని యాజ్ఞాప్రకారము ముగ్గురు బయలు దేరిరి. వారి చేతుల యందు నిశితము లగు భల్లములు న్నవి. వా రా భల్లములతో డొంకలలోఁ బొడుచు కొనుచుఁ గొంత దూర మరుగు నప్పటి కొకని బల్లెమున కొక మెత్తని పదార్థము తగిలెను. వెంటనే వాఁడు "దొంగ దొరికెను" నని కేక వైచెను. ఆ మాట విని సంతోషముతో మఱియొకఁ డింకొక డొంకపైఁ బొడువ నందుండి "హాహా" యను నాక్రందనధ్వని బయల్వెడలెను. అది విని మూఁడవ వాఁడు నా డొంకపైఁ బొడువ హీన స్వరము విన వచ్చెను. ఈసందర్భమున మంచముపైఁ బడియున్న వ్యక్తి మఱల లేచికూర్చుండి రోదనము సేయ నారంభించెను. ఆరోదన ధ్వని వలన నావ్యక్తి స్త్రీయని విస్పష్టమగుచుండెను.

ఆశ్వికుఁడామె రోదనము నాలకించి సందేహముతోఁ 'గమలా!' యని పలుకరించెను. ఆయబల నిజముగఁ గమలయే. కమలయు నాశ్వికుని మాట నవ్వానినిబట్టి గ్రహించి దుఃఖాతిరేకముచే గద్గదిక వొడమ మాట్లాడఁ జాలక పోయెను. ఇంతలో నొకఁడు చెకుముకి రాయివలన నగ్నిఁ బుట్టించి యు

టనున్న రెండు టాకుల కంటించి వెలుఁగు గలుగఁ జేసెను. ఆ వెలుఁగులో నందఱ మొగమ్ములును విస్పష్టముగఁ గాన్పించెను. అశ్వికుఁ డేనాజీ తండ్రి యగు నారాయణరావు. తుపాకిఁ జొల్పిన యూవనుఁ డేనాజీకి మేనమామ యగు భాస్కరరావు. తక్కిన వారు పరిచారకులు.

నారాయణరా వేదో పనిమీఁద మేనల్లునితోడను బరిజనులతోడను నహమ్మదాబాదు నగరమున కరిగి వచ్చుచుండెను. భాగ్యవశమునఁ గమల నారాయణరాయుని కంటఁబడి రక్షిత యయ్యెను. “మహాత్మా! నా యదృష్టవశమున మీ రీ మార్గమున వచ్చుట తటస్థించినది. లేకున్న నా గతి యేమై యుండునో” యని కమల విచారింపసాగెను.

నారాయణరావునకుఁ గూడ విషాము కలిగెను. తండ్రి లేని బిడ్డ ల్లిచే నల్లారు [illegible]ద్దుగఁ బెంచ[illegible] [illegible]ది. తీద[illegible]కుటుం[illegible] నది[illegible] సుగుణవ[illegible] పా[illegible] విద్యావతి జూచి [illegible]

వు “కమలా! విచారింపకుము. నా పుణ్య వశమున మహాత్మ్యము ద్రమున మునుఁగనున్న నిన్ను సంరక్షించుట తటస్థించినది. నిన్ను గాపాడుట నా ప్రాణమును గాపాడుకొనుట. భవాని కరుణచేఁ దస్కరులు హతులైపోయిరి. ఇఁక నీ కేమియు భయము లే” దని యామె నూరడించెను.

ఇంతలోఁ బరిజనులు కొంద రెండు కంపలను వెలిగించి డొంకలలోఁ జూడఁగా మృతులైయున్న తస్కరులు మహమ్మదీయు లై యుండిరి. అది చూచి నారాయణరావు విస్మితుఁడై “కమలా! నీ వెట్లు దొంగిలింపఁ బడితివో. మహమ్మదీయ హ[illegible] చిరో, రె[illegible] క్షించె[illegible]

కమలను మహమ్మదీయులు హరించుటకుఁ గారణము కమల రూపరాశి యగుటయే యని నారాయణరావు భావించెను. ఈ భావనను గొట్టివేయుటకు వీలులేదు. అప్పుడు హిందూ సుందరుల కిట్టి పాట్లు తఱచుగఁ దటస్థించుచుండెడివి. ఆ పాడుకాలములో నెందఱు హైందవాంగనామణులు మహమ్మదీయులచే మానమును గోల్పోయిరో, యెందరు ప్రాణములను గోలుపోయిరో, యెందరు మహమ్మదీయుల యిండ్ల దాసీలై పోయిరో, యెన్ని హిందూ కుటుంబములు విచ్ఛిన్నములై పోయినవో, యెందరు హిందూ యువ

ఐహిక జీవితములు విధ్వస్తములై

గు తలిదండ్రుల హృ

దయఫలకములు సహస్రధావిదారితములై పోయినవో యెవరు చెప్పఁగలరు? ఎన్ని యుద్ధములు జరిగినవో, యెన్ని హిందూ సంస్థానము లడుగంటి పోయినవో, పవిత్రమగు హిందూదేశ మెంత సంక్షుభితమై పోయినదో యెవరు చెప్పఁగలరు? చరిత్రకారులు వ్రాయలేక విసిగిపోయినారు.

కమల కొఱకు యమున మున్నగువారు విచారించుచుందురనియు నానిశీథ సమయమున నా యరణ్యమున నిఁక నుండవలసిన పనిలేదనియుఁ దలంచి వారందఱు నట నుండి బయలుదేరిరి. నారాయణరాయుని బలవంతము వలన సుకుమారియగు కమల నారాయణరాయని యశ్వము నెక్కి బయలుదేరెను.

---

౫ ప్రకరణము.

నందింపుఁడు. తస్కరులకును ముఖ్యము

విరహిణులకును నిది యత్యంత చిం

. దీనివలన ననేకు లానందిం

గాని యా యానేకుల యా

యనుభవించు

నుండఁ జా

ఓ గుతించి

ఁ గేవ

ల పక్ష ప్రాబల్యమునుగుఱించి యోచించెదరా? మా యభిప్రాయమును మీకు తెలియఁగోరకుఁడు. అది మీకుపకరింపదు. చంద్రోదయమువలన మేము కష్టమును సుఖమును గూడ ననుభవించుచున్నారము. మా యనుభవమునకు భిన్నముగ మేము చెప్పఁజాలము. మా యభిప్రాయముతో మీ రేకీభవించిన సరియే. లేకున్న మీరు మోహప్రభావము నెఱుంగనివారనుట నిశ్చయము. ఇట్లనుటచే మేము మిమ్ములను విరాగులుగా భావించితిమని తలంపవలదు. అది వేఱువిషయము.

వెన్నెలవలనఁ గష్టమా సుఖమా యను ప్రశ్నమునకు మేమీ సందర్భమున సుఖమనియే చెప్పెదము. వెన్నెల లేకున్నఁ గ్రూరజంతు సంతానమున కాకరమగు నీ సాంద్ర మహారణ్యమున సంచరించుట యెంతకష్టము! వెన్నెలవలనఁగలుగు సౌఖ్యమిపుడు నారాయణరాయాదులకు బాగుగఁదెలియును. ఇంతవఱకును వారు గాఢాంధకారబంధురమగు నా మహారణ్యమునఁ జాలఁగష్టముతోఁ బ్రయాణము సేసిరి. ఇప్పు డంధకారముతోఁగూడ వారి కష్టమును బటాపంచలై పోయినది. వారి హృదయకహ్లారములు వికసించినవి. ఈ మార్పంతయుఁ గేవలము కమల దొరకుటవలననే జరిగినదని సిద్ధాంతము సేయుటకు వలనుపడదు. కమల దొరకుటవలనఁ గలిగినయానందమును, జంద్రోదయ మగుటవలనఁ గలిగిన యానందమును బరస్పర విజాతీయములు. ఆ రెండింటి సమ్మేళనము వలనను వారత్యంత సౌఖ్యవంతులైరి.

ఈ మహదానందమునకుఁ దోడుగ మఱియొక ప్రస్తావనలోఁ బ్రవృత్తులై యుండుటచే వారపుడు మహారణ్యమునఁ బ్రయాణముసేయుచున్న సంగతినే యెఱుంగరు. వారట్లే నడచుచుండిరి. కాని యింతలో గుఱ్ఱపుడెక్కల టక టక ధ్వనులు వారికి వినవచ్చెను. వారి నిశ్చలత్వమునకు భంగముకలిగెను. "ఎవరో కొందఱు రౌతు లతిరభసమున నీదారినివచ్చుచున్నారు. జాగ్రత్తగనుండుఁడని నారాయణరావు తోడివారిని బ్రబోధించెను. వెంటనే కమలను వెనుకకుఁబెట్టి భాస్కరరావును మఱికొందఱు పరిచారకులును ముందునకు వచ్చినిలిచిరి. అందఱును దమ తమ యాయుధములను యథారీతినుంచుకొని యవసరమైనఁ బోరాడుటకు సిద్ధముగ నిలువఁబడిరి.

గుఱ్ఱపుడెక్కల ధ్వని యంత కంతకు సమీపమున వినవచ్చుచుండెను. కాని వారెవ్వరు నధరస్పందమైనఁ జేయ

క నిలిచియుండిరి. కమలకాందోళనము కలిగెను. "ఆ యాశ్వికు లెవరో, ఎందులకీయర్ధరాత్రమున నీమహారణ్యమున సంచరించుచున్నారో, ఇప్పుడేమగునో" యని యామె కళవళపడసాగెను. ఇంతకు ముందొక గడియక్రిందట మహాపత్సముద్రమునంబడి కొట్టుకొనిపోవుచు దైవవశమున రక్షితయై యున్నదగుటచే నామె భయాతిరేకముచే వడఁకిపోవుచుండెను.

ఇంతలో నాశ్వికులు సమీపించిరి. నారాయణరాయాదులు నాశ్వికులుఁ బరస్పరముఁ జూచికొనిరి. ఆశ్వికులు తమలోఁ దామేదో గొణఁగుకొనసాగిరి. వారు పూర్వాభిముఖులై యుండుటచే నారాయణరాయాదుల ముఖములు వారికి స్పష్టముగ గోచరింపలేదు. కాని వారిముఖము లావిమలచంద్రికలో నారాయణరాయాదులకు స్పష్టముగఁ గాన్పించెను. వెంటనే నారాయణరావును భాస్కరరావును గూడ నొక్కమాఱుగ "నేసాజీ!" యని పిలిచిరి.

ఈ మాట నాలకించి కమలయు నాశ్వికులును విస్మితులైరి. కాని యా విస్మయమంతలోఁ దొలఁగిపోయెను. ఆ శ్వికులలో నగ్రేసరుఁడై యున్న యాతఁడు నిజముగ నేసాజీయే. తక్కినవారాతని సహచరులు. "తండ్రీ! కమలనెవరో హరించిరి. మేము వెదకుటకు బోవుచున్నార" మని యేసాజీ యనెను. ఈమాట వినుటతోడనే కమల హృదయము జల్లుమనియెను. మేను పులకరించెను. కనుఁగొలుకులనుండి యశ్రువు లురలఁజొచ్చెను. నారాయణరావు సుతుని సప్రయత్నమునకు సంతసించి "యేసాజీ! కమల మాకు దొరకిన" దని యుచ్చైస్స్వరముతోఁ బలికెను. వెంటనే యాశ్వికసంఘమునుండి "దొరకినదా? ఏదీ?" యను మాటలతోఁ బెద్దకోలాహల మారంభమయ్యెను.

ఆనందపరీతమగు నాకోలాహలముచే వనమంతయుఁ బ్రకంపితమయ్యెను. కమల హృదయమున నప్పుడానందమో, సంభ్రమమో మఱేమో యుదయించెను. తాము కమలను రక్షించితిమిగదా యని నారాయణరాయాదుల కొకింత గర్వముకలిగెను. ఏసాజీకిఁ గమల నొకమాఱు చూడవలెనని తొందర గలిగెను.

ఆతఁడిఁక నట నిలువలేక "కమల యెటనున్న" దని గుఱ్ఱమును దిగివచ్చి వెదకసాగెను. అంత భాస్కరరావాతని నామెచెంతకుఁ దీసికొనిపోవ గద్గదస్వరముతోఁ గమలా! యని పిలిచెను. పాపమాతనిఁ జూడఁగనే కమల హా యు

ని దుఃఖింపసాగెను. ఘోర విపత్సముద్రమున మునింగిపోయిన వారికిని నాపత్తులనుండి రక్షితులైనవారికిని బంధువులను లేక యాప్తులను జూడఁగనే మఱల విచారము గలుగును. ఇది ప్రకృతిధర్మము. ముగ్ధయగు కమల మాత్ర మీప్రకృతిధర్మమునకు లోను గాకుండఁగలదా?

"కమలా! నీవు తస్కరుల చేఁజిక్కితివని తెలియఁగనే నాచెలికాండ్ర నందఱ నన్నిదిక్కులకు నిన్ను వెదకఁబంపితిని. మా యదృష్టవశమున దొరకితి" వని యేసాజీ యనెను. ఆతనికిఁ బ్రత్యుత్తరముగఁ గమల యేమో చెప్పఁబోయెను గాని యింతలో నారాయణరాయఁ డేసాజీని బిలిచి "నీ విట నిఁక జాగుసేయుకుము. త్వరగ గ్రామమునకుఁబోయి యమున కీయానందవార్త నెఱింగింపు" మని యాజ్ఞాపించెను.

తల్లిమాటవినినతోడనే కమలకు మఱల విచారమతిశయించెను. ఆ ప్రియజనయిత్రి, యాపరమపూజ్య, యాప్రేమస్వరూపిణి, తనకొఱ కెంత విలపించుచున్నదో, యేమిసేయుటకు సాహసించుచున్నదో, యని యామె కళవళపడసాగెను. కాని పితృనానతి నేసాజీమఱల గుఱ్ఱము నారోహించిన తరువాత నామె విచారమొకింత యుపశమిల్లెను.

ఏసాజీ గుఱ్ఱము నెక్కి కదలుటతోడనే యందఱును బయలుదేరిరి. ఏసాజీ కళ్లెముసడలించి గుఱ్ఱమునుఢాయించెను. వెంటనే యా యశ్వరాజము ఝంఝామారుతోద్ధూతమగు దూదిపిజవలె నా యరణ్యమధ్యమున నాజ్యోత్స్నా ప్రకాశములో శరవేగమున నీ గ్రామమువంకఁ బరువెత్తసాగెను.

సప్తమ ప్రకరణము.

ఏసాజీ రాకమున్న గ్రామములోని కొంతకథ నిటఁ జెప్పవలసియున్నది.

నేఁటిరాత్రి జామున్నర యైన తరువాతఁ బుష్కరిణీతీరమున నొకటి రెండు కుక్కలు దిక్కటాహములు బ్రద్దలగునట్లు అఱవసాగెను. భీషణములగు నాయఱపులు [illegible] ప్రాకారవకుళశాఖలపై గాఢసుషుప్తిం దవిలియున్న శకుంత సందోహ ములికిపడి లేచి యా గాఢాంధకారమున నిటునటుఁ బఱవసాగెను. ఆ సమీపమున నున్న యిండ్లలోని వారెల్లరు మేల్కాంచిరి.

యమునకుఁగూడ మెలఁకువ గలిగెనని మేము వేఱుగ వ్రాయవలసిన యా

వశ్యకత లేదు. ఇంతరాత్రి వేళఁ గుక్కలిట్లు మొఱుగుటకుఁ గతిమేమోయని యమున లేచిచూడఁగా వీధి తలుపు తెఱవఁబడి యుండెను. కారణమరయ నాత్రముతో నటునిటుచూడఁగా మంచముతోఁగూడఁ గమల యామెకుఁ గాన్పింపలేదు. తోడనే యామెగుండె గుభాలుమనియెను. కమలనెవరో దొంగలెత్తికొని పోయిరని తలంచి యామె గొంతెత్తి యేడ్వసాగెను.

నాఁటి సాయంకాలము తన తనయునికి నామకరణమహోత్సవమునకు సోదరిని భాగినేయినిఁ బిలిచికొని వెళ్లుటకు యమున సోదరుఁడగు మాధవరావు దేవీగ్రామమునకొకకోసు దూరముగ నున్న స్వగ్రామమగు నారాయణపురము నుండి వచ్చియుండెను. ఆతఁడు నావసారాయందే శయనించెను. కుక్కల యఱపులవలన నొకింత మేల్కాంచియున్న యాతఁడు తనసోదరి రోదనము నాలకించి యులికిపడి లేచి సంగతియంతయువిని యొకింతతడవేమియుఁ దోఁపక నిర్విణ్ణుఁడై యుండెను.

ఇంతలో నిరుగుపొరుగు వారందఱును వచ్చిచేరిరి. శారద సరోజినియుఁ గూడ వచ్చిరి. ఏసాజీయును వచ్చెను. అందఱును సంగతియంతయుఁ దెలిసికొని మిగుల విచారింపసాగిరి. కొందఱు "అన్నా! ఎంత కష్టము వచ్చె" ననిరి. మఱికొందఱు "ఔర నే" మన్ననిరి. ఇంకొక కొందఱు "యమున భాగ్యము విధ్వంసమైపోయిన" దనిరి. ఒకకొందఱు "దేవుఁడు లేఁడు. ధర్మాధర్మములు లే" వనిరి. ఇంకనొక కొందఱు "దేవునకు దయాదాక్షిణ్యములు లే" వనిరి. ఎవరికిఁ దోఁచినట్లు వారు విచారింపసాగిరి. కాని యముననూరడింపఁ బ్రయత్నించిన వారొక్కరును లేరు.

ఏమని యూరడింతురు? "యమునా! నీ దౌర్భాగ్యమువలనఁ గమల నెవరో యపహరించుకొని పోయిరి. ఎంత విచారించినను బ్రయోజనము లేదు, ఇఁక నూరడిల్లు" మని యెట్టి కిరాతకులైన ననఁగలరా? యమున విచారింపకుండ నుండఁగలదా? మాత తన సంతతి మంగళముకొఱకు నహోరాత్రములు నిద్రాహారములు మానుమనిన మానును. తన ప్రాణములను త్యజింప వలసి వచ్చినను సంతోషముతోఁ ద్యజించును. ప్రపంచమంతయుఁ దలక్రిందైనఁ గానిండు. మాతకుఁ దనసంతానము సుఖముగ జీవించియుండినఁ జాలును. దీనికంతకు ననితరసులభమును, నవ్యాజమును, నఖండమును, నగు నాప్రేమయే కారణము.

మాతతన సంతతి.

ఖముగలిగినను దనజన్మ
చెనని మహదానందము
న జన్మపుంబరమావధి
వించి యుప్పొంగి
సంతతికెంతమా
మాత యు
త్న్యములగు
లై పోవును.
మైపోయిన
పోయినద
దృష్టము
దన బ్రతుక
రమనియు
సాగర

మా

ఇన

౫.

ము, వారి నేసాజీమున్న గువా
కొనుటయు మఱల మేమిట వ
వసరము లేదు.
నిరపాయముగ దొరకిన దని
రులు దేరిన మేసాజీ తు
గాకి తీరమును సమీపించి
ంగల నిలిచియున్న
యానందమును బ
రకిన " దని మే
యొక్క కేక వై
గారెల్లరు నులికి
చ్చి గుఱ్ఱమును
నది? ఎవరు హ
నన నడుగు జన
కనికివచ్చి క
ము య
ంతము
ఇరా
విని,
గావ

ల
౫
లే
ల
౧౦

చుచుండెను. తల్లినిఁజూచి కమల "హా" యని తల్లిపైఁబడి విలపింపసాగెను. యమునయుఁ దనయను బిగ్గఁగౌఁగిలించుకొని విచారింపఁజొచ్చెను.

అప్పుడచటివారెల్లరును వారి చుట్టును జేరిరి. ఒకింతతడవునకు కమల తల్లి కౌఁగిటినుండివిడివడి శారదను సరోజినిని జెలిమికత్తెను గౌఁగిలించికొని విచారించెను. మేనమామనుజూచి కమల యెంతవిచారించినదో మేము చెప్పఁజాలము. అందఱు నామెను యమునను నూరడించిరి.

అంత యమున నారాయణరాయుని పాదముల నవిరళాశ్రుధారలతోఁ గడిగివైచెను. ఆమె యాతని ననేకవిధముల మ్రొక్కసాగెను. అనేకవిధములఁ గొనియాడసాగెను. మేమావివరమంతయుఁ జెప్పఁజాలము. అప్పుడట నానంద సాగరము తరంగితమైపోయెను.

అష్టమ ప్రకరణము.

ప్రభాతంబయ్యెను. బాలరసాలవకుళశాఖలపైఁ గూర్చుండి శకుంత సందోహము మధుకీర్తన మారంభించెను. రసాలకుసుమ మంజరులపై నృత్యము సేయుచున్న షట్పదముల వ్యంగ్యగీతములా శకుంత కూజితములతో మిళితములై పోవుచుండెను. రసాల వకుళశాఖలనుండి యవరోహించి పుష్కరిణీకాల జలమ్ముల నవగాహనముగావించి సమీరకుమారుండచ్చటఁ గ్రీడించుచుండెను. ఆతని మృదులశరీరమునుండి సహకారవకుళ కుసుమ సౌరభము గుబులుకొనుచుండెను.

అప్పుడు సూర్యభగవానుఁ డుదయపర్వతమ్ము నధిరోహించెను. బాలభానుని నవీనారుణ తేజఃపుంజమా చిత్రిత దర్పణప్రతిమానమగు పుష్కరిణీజలమ్మునం బ్రతిఫలించి హరితపత్రసముదయ భాసమానంబగు రసాలవకుళ తరుషండములపై బంగరపూఁతఁబూసి గంభీరానంతనీలాకాశమును విరాజమానము సేయుచుండెను. ప్రాచ్యగిరిం బ్రాపించియున్న యా ప్రభాకరుని నవీన తేజస్సునందొక మహాశక్తి యిమిడియున్నది. ఆ మహాశక్తిచే మానవహృదయ సీమలయందు నిర్మలానంత భక్తిభావంబుదితంబగుచున్నది. అక్కారణమువలననే ప్రభాతము భక్తిపరీత హృదయులగు భారతీయుల కీశ్వర ప్రార్థనాసమయమైయున్నది.

నిర్మలములగు నా ప్రభాతసమయమున నెవరి మానసికవృత్తులు నిర్మలములు కాకుండును? అప్పుడా తోటలోకమునఁ గొందఱు ద్విజులు తమ దేహములనుతమ్ము లనఱకు గోపనము గావించికొని ప్రాగభిముఖులై, నిమీలితనేత్రులై, సంఘటితాంజలులై, భక్తితత్పరులై, వేదమంత్రములం బఠియించుచు నీశ్వరోపాసనముఁ గావించుచుండిరి. పవిత్రములగు నా వేదమంత్రముల శ్రావ్యస్వరము లాశకుంతకూజితములలోఁ లీనమై పోవుచుండెను. బాలభానుని యరుణకిరణములు ప్రసరించుటచే నీషద్రక్తిమములై యున్న కాసారతరంగములా ద్విజన్ముల వక్షస్థలములపైఁ దాండవమాడుచు వారి నఖండబ్రహ్మానందపరవశులంగావించుచుండెను.

అప్పుడు యమునయుఁ గమలయు మాధవరాయఁడును, నారాయణ పురంబరుగుటకుఁ బ్రయాణమై నారాయణరావు శిరకేయింటికి వచ్చిరి. అప్పుడు నారాయణరావు పూజామందిరమున భవాని నర్చించుచుండెను. శారదయు సరోజినియు నచ్చట నేయుండిరి. యమునను న్నగువారా సంగతిం దెలిసి యట కరుదెంచిరి. వీరింగాంచి శారద యుచితమర్యాదలం గావించి దేవీ ప్రసాదమును స్వీకరించుటకుఁ గూర్చుండుఁడని చెప్పెను. దేవీపీఠముచుట్టు నెనిమిది దీపికలు వెలుఁగుచుండెను. మల్లికా పారిజాతాది కుసుమరాజములతోడను, గుంకుమాక్షతలతోడను బూజితయై విలసిల్లు భవానీ విగ్రహమునకు యమునయుఁ గమలయు మాధవరాయఁడును సభక్తికంబుగ మ్రొక్కి యట నాసీనులైరి.

ఇంతలోఁ బూజావిధానము పూర్తియయ్యెను. అంగఱును దేవీప్రసాదమును స్వీకరించిరి.

మాధవరావు— అన్నగారు! నేఁడు యమునను గమలను మా గ్రామము తీసికొని వెళ్లుచున్నాఁడను. సెలవుదయసేయవలెను.

నారా— అవశ్యముగఁ దీసికొని వెళ్లుఁడు. ఇంతకంటె నెప్పుడు?

మాధ— అంతయు మీయనుగ్రహము. మీరు కమలను రక్షింపకున్న నేమగును?

నారా— కమలను రక్షించుటకు నేనేమిశ్రమపడితిని? నేను నిమిత్తమాత్రుండను. అంతయు భవానియనుగ్రహము.

యమున— అన్నా! నీ యనుగ్రహ వలన మేమింతవఱకు జీవించియున్నాము. మా భారమంతయు నీపైనున్నది.

నారా— యమునా! నీవు సత్పథసంచారిణివి. నీకేమి లోపమొదవును.

శార— యమునా! నీకును మాకును భేదమేమి! నీవు మా కుటుంబములోని దానవుకావా?

యమున— శారదా! మీరట్లు కరుణింపకున్న మాకు మనుగడ యెక్కడిది?

నారా— యమునా! ఇకనీసంభాషణముతో నేమిలాభము? ప్రొద్దెక్కుచున్నది. అంతకంతకుఁ గష్టము మెండగును. శీఘ్రముగ బయలుదేరుఁడు.

మాధ— చిత్తము. మీసన్నిధినిఁ బాయఁజాలకున్నారము.

నారా— మీసౌహార్దమునకు సంతోషము. మాధవరాయా! నీతో ముఖ్యముగ నొకటి చెప్పవలసియున్నది. ఇప్పటి స్థితిబాగుగలేదు. కమల నిప్పుడిల్లు కదుపుట యంతమంచిదిగాదు. అయిననుతప్పదు. ఆమెను వెంటనే యిటకంపివేయవలెను. నేనిట్లంటినని మఱియొకరీతిని భావింపవలదు.

మాధ— ఏలభావించెదను? మీయాజ్ఞప్రకారమువర్తించెద.

ఈ సంభాషణ మైనపిదప యమునయుఁ గమలయు మాధవరాయఁడు నారాయణరాయనియొద్దను, శారదయొద్దను సెలవుగైకొని సరోజినితోడను నేసాజీ భాస్కరులతోడను జెప్పియటనుండి కదలిరి. వారిని విడువలేక తప్పనిపనియగుటచే నెట్లోసహించి కొంతసాగనంపి వారు వెనుకకుమరలిరి. నారాయణరావు వారికొక పరిచారకుని సాయమిచ్చిపంపెను. వారొకరికొకరు కనుపడుచున్నంతవరకుఁ బరస్పరము [illegible] కొనుచుండిరి.

నవమ ప్రకరణము.

మనమిప్పుడొకతడవు నారాయణరావుశిరకే యింటికిఁబోవలసియున్నది. ఆ చతుర్భూమికాసౌధరాజ మనవరతము లక్ష్మీవిహారస్థలమువలెఁ గలకలలాడుచుండును. కాని యిప్పుడాప్రకాశమున కొంకింతలోపముగలిగినది.

ఏల? ఆప్రాసాదరాజము వివిధానర్ఘవిచిత్రవస్తు సముదాయముచే నలంకరింపఁబడియేయున్నది. కాని గృహము కేవలవిచిత్రవస్తువులవలనఁ బ్రకాశింపఁజాలదు. రామణీయకత యుండదని మాయభిప్రాయముకాదు. వెన్నెలమనోరంజకమైనదే. సౌఖ్యకరమైనదే. కాని కానఁగాచినవెన్నెల యెట్టిదో కేవలవిచిత్రవస్తు భూషణము వలనఁగలిగిన ప్రాసాదరామణీయకతయునట్టిద. సం

తోషపరితహృదయులగు మానవులు వసియింపని గృహారామణీయకతకు లోపమున్నది. ఈ భేదమల్పబుద్ధులకుఁ దెలియదు.

ఆమేడయందలి శారదసరోజినిమున్నగువా రొకింత విచారముతో నుండిరని మా చదువరు లింతవఱకే గ్రహించి యుందురు. వారి విచారమునకు రమణీమణులగు యమునా కమలల వియోగమే కారణము. వా రన్యోన్యముఁ బ్రాణస్నేహితులని యిదివఱకే వ్యక్తమైనది. మహదైశ్వర్య సంపన్నమగు నారాయణరాయని కుటుంబమునకు యమునా కమలలకు నంతయధికస్నేహమెట్లుకలిగెనని కొందఱకుఁ దోఁపవచ్చును. కాని యట్టివారెవరైన నున్నచో వారు స్నేహతత్త్వమును జక్కఁగ నెఱుంగనివారని మేము ఘంటాపథమునఁ జెప్పుచున్నారము. మేమీప్రకరణమున స్నేహతత్త్వమును వర్ణింపఁ దలంచినారము.

ఈ గ్రంథమునఁ గథాకల్పనము రమణీయముగ లేదనిగాని, కథ స్వల్పముగనున్నదనిగాని, కథాగమనము మందముగనున్నదనిగాని మాచదువరులు కోపించినచో మే మేమియు ననఁజాలము. గాని « లోకోభిన్నరుచి » యను సిద్ధాంతమును మేమత్యాదరముతో విశ్వసించుచున్నారము. అయినను నొకింత యోపిక వహించుటవలనఁ బ్రయోజనమున్నది. ఏమన? త్వరపడినఁ బొరబడుట నిశ్చయము.

స్నేహ మనునది పరమపవిత్రమగు నొక మహాశక్తి. జీవకోటియంతయు నీమహాశక్తికి లోఁబడియున్నది. లోకములో నెట్టిదైన దీనికి లోఁబడనిశక్తి యున్నచో నది కేవలము కరచరణాద్యవయవములుఁగల రాతిబొమ్మయని చెప్పుటకు సందియము లేదు. ప్రపంచమునందలి సకలదేశములలోని వారును దీనిని నిర్మల భక్తిభావముతో గౌరవించుచున్నారు. అవసరమైనఁ దీదివ్యశక్తికిఁ బ్రాణములను గూడ నొసంగుచున్నారు.

ఎవరి మానసికవృత్తు లభేదములై యుండునో వారీమహాశక్తివలనఁ బరస్పరము బంధింపఁబడుచున్నారు. స్నేహమునందలి పరమరహస్యమిదియే. దరిద్రసంపన్నభేదము, దేశ భేదము, జాతి భేదము, మత భేదము, స్త్రీపురుష భేదము, వయోభేదము మున్నగు భేదము లేక కేవల భావైక్యత వలననే ప్రపంచమంతయు దీనికి లోఁబడిపోవుచున్నది. ఈ భేదములను బరిగణించుట యవివేకము. అట్టివారి మస్తిష్కము మృణ్మయము.

కుచేలు నంతటి దరిద్రుఁడు గలఁడా? శ్రీకృష్ణు నంతటి సంపన్నుఁడు గలఁడా? వారిరువురును బ్రాణస్నేహితులు. రుక్మిణీరమణితోడి సరసపల్లాపముల నుజ్జగించి గోపాలకృష్ణుఁడు కుచేలునిఁ బ్రత్యుత్థానము సేసి తీసికొనివచ్చి హంస తూలికా తల్పమున నుపవిష్టునిఁ గావించినాఁడు. అర్ఘ్యపాద్యములిచ్చినాఁడు. శ్రీచందన మలఁదినాఁడు. స్వాయముగ సకలోపచారములను గావించినాఁడు. తనపట్టమహిషిచే వీవన వేయించినాఁడు. పెద్దప్రొద్దిష్టసంభాషణముగావించినాఁడు. మహదైశ్వర్యవంతునిఁ గావించినాఁడనుట మనకిట నప్రస్తుతమగుఁగాక. దీనికంతకును గారణమేమి? చిన్నప్పుడే వారి మానసికవృత్తు లైక్యమైనవి. ఆ యైక్యము క్రమక్రమముగ దృఢమైనది. అక్కటన శ్రీకృష్ణుఁడు తన యైశ్వర్యము నంతను మఱచి పోయినాఁడు.

శ్రీరామచంద్రుఁడు వానరులగు సుగ్రీవాంగదాంజనేయాదులకు స్నేహితుఁడు. ఉత్తమ క్షత్త్రియులగు యుధిష్ఠిరాది పాండవులు దాసీపుత్త్రుఁడగు విదురునితోఁ బరమస్నేహము గావించినారు. పవిత్ర బ్రాహ్మణుఁడు చాణక్యోపాధ్యాయుఁడు మౌర్యుండగు చంద్రగుప్తునకుఁ బ్రాణస్నేహితుఁడు. స్నేహ[illegible]

మునినందులకు సంశయింపకుఁడు. ప్రేమ, గౌరవము, భక్తి, స్నేహము మున్నగునవి పర్యాయపదములు.

రాజాతోడరు మల్లుఁడును నగ్బరును విమతస్థులు. అందొకఁడు విగ్రహారాధకుఁడు. ఒకఁడు మానసికారాధకుఁడు. వారిరువురును స్నేహితులు. అనవరత గోహింసాపరతంత్రమగు తురక జాతియందుఁ బుట్టిన తాన్‌షహాకును సంతత గోసంరక్షణ పరతంత్రమగు హైందవ సద్బ్రాహ్మణ వంశమునం దవతరించిన యక్కన్న మాదన్న గార్లకును నత్యంతస్నేహము.

స్త్రీ పురుషుల స్నేహమును గుఱించి మేము వేఱుగ నుదాహరణములను జూపనక్కఱలేదు. సంసారసౌఖ్యము నెఱుంగని వారెవరు? ఇది యిట్లుండుగాక.

రావణ విభీషణులు సోదరులు. వారిరువురకును బద్ధవైరము. విభీషణుఁడు రావణ సంహారమునకు రాముని బ్రోత్సహించినాఁడు. భరతుఁడు కైకేయి కనుంగుఁదనయుఁడు. అతఁడు తల్లియిష్టమునకు భిన్నముగ రాజ్యమును విడిచి రాముని కొఱకు నందిగ్రామమునఁ [illegible]ంచినాఁడు. జయచంద్రుఁడు రా[illegible]సంయుక్తకు జనకుఁడే. వారిరువుర[illegible]కును బద్ధవైరము. ఔరంగజేబు షి

తృ భ్రాతృ హంతకుఁడు. శివాజీ యారంగజేబును దిద్దిమ్మని నాట్య మాడించినాఁడు. ఆతని తనయుఁడు శంభాజీ యౌరంగజేబున కిష్టుఁడై యాతనితో విరోధించెను. ఈ యాత్మ బంధువుల యీ ప్రబల వైరమునకుఁ గారణమేమి? వారి మానసికవృత్తుల కేకీభావము కలుగలేదు. ఒక్కతల్లికిఁ బుట్టిన బిడ్డలెల్లభిన్నరూపు లగుదురో యట్లేవారు భిన్నాభిప్రాయులైరి. అక్కతన వారికి స్నేహము గలుగలేదు.

ఈ రహస్యము నెఱింగినవారు నారాయణరాయని కుటుంబమునకును యమునా కమలలకును గలిగిన స్నేహభావమునుగుఱించి సందియముగాని, యాశ్చర్యమును గాని పొందఁజాలరు. యమునయుఁ గమలయు నారాయణ పురమరుగఁ బయనమై వచ్చుట చూడఁగనే నారాయణరాయని కుటుంబము నందలి వారి హృదయములయందు— ముఖ్యముగ నేసాజీ శారదా సరోజినుల హృదయముల యందు వియోగవహ్ని యావిర్భవించెను. కాని యది వారికిఁ దెలియకుండఁగనే యావిర్భవించెను. తూలరాశింబడిన విస్ఫులింగము చూచుచుండఁగనే క్షణములో నెట్లువృద్ధియై తూలరాశినంతను దగ్ధముగావించునో యట్లే వారి హృదయసీమల నుద్భవించిన యా వియోగవహ్ని ప్రవృద్ధమై దహించివేయుందొడంగెను. అక్కతన శారదా సరోజినులు నేసాజీయు దీనాననులై యుండిరి. పాపమా యమునా కమల లీ వియోగము వలన నెంత బాధ ననుభవించు చున్నారో!

దశమ ప్రకరణము.

భాస్కరరావునకిప్పు డిరువది రెండు సంవత్సరముల వయస్సు కలదు. ఆతని తండ్రి యొకవీరుఁడు. ఆతఁడు ధనవంతుఁడు కాకున్నను నాతని వీరత్వమునకు మెచ్చి నారాయణరావు శిరకే తన సోదరి నొసంగి మహావైభవముతోఁ బెండ్లి గావించెను. పెండ్లియైన కొలఁది దినములలో నా దంపతులకు భాస్కరరావు జన్మించెను. ఆదంపతులీ నిసువు నతిగారాబముతోఁ బెంచుకొనుచుండిరి.

ఇట్లుండ నాతఁడొకనాఁటి రాత్రి యాయూరిలోని చక్కఁదనమున ముద్దులు మూటగట్టునొక బీద బ్రాహ్మణుని యవివాహిత పుత్త్రికనొక మహమ్మదీయుఁడపహరించుకొని పోవుచుండం గాం

చి యత్యాగ్రహముతో వానిపై దుమికి ప్రాణావశిష్టుంగావించి యాయుబలంగలిదంత్రుల కప్పగించెను. అంత నా మహమ్మదీయుఁ డప్పటికిఁ జేయునది లేక మెల్లో తననివాసముం జేరికొని యొకింత దేహదారుఢ్యము కలుగఁగనే తనతోడివారిం జేర్చికొని యొకనాఁటిరాత్రి యావీరుని యింటిపైఁబడి గాఢనిద్రం దవిలియున్నప్పుడు చిత్రవధం గావించి యాతని ప్రాణములం గొనెను. వెంటనే నారాయణరాయని భగిని పతివధామర్షితయై తన నాథుని కరవాలముంగొని యాఁడుసింగమువలె నామహమ్మదీయులపై కుఱికి తనపతిపైఁ బగబట్టిన యామొఱకుతురకను సంహరించెను గాని తక్కినవారామెనుగూడ సంహరించి తమదారిం బోయిరి.

అప్పటికి భాస్కరరావు నాల్గుసంవత్సరముల వయస్సున నుండెను. అత్యంత దుఃఖకరమైన యీవార్త తెలియఁగనే నారాయణరావు మిగుల విచారించి భగినీభావుకుల కుత్తరక్రియలం గావించి పసిపాపయగు భాస్కరునిఁ దన యింట నిడుకొని తనయునితో సమముగఁ గడుఁ గారాబముతోఁ బెంచుచు నాపాపని చిన్నియాస్తినిఁగూడఁ గాపాడెను.

భాస్కరుఁడును మేనత్తమేనమామలకుఁ గడువిధేయుఁడై తన మేనమఱఁదియగు సరోజినితోఁ గలిసిమెలసి విద్దెలాఁ బోదమై, తండ్రియంతటివీరుఁడై, సుగుణరత్నాకరుఁడై నేఁడు వివాహయోగ్యమగు వయస్సు గలవాఁడు

నారాయణరాయని య సరోజినియు, భాస్కరుఁడు, వివాహయోగ్యులై యుండిరి. రదా నారాయణు లింతవఱకు వారి హములం గుఱించి యేమియు నాలోచనముఁ గావించియుండలేదు. నారాయణరాయని విషయము చెప్పఁజాలముగాని సరోజినికిఁ బెండ్లియీడు వచ్చినదని శారద గ్రహించియుండునని మా నమ్మకము. యౌవనావిర్భావమువలన లావణ్యరాశియైయున్న సరోజినిం గాంచి శారద యంతమాత్రము గ్రహింపలేకుండునా?

ఏదినమున యమునాకమలలు నారాయణపురమున కరిగిరో యాదినమున భాస్కరుని పైతృకస్థలమునుండి యాతని దగ్గఱిచుట్టమొకఁడు నారాయణరాయని యింటికివచ్చెను. భాస్కరుఁ డాతనితోఁ గొంతతడవు తన పైతృకగ్రామమునందలివారి యోగక్షేమములం గనుఁగొనినతరువాత నాబంధుఁ డాతనితో వివాహవిషయమై మాట్లాడఁదొ

డాగెను. “ఈవిషయమైనా కేమియుఁ దెలియదు. నా బాధ్యతయంతయు మా మేనమామగారిపై నున్నది. మీరా రాయనతో ముచ్చటించిన మంచి” దని భాస్కరుఁ డాబంధువునకుఁ బ్రత్యుత్త[illegible]ను.

[illegible]రునితో బంధువు మఱల నీ [illegible]మై ముచ్చటింపక భోజనసమయ మున నారాయణరాయని నల్లన నీగో డవలోనికిఁ దింపెను.

“నేనావిషయమై యింతవఱకు నేమియు నాలోచించియుండలేదు. మీచెంత వివాహయోగ్యలగు కన్యలున్నారా?”

“ఔను. నా యేకపుత్త్రిక యగు సరస్వతి యున్నది. ఆమెకిప్పుడు పదునాలవయేఁడు నడచుచున్నది. ఆమెను భాస్కరుని కీయవలయునని మా యభిలాష”

బంధు వీమాట యనునప్పటికి భాస్కరునిహృదయమున సంతసమో, సంభ్రమమో, యేదో ప్రభవించెను. శారద మందహాసము గావించెను. సరోజినియు నేసాజీయు భాస్కరుని దెసకుఁ జూచి మందస్మితవదనులయిరి.

“మీరీవిషయమై భాస్కరునితో ముచ్చటించితిరా!”

“మీరుండ నాపిల్లవానితో మాట్లాడిన నేమగును?”

నారాయణరావు భాస్కరుని దెసం జూచి “వరుఁడు, నింటిపెద్దయుఁ గూడ నాతఁడే కాఁడా?” యని పలికెను. ఇదివిని భాస్కరుఁ డవనతముఖుఁడై నవ్వుకొనెను. “భాస్కరా! నీకుఁ బిల్ల నిచ్చు నభిలాషతో వారువచ్చినారు. నీ యభిప్రాయ మేమో తెలుపు” మని శారద భాస్కరునితో ననియెను. పాప మానవయావనుఁ డిప్పుడేమిమాట్లాడన లయును? “భాస్కరా! సంశయింప కుము. వారికిఁ బ్రత్యుత్తర మి” మ్మని మఱల నారాయణరావు హెచ్చరించెను. అంత నాతఁడు మందహాసముతో నేసాజీదెసకుఁ జూచుచు “నాసంగతి నాకేమి తెలియు?” నని పలికి తలవంచుకొనెను. అప్పుడు మఱల బంధు విట్లనియెను.

“మీపోషణ నందుచున్న భాస్కరునకుఁ బెద్దపెద్దలే పిల్లనీయఁజూతురు. అయినను నే నేల ప్రయత్నముసేయఁగూడదని వచ్చితిని”

“మీరవశ్యము ప్రయత్నింపవచ్చును. కాని భాస్కరునకు నాపోషణము వలన నేమికలుగును?”

“అది మీకే తెలియును”

“నాయాస్తిలో నేమైన నాతనికిచ్చెదనని మీయభిప్రాయమా?”

“ అట్లైనఁ గాకూడదు? అదియుఁగాక: భాస్కరునకుఁ బైతృకమగు కొంతయాస్తి కలదుగదా? ”

“ ఆతని పైతృకమగు నాస్తినిఁజూచి పెద్దపెద్దలు పిల్ల నీయఁగలంతురా? ”

“ అదృష్టము ప్రధానమని యేల తలంపఁగూడదు? ”

“ అయినచో భాస్కరుని మేనత్త నడుగుఁడు. మేనత్తయే భాస్కరునిఁ బెంచి పెద్దఁ జేసినది. ఆతనికిఁ బెండ్లి చేయవలసిన బాధ్యత నాకు లేదు ”

“ అట్లే కావచ్చును. కాని మీకధికారము లేకుండునట్లు? ”

“ ఇది బాగుగనున్న ” దని శారద నవ్వుచుఁ బలికెను.

ఈ విషయమును గుఱించి వారింక ను కొంతతడవు మాట్లాడిరి. కాని తుదకు నారాయణరావాలోచించి కబురంపెదనని చెప్పి యాతనిం బంపివైచెను.

భోజనమైన తరువాత శయనగృహమునఁ దమలము వేసికొనునపుడు భర్తతో శారద మఱల నీవివాహప్రస్తావనము గావించెను.

నారా— భాస్కరునకుఁ బెండ్లి యాడవలయునను నభిలాషము కలిగిన దేమో కనిపెట్టితివా?

శారద— లేదు. తెలిసికొనవలెను.

నారా— వానియభిప్రాయమును గని పె[illegible] తరువాత మనము యోచింప[illegible]ని నారాయణరావనియెను. శారద మఱల మాట్లాడ లేదు.

ఏకాదశ ప్రకరణము.

రెండవ యంతస్తుపైఁ గూరుచుండి వేసాజీ భాస్కరులు భోజన సమయమునజరిగిన వృత్తాంతమునుగుఱించి ముచ్చటించుకొనసాగిరి. మాటిమాటికి వేసాజీ యూరక భాస్కరుని బ్రశ్నించుచుండెను. ఒకప్పుడు వేళాకోళముగను, నింకొకపుడు సరళముగను, వేఱొకప్పుడు సయుక్తికముగను నాతఁడా ప్రశ్నములను వేయుచుండెను. భాస్కరరావు నాతనికిఁ దగినట్లు జవాబొసగుచుండెను. ఇరువురిలోఁ దీసిపోవువారెవరు?

ప్రకృతి ధర్మమేమనఁగా? ఒక వటువునకుఁగాని యొక కన్యకకుఁగాని పెండ్లి మాటలు జరుగునపుడును, బెండ్లియగునపుడును గూడఁ దోడివారు తఱచుగ నెకసక్కెము లాడఁజొత్తురు. ఆ యెకసక్కెయములు పృచ్ఛకులు వటువులైనచో నొకరీతిగను, వివాహితులైనచో

మఱియొక రీతిగనుండును. ఆవిజాతీయములగు నెకసక్కెము లొకదానికంటె నొకటి విఁసొంపుగనుండును. ఈ పద్ధతి నంపన్నులలోను, బీదవారిలోను నన్నిజాతుల వారియందునుగలదు. నాగరికతనుబట్టి భేదముండిన నుండుఁగాక. ఆయెకసక్కెయములను విని యానందింపవలసినదే కాని వర్ణించుట కష్టము.

వీరిట్లు మాట్లాడుకొనుచుండ నంతలో నటకు శారదవచ్చి నిలిచెను. వారిరువురును మఱల నావృత్తాంతమును గుఱించి మాట్లాడలేదు. కాని శారద కీసంగతి తెలియకపోలేదు. తన్నుంగాంచి వారట్లూరకుండుటచే నొకమాఱు మందహాసముంగావించి భాస్కరు నొక్కని నొకసారి తనతోఁగూడ రమ్మని పిలిచి పైయంతస్తునకుఁబోయెను.

భాస్కరుఁ డామె యెందులకుఁ బిలిచెనో యొకింత గ్రహించితి ననుకొనియెను. కాని యందలి నిజానిజములను మేముచెప్పఁజాలము. భాస్కరునిఁ దీసికొని కడపటి యంతస్తుమీఁదికిఁ బోయి శారద యాతనితోఁ బెండ్లివిషయము మాట్లాడఁదొడఁగెను. ఆతని యభిప్రాయము గ్రహించుట కామె యనేకవిధముల మాట్లాడెను. భాస్కరుఁడు తుట్టతుద కిట్లు చెప్పెను. "మీకు వివాహము సేయ వలయునని యున్నఁ జేయవచ్చును. లేకున్నఁదొందరయేల? ఈ మాటలో నెంత యర్థమున్నదో, శారద యేమి గ్రహించినదో, గాని యామె నవ్వుకొనుచుఁ గ్రిందికి దిగిపోయెను.

ఇఁక భాస్కరుఁడట నుండవలసిన పనిలేకని రెండవ యంతస్తునకు వచ్చెను. కాని యట నేసాజీ లేకపోవుటచేఁ దిన్నఁగఁ బోయి గృహారామము నందలి కేళాకూళి చెంతనున్న నికుంజాంతమునఁ గూర్చుండి యోచింపఁదొడంగెను. ఆ యాలోచన మింతవఱకు నాతని హృదయ ప్రదేశమునఁ బ్రవేశము గాంచియుండలేదు. ఆ వయస్సునకది యత్యంత సుఖకరమైన యాలోచనము. పూర్ణిమనాఁటి రాత్రి చంద్రోదయమైన వెంటనే బ్రహ్మాండ మంతయు నెట్లు జ్యోత్స్నా ప్రపూరితమగునో యట్లే వైవాహికాలోచన ముదయించిన వెంటనే యాతని హృదయమానందపరీతమయ్యెను.

అంతలో మదనుండాతనిపై నొక్కమాఱుగ రివ్వుమని కుసుమసాయకములను బుంఖానుపుంఖముగ గుప్పెను. మన్మథుని కుటిల నిరీక్షణము లాతనిపైఁ బ్రసరించుట కిదియే ప్రారంభము. ఈ కుసుమసాయక హతిచే నాతని హృదయము నావరించుకొనియున్న మౌఢ్య

ఏకాదశ ప్రకరణము.

ప్రతిసీర తటాలున జాఱిపోయెను. అంతె నాతనికిం ప్రపంచ మంతయు శృంగారమయముగం గాన్పింపసాగెను. శృంగారమును బచ్చిగవర్ణించితిమని నవనాగరికులు మన్నాక్షేపించిన నాక్షేపింతురుగాత. మేము ప్రకృతిధర్మమును బ్రకాశము సేయం దలంచినారము. అప్పుడాతని మనోదర్పణమునం దలంత్రా లోసియునపుడు గలుగు నానందము, నా యపాంగవిలోకనములు, నా హాస్య సంభాషణము, నా ప్రియ సంబోధనములు, నా కంఠములో మాట్లాడుకొనుట, యామధుచుంబనములు, నా ప్రణయకలహము, ప్రాంబతిమాటలుటలు మున్నగున నన్నియు ప్రతిబింబితములు గాంజొచ్చెను. ఓహో! ఇంక నాయానందమునకుం బారమెక్కడది? ఆయనిందిత సౌఖ్యమున కంతమెక్కడది?

ఈ యాలోచనములవలన నాతండానికుంజమున నానంద పరవశుండై యుండెను. ఇంతలో "నోహో! "పెండ్లికొడుకు కాంబోలు" నని యొక మృదుమధుర వాక్య మాతనికి వినవచ్చెను. వెంటనే యాతండులికిపడి చూచి "సరోజినీ! అప్పుడే హాస్య మారంభించితివా?" యని మందహాసముతోం బలికెను.

"నీవు పెండ్లికొడకవైనప్పుడు నే హాస్యమాడందగదా?

"అయినప్పుడాడుము. ఇప్పుడేల?

"ఇప్పుడుకాలేదా?" యని యామె యానికుంజమునం జేరి యాతని ప్రక్కం గూర్చుండెను.

"సరోజినీ! చూడు. ఆతం డేవో పనిమీఁద వచ్చి యిటుసుపో కట్టనినాండు. కాని యది నిజమా?"

"ఏల కాంగూడదు?"

"నమ్ముటెట్లు?"

"దీని కేమిగాని భాస్కరా! మఱచితిని. నీ కాంబోవు దేవియగు నామె పేరేమి?"

"ఏమో? నేను బాగుగవినలేదు."

ఇది విని సరోజిని నవ్వుచునిట్లనెను. "భాస్కరా! ఇంకను సంబంధము నిశ్చయముకాలేదే. పేరు చెప్పుట కింత సిగ్గేల?"

"నిశ్చయ మైనయెడల మాత్రము పేరు చెప్పుటకు సిగ్గేల?"

అప్పుడు నికుంజమువంకం జూచుచు నన్యమనస్కయై సరోజిని యిట్లనెను. "భాస్కరా! నీవు పెండ్లియాడకుము" ఇదివిని నవ్వుచు "బ్రహ్మచారిగ నుండుమందువా సరోజినీ?" యనియాతండు ప్రశ్నించెను. కానిసరోజిని మాట్లాడలేదు. ఆమె యేదోయాలోచనము గావించుచుండెను. భాస్కరుండు

రోజినీ యనిపిలిచెను. అంతఁ బ్రబోధితయై యామె యిట్లనియెను.

"భాస్కరా! నీకాపేదవారి పిల్లను బెండ్లియాడ నిష్టమున్నదా?"

"నావంటి పేదవానికిఁ బేదవారుగాక సంపన్ను లెట్లు పిల్లనిచ్చెదరు?"

"భాస్కరా! ఇచ్చెదరు. నీవు పెండ్లియాడకుము"

"సరోజినీ! నీమాట నాకుఁ దెలియుటలేదు. ఎవతెం బెండ్లియాడవద్దు?"

మఱల సరోజిని నవ్వుచు నిట్లనెను. "భాస్కరా! సరస్వతి యందముగనున్నదా?"

"బీదలకందచందములతో నేమిపని"

మఱల సరోజిని యన్యమనస్కయై యిట్లనియెను.

"నాకంటె నందముగనున్నదా?"

"సరోజినీ! పలవరించుచుంటివా?"

ఈ మాట విని హర్షోత్ఫుల్లవదనయై సరోజిని యాతనిం దేఱిచూచి యాతని కంఠము నాలింగనము జేసికొని నెమ్మొగ మాతని వక్షస్థలమున కానించి యిట్లుపలికెను. "భాస్కరా! నీవు పెండ్లియాడకుము"

ద్వాదశ ప్రకరణము.

రోధనము

నారాయణపురమంత పెద్దగ్రామము గాదు. అందెవ్వరును విశేషధనవంతులు కారు. పూర్వమచ్చట నొక మహమ్మదీయుఁడు ధనవంతుఁడై యుండెను గాని యిప్పుడాతని యైశ్వర్యమంతయుఁ గాలప్రవాహమునంబడి కొట్టుకొని పోయినది. స్వమతాభిమాని యగు నౌరంగజేబు ఢిల్లీ సింహాసనము నధిష్ఠించి పరిపాలించుచుండ మహమ్మదీయుఁడు నిర్భాగ్యుఁడై యుండె ననినందులకు మీరాక్షేపింపవలదు. ఔరంగజేబు నెడలఁగల ద్రోహబుద్ధియే యాతని కట్టిగతిపట్టించినది. ఆతనికొక్క కుమారుండుండెను. ఆతనిగృహము గ్రామమధ్యమున నుండెను. విశాలమగు నా యింటి దొడ్డిలో నిపుడు పుష్పవృక్షములకును లతానికుంజములకును మారుగఁ గంటక వృక్షములును సాంద్రగుల్మములును బలిసియున్నవి. ఆ యింటి చుట్టును హిందువుల యావాసములున్నవి. వీధులలోఁగూడ నట నట గుల్మములు పెరిగి యుండెను. మాధవరాయని పర్ణగృహ మాయూరికి వెలుపలఁ దటాకతీరముననున్నది. ఆయింటిసమీపమున నిండ్లులేవు. కాని శిథిలమైన భవాని యాలయము గలదు.

సాయంకాలమగుచుండెను. సూర్యభగవానుని సహస్రకిరణములు లాఘుణ్యమందుచుండెను. వివిధ విహంగముల కలకలారావములు సెలఁగుచుండెను. ఆసమయమున నాదేవాలయ ప్రాకారమునంగల భగ్న మంటపవేదిపై నిరువురు తరుణులాసీనలై యుండిరి. ప్రత్యఙ్ముఖలై యున్న వారి ముఖములపై హేమాభంబైన నీరెండ ప్రసరించి యుల్లరించుచుండెను. మలయపవమానుఁ డల్లనల్లన నరుదెంచి యాముద్దుగుమ్మల విసలచికురజాలములతోఁ గ్రీడించుచుండెను.

ఆ యిరువురలో నొకతె కమల. రెండవయామె దుర్గ. కమలకుఁ బెదతల్లి కూఁతురు. ఆమె కమలకంటెఁ గొంచెము పెద్ద. వివాహిత. దుర్గ నారాయణపురమున స్వామిచెంత నుండెను. ఆమెకత్తగారును వితంతువగునాఁడుబిడ్డయుఁ గలరు. అక్కటతన గృహకృత్య విషయములలో దుర్గ జోక్యము కలుగఁజేసికొనవలసిన యావశ్యకత యంతగ లేదు. వా రామె నతిప్రేమతోఁ జూచుచుందురు. స్వయముగ దుర్గ వినయవతి. వివేకవతి. గాయని. హాస్యప్రియ. ఆమె తఱచుగ భర్తతోడను నాఁడుబిడ్డతోడను హాస్య మాడుచుండును. నాల్గు దినములకుఁ బూర్వమామెపతి యేదో పనిమీఁద సహామ్మదాబాదున కరిగియుండుటంజేసి యామెహాస్యమున కొకింత యంతరాయమొదవెను గాని యాలోపము కాన్పింపకుండ నిప్పుడొకయుపాయమొదవినది. అవివాహితయగు కమల యామె హాస్యమునకు గుఱియయ్యెను. కమలతో దుర్గ యిట్లనియెను.

“ కమలా! నీకింకను బెండ్లికాలేదు. కారణమేమో చెప్పెదవా? ”

“ ఇప్పుడాగొడవ యేల? ”

“ పెండ్లికాని జవ్వనులకుఁ బెండ్లిగొడవ కాక మఱేమికావలెను? ”

ఈ మాటవినుటవలనఁ గమల ముఖమునఁ జిరునగవంకురించెను. లజ్జాతిశయముచే నామందస్మితమీషత్తిరోహితం బయ్యెను. మేఘశకలాంతరితం బగు శరత్పూర్ణిమాచంద్రబింబము వలె నామఁఖము శోభిల్లుచుండెను. అవనతమై యున్న ముఖ మించుకయెత్తి తల యూఁపుచుఁ గమల యిట్లనిచెప్పెను.

“ నాకుఁ దెలియదు ”

“ నీకుఁ దెలియనిదేమి? పెండ్లియా? ఆ గొడవయా? ”

కమల కొకవిధమైన యనిర్వాచ్యానందముకలిగెను. మఱల శిరమువంచి యిట్లనియెను.

“ రెండును ”

"కమలా! అట్లయిన నీవు పెండ్లి యాడవా?"

"నేను పెండ్లియాడను"

"బ్రహ్మచారిణివయ్యెదవా? కమలా! అయిన నీ నెఱజవ్వన మంతయు నేవగకానికి మీఁదు కట్టెదవే?"

కమలకు నవ్వువచ్చెను. "నెఱజవ్వనము, వగకాఁడు, మీఁదుకట్టుట" యను మాటలయందలి యర్థమామెకు విస్పష్టముగఁ దెలియలేదు. యోచింపఁదొడఁగెను. మాటిమాటికి నవియే జ్ఞాపకము వచ్చుచుండెను. ఎంతయోచించినను వీణారవముపగిది నా మాటలామెకు సువ్యక్తములు కాలేదు. ఆ మాటల కేమని ప్రత్యుత్తర మీయవలెనో యామెకుఁ దెలియలేదు. అక్కతన నామె మాఱుపల్కకుండ శిరమువంచికొనియుండెను. కాని దుర్గ యూరకుండక "మాట్లాడవేమే" యని ప్రశ్నించెను.

ఈ సంభాషణము కమల కానంద ప్రదమే. కమల యాయానందమును బ్రకటింపఁగలదా? సిగ్గుసిగ్గు! ఆమె కోపము నభినయింపఁబూనెను. కానిహృదయాహ్లాదకరముగ మాటలాడు వారిపైఁ గోపమెట్లువచ్చును? బొమలు ముడివైచెను. తీక్షణముగఁ జూడసాగెను. కమల కోపలక్షణముల నన్నింటిని బ్రకటించెను. కానికోపముమాత్ర మామెముఖమునఁ బ్రకటముకాలేదు. ఆ భ్రూభంగము, నాతీక్ష్ణదృక్కులును గూడ మహానంద సూచకములై యామెముద్దు మొగమున నొక వింతతేజమును గలిగించెను. కోపముతోఁ బాటు కమల విసుగునుగూడఁ బ్రకటింపఁదలఁచెను. కాని యా ప్రయత్నము గూడ వ్యర్థమయ్యెను. కమల దుర్గను ద్రోయుట నభినయించుచు నిట్లనియెను.

"అబ్బ! నీకెప్పుడు నదియేగోడవ. నీకుఁ బెండ్లియైనదిచాలదా?"

"అయిన నీకేమిలాభము?"

"ఏమిలాభమా? అంతయులాభమే. ఇదియొకలాభము"

"ఇంకేమోది?"

"అక్కా! ఒకపాటఁబాడవే"

"వలకందువేమో?"

దుర్గ యేమిపాటఁ బాడునోయని కమలకు సందియము తోఁచెను. కాని యానందియమామె కేలకలుగవలెనో మాకు బోధపడకున్నది. దుర్గ మాటయం దామెకు విపరీతార్థమేమైన స్ఫురించెనేమో తెలియదు. కాని కమల ప్రత్యుత్తర మీయకున్నను "అలుకేలనే? చటులేక్షణా! నీకు" అని దుర్గ యొక పాటఁ బ్రారంభించెను.

అదివినిహఠాత్తుగలేచి కమల "దు

[illegible] నీవు పాడుకొనుచుండుము" మని యుంటిదారిఁ బట్టెను. దుర్గయు వెంటనే లేచి "కమలా! ఇదేమే?" యని యామెను నిలుపఁదలఁచెను గాని యింక లాభము లేదని యూరకుండెను. యామె తో నె కనక్కేమములాడుచు బయలు దేరెను. అప్పటికి చీకటి బాగుగ నలమికొనెను. కాని [illegible] శములం బ్రవృత్తులైయున్న వారి రాస గతి తెలిసికొనలేక పోయిరి. ఇప్పుడు కమల దుర్గా! ఎంత రాత్రి యైనదే? వారేమనుకొందురో, యని వడిగ నడువనారంభించెను. ఆచీకటిలో వారి కెవరో యిరువురు పురుషులెదురుపడిరి. కాని వారు చూడలేదు. పురుషులు తమలో దామేమో గొణగుకొని తమదారిం బోయిరి.

త్రయోదశ ప్రకరణము.

[illegible] రాత్రి కూడ దుర్గ మాధవరాయని యింట [illegible] యుండెను. మాధవరాయని భోజనమైన తరువాత స్త్రీలెల్లరును భుజించిరి. మాధవరాయఁడు పడకటింటిలో శయ్యపైఁ బరుండి యేదో గ్రంథమును జదువుకొనుచుండెను. యమునయు, యమునతల్లియు, మాధవరాయని భార్యయు, దుర్గయుఁ, గమలయు వాకిట శయ్యలపై [illegible] లోకాభిరామాయణము [illegible]రంభించిరి. కమల యొక్క తెమ్మ [illegible] పరుండియుండెను. దుర్గ యామె ప్రక్కం గూరుచుండి మాట్లాడుచుండెను. ఆ లోకాభిరామాయణములో ననేక గత వృత్తాంతములు [illegible]యెను. అందనేకులు విమర్శింపబడిరి. అనేకులు ప్రశంసింపఁబడి[illegible]ంత వర్తమాన వృత్తాంతములం బ్రారంభించిరి. తుట్టతుదకది కమలా వైవాహికాలోచనముగఁ బరిణమించెను.

ఇంతవఱకును గమల సావధానముగ నాలోకాభిరామాయణము నాలకించెను. కాని తనవివాహమునుగుఱించి వారు యోచింపఁగడఁగఁగనే మెల్లగ ముసుఁగిడికొని నిద్ర నభినయించుచుండెను. అది యొక మాధవరాయని భార్యతప్ప నితరులెవ్వరును గాంచియుండలేదు. "కమలా! మంచిపని చేసితివి. నీవివాహ విషయికంబగు మా సంభాషణము నాలకించి యానందింపుము. నీయానందమునకు విఘాతము నేలకలిగింపవలెను?" అని యనుకొని యామె యూరకుండెను.

ముగ్ధలగు కన్యలు తమ వివాహము

లను గుఱించిగాని, తమ ప్రియులం గుఱించిగాని, తమ సంసారములను గుఱించిగాని యొకరు ముచ్చటించుకొనునప్పు డాసంభాషణమును వినకుండఁజాలరు. కాని వినుట యెట్లు? ఓర్వలేని లజ్జాకామిని వారి నటనుండనీయదు. ఏదో మిషగల్పించి వారి నకరుణయై యెటకో బలవంతముగ లాగుకొనిపోవును. పాపమాతరుణులు లజ్జాకామిని నిర్బంధమునుండి తప్పించుకొనఁజాలక యేతలుపు చాటుననో, యేగోడ మాటుననో, యొదిఁగి యొదిఁగి యెట్లో యాసంభాషణము నాలకించి యనంత సంతోషమునందెదరు.

కాని యిప్పుడు లజ్జావతి కమలయెడల మాత్రమంతకాఠిన్యమును వహింపలేదు. ఏదియో మిషపెట్టి కమల నటనుండి లేవదీసికొనిపోక లజ్జ కమలపైఁ గొంచెము కనికరించి ముసుఁగిడుకొని నిద్ర నభినయించుట కంగీకరించినది. పాపమాకమల యట్లుముసుంగు వైచికొని తనవివాహ విషయికంబగు వారిసంభాషణము నాలకించి యెంతయానందించుచున్నదో !

యమునయు, నామె తల్లియు, మాధవరాయుని గృహిణియు, దుర్గయుఁ కమల కొఱకనేక యౌవనులను గుఱించి యాలోచించిరి. కొందఱ నజ్ఞానులనిరి. కొందరను మూర్ఖులనిరి. మఱికొందఱు నీతి చాలనివారనిరి. వేఱొక కొందఱం బెద్దవాండ్రనిరి. ఇంకొక కొందఱను రూపవతియగు కమలకుఁ దగరనిరి. ఇట్లందఱకన్ని వంకలం జూపిరి. చిట్టచివఱకు వారికిఁ గమలను బెండ్లియాడదగిన వరుఁడే కాన్పింపలేదు. తుదకు మాధవుని గృహిణి "వదినె! కమలకు నీవు వరుని వెదకకుము. ఆమెయే వెదకికొనును. పదియాఱేండ్ల జవ్వని. అంతమాత్రము తెలివిలేనిదా?" యని నవ్వుచుఁ బలికెను. యమునయు, యమునతల్లియు మందహాసముం గావించి యూరకుండిరి. "అత్తా! మాకమలను బెదరించెదవా? కమలకుఁ జేతఁగానప్పుడు చూతములే" యని మేనత్తకుఁ బ్రత్యుత్తరమిచ్చి "కమలా! చూడు" మని నవ్వుచు నామెపై ముసుఁగు దుర్గ దొలఁగించెను.

పాపమంతవఱకుఁ గమల తన వివాహవిషయికం బగు సంభాషణము నాలకించి యానందించుచుండెను. దుర్గ ముసుఁగుఁ దొలఁగించినంతనే యామెకన్నులు మూసికొనెను. కానిసంతోషమాగినదికాదు. ఆమె హృదయమునం గల యానందమంతయు ముఖమునఁ బ్రతిబింబితంబయ్యెను. అది చూచి దుర్గ "నవ్వుచుంటి వేఁటే?" యని ప్రశ్నిం

చెను. అంతఁ గమలకు లజ్జ మిక్కుటం బయ్యె[illegible] "అబ్బ! నన్ను నిదపోనీ యవా?" యనికనుఁగొనుట నభినయించుచు నామె రెండవ ప్రక్కకుఁ దిరిగి పండుకొనెను. అది విని దుర్గయు, మాధవుని గృహిణియు, యమున తల్లియుఁ గేలిసేసిరి. యమున నవ్వియూరకుండెను.

అంతలో నిది యంతయు విని చదువు మాని మాధవరావటకువచ్చి "ఏమి చేయుచున్నా" రని యడిగెను. యమున తల్లి యాతని కంతయుఁ జెప్పెను. వారు మఱల వరుని విషయమై యోచింపసాగిరి.

మాధవ— కమలను భాస్కరున కిచ్చిన బాగుండును.

యమున— సంపన్నుఁడగు [illegible]యణరావు తనమేనల్లునకు మనపిల్లను జేసికొనునా? ఎంతో [illegible]

వృద్ధ— ఇది [illegible] సాగనిదే [illegible]ము.

మాధవ— యమునా! భాస్కరుఁడేమంత సంపన్నుఁడు?

యమున— భాస్కరుఁ డంతసంపన్నుఁడు కాకపోవు[illegible]యణరావు సంపన్నుఁడుగా[illegible]

దుర్గ— నారాయణరావు భాస్కరునకుఁ దన కూఁతునిచ్చునేమో?

వృద్ధ— అదియు నబద్ధము.

మాధవుని గృహిణి— ఏమి? తనకంటె బీదవాఁడనియా? ప్రేమయున్నయెడల నాతనికిఁ బిల్లతోఁ గూడఁ గొంత యాస్తికూడనిచ్చి తనంతవానిం జేయకూడదా?

దుర్గ— ఏది యెట్లున్నను గమలకా సంబంధమగుట కష్టము.

వృద్ధ— అది నిజము. కమలకు మఱియొక సంబంధము చూడవలసినదే.

మాధవ— మనము చూచుట కాదు. యమునా! కమలకు వరునిఁ జూచిపెట్టుమని నారాయణరావుతోడనే చెప్పుదము. ఆతఁడేమిచేయునో చూతము.

ఈ యోచన బాగుగనున్నదని యెల్లరు నంగీకరించిరి. "నారాయణరావు శారదయుఁగూడఁ గమల నతిప్రేమతోఁ జూచుచున్నారు. ఈబాధ్యత వారిమీఁదఁ బెట్టినచో వారు మంచిసంబంధమే వెదకెదరు" అనియందఱు ననుకొనిరి. అంత నిద్రాదేవికి వారిపైఁ బరిపూర్ణానుగ్రహము గలిగెను. ఆమె వారి నందఱఁ దన యంకతలమునఁ జేర్చుకొని లాలింపఁదొడఁగెను.

నిద్రా! నీ ప్రజ్ఞ యనన్యసాధారణమైనది. నీయధికారము నిరంకుశమైనది. ఈ విశాల ప్రపంచమున నీకెదురుసెదురులేదు. దుస్సాధ్యమగు సంసృతి వనితను వంచించి నిర్జనారణ్యముల యం

డూఁ గషమున్న మహామునిశలశిలకు లున్నైతము నీగాఢపరిరంభమువలనఁ గలిగిన సుఖముచేఁ బరవశులై పోవుచున్నారు.

కాని నీ కేవరిపైఁ బరిపూర్ణానుగ్రహము గలుగునో వారు సిద్ధార్థులై పోవుచున్నారని కొందఱందురు. నీవు పక్షపాతనివియు, నినుపగ్గెల తల్లివనియుఁ గూడ వచించుచున్నారు. అది యెంతవఱకు నిజమో మేము చెప్పఁజాలము. కాని యత్యాసమాసముచందియున్న వారునిన్ను బరదేవతగ భావించుచున్నారు. అది నీ ఘనతకు వన్నె తెచ్చునది గాదా?

కాని నీవొక యక్రమము గావించుచున్నావు. అతిశ్రద్ధతోఁ బాఠములను వల్లించుకొను విద్యార్థులకును, బరస్పరాలింగన సౌఖ్యము ననుభవించుచుఁ దనివోని ముద్దుల ముఱియు యువ యువతులకును మహాపకృతిం గావించుచున్నావు. నీకది మంచిపనిగాదు. ఎవరు క్షుద్బాధాపీడితులై యుందురో, యెవరు దుశ్చింత గలవారై యుందురో, యెవరు విచారసాగర నిర్మగ్నులై యుందురో, యెవరు సోమరులో, వారిని శీఘ్రముగ జోకొట్టుము. నీ యధికారము నెవరు తిరస్కరింతురో, నిన్నెవరు నిందింతురో, నిన్నెవరు దూరముగఁ దఱుము బ్రయత్నింతురో, వారిపై నీప్రభావమంతయుఁ జూపుము. వారిపైఁ జయము సాధింపుము.

నిద్రా! నీనిరంకుశాధికారమును మేము త్రికరణశుద్ధిగ నంగీకరించుచున్నారము. నీపరిపాలనమున మేమెంతయు సుఖించుచున్నారము. నీయెడల మాకెట్టి ద్రోహబుద్ధియు లేదు. నిన్ను జయించుటకు మేము ధూమ్రపత్రి చూర్ణమునుగాని, మఱి దేనినిఁగాని యుపయోగించుటలేదు. నీవిజయము కొఱకు మేమెల్లప్పుడును సర్వేశ్వరునిఁ బ్రార్థించుచున్నారము. కావుననిప్పుడు నీయెడల మావిశేష ప్రార్థన మేమనఁగా? ఇంకను రెండు గడియలవఱకు నమోఘములగు నీవాలుఁజూపులను మామీఁదికిఁ బఱుపకుము. ఎంతో యాసక్తితోడను, నెంతయో ముచ్చట తోడను, నెంతయో కుతూహలముతోడను, నెంతయో యానందవృత్తితోడను గవితాలతాంగి యిప్పుడే వచ్చి మాతో ముద్దుముచ్చటలాడుచున్నది. ఈయవసరమున నీవు ప్రత్యక్షమైతివేనిఁ బాపమా కవితాలతాంగి హతాశయై, దీనవదనయై, పోవలసివచ్చును. కావున మాపైఁగొంతవఱకు దయయుంపుమని మఱల మఱలఁ బ్రార్థించుచున్నారము. నీవట్లుగావించితివేని నీ కనేకవందనములు గావిం

తుము. నిన్ను గులాబీ పూలఁ [illegible]ించెదము. నీకూడిగముం జేయించెద బూజింతుము. అమృత హృదయయ[illegible]ము. నిద్రా! నీకీర్తి దశ దిశల వ్యాగు కవితచే నీసామర్థ్యమును గొనియాడింపఁజేసెదము.

చతుర్దశ ప్రకరణము.

రాత్రి రెండు జాములయ్యెను. జగమంతయు గాఢసుషుప్తిం దవిలియుండెను. అంతటను గాంభీర్యము విరాజమానమగుచుండెను. ఇది సామాన్యముగఁ గవులందఱును జెప్పుమాటకాని మేమట్లు చెప్పఁజాలము. ఈ భయంకరనిశాసమయమున నెంతమంది యెలజవ్వనులు దుర్మార్గులచే నపహరింపఁబడుచున్నారో, యెందఱబలలు ప్రాణాధికమగు మానమును గోల్పోవుచున్నారో, యెందఱు ధనమును జోరులు హరించుకొని పోవుచున్నారో, యెందఱు దొంగల నెదిర్చి మడియించి మడియుచున్నారో, బందిపోటుగాండ్రెన్ని జనపదములను గొల్లగొనుచున్నారో, యెవరు చెప్పఁగలరు? యెందఱు రాజులు తమ సైన్యములను రహస్యముగఁ గొనిపోయి శత్రుదుర్గములను ముట్టడించుచున్నారో, ఎందఱు యువతులు ప్రియవియోగబాధ ననుభవింపఁజాలక సుఱిక్కుచున్నారో, [illegible]దఱభిసారికలత్యానందముతోఁ దమ[illegible]రుల కొఱకు సంకేతస్థలముల కరుగుచున్నారో, యింక నెన్ని రహస్యకృత్యములు జరుగుచున్నవో యెవరు చెప్పఁగలరు?

కావున రాత్రిని మేము వర్ణింపఁజాలము. ఇఁక నంధకారమును వర్ణింపు మందురా? అది మావలనఁగాదు. ప్రజ్ఞాచక్షువులు చేయవలసిన పనినిఁ జేయుమనిన మేమెట్లు సేయఁగలము? ప్రయత్నించుటకుఁగూడ మాకు మనస్కరించుటలేదు. ఏమన? ఒక్కొక్కప్పుడు చక్కఁగఁజూడఁగల మనకుఁగూడ నంధత్వమును గలిగించు నీ యంధకారమును మనమేల పెద్దఁజేసి పొగడవలెను? ఈశ్వర నిర్మితమగు నీ ప్రపంచమునంతను నావరించి ప్రాణికోటికనిర్వాచ్యమగు నాందోళనమును భీతినిఁ గలిగించు నంధకారమును మనమేల వర్ణింపవలెను? మేము పక్షపాతహృదయులమని లోకము మాపై నింద మోపిన మోపుఁగాక. ఒక్కొక్కప్పుడు గవాక్ష మార్గమునఁ జ[illegible]చి ధూర్తుఁడగు సమీరుఁడు దీపి[illegible]లాడించి యార్పివైచినప్పుడు త

టాలునఁ బిలువనిపేరంటముగఁ బ్రత్యక్షమై సుకుమారియగు మా కవితాసతి నడలఁజేసి, తన్మూలమున మా కానందభంగమును గావించు నంధకారమును వర్ణించుటకు మేమెట్లంగీకరింతుము?

ఈ కారణమువలన నంధకారము మాపైఁ గోపించినఁ గోపించునుగాక. మాపైఁగోపించి యంధకారము మాకు జేయు నష్టము లెవ్వియులేవు. పొగడినంతమాత్రమునఁ బ్రసన్నమై గలిగించు లాభములులేవు. చదువరీ! ఈ యర్ధరాత్రమున మనము దేవీగ్రామపరిసరమునందలి మహారణ్యమునకు విహరింపఁ బోదమురమ్ము. మహారణ్యమని నీవు జంకవలదు. మమ్మాశ్రయించియున్నచో నీకేమియు భయములేదు. సహజభీకరమగు నాగహన మంధకారము వలన మఱింత భయంకరమై యుండెను. కాని యీ యర్ధరాత్రమున నీమహారణ్యమున నెవరో కొందఱుమనుష్యులు కడునెమ్మదిగ నేదోయొకవస్తువు మోచుకొనిపోవుచుండిరి. వారు హిందువులో, ముసల్మానులో, మఱెవ్వరో తెలియదు. వారు మోచికొనిపోవు వస్తువేదియో యెఱుకపడదు. వారెందలివారో, యెటకరుగుచున్నారో, తెలియదు. వెనుక నిరువురాశ్వికులు గూడనుండిరి. సాధారణముగ నిట్టివేళల నిట్టి స్థలములయందు సంచరించువారు బందిపోటుగాండ్రో, చోరులో, హంతకులో, నైయుందురు. కాని వారిలో నెవ్వగును మాట్లాడుటలేదు. అతిగంభీరముగఁ బోవుచుండిరి. ఇంతలోఁ బ్రక్క నెవరో పఱుగిడినట్లు ధ్వనియయ్యెను. అదివిని వారందఱు నులికిపడిరి. అందఱు నాగిపోయిరి. వారి హృదయములు కొట్టుకొనసాగెను. వారాధ్వనికారణము ననేకవిధములగా యోచింపసాగిరి. వారి హృదయసాగరమున ననేకయోచనాతరంగములు పుట్టెను. ఒకటి పెద్దది. మఱొకటి చిన్నది. పుంఖానుపుంఖితములగు శరములవలె నొకదాని వెనుక నొకటి బయల్వెడలి యొకదానిపై నొకటిపడి విచ్ఛిన్నములై పోవుచుండెను. అట్లు చాలఁగడవు జరిగెను. కట్టకడకు వారొక మృగమేదియో తమ యలికిడి విని పాఱిపోయి యుండునని యూహించిరి.

ధ్వని యంతటితో నాగిపోయెను. అక్కతన వారి యూహా మఱింతనిశ్చయమయ్యెను. మఱల వారు ధైర్యమువహించి నడువసాగిరి. రాత్రులయం దరణ్యములలో సంచరించుట వారికిఁ జిరపరిచితమని తోఁచుచున్నది. కావున భావనాబలసంపన్నులగు కవులకుఁ దక్క

నట్టివారికి నట్టియరణ్యములయందు సంచరించుట శక్యమగునా? వారాసమీపగ్రామవాసులనిగూడ మనము నిశ్చయింపవచ్చును.

ఎవరైననేమి? వారట్లే కొంతదూరము నడచిపోయిరి. ఇంతలో ముందరుగుచున్న వాని పాదముల కేదోయొక మెత్తని పదార్థముతగిలెను. అది బెబ్బులితోఁక. మీరెప్పుడైనఁ బల్లెటూరికిఁబోయి పరీక్షింపుఁడు. అవధానులుగారి గృహిణి నూతికిఁ గాని తటాకమునకుఁ గాని స్నానార్థమరిగి జలఘటమును భుజముపైనిడుకొని యపవిత్రవస్తువేదైనఁ గాళ్లక్రిందఁ బడునేమోయని వికారపు నడకతో బయలుదేరును. కాని యామెపాదము తప్పకుండ నేపొగచుట్టమీఁదనో, యేకుండపెంకుమీఁదనో పడితీరును. ఈ పథికులలోఁ బ్రథముఁడు నట్లే తానేపాము మీఁదఁగాని తేలు మీఁదఁగాని లేక గాఢనిద్రం దవిలియున్న యేక్రూరజంతువు మీఁదనైనఁగాని పాదముంచెదనేమోయని భయపడుచు నడచుచుండెను. పాపమాభయోపహతుని కాలు సరిగఁ బెద్దపులి తోఁకమీఁదనే పడెను.

పాంథుని పాదము తనతోఁకమీఁద నెప్పుడుపడెనో యప్పుడు గాఢసుషుప్తిం దవిలియున్న శార్దూల ములికిపడి గాండ్రు గాండ్రుమని యఱచుచు లేచెను. ఆ బొబ్బల నాలకించి వారెల్లగును నడలిపోయి వెఱ్ఱికేకలువైచుచు నాయంధకారమున నాయరణ్యమునంబడి నలుదిక్కులుం బాఱిపోయిరి. వారిభుజములపైనున్నవస్తువు పెద్దధ్వనిసేయుచు నాకటికి నేలపైఁబడి కొంతవఱకు శిథిలమైపోయెను. భీషణములగు బెబ్బులి బొబ్బరింతలనాలకించి యడలిపడి యశ్వములు శరవేగమున నామహారణ్యమున దిక్కుతెలియక రౌతులం దోడుకొని పాఱిపోయెను. వ్యాఘ్రముగూడ నీగందరగోళమువలన దిక్కుహారములు బ్రద్దలగునట్లుఱచుచు నెటకో పోయెను. పాపమాదురదృష్టవంతుల ప్రయాణమిట్లు విచ్ఛిన్నమైపోయెను.

పంచదశ ప్రకరణము.

చంద్రిక వెల[illegible]ఁ బోవుచుండెను. వివిధవిహంగముల [illegible]మధురస్వనములచే నావనమంత[illegible]కంపితము కాఁజొచ్చెను. అందలి సాంద్రతరుపత్రముల యగ్రములనుండి తుహినబిందువులు టప టప మని రాలుచుండెను.

ఇంతలోఁ గర్మసాక్షి యగు సూర్యభగవానుఁ డుదయపర్వతము నధిరోహించి మృదులములగు సహస్రమయూఖములచే వృక్షాగ్రములకు బంగరు పూతఁ బూయుచుండెను. బాలభానుని బంగరు కిరణములు స్మృతిపథం బధిగమించినపుడును, దృగ్గోచరములైనపుడును గూడ మాహృదయ కమలము వికసించుచున్నది. వానియం దేదో మాహాత్మ్యమున్నదని మేము భావించుచున్నారము. కాకున్న దివాకరుఁడు నిరంతరనీరదప్రతిసీరాతిరోహితుఁడై యున్నప్పుడు జగమంతయు నేల చిన్నకఱిగి యుండవలెను?

ఆయరణ్యమధ్యమున నొకచో నొక శిథిలమగు చతురంతయానము పడి యుండెను. అందెవ్వరును లేరు. అది యటకెట్లువచ్చెనో మేముచెప్పఁజాలము. కడచినరాత్రి కొందఱు మనుష్యులుమోచికొనివచ్చిన వస్తువదియైయుండునా యని సందియము కలుగుచున్నది. కాని యా సమీపముననైన నెవరును లేరు. ఇంతటితో నీచతురంతయాన వృత్తాంతమునువిడిచి మనమొకసారి యాయరణ్యమునఁ బశ్చిమముగఁ బోదమురండు.

ఆస్థలమునకుఁ బడమట సమీపమున విశాలమగు నొక సెలయేరుండెను. అదిప్పుడు జలము ప్రవహించుట లేదు గాని యట నటఁ గొన్ని ప్రదేశములలో గుంటలయందు నీరున్నది. తక్కినయేరంతయుఁ బ్రభాకరకరప్రసారము వలనఁ దళతళ మెఱయు గండ్రయిసుకచే నిండి యుండెను. అందొక గుంట చెంగట నొక యోధుఁడు శ్వేతోత్తరీయము నారవైచికొని యుండెను.

ఆయోధుని యవలగ్నబంధమునుండి యొక దీర్ఘకరవాలము వ్రేలుచుండెను. మొగమంతయుఁ గంటకములు గీచుకొనుటచే వికారమై, భయంకరమై యుండెను. అంగీకూడఁ గంటకములచేఁ జిరిగిపోయి యుండెను. చెంత నొక గుఱ్ఱము నిలిచియుండెను. ఆ యశ్వము గూడఁ గంటకబాధ ననుభవించినదై యుండెను. ఆయోధుఁడు గత రాత్రి యీయరణ్యమునఁ బ్రయాణము గావించిన యాత్రికులలో నొకఁడు.

అతఁడపుడపుడా సైకతస్థలములఁ బ్రచారముగావించుచు హతాశునివలె దీర్ఘనిశ్వాసములం బుచ్చుచు నొకసారి „నాలోటు లేకుండఁ బ్రయత్నించుచున్నాఁడను. నా ప్రయత్నము లన్నియు విఫలములై పోవుచున్నవి. ఇంతవఱకు భవాని నాయెడల ననుగ్రహమునుగాంచలేదు. కాని నేనీవిషయమున నిరుత్సాహము నందఁజాలను. కంఠములోఁ బ్రాణము లున్నచో నెప్పుడో యొకప్పు

డు నేను నా ప్రయత్నమున విజయము నందితీరెద" నని యనుకొనెను.

ఇట్లనుకొని యాతఁడు మొగమెత్తి చూడఁగా నలుగురు మహమ్మదీయులాతని దెసకు వచ్చుచుండిరి. అందొకని చేత నొక నిశితభల్లముండెను. వారి శరీరములుగూడఁ గంటకములు గీచుకొనుటచేఁ బుండ్లుపడియుండెను. ఆగుల్ఫావిలంబితములగు బిగుసు గడ్డములవలనను, గోరమీసములవలనను సహజభయంకరములైయున్న వారి ముఖములు ముండ్లు గీచుకొనుటచే మఱింత భయానకములై యుండెను. వారు నల్వురును యోధుని సమీపించి సలాములు గావించి "అయ్యా! మీరింకను బ్రతికి యుంటిరా?" యని ప్రశ్నించిరి.

"ప్రాణములతో నున్నట్లున్నాఁడను. కంటకముల వలన నొడలంతయు గీచుకొనిపోయినది. మఱల నేను బ్రతికెదనని యనుకొనలేదు. కరీమ్! ఇబ్రహీము కనఁబడెనా?"

"ఆయన బ్రతికియున్నాఁడో చనిపోయినాఁడో కూడ మేమెఱుంగము. మాలోఁగూడ నిరువురు కాన్పించుట లేదు"

"పల్లకిని మీరు వెతకితిరా?"

"చెట్టొక పిట్టయై పోతిమి. పల్ల వెదకుటకు మాకు శక్తియేదీ?"

ఇట్లు మాట్లాడు కొనుచునంతలో యోధుని యుత్తరీయము జాఱెను. ఆ శ్వేతోత్తరీయము నటనట రక్తపు మరకలుండెను. దాని నాతఁడు తలకుఁ జుట్టుకొని మందభాగ్యమగు నత్తురంగము నధిరోహించి "కరీమ్! రండు. పల్లకి నిబ్రహీమును వెదకఁబోద" మని కదలి యాయేటిపొడుగున నొకసారి దృష్టిసారించెను. అతని కొక తరుణి కాన్పించెను. ఆమె కమల. యోధుఁడు సూర్యాజీ!

ఇఁక సూర్యాజీయానందమునకు మితిలేదు. ఏయువతీమణి తన హృదయఫలకమునఁ బ్రస్ఫుటముగఁ జిత్రింపఁబడియున్నదో, యే బంగరుబొమ్మ ప్రతిక్షణము మనోనేత్రములయెదుట విలాసముగ నడయాడుచున్నదో, యేతరుణి యనుగ్రహింపకున్నఁ దన యైహిక జీవనమంతయు హేయమును నిరర్థకమునని తలంచుచున్నాఁడో, యేవనితాతిలకము తన్ననుగ్రహించినఁ బదసేవసేయుటకుఁ గుతూహలపడుచున్నాఁడో, యే సుందరి లోకమోహన మూర్తిం దలంచుకొని సంతోషసాగరమున నోలలాడుచున్నాఁడో, యేబిత్తరిగాఢపరిరంభ సౌఖ్యము కొఱకువ్విళులూరుచున్నాఁడో, యేమదవతికొఱకు గతరాత్రి మహారణ్యమున నానాబాధలనందితపించెనో, యాకమల నేఁ

డేకాకినియై యా సికతాతలమున నాతని కంటc బడుటతోడనే యా తc డత్యధికామోహవశమున నొకింత తడవు పరవశుcడై పోయెను.

పిదప నాతcడు మహమ్మదీయులను వెనుకరండని నియోగించి యొక్క దాటున నా గుఱ్ఱమును గమల చెంతకుదాయించి దిగి యామె త్రోవనరికట్టెను. కమల యాతనింజూచి బెబ్బులి కంటcబడిన హరిణిగతి నులికిపడెను. హఠాత్తుగ నామె హృదయభావము లన్నియుc జెదరిపోయెను. నోట మాటరాక పుత్తడిబొమ్మవలె నామె నిలిచిపోయెను.

"కమలా! నాపై నీకింకను దయరాదా?"

"ఈ జన్మమునcగాదు"

"కమలా! నీకిది న్యాయముగాదు. నీ యనుగ్రహముమీcదనే నా బ్రతుకు నిలిచియున్నది. నన్ను వ్యర్థునిc జేసెదవా? నాయెడల దయార్ద్రహృదయవు కమ్ము. కాకున్న దుస్సహమోహానల జ్వాలచే భగ్నమైపోదును"

కమల కసహ్యము హెచ్చెను. ఆమె హృదయమున రోషానలము ప్రజ్వరిల్లింపసాగెను. సూర్యాజీ ప్రార్థనలారోషాగ్ని కింధనములగుచుండెను. అక్కతన నా జ్వాలనజ్వాలలు క్షణ క్షణ ప్రవర్థమానములగుచుండెను. ఆమె సువిశాలధవళనేత్రములనుండి రోషాగ్నికీలావిస్ఫులింగము లెగయుచుండెను. భ్రూభంగమువలన స్నిగ్ధోజ్జ్వల ఫాలతల .. దుర్నిరీక్ష్యంబయ్యెను. అంతనామె "తుచ్ఛుcడా! నీమృతివలన లోకమునకు లోటుకలుగcబో" దని గర్జించుచుc బలికెను.

ఈ మాట వినుటవలన సూర్యాజీ హృదయము సంక్షుభితమై కోపావేగమువలనc గొట్టుకొనcజొచ్చెను. ఆతని చెక్కు లెఱ్ఱవడెను. నాసారంధ్రములు విరళితములుకాcజొచ్చెను. ఆతనికిc గమల నొక్కసారిగ మ్రింగి వేయవలయుననినంత కోపమువచ్చెను. కాని యాకోపము నొకింత యుపశమింపcజేసికొని "కమలా! నీవిప్పుడు నాచేcజిక్కియున్నావు. నేనునిన్ను ప్రార్థించుచున్నవాcడను. అవిచారమ్మూలకమున నీ మేలుకొఱకుc జెప్పిన నామాటలను గ్రహింపcజాలకున్నా" వని పలికెను. మఱలc గమలకుc గోపము హెచ్చెను.

"నీవు నాకేమియు మేలు చేయనక్కఱలేదు. అధమాధముcడ వగు నీ సాయము నెవర పేక్షింతురు?"

"నిన్ను బలవంతముగcబట్టిన నిప్పుడేమిచేయcగలవు?"

అని సూర్యాజీ యామెనంటబోయెను. అంతనామె కుపితమరాళమువలెc

జూచుచుఁ జూచుచు “దురాత్మా! తొలంగు” మని యాఖలుని చేతుల కంటకుండఁ దప్పించుకొనియెను. కాని వెంటనే యతి దీనముగ నేడువసాగెను. ఆయేడ్పు సూర్యాజీ కేమైన దయగలిగించెనా? అది వేఱుమాట! ఆమాటకిప్పుడు ప్రసక్తియే లేదు. ఎప్పుడు సూర్యభగవానుఁ డపరాద్రిపై నుదయించునో, యెప్పు డగ్నిదేవుఁడు శైత్యముదాల్చునో, యెప్పుడు పట్టపగ లాకాశము తారాగణవిరాజితంబగునో యప్పు డామాటం గుఱించి ప్రశంసించుకొందము. మఱియు నెప్పుడు జలరాశి యింకిపోవునో, యెప్పుడు కులగిరులు క్రుంగిపోవునో, యెప్పుడు హిమగిరి నివాసులు పట్టివేళ్ల తడకల నాశింతురో, యెప్పుడు విష మమృతమగునో, యప్పు డామాటం గుఱించి ప్రశంసించుకొందము. ఇప్పుడుగాదు.

సూర్యాజీ కిప్పుడు సాహసము మఱింత హెచ్చెను. “కమల నేడ్చుట తక్క నింకేమిసేయుఁగల” దని యాతఁ డూహించి యామెపైఁబడ నుంకించుచుండెను. అంతలో “నాగు మాగు” మను నొక గంభీరభాషణము వినవచ్చెను. సాహసింపనున్న సూర్యాజీ నిర్విణ్ణుఁడైపోయెను. కమలకు ధైర్యము కలిగెను. ఇరువురు నాత్రముతో ధ్వనివచ్చిన దిక్కునకుఁ జూచిరి. ఎవరో యొక యావనుఁడు వారిదెస కతిరభసమునఁ బరువెత్తివచ్చుచుండెను. సూర్యాజీ నానినానవాలుపట్టి మఱల ధైర్యము తెచ్చికొనియెను. ఇంతలో నాయావనుఁ డొక్కదూఁకున వచ్చిచేరెను.

షోడశ ప్రకరణము.

సముద్రమునంబడి కొట్టుకొని పోవువాఁడు కాశకుశలుదొరకినను ప్రాణము సంరక్షించుకొనుటకత్యాత్రముతో వానినందుకొనును. వాని వలన రక్షణము కాఁజాలదని యప్పు డామనుష్యుఁ డూహింపఁజాలఁడు. వాని బుద్ధి యప్పుడు మందమైపోయియుండును. అట్లే యాపత్సముద్రమున మునిఁగియున్న కమల యాగంతకుఁడగు మహమ్మదీయ యావనునివలనఁ దన మానరక్షణ మగునని యూహించెను. కాని యది ఫలింపనిదనియు, సూర్యాజీవలెనే మహమ్మదీయ యావనుఁడుగూడ నవినీతుఁడనియు నామె యూహింపలేకపోయెను. సంక్షుభిత మనస్కయైయున్న కమల యామహమ్మదీయు “నయ్యా! ఈ దురా

త్మ్రుఁడా నన్ను వమానింపఁ జూచుచున్నాఁడు. సమయమునకు దైవముమిమ్ముం గనఁబఱచెను. ఓమహాత్మా! నన్ను రక్షింపు," మని ప్రార్థించెను.

కేసరియెడల మదపుటేనుంగు ప్రార్థనమువలెను, వ్యాఘ్రము నెడల హరిణము ప్రార్థనమువలెను, మహమ్మదీయునియెడలఁ గమల ప్రార్థనము వ్యర్థంబయ్యెను. ఆమహమ్మదీయుఁడు సూర్యాజీ సహచరుఁడు. గతరాత్రి యరణ్యములో సంచరించిన యాత్రికులలో నొకఁడు. ఈమహావనుఁడే యిబ్రహీము. సూర్యాజీయు నా ముసల్మానుఁడు గతరాత్రి శిథిలమై పడియున్న పల్లకిలోఁ గూర్చుండఁబెట్టి కమలను హరించికొని వచ్చిరి. ఇంతలోఁ బల్లకి మోసికొని వచ్చిన మహమ్మదీయులుగూడ వచ్చెంకువచ్చిరి. అప్పుడాయిబ్రహీము "కమలా! నీకు సూర్యాజీనిఁ బెండ్లియాడుట కిష్టములేదేని నాయంతఃపురమునకు ర" మ్మని నిర్భీకుఁడై పలికెను.

ఇది వినఁగనే కమల హతాశయై "హా" యని నేలఁగూలెను. సముద్రమునంబడి కొట్టుకొనిపోవునప్పు డొక కట్టె యవలంబనముగ దొరకెను. కానియది కాలభుజంగముగఁ బరిణమించెను. కడవలతోఁ గుమ్మరించినట్లు కురియు వర్షమునకోపలేక నిబిడమగు వటవృక్షము క్రిందికిఁ జేర నా భూజము ఝంఝామారుతహతిచే మీఁదఁబడిపోయెను. ఇప్పుడు కమలకట్టియవస్థ తటస్థించెను. కమల యవస్థను జూచి సూర్యాజీ "కమలా! రక్షింపఁబడితివా?" యని యెత్తిపొడిచెను.

కమలకు శిరముపై నశనిపాతంబైనట్లయ్యెను. తొలుత నాశ. పిదప నాశాభంగము. ఆపై సోత్ప్రాసము. ఈస్థితినిమేము వర్ణింపఁజాలము. ఆశాభంగమైనపుడును, సోత్ప్రాసమువలన హృదయఫలకము విదారితంబైపోయినపుడును, హతాత్మగ సంతాపాగ్ని యుద్భవించి ప్రత్యవయవము నెట్లుదగ్ధముగావించునో, పిదపవిచారసాగర ముప్పొంగిపోయి యెట్లుక్కిరిబిక్కిరి గావించునో, ఏమ్మాట రెండును మిళితమై యెంతయు యాతనపెట్టునో మేమూహింపలేకున్నారము. కేవలము మే మీరెండుమాటలం జెప్పెదము. ఎప్పు డఖండవృష్టిపాతమును, విద్యుత్ప్రకాశమునగునో యప్పుడు మేఘగర్జనము వెలువడును. అట్లే యెపుడు సంతాపాగ్నికిఁ బ్రకోపమును, విచారసాగరమున కుచ్చలనమును గలుగునో యపుడు భీషణదూషణ భాషణములు వెలువడును. కమల హృదయమున నిప్పుడు సంతాపాగ్ని ప్రజ్వలించి సువిశాలధవళనేత్రములం

దను, గండఫలకములమీఁదను ప్రతిబింబించెను. విచారార్ణవము తరంగితమై యవిరళాశ్రుబిందురూపమును దాల్చెను. వెంటనే కమల రూక్షేక్షణమై సూర్యాజీదెసఁ జురచురఁ జూచుచుఁ "గులువా! నోరుమూసికొను" మని పలికెను. కాని పాపమాకమల విచారము నాపుకొనఁజాలక వెంటనే యాపుకు మని యేడువసాగెను.

అట్లు విచారించుచున్నను గమల ముఖమునఁ గోపము తాండవమాడుచుండెను. అక్కతన నిబ్రహీం మామెనంటుట కొంకితబంకెను. కాని స[illegible] తఘోరకృత్యమునందు జంకలేదు. అట్లగుట యసంభవము. జంకువోదమిన ఘోరకృత్యమగు రమణీహరణము నెవరు గావింపఁగలరు? ఎవరు కులకామినులను హరింతురో, యెవరు స్త్రీరత్నములను బలాత్కరింతురో వారిహృదయములు కఠినశిలాప్రకల్పితములు. కఠినశిలలు కరఁగవు. కామినీహరుల హృదయములు మాత్రము కరఁగునా? శిలలు వ్రక్కలై పోవును. కాని వారి హృదయములు మాత్రము వ్రక్కలు కావు. వారిహృదయకాఠిన్యమునకే మైనవికారమున్నచో నదినాశనమే.

సూర్యాజీకి నిబ్రహీమునకు సంతసతకు మదనవికార మెక్కుడగుచుండెను. ఝంఝూమారుతవశమున సంచలించుచున్నను గులాబిపూ వెట్లు మనోహరమై యుండునో, యట్లే యాస్థితిలోఁ గూడఁ గమల దర్శనీయమైయుండెను. అత్యపహృదయుఁడగు కాముకుఁడు ప్రణయకలహకుపితయగు రమణీమణినిఁ గాంచి యెట్లానందించునో యట్లే బలాత్కార ప్రోత్సాహములవలన సంతప్తచిత్తయై, కాలభుజంగినివలెనున్న కమలనుగాంచి యా యవినీతు లానందింపసాగిరి. తుదకుఁ "గమలయిప్పుడే కాకినియై యున్నది. [illegible] రించిన నే[illegible] ల" [illegible] యిబ్రహీము "సూర్యాజీ! చూచెదవేల ?" యని యామె జేయిఁబట్టిలాగెను, కమల హా యని యఱచి యాయిసుకతిన్నపై మూర్ఛితయై పడిపోయెను. ఇంతలో నాసెలయేటియొడ్డున నున్న సాంద్రారణ్యమునుండి "చచ్చితిరి చచ్చితి" రనిపలుకుచు నిరువురుయోధు లతిరభసమున నట కుఱికిరి. చూడఁగా బల్లెమును దాల్చియున్న వాహకుని శిరమాసికతాతలమున దొర్లుచుండెను.

సూర్యాజీయు నిబ్రహీమును దొలుత నొకింతతడవు నిర్విణ్ణులై యుండి వెంటనే తెలివి తెచ్చుకొని యొరలనుండి ఖడ్గములం బెఱికికొని క్రొత్తయోధులతోఁ దలపడిరి. నలువురఖడ్గకాంతులు

నాసూర్యతేజముతో మిళితమై మిణుమిట్లు గొలుపసాగెను. మృత్యుదేవతా కరాళజిహ్వలగు నాకరవాలము లాయోధులశిరములపై నత్యుల్లాసముతో నృత్యముసేయఁదొడఁగెను. వారిలో సూర్యాజీయు నిబ్రహీము నెవరో, క్రొత్తయోధు లెవరో, యెవరు జయింతురో యేర్పఱింపశక్యముగాకుండెను. వాహకులు స్తంభితులయిపోయిరి.

కమలకిప్పుడు సందిగ్ధావస్థ తటస్థించెను. "ఈక్రొత్తయోధు లెవరు? ఇటకేల వచ్చిరి? ఏలపోరుచున్నా" రను యోచనలామెహృదయమునఁబుట్టెను. "తొలుత నొకఁడు దుర్భాషలనాడుచు బలాత్కరింపఁజూచుచుండ వేఱొకఁడటకు వచ్చెను. వానివలన మానరక్షణ మగునని యూహింప నాయిరువురుఁగలసి కారుకూఁతలు గూయఁజొచ్చిరి. ఇంతలో నీయిరువురు క్రొత్తయోధులువచ్చి వారితోఁ బోరుచున్నారు. వీరుగూడ నట్లుసేయుటకే వచ్చియుందురా?" యని కమల కళవళపడసాగెను. ఎట్లు నిర్ధారణము గావించుటకును వీలులేకుండెనప్పు తుదకామె "యీయోధులు నత్పురుషులైనచో నేను రక్షితనగుదును. కాకున్న నేనాపత్సముద్రమున మునిఁగిపోవుటతప్ప" దని యూహించి ధైర్యమువహించి యొకింతతొలఁగినిలచి యావీరులపోరు చూచుచుండెను.

ఇంతలో సూర్యాజీఖడ్గము తుత్తునియలైపోయెను. వెంటనే యాతఁడు పడియున్న వాహకునిచేతనున్న భల్లమును దీసికొని యాశత్రునివక్షఃకవాటమును భేదింపఁజూచెను. కాని యోధుఁడాపోటు నతినిపుణముగఁ దప్పించుకొని యాబల్లెపుఁగామను రెండుముక్కలుగావించెను. సూర్యాజీ విఫలప్రయత్నుఁడై యతికుపితుఁడై తనచేతమిగిలియున్న యాబల్లెపుఁగామ నాప్రతియోధునివక్షముపై విసరివైచెను. పాపమా దెబ్బ హఠాత్తుగ గాఢముగఁ దగులుటచే నాక్రొత్తయోధుఁడు మూర్ఛితుఁడై పడిపోయెను. అంత సూర్యాజీ జయసంతోషముతో నామూర్ఛితయోధుని పైఁబడఁజూచెను గాని యింతలో రెండవ క్రొత్తయోధుఁ డిబ్రహీముని ద్రుంచి సూర్యాజీపైఁబడెను. ఆతని యౌద్ధత్యమునకోపలేక సూర్యాజీ పలాయితుఁడయ్యెను. క్రొత్తయోధుఁ డత్యుగ్రుఁడై వానివెంటఁ బఱువెత్తెను. మిగిలిన వాహకులంతకుఁబూర్వము పఱిపోయిరి.

సప్తదశ ప్రకరణము.

కమలచూపులు హఠాత్తుగ నామూర్ఛితయోధునిపైఁ బ్రసరించెను. వెంటనే యామెహృదయము జల్లుమనియెను. ధైర్యము చెదరిపోయెను. విచారరస ముప్పొంగిపోయెను. కన్నుల నుండి బాష్పబిందువులు జొటజొట రాలఁజొచ్చెను. ఇఁక నటనిలువలేక కమల "అయ్యో!" యని యాతనిచెంతఁ గూలఁబడిపోయెను. ఆయోధుఁడే సాజీ.

కమల యొకింతతడవునకుఁ దెలివి తెచ్చుకొని యేసాజీముఖమువంక వీక్షించెను. ఆతనికింకను తెలివివచ్చు[illegible] ములు [illegible] కన్నీటిచే నాతనిముఖమండలమును దడుపుచుఁ జేలాంచలముచే వీవఁదొడఁగెను.

కాని కమల యిప్పుడు బాలిక. ఇప్పుడో; పదియాఱేండ్లజవ్వని. అప్పటికినిప్పటికిఁజాలభేదమున్నది. ఏసాజీ యుత్సంగమునఁ దనశిరముంపఁబడి నపుడామె కెట్టిమార్పును గలుగలేదు. ఇప్పుడో; మేను పులకరించెను. చెవిలో లజ్జానతి యేమో చెప్పసాగెను. కమల యిప్పు డుత్సంగశయనసౌ[illegible] స్వ[illegible]

కమల భయభ్రాంతయయ్యెను. ఏసా
జీని స్వయముగ స్పృశించెను. భయ
భ్రాంతయగుటకు మాఱుగ నీ విచారస
మయమునఁగూడ సుఖపరవశయయ్యెను.

నిమీలితములగు నేసాజీ కనుఁదమ్ము
లమీఁది యనంతశోభను గోమలాధర
మునందలి యనిందిత రాగమునుగాంచి
యామె యానందింపసాగెను. కాని
యుత్తరక్షణముననే యేసాజీమూర్ఛా
వస్థస్ఫురించుటచే హృదయము బ్రద్దల
గుచుండెను. అపుడప్పుడొకింత విరతి
వహించుచున్నను నామె విచారమతిశ
యించుచునేయుండెను. అనంతనీలాకా
... కుకు మని మెఱయు
... కల

ళ యంకురించెను. దర్పణప్రతిమాన
ములగు కమల నిర్ధంపుఁజెక్కుటద్దము
లపై నొక నవీనతేజము ప్రతిఫలించె
ను. అప్పుడామెచూపు లేసాజీ ము
ఖముపైఁ బ్రసరించెను అప్పుడే యే
సాజీ కనుఁదమ్ములు గూడ వికసించెను.
ఆ యిరువురు చూపులు నైక్యమైనవి.
ఎంత సౌఖ్యము! ఎంతలజ్జ!

కమల యిఁక నట్లుండలేకపోయెను.
ఓర్వలేని లజ్జాసతి కములను దూరముగ
లాగివైచెను. అక్కటతన నామె కటా
లున నేసాజీ మూర్ధము నాసికతాతల
మునవిడి యొకింత దూరమున నిలిచెను.
కుసుమకోమలమగు నుత్సంగోపధానము
నుండి తన శిరము వాలుకాప్రదేశము
... డనే యేసాజీ సం

న్నాఁ" డను విజయానందసూచకం బగు కంఠస్వరము వినవచ్చెను.

ఏసాజీ వెనుదిరిగి చూడఁగా మందస్మిత వదనారవిందుఁడై భాస్కరరావు వచ్చుచుండెను.

"ఏసాజీ! తెమ్ము! దుష్టులు మడసిరి"

"బావా! అంతయు బాగుగ జరిగినది. మనయదృష్టమువలనఁ గమల రక్షితయైనది"

ఈ మాట యనునప్పటికిఁ గమల కనుఁగొలుకులనుండియశ్రుబిందువులు జొటజొట మని యురలెను. అది గాంచి [illegible] కమలా! ఇఁక విచారింప నేల?" యని భాస్కరుఁ డామె నోదార్చెను.

ఇంతలో నాస్థలపు పడమటివై పుంగ ద్వారమునుండి గుఱ్ఱపు సకిలింపు వినవచ్చెను. వారు ముష్కరులు నరికిడిరి. భాస్కరరావేసాజీ దెసకుఁజూచి తత్క్షణమే నొరనుండి ఖడ్గమునుదీసి యొక్కదూఁకున నాసాంద్రారణ్యముఁ బ్రవేశించెను.

ఈ సందర్భమున నేసాజీ కమల దెసకుఁజూచెను. కాని కమల యేసాజీపై నపాంగవిలోకనములం బఱపుచు మందహాసాంచితవదనయై శిరము వంచికొనియుండెను. ఇప్పటి కమలాయేసాజీలస్థితి మాకెంతయు సందేహజనకముగనున్నది. మూర్ఛితుఁడై పడియున్న యేసాజీవీక్షణములును. స్పర్శసుఖపరవశయైయున్నకమలనిరీక్షణములు నెప్పుడైక్యమైనవో యప్పుడు వారిరువురుఁ బరస్పరము విమోహితులైరని తోఁచుచున్నది.

పోయినదనియుఁ శాపపంకిలమైపోయిన దనియు, నిరర్థకమైనదనియు భావించి యనంతవిచారసాగరమున మునిఁగి పోవుదురు.

దీనివిషయమై లోకమిట్లు భిన్నాభిప్రాయము గలిగియున్నది. కాని యెవరేమన్నను మేము దీనిని సరసకరమైనదందుము. ఇది యావేశించినతరువాత దుస్తరమగు దీనియాక్రమణమునుండి యెవరు తప్పించుకొనఁగలరు? ఎవరు తప్పించుకొనిరి? వాతాంబుపర్ణాశనులై, విజితేంద్రియులని మహాప్రఖ్యాతిని వహించిన విశ్వామిత్ర పరాశరాదిమహామునులు సైతము దీనిని జయింపలేకపోయిరి. ...గ్రాహమునకు లోఁబడుదురో ...ము మానరా

మహాలక్ష్మ్యంశాసంభూతయగు సీతామహాదేవిని మోహించి త్రిలోకవిజయుఁడగు రావణుఁడు సపుత్త్రమిత్త్రబాంధవముగ రణనిహతుఁడైపోయినాఁడు. పాండవ ధర్మపత్నియగు ద్రౌపదీదేవిని మోహించి సైంధవుఁడు పరాభవింపఁబడియెను. కీచకుఁడు ప్రాణములం గోల్పోయెను. సౌందర్యరాశియగు పద్మినీదేవిని మోహించిన యల్లా యుద్దీనుఁడును, జగన్మోహినియగు విమలాదేవిని మోహించిన యౌరంగజేబు ననేక మహాపాయములకుఁ బాల్పడిరి. ఇట్టి యుదాహరణము లనేకములు చూపవచ్చును. లావణ్యరాశియగు కమలను మోహించి సూర్యాజీయు నిబ్రహీమును ప్రాణము...

రు మాట్లాడుకొనలేదు. మాట్లాడుకొనుటకు వాంఛమాత్రమున్నది. కాని యావాంఛకు ఫలము లేదు. ఇంతవఱకును గమలాయేసాజీ లింతటి యానందమునుగాంచి యెఱుగరు.

ఇంతలో భాస్కరరావు వాజానేమములగు రెండశ్వములఁ దీసికొనివచ్చెను. ఆతనిం జూచుటతోడనే కమలయు నేసాజీయు నులికిపడిరి. ఏసాజీ భాస్కరునకెదురుగ నేగి తనగుఱ్ఱమును మెల్లగ దువ్వుచు మెడపైఁ దట్టెను.

భాస్కరరావు—ఏసాజీ! ప్రొద్దెక్కుచున్నది. ఇఁకనిచ్చట నుండుటెందులకు?

ఏసాజీ—పోదము.

భాస్క—కమలా! నీవు దొంగతీవని చెప్పి నీజననిం దోడుకొనివచ్చెదను. నీవీగుఱ్ఱము నెక్కి యేసాజీతో దేవిగ్రామమునకుఁ బొమ్ము.

ఈమాట వినుటతోడనే కమలహృదయఫలకము సహస్రధావిదారితం బయ్యెను. అప్పు డామెకు యమున జ్ఞప్తికివచ్చెను. "అయ్యో! నిర్భాగ్యరాలనగు నాకొఱకు మాయమ్మ యెంత విచారించుచున్నదో" యని యామె విచారింపసాగెను.

భాస్క—కమలా! నీవింక విచారింపకుము. భవానికృపవలన నంతయు శుభముగఁ బరిణమించినది. నేనిప్పుడే నారాయణపురమేగెద.

కమల—మాయమ్మ యింతవఱకును జీవించియుండునా?

భాస్కర—విచారాతిశయమువలన నీవు మాయమ్మ కపాయమును శంకించుచున్నదానవు. కాని మాయమ్మను క్షణములోఁ దీసికొనివచ్చెద.

కమల—నేను నడచిపోయెదను. నీవు నీయశ్వము నెక్కి వెళ్లుము.

భాస్కర—వలదు వలదు. ఈయరణ్యమధ్యమునందలి సెలయేటిలో నీవు నడచిపోవలదు.

భాస్కరుని బలవంతమువలనఁ గమల యశ్వారోహణము గావించుటకు సమ్మతించెను. ఏసాజీముఖపద్మము వికసించెను. కమల మందగమనముతో నశ్వమును సమీపించి యధిరోహింపఁబోయెను గాని యట్లు చేయలేకపోయెను. కాళ్లు కంపింపసాగెను. హృదయము దడదడఁ గొట్టుకొనసాగెను. ఆమెప్రియసఖియగు లజ్జవచ్చి మఱలనామెచెవిలో నేమేమో చెప్పఁదొడఁగెను. ఈసందర్భమున నామె తల్లిమాట మఱచిపోయెను. ఎట్లోకష్టపడి తుదకామె గుఱ్ఱము నెక్కెను. ఏసాజీహృదయసీమయందానందసాగర ముచ్చలితంబై పోయెను. కమల వ్రీడాభరంబున శిరము వంచుకొనెను. వెంటనే భాస్కరుండ

టనున్న సూర్యాజీయశ్వము నధిరోహించి దానితీసి యాసెలయేటికిం దూర్పు తీరమునంగల మహారణ్యమున నదృశ్యుండయ్యెను. ఏసాజీకూడ నశ్వారోహణము గావించెను. కాముకీకాముకులగు నాయువయువతులిరువురు నాసెలయేటి యిసుకతిన్నెమీఁదనే యశ్వములను నడపించిరి.

ఏకోనవింశ ప్రకరణము.

మేమిప్పుడు కమలాంబాసాజీల ప్రయాణమును వర్ణించుటకుం జాల ముచ్చటపడుచున్నాము. కమలయు నేసాజీయు నెఱజవ్వనులు. సౌందర్యరాసులు. ఒకరి నొకరు మోహించుకొనియున్నారు. నిర్జనారణ్యమునందలి సెలయేటి యిసుకతిన్నెపై నేకాంతముగం బ్రయాణము గావించుచున్నారు. ఆకాముకీకాముకులేమిమాటలాడుకొందురో, యెట్లొండొరులం జూచుకొందురో, యింకనేమి గావింతురో వినుటకును గనుటకు నెవరు ముచ్చటపడకుందురు? కాని యీదుష్కరప్రయత్నమున మేమెంతవఱకుం గృతార్థులమగుదుమో చెప్పఁజాలము.

బయలుదేరుటకు ముందిరువురు నొకరినొకరుచూచికొనిరి. ఆచూపులయందుం బ్రయాణమునకు సమ్మతిద్యోతకమగుచుండెను. ఇరువురుబయలుదేరిరి. వ్రీడాభరమున నిరువురి మేనులు గగుర్పొడిచెను. ఉల్లములు జల్లుమనియెను. ఏసాజీ గుఱ్ఱము ముందుం బోవుచుండెను. కమలగుఱ్ఱము దానిననుసరించి నడచుచుండెను. ఈసందర్భమున వారియిష్టప్రకారము గుఱ్ఱములు నడచుచున్నవనుటకన్న నవి తీసికొనిపోవునట్లు వారగుచుండిరనిన సమంజసముగ నుండును. ఏమన? వారిప్పుడు భావనాప్రపంచమున విహరించుచున్నారు.

ఆహా! భావనాప్రపంచమెంతరమ్యమైనది! విశాలమగు నీసచరాచరప్రపంచమంతయు దానిముందు దివిటీముందు దీపమైపోవును. మేడలయందును, వీథులయందు నుపవనములయందు నంతట నానంద మందునిబిడమై యుండును. అట్టియానందపరీతమగు భావనాప్రపంచము నెవరువర్ణింపఁగలరు? ఎవరు చిత్రింపఁగలరు? అయ్యదియనంతము. వర్ణనాతీతము. అలేఖ్యము. వర్ణించుటకనేకమహాకవులు ప్రయత్నించిరి. చిత్రించుటకనేక చిత్రలేఖకులు ప్రయత్నించిరి. కాని వారు సంపూర్ణఫలమును గాంచలేకపోయిరి. అది కేవలము

నుభవైకవేద్యము. అట్టి భావనాప్రపంచమున విహరించు వారి యానందమునకుఁ బారమెక్కడిది?

ఇంతలో నేసాజీ వెనుదిరిగిచూచెను. అప్పుడే కమలయు నేసాజీ లోకమోహనరూపమును మోమెత్తిచూచెను. ఆ చూపులు వాంఛానురాగములతో నిండియుండెను. ఆ రెండు నైక్యమైనవి. మఱల నింతలో గిఱుక్కన మఱలిపోయినవి.

ఏల? రెండు గడియలక్రిందట నీప్రశ్నమునకే యవకాశము లేదు. ఈరెండు గడియలలో స్థితియంతయు సంపూర్ణముగ మాఱిపోయినది. రెండు గడియలక్రిందటి నేసాజీ కమలలే యిప్పటి యేసాజీ కమలలు. అప్పటి హృదయములే యిప్పటిహృదయములు. అవియుఁ బ్రేమభరితములే యివియుఁ బ్రేమభరితములే. కాని యాప్రేమకు నీప్రేమకుమాత్రము చాలభేదమున్నది. ఆప్రేమమున స్నేహములీనమైయున్నది. ఈ ప్రేమమున మోహము లీనమైయున్నది. కేవలమిదియే భేదము. భేదము [illegible]న ననుఁడు. లేకున్న మానుఁడు. [illegible]హప్రభావము నెఱింగిన వారు మా[illegible]సు లేదనఁజాలరు.

కమల ముగ్ధ. ఆమె మోహము మౌగ్ధ్యమునిండి నిబిడీకృతమైయున్నది. మౌగ్ధ్యమునకును లజ్జకును సార్వకాలికమగు నవినాభావ సంబంధమున్నది. ఏముగ్ధరాలు ప్రయత్నపూర్వకముగ దనమోహమును బ్రకటనగావింపఁగలదు? ముగ్ధాసులభమగు లజ్జచేతనే కమల నేసాజీముద్దుమొగమునఁ బ్రసరించిన తన తరళనిరీక్షణములను గిఱుక్కున మఱలించుకొనినది. ఏసాజీయు నవయౌవనుఁడు. ఆతఁడు లజ్జాతిరేకమువలననే కమల లోకమోహనమూర్తినిఁ జూడనాశించిన తన చూపులను మఱలించుకొనినాఁడు. ఆచూపులయైక్యమువలన వారి కెంతయానందము గలిగినదో!

పాపము వారిరువురు బరస్పర ముఖవీక్షణము గావించుకొనుట కెంతముచ్చటపడిరో; అట్లుసేయుట కెంతతడవాలోచించుకొనిరో; యెంత యాశతో, నెంతసాహసముతో వారన్యోన్య ముఖావలోకనము గావించుకొనిరో గాని నిరంకుశాధికారిణియగు లజ్జవచ్చి యంతలోనే వారి కాశాభంగముగావించివైచినది. వారాలజ్జాసతి యాజ్ఞను జవదాఁటలేకపోయిరి.

ఓ లజ్జా! నీవు మంచిపని సేయుట లేదు. ఎవరు సురాసేవకులో, యెవరు వారకాంతాప్రియులో, యెవరువాక్చూరులో, యెవరు సోమరులో, యెవరు దాంభికులో, యెవరు పరపత్న్యాభి

మానులో, యాత్మ గౌరవశూన్యులో, యెవరాత్మస్తుతి పరనిందాపరాయణులో, యెవరఖర్వగర్వితచిత్తులో వారి జెన్కైన నీవు సూచుటలేదు. వారి పేరే నీవు మఱచిపోయితివి. ప్రాణనాయకుల దృఢాలింగనముల ననఁగిపెనఁగుచు, లెక్కలేని ముద్దులందనియుచు, వారి సరళకటాక్షములతోఁ దమతరళనిరీక్షణముల నైక్యముచేసి సుఖింపవలెనని గంపెడాశతోనుండు ముగ్ధరాంగ్రపై నీ ప్రభావమునుజూపుచున్నావు. నీకిది మంచిపనిగాదుసుమా!

కాని బాగుగానాలోచించినచో నీ విషయమై నిన్నభినందింపవలసియే యున్నది. ఏమన? మోహావిష్టులగు యువయువతు లతిశీఘ్రసమావేశలాభమున పేక్షింతురు. అదియగునంతవఱకు వారికి గడియ యొక మహాయుగమువలెఁ గన్పట్టును. అప్పుడు వారొకరి కొఱకొకరు నిరీక్షించియుందురు. ఇంతలో వారికి రహస్య సమావేశలాభము గూడలభించును. అపుడు నీవు వారి స్మృతిపథము నధిగమింతువు. అయినను వారు మోహాతిరేకముచే నన్యోన్యకరగ్రహణము గావించుకొందురు. ఇంతలో వారికి నీవు స[illegible]ంతువు. వారి మేనులు గగుర్పొ[illegible] హృదయములు దడ దడ [illegible]నసాగును. కాళ్లు కంపింపఁదొడఁగును. ఇఁక వారచ్చట నుండలేరు. తటాలున నొకరి నొకరు వీడి యెటకో పాఱిపోదురు.

మఱల వారు రహస్యసమావేశము కొఱకుఁ బ్రతీక్షింతురు. పెన్నిధిఁ గోల్పోయిన పేదలవలెవిచారింతురు. సాహసింపనలేని గృ[illegible]ము గావించుకొందురు. మే[illegible]ము చెప్పుచున్నారము. వారచ్చట నిన్నెంకింత నిందింతురు. అనింగను [illegible]వలుగురుము. నీ సాక్షాత్కారమువలనఁగ[illegible] వియోగముచే వారి మోహానుబ[illegible] ద్విగుణమగును. అనురాగము [illegible]చ్చును. అక్కతన వారికిఁగలుగు సౌఖ్యానందములకుఁ బారమెక్కడది? కావున దరుణవయస్కులగు కాముకీ కాముకు[illegible]డలఁ దగునంతవఱకు నీ ప్రభావముఁజూపుము. అతిమాత్రముగాచరింప[illegible]. అట్లయిన మోహానలము దు[illegible]నై వారిని దహించివేయును. [illegible] నీవు నిందితవై పోదువు.

కమలా యేసాజీ లింకను
ప్రపంచమునందే యుండిరి.
క శారికాదుల యవ్యక్త[illegible]
తో మిళితములై యమృత[illegible]
పరస్పర సంబోధన వచనము[illegible]
గర్ణపేయములై వినవచ్చు

వారి తరళాపాంగవీక్షణము లైక్యమై పోవుచుండెను. ఆచూపులయందు గాఢానురాగము ప్రకట మగుచుండెను. వారి యానందసాగరము తరంగితమై పోయెను. క్షణికమగు నా చూపుల సమ్మేళనము నందింత ప్రభావమున్నది గాఁబోలు.

కాని వారికి భావనాప్రపంచమునఁ గూడ లజ్జావతి ప్రత్యక్షమైనది. ఆ భావనాప్రపంచ మిప్పుడదృశ్యమైపోయినది. కేవలము వారి ముఖమండలము లయం దిప్పుడు మందహాసరమ నృత్యము సేయుచున్నది. ఆమందహాసరమతో లజ్జావతిగూడ నృత్యము సేయుచున్నది. ఓర్వలేని యాలజ్జాకామిని వారి నింక విడిచిపెట్టనుకాఁబోలు.

దేవీ గ్రామము చేరునంతవఱకును వారితో మేము ప్రయాణము గావించితిమి. కాని వారేమియు మాటలాడుకొనలేదు. సరససల్లాపము లాడుకొనవలెనని ముచ్చటపడిరి. ప్రయత్నించిరి. కాని యంతలో లజ్జావిజితులై పోవుచుండిరి. ఆబాల్యపరివర్ధమానమైన ప్రీతిగల వారి కంతటి వ్రీడ యేల వొడమెనో మా కాశ్చర్యకరముగనున్నది. వారి మనఃఫలకములయం దపుడపుడు బాల్యక్రీడలుగూడఁ బ్రతిబింబితము లగుచుండెను. లజ్జాముఖమెట్టిదో యెఱుంగని యాబాల్యక్రీడలు స్మృతిపథమునకు వచ్చినపుడు సైతము దుస్తరమగు వ్రీడవొడమఁజొచ్చెను. అప్పటి వారి మానసికావస్థలను మే మింతకంటె నిరూపింపఁజాలము. మహదానందమునకు రంగస్థలములైయున్న వారిముఖములం గాంచి మేము నల్లేమైతిమి.

వింశ ప్రకరణము.

ఇప్పు డేసాజీ ప్రాయ మిరువది వత్సరములు. ఆతని శరీరము గౌరవర్ణమై, సముజ్జ్వలమై, సమున్నతమై, బలిష్ఠమై, ప్రకాశించుచుండెను. ఆతని నిరీక్షణములు సరళములై, కాంతిమంతములై, గంభీరములై యుండెను. స్నిగ్ధోజ్జ్వల ఫాలతలము వినీలకుటిలకుంతలములచే నీషదాచ్ఛాదితమై యలరుచుండెను.

ఇప్పు డాతఁడు మేడమీఁది మూఁడవయంతస్తులోనున్న యుయ్యాల మంచమున నేదియో యొకపుస్తకముఁ జదువుకొనుచుఁ బరుండియుండెను. ఆతని కఖండమైన సఖ్యముగలదు. ఆతనిమి

దయ మతిసరళమును గంభీరమునై యుండెను. ఆసరళతయు గంభీరతయు ముఖదర్పణమునఁ బ్రతిబింబితములగు చుండెను. ఆతఁడా పుస్తకమును బిగ్గఱగఁ జదువుటలేదు. కేవలము చూచుచు సమన్వయము జేసికొనుచుండెను. ఇంతలోఁ బైయంతస్తునుండి శ్రావ్యమగు గానము వినవచ్చెను.

ఒకానొక సంస్కృతకవి సంగీత సాహిత్యములకు సామ్యము వాక్రుచ్చినాఁడు. ఇది యవిచారమూలక మని మాయభిప్రాయము. సంగీత సాహిత్యములయందు మాకు సమధికప్రజ్ఞ లేకున్నను సత్యము చెప్పవలసి వచ్చినపుడు సంగీతము సాహిత్యమునకన్న లోకమోహనకరం బైన దనియే నిరభ్యంతరముగఁ జెప్పుచున్నారము. సాహిత్యమర్థప్రధానము. సంగీతము స్వరప్రధానము. ఇంతమాత్రముచే నీ రెండింటికి నఖండరుచి భేదముగలిగినది.

సాహిత్యము పండితసేవ్యము. దానికి జ్ఞానమే ప్రధానము. బాల్యయౌవనకౌమారవార్ధకములతో దానికిఁ బనిలేదు. ఎవరు విజ్ఞానవంతులో వారికది మహానందదాయకమగును. కానిచో నది యేవఁబుట్టించును. సంగీతమున కట్లుగాదు. దానికి జ్ఞానాజ్ఞానములతోఁ బనిలేదు. నరజంతుభేదము లేదు. శ్రవణేంద్రియసంపన్న మగు ప్రతిప్రాణికి నది సంతోషకర మైయున్నది. శ్రీకృష్ణుని మురళినుండి ప్రవహించిన గానలహరిచే బృందావన ముచ్చలితమైనపుడు గొల్లచేడియలు విమోహితలై పోయిరి. గోవత్సములును గోబృందములును దన్మయతఁ గాంచినవి. నాగరికతయన నెట్టిదో యెఱుఁగని కిరాతకామినులు ముగ్ధలైపోయిరి. అపస్వరభూయిష్ఠములైన కులకాంతల జోలపాటల నాలకించి పోరుపెట్టియుండు వత్సలానందాతిరేకముచే మైమఱచి గాఢనిద్రం జవులుచున్నారు. ఆనపకాయ బుఱ్ఱనుండి వెలువడు నాహితుండికుని నాగస్వరము నాలకించి భీకరసర్పములు తలలూఁచుచున్నవి. కారణమేమి? సంగీతము స్వరప్రధానము.

సంగీతము గాజుపూసవంటిది. సాహిత్యమో; సానలుదీఱిన జాతిరత్నము. ఈ రెండింటికి నింతభేదమున్నది. ప్రభాకరుని కిరణజాలముగాని దీపికలతేజఃపుంజముగాని ప్రసరించినపుడు గాజుపూస మిలమిలలాడిపోవును. జాతిరత్నము తళుకుతళుక్కుమని మెఱయును. రత్నకాంతి సముజ్జ్వలమై, దర్శనీయమైయుండును. గాజుపూసతేజము కన్నులు మిఱుమిట్లుగొలిపివేయును. జాతిరత్నము మహారాజలభ్యము. [illegible]

మో; సర్వజన సులభలభ్యము.

సంగీతమునందలి యాకర్షణశక్తి యప్రతిహతమైనది. ఎంతదూరమునుండి యైనను గానము శ్రవణపథము నతిక్రమించినపుడు దేవవ్యక్తియు మైమఱవకుండ నుండఁజాలదు. తపోధనసంపన్నులగు నారదతుంబురాది మహర్షికులతిలకులు సైత మీసంగీతముచే నాకర్షింపఁబడిపోయినారు. సర్వవిద్యాధిదేవతయగు భారతి యనవరతవీణావాదనతత్పర.

ఏసాజీస్థితి మనకిపుడు ప్రత్యక్షనిదర్శనమైయున్నది. కోమలకంబుకంఠము నందుదితమయిన యామ్రాకమధురస్వరలహరి మంద్రమధ్యమతారకస్థాయులం బ్రవహించుచు ధ్వనితరంగనిర్ఘోషముచే మానసము నానందపరితముగావించుచుండెను. కేవలము సంగీతమే లోకమోహనమయినది. అది మలయమారుతము వీచునపుడు శ్రుతిపథమునధిగమించినచో నామానందమున కంతయెక్కడది? పుష్కరిణీతీరమునందలి సహకారకుసుమసౌరభములం గొల్లగొని మందమారుత మిప్పుడచ్చట హాయిగవీచుచుండెను. అక్కతన సాహిత్యచక్రవర్తియగు నేసాజీ పుస్తకమును వదలి యనిమిషలోచనుఁడై గానము నాలకించుచుండెను.

ఇప్పు డేసాజీయంతరంగ మతినిర్మలమై నిశ్చలమై యుండెను. ఆతని యనిమిషస్వాంతమునకు భంగపాటు కానివది. ఆతనిమానస మాగానమునఁ లీనమగుటచేఁ గన్నులు మూఁతపడియుండెను. అటుతరువాత నాతని కాసంగీతము కొంచము మెల్లఁగను, మఱియొకసమయమున తరువాత నంతకంటె మెల్లఁగను వినవచ్చుచుండెను. తుదకది వినఁబడుటయే మానివైచెను. అప్పుడాతఁడు నిద్రాదేవి యుత్సంగమునలాలితుండగుచుండెను.

ఒక్కింతతడవునకుఁ బాట యాగిపోయెను. కాని మాకింకను నామృదుమధురస్వరము వినవచ్చుచునే యున్నది. గోడపై వ్రేలుపటమున సాక్షాత్కరించి యున్న శారదకరకమలయందలి విపంచిలో నాస్వరములు ప్రతిధ్వనించుచున్నవా?

ఇంతలోఁ బైయంతస్తునుండి యొకకాంత మెల్లఁగ సోపానావతరణము గావించుచుండెను. ఆమెపదతామరసములా దారుసోపానములపై నతిమృదువుగ విన్యస్తములగుచుండెను. ఆతరుణీవిశాలనయనములనుండి వెలువడు విద్యుత్కటాక్షములు వ్యాపించుటచే నామహాలంతయుఁ దేజఃప్రపూరితంబయ్యెను. అగాధమగు నా[illegible]రమున నేసాజీ తేలియాడుచుం[illegible] ఆయువతిచేత నొక నవమల్లి[illegible]దామము వెలయుచుండెను. అప్పు[illegible]మె కుసుమ

ములను వర్ణింపనున్న దివ్యకాంతవలె గర్వనీయమై యుండెను. ఆమె కమల.

కమల సోపానములన్నిటినిఁ దాఁటి యంతస్సుగోడఁ బ్రవేశించి యుయ్యాలమంచముపైఁ బరుండియున్న దేసాజీనిఁ దిలకించెను. వెంటనే యామె చమకిత యయ్యెను. చూపులు చెదిరిపోయెను. ఒక్కనిమిష మామె నిశ్చేష్టయై నిలువఁబడిపోయెను.

ఏకాంతస్థలమునఁ బ్రియజనసమక్షమున నున్నవారి మనస్సున సంతోషమో, సంభ్రమమో, భయమో, లజ్జయో ఉదయించి కలంచివేయును. అప్పుడెట్టి గభీరహృదయులయినను జలింపకుండనుండఁజాలరు. పాపమబలయగు కమల చలింపకుండనుండఁగలదా? అప్పుడామె క్రిందికిని మీఁదికినిఁ జూడఁబోవఁజాలకపోయెను. లావణ్యనిలయుఁడును, మనోహరుఁడును, నిద్రాముద్రితుఁడునగు దేసాజీని దాఁటిపోవుట కామెకు ధైర్యము చాలినదిగాదు. అప్పుడామె హృదయమున సుఖమయంబగు నొక యాలోచనము పొడసూపెను. సంభ్రమాతిశయములోఁ గమల యుయ్యాల మంచమును సమీపించెను.

లజ్జ వెనుకకును నభిలాషము ముందునకును లాగుచుండుటచేఁ గమల యిప్పుడు చాలనలజడిఁ గొందసాగెను. హృదయము వేగపడఁజొచ్చెను. చేతులు కంపింపఁదొడఁగెను. అట్టియవస్థలోనే కమల తనచేతనున్న నవమల్లికాకుసుమదామమును గాఢనిద్రం దవిలియున్న దేసాజీకంఠమునఁ గీలించెను.

కాని యాకీలించుటలోఁ బ్రకంపమానమగు నామెకరపల్లవ మేసాజీ ఫాలమునకుఁ దగిలెను. ఆస్పర్శవలన దేసాజీకి నిద్రాభంగంబయ్యెను. కమలములంబోలు నాతని మనోహరనయనములు వికసించెను. అప్పుడిరువురదృష్టులు నైక్యమయ్యెను. వెంటనే దేసాజీహఠాత్తుగఁ గమలచేయిపట్టుకొనియెను. వ్రీడాభరమ్మునఁ గమల పెనఁగులాడి చేయివిడిపించుకొని క్రిందికిఁబోవుటకు సోపానములకడకేఁబోయెను. కాని యట శారద నిలిచియుండుటచేఁ దెల్లవోయి బొమ్మవలె నిలువఁబడిపోయెను. ఆమె తత్తఱపాటుం గాంచి మందహాసముంగావించుచు శారద "కాట్రిదానా! అంత సిగ్గెందులకే?" యని యాముద్దరాలిం బలుకరించెను.

ఏకవింశ ప్రకరణము.

ఏదో పనిమీఁద శారద సౌధాగ్రారోహణముగావించుచు నేతాజీని సమీపించు కమల ముఖమునఁ బ్రకటమగుచున్న లజ్జామిళితమగు నానందమును, విద్యుత్కటాక్షముల చాంచల్యమును బరికించి యామె మానసికవృత్తిం గ్రహించి యా సాహసకృత్యమును గాంచి యానందించుట కామెట్లమీఁద నాగెను. కుసుమదామమును గంఠమునఁ గీలించినపుడు నిజకరపల్లవ సంస్పర్శచే నేతాజీ మేల్కాంచి కరగ్రహణము గావించుటవలనఁగలిగిన వ్రీడామయంబగు నానందంబునఁ గమల సోపానములదెసకుఁ బరువెత్తినపుడు శారద హృదయమున మహోన్నతమగు నొక యానందతరంగమావిర్భవించి "వెఱ్ఱిదానా! అంత సిగ్గెందులకే?" యను మాటగాఁ బరిణమించెను.

ఏకాంతస్థలమున నేతాజీనిఁ గాంచినపుడే కమలకు లజ్జ వొడమెను. పూదండ నాతని సుందరగళసీమఁగీలింపఁ దలంపు వొడమినప్పుడును, నేతాజీ చెంతకరిగినప్పుడును, గుసుమమాల నాతనికంఠమున వైచినప్పుడును, గోమల కరాంగుళి స్పర్శచే మేల్కాంచి నేతాజీ తన చేయిఁబట్టుకొనినపుడును గూడఁ గమలకా లజ్జ మఱింత వృద్ధి నయ్యెను. కాని యాలజ్జ యానందమయము. శారదను జూచినప్పుడు గలిగినలజ్జ యట్టిది గాదు. దానివలన నాయానందము నశించిపోయినది. భయంబయి యనంత మనోవ్యథగూడఁగలిగినది.

తా నే యువతిని గాఢముగ మోహించియుండెనో యా తరుణి ప్రక్క నిలియుండఁ దన కంఠమునఁ బుష్పమాలిక వైచెనని తెలిసికొనినపు డేతాజీ మిగుల నానందించెను. తానట్టి యానందమనుభవించుటకే కమల కరాంగుళీ స్పర్శచేఁ దనకు నిద్రాభంగము గావించెనని యాతఁ డూహించుకొనెను. అక్క తన నాతని యానందము మఱింత యుప్పొంగిపోయెను. కాని తెల్లమాట వినుటవలనను. తెల్లవోయియున్న కమలను గాంచుటవలనను నేతాజీ యానందమంతయు విధ్వంసమైపోయెను. అనంతశోభాసిలమై యున్న యాతని ముద్దుమొగమ్మున మేల్కాంచినతోడనే యనిర్వర్ణనీయంబగు మహదానంద తేజము నృత్యముగావించి విద్యుల్లతవలె క్షణములో నంతర్హితమైపోయెను. వెంటనే యాతని ముఖమతిదైన్యముచే సుస్థిరమయ్యెను.

కమలాయేసాజీల స్థితిం గాంచినంతనే శారద హృదయము భగ్నమై పోయెను. కమల యేసాజీకంఠమునఁ బూవుదండ వేయుట కెంతముచ్చటపడెనో, సమీపించినకొలఁదిఁ బవృద్ధంబగు లజ్జవలన నాముచ్చట యెంతయతిశయించెనో, పూదండఁ గీలించినప్పు డెంతయానందము గలిగెనో, పల్లవసుకుమారకరస్పర్శచే మేల్కాంచి యేసాజీ తనచేయిం బట్టుకొనినప్పు డెంతసౌఖ్యము కలిగెనో, కమల సాహసకృత్యమువలన నేసాజీ కెంతసంతసము గనెనో, యా ముచ్చట, యాయానందము, నాసౌఖ్యము పవిత్రయుక్తభాషితమగు తనమాట వినుటతోడనే విధ్వంసమైపోయి వారిముఖసీమలయందు దైన్యము తాండవమాడుచుండుటవలన నామె కంతవిషాదము సంభవించెను.

ఆహా! వీరియానందము లెంతవింతగఁ బరిణమించినవి! కమల యానందమువలన నేసాజీ కానందము కలిగినది. ఏసాజీయానందమువలనఁ గమల యానందము మఱింత వృద్ధియయ్యెను. కమలాయేసాజీలయానందమువలన శారద కమందానందము గలిగెను. కాని క్షణక్షణ పరివర్ధమానంబగు శారదయానందమువలనఁ గమలాయేసాజీల యానందము పటాపంచలై పోయినది!

కట్టా! కమలాయేసాజీల కెంత కష్టము సంభవించినది! వారిరువురు నవివాహితులు. వారు పరస్పరము మోహించికొనియున్నారని యింతవఱకు నెరికిని దెలియదు. ఆ యువయువతులు మోహవ్యాపారము సంప్రవృత్తులగుట కిదియే ప్రారంభము. పాపమా యువయువతుల దురదృష్టవశమున నీప్రాథమిక మోహవ్యాపారమే బట్టబయలై పోయినది! అయ్యో! ఎంతసిగ్గు!

ఇంక శారద యచ్చట నుండలేకపోయెను. తనయవిచారకృత్యమును నిందించుకొనుచు నామె క్రిందికిదిగిపోయెను. ఈవిచారభరమ్మున నామె చేయందలంచికొనిన పని మఱచిపోయెను. కమలయు బిక్కమొగముతోఁ గ్రిందికి దిగిపోయెను. ఏసాజీ నిశ్చేష్టుఁడై యట్లే యుయ్యెలలోఁ గూర్చుండి యుండెను.

ద్వావింశ ప్రకరణము.

శారదకు మనస్స్థిమితము లేదు. ఆమెకు విచారమధికముగాఁ జొచ్చెను. కమలా యేసాజీల యెడలఁ దాను గావించిన యుపకృతి నెట్లు తీర్చికొందునని యామె పరిపరివిధముల యోచింపసాగెను. ఈ సందర్భమున నామె కనేకాలోచనములు తట్టెను. తుదకామె వారిరువురకు వివాహము గావించుట లగ్గని భావించెను. తోడనే యామె ముఖపద్మము వికసించెను.

ఈయాలోచనము సరియైనదగునా కాదా యని యామె యనేకవిధములఁ జర్చింపసాగెను. కాని యిందొక్క దోషమైనను గాన్పింపలేదు. అన్నివిధముల నీయాలోచనము సమంజసముగనున్నది. కమల విదుషీమణి. వినయవతి. సద్గుణాలంకృత. సత్కులప్రసూత. ఆపయు సౌందర్యరాశి. అట్టి కన్యాతిలకము తనకుఁ గోడలైనచో నదృష్టవంతురాలనని యామె భావించెను.

ఈయోచనయే సరళమైనదని స్థిరీకరించుట కామె కొక ప్రబలాధారము దొరకెను. కమలా యేసాజీ లింతవఱకుఁ బరస్పరము మోహించికొనియుందురు. కమల యేసాజీ యెడల నెంతవిమోహితయుఁగాకున్న నాతని కంఠమునఁ బూలదండఁగీలింపఁగలదా? నిజకరాంగుళీస్పర్శచే మేల్కాంచి యేసాజీ చేయొడిసిపట్టినప్పు డానందముతోఁ జేయి విడిపించుకొని పాఱిపోఁగలదా? ఏసాజీ కమలను మోహింపకున్న నామె చేసిన సాహసకృత్యమున కానందించి చేయిపట్టుకొనునా? కావున వారిరువురుఁ దప్పక పరస్పరానురాగబద్ధులై యుందురు. అట్టివారికిఁ బెండ్లిసేయుకున్న నపాయము వాటిల్లును.

శారద భావన మాచదువరుల కొక కారణమువలన వింతగఁ గాన్పింపవచ్చును. ఆకారణము సరియైనదగుఁగాక కాకపోవుఁగాక. ఎట్లైన నది తోఁచుటకవకాశమున్నది. దాని మంచి చెడ్డలనుగుఱించి చర్చించుకొందము.

శారదకున్నంత యైశ్వర్య మాయూరనెవరికిని లేదు. నారాయణరావు శిరకే యొక జమీందారుఁడుగను, శారద రాణిగను నా యూరివారిచేఁ జూడఁబడుచుండిరి. ఇఁక గమల విషయము విచారింతమా? నారాయణరాయనిసంసారస్థితికిని యమున సంసారస్థితికిని హస్తిమశకాంతరభేదముండెను. యమున కపారమగు ధనమొక్క కష్టులయే. కమల కేవలము విద్యావినయవివేకరూప

సంపన్న. ఏసాజీకి నివియన్నియునున్నవి. కాని యపారభాగ్యమువలనఁ గమలకంటె నాతఁడధికుఁడై యుండెను.

అంత మహదైశ్వర్యముగల శారద తన కొడుకున కొకపేదకన్నియను బెండ్లిగావించుట యెంతయసందర్భముగనుండును! ఆచతుర్భూమికా సౌధరాజము నుండి నారాయణరావొక చిన్నపర్ణకుటీరమునకు మహావైభవముతోఁ దరలివెళ్లుట కలుపురిలో నెంతచిన్నతనము గలిగించును! అదియుఁగాక, శారదకు విద్యుత్పుటప్పనము లేమిజరుగును? సరోజిని కాఁడుబిడ్డ కట్నము లేమితీఱును? ఏసాజీకి ముద్దుముచ్చట లెంతవైభవముగఁ దీఱును? ఇవన్నియుఁ గావలసియున్న నీవివాహంబగుటకవకాశమున్నదా? తొలుత శారదకీ శంకయేర్పడియెను. కాని యది క్షణములోఁ బ్రతిహతమై పోయినది. శారద యిట్లుయోచించుకొనియెను.

“ వైభవముల కంతములేదు. నిజముగ యమునకన్న మాకు వైభవ మెక్కుడుగనేయున్నది. కాని మాకంటె నెక్కుడు వైభవముగలవారనేకులున్నారు. కావున నీ భేదము పరిగణనీయముగాదు. కమల నాకుఁ గోడలు కాఁదగినది. కమల నాకోడలైనప్పుడు మాజతలేని సంపదయంతయు దానిదే. ఇఁకఁ గమల దరిద్రురాలెట్లగును? కమల భాగ్యవతియైనచో యమున మాత్రము బీదరాలెట్లగును? ”

ఇట్లు యోచించుకొని మహదానందముచే శారదయుప్పొంగిపోయెను. దరహాసభాసురమగు నామెముఖము ప్రఫుల్లశారదాంభోజమువలెఁ బ్రకాశించెను. రమణీమణియగు కమల తన కోడలని యామె గర్వించెను. అప్పుడామె భావనాప్రపంచమున విహరింపఁదొడఁగెను. అదియామోదమయమై యుండెను. శారద కాభావనాప్రపంచకమున సుందరియగు కమల గృహప్రథమునఁ బడిసెను. లజ్జాహర్షములకాటపట్టయి కమల యాననమరవిచ్చినపద్మమువలె నుండెను. ఆసంతోషభరవశయైయున్న శారదకు మృదుమధురమగు “ అత్తా ” యను సంబోధనము వినవచ్చెను. ఆ ముద్దుపలుకు కలకంఠి కోమల కంఠస్వరముతో మిళితమైన మృదువిపంచీ నినాదమువలె హృదయాహ్లాదకరంబై యుండెను. అంతటితోన శారద యానందము మఱింతవృద్ధియయ్యెను. శారద యింతవఱకుఁ దన జీవితమున నంతటి యానందమును గాంచియెఱుంగదు.

మాచదువరులు శారద యాలోచనమునందలి పరమార్థమును గ్రహింపకున్నచో మేమీప్రకరణము వ్రాయుట

యంతనుభవించిన యాయాసమంతయు నడవింగాచిన వెన్నెలవలెఁ గేవలము నిరర్థకము. ఏ సద్భావము కమల దరిద్రస్థితినిఁ బరిత్యజించి కేవల మామె వినయము, వివేకము, సౌజన్యము, సౌందర్యము, మున్నగువానికిఁ బ్రాముఖ్యతఁ గలిగించెనో, యే సద్భావము మహదానందకరమయ్యెనో యా శారద సద్భావ మిప్పటి మా సౌశీల్యంబను నలంకరించుఁగాతమని మా వాంఛ.

శారద కమల వినయ వివేకాదుల ముందుఁ దన యైశ్వర్యమంతయు రవి క్రింది దీపము వంటిదని భావించెను. కమల తన గృహమును బ్రకాశింపఁ జేయు నమూల్యరత్నమని యూహించెను. ఆమె కమల సాక్షాల్లక్ష్మియని యుఁ దన తనయున కాయువతిం బెండ్లిసేయుటకు నిరాకరించుట సిరిరా మోకాలొడ్డుట వంటిదనియుఁ దలంచెను. కమల తన తరువాతఁ దన యింటి కధికారిణియగుట దైవేచ్ఛయని నిశ్చయించెను. ఆహా! శారద భావనలెంత యుదారములైనవి!

రమణీమణుల భాషణము లతిగంభీరములు. భావనలత్యుదారములు. దృక్కు లతిసుశీతములు. మానసికవృత్తు లత్యంతకోమలములు. మఱియుఁ బరేంగిత జ్ఞానధురీణములు. అక్కట తన శారద యమున తన యభిప్రాయమునకు వ్యతిరేకము సేయదని యూహించెను.

అంతటి భాగ్యవతియగు శారద యిట్లూహించునాయని కొందఱు వింతపడవచ్చును. కాని యది న్యాయ్యముగాదు. సుజనులకుఁ గలిమి లేములతోఁ బ్రసక్తియుండదు. అక్కట శారద యభిప్రాయమునకు వింతపడువారు సద్గుణతత్వము నెఱుంగని వారని మేము చెప్పుచున్నారము.

త్రయోవింశ ప్రకరణము.

కమలా వేసాజీలకుఁ బెండ్లి గావింపవలెనని తన భర్తతోఁ జెప్పుటకు శారద యతిత్వరితగతిం బయలువెడలెను. ఈ యూహ యామె కెప్పుడుతోఁచెనో యప్పుడామె ముఖమున మందహాసరమ తాండవమాడఁ దొడఁగెను. ఆ యానందాతిశయముచే నామె తటిల్లతవలె క్షణములోఁ బూజాకార్యమును నిర్వర్తించి కొని దేవీమందిరమునుండి వచ్చుచున్న నారాయణరాయని చెంతకు వచ్చిచేరెను. వేసాజీ భాగ్యమును గుఱించియుఁ దమ యదృష్టమునుగుఱించి

యు నామె, తన నాథుని చెంతఁ బెద్ద యుపన్యాసము గావింపవలెనని సంకల్పించుకొనెను. కాని నారాయణరాయనిఁ గాంచుటతోడనే గలిగిన సంభ్రమాతిశయమువలన నా యుపన్యాసము సంగతి విస్మరించి ‹‹ కమల మన కోడలు సుండీ! ›› యని యీ యొక్క మాట మాత్రమాడఁగలిగెను.

ఈ మాట నాలించి నారాయణరావొకింత మందహాసముగావించెను. యువతిరత్నమగు కమల కోడలగునని విని యానందించి యా యానందము నట్లు ప్రకటించెనో, శారద సంభ్రమము నారసి యచ్చెరువడి యాయాశ్చర్యము నట్లు వెల్లడిసేసెనో, లేక యామందహాసమునకు మఱియొక కారణమేమైనఁ గలదో మేము చెప్పలేము గానియది క్షణములో నంతర్హితమైపోయెను. నారాయణరాయని భావము శారద యెంతవఱకు గ్రహించెనోగూడ మేము చెప్పలేము గాని క్షణికమగు నాతని మందస్మితమునారసి యామె మఱింత యానందించెను. అంత నతిగంభీరముగ నారాయణరావాకథ యేమో సవిస్తరముగఁ జెప్పుమని శారదనడిగెను.

అంత శారదయుఁ దాను కనినది, భావించినది, యోచించినది, నిశ్చయించినది, యంతయుఁ దన నాథునకెఱింగించెను. అంతయు విని నారాయణరావేమియు మాట్లాడలేదు. శారద తన భర్త యేమిచెప్పునో వినవలెనని కనిపెట్టుకొనియుండెను. ఇంతలో నాతఁడు దేవీమందిరకవాటమును బిహితము గావించి యేదో యాలోచించుచు గృహారామము దెసకుఁ జూచెను. తోడనేయాతఁ ‹‹ డేమది ›› యనుచు ‹‹ శారదా! అటుచూడు ›› మని యంగుళినిర్దేశము గావించుచు నామెకొక నికుంజమును జూపెను.

నాథుని యాజ్ఞాప్రకారము శారద యటు చూచెను. చూడఁగా నుయ్యాలమంచమున సుప్తుఁడైయున్న యేసాజీ కంఠమునఁ గమల పూలమాలంగీలించి నప్పుడుకలిగిన యానందమున కంటె నామెకధికతరానందముగలిగెను. కారణము మేమెఱుంగుదుము. ఆ లతానికుంజమున సరోజినీ భాస్కరులున్నారు.

పాదములు క్రిందనానుకొని భాస్కరరావాపూర్వకుటీరము నంటలి వేదికపై నాసీనుఁడై లతాతన్వియగు సరోజినిలేఁగౌను నెడమచేతఁ గౌఁగిలించికొని కుడిచేత మత్తమధుకర సందోహముం దలపించు నామె వినీలకుటిలకుంతలములను సవరించుచుండెను. సరోజినియుఁ దన కోమలోజ్జ్వల బాహువల్లరులచే భాస్కరుని కంఠమును బెనఁగొని యుని

మిషలోచనయై యాతని సొబగుంజూపులతో దన వాడిచూపుల నైక్యము సేయుచుండెను. ప్రకాశమానమగు భాస్కరుని యోష్ఠపుటము నుండి యమృతబిందువులంబోలు పలుకులు వినిర్గతములగుచుండెనుగాని యాపలుకులు సరోజిని యాలకించుచున్నదో లేదో మేము నిశ్చయముగ జెప్పజాలము. ఆనందపారవశ్యముచే నామె మైమఱచి యున్నదని తోచుచున్నది.

సరోజినీ భాస్కరులంగాంచి యానందించుటచే వారి సమావేశము శారదకు సమ్మతమేయని తోచుచున్నది. శ్రీని నారాయణరాయుని సంగతి మేము చెప్పజాలము. ఆతం డతిగంభీరభావముతో మరుమాటాడక తిన్నగ భోజనశాలకరిగెను. శారద యచ్చటనేయుండెను.

ఆ యింటిలోని వారెల్లను సహపంక్తిని భుజించుట వాడుక. నారాయణరాయుని పూజయైనతరువాత భోజనమునకిక నాలస్యముండదు. శారద సరోజినీ భాస్కరులను గురించి యోచింపసాగెను. భోజనసమయమైనదని వారు గ్రహించినట్లు కాన్పించుటలేదు. [illegible] ప్పుడేమిసేయవలెను? [illegible] గి యున్నపుడు పిలుచుట [illegible] అది సరసముగనుండునా? [illegible] ము జెప్పుచున్నారము. ఆసమయమునం బిలిచినయెడల వారు మాటలనొకరి కొకరు కాన్పించుట తటస్థింపదు.

శారద యిట్లే నిర్ధారణము గావించెను. అప్పుడు వారిని బిలిచినయెడల దుస్సహము సహించుము వారిట్లునని శంకించి యేమియుననక యుపాయము [illegible] పుత్తళిబొమ్మవలె [illegible] యుండెను.

ఇంతలో [illegible] య [illegible] సరోజినీ భాస్కరు లులికిపడిరి. ఇక సరోజిని భాస్కరుని కౌగిట నుండజాలకపోయెను. సంభ్రమచిత్తముతో నామె భాస్కరుని పరిరంభమునుండి తప్పించుకొని యా కుసుమిత లతానికుంజము నడుమనుండి సౌధముదెసకు [illegible] దేరెను. భాస్కరుడు [illegible] తో నంబోయెను. ధ్వని వినంబడినతోడనే యిరువురు మేడదెసకు జూచిరి గాని భాస్కరున కెవరును గాన్పింపలేదు. కొంతదూరము వచ్చిన తరువాత సరోజినికిం దల్లి గాన్పించెను.

శారదను గాంచినతోడనే సరోజిని భయసంభ్రమములతో దటాలున నొ [illegible] యింటి మాటునకుం బోయెను. ఆమె హృదయ మప్పుడు ప్రభంజనసంక్షుభితమగు జలరాశివలె [illegible] కల్లోల

నైపోయెను. చెమ్మటబిందువులు ముఖమంతయు నావరించెను. ప్రకంపమానములగు సుకుమార కరపల్లవములతో నొక కుసుమమును గోసి ముక్కముక్కలుగఁ ద్రుంపివైచును. సరోజిని యాలతానికుంజముచాటున మలయానిల సంచాలితమగు నేలాలతికవలెఁ గంపించుచు నిలువఁబడిపోయెను.

తన్ను బరికించి సరోజిని పూవుటీరము మాటునకుఁ బోయినతోడనే శారద మనస్సు చివుక్కుమనియెను. తన యవిచార భాషణము నాలకించి కనుల యేవస్థనుండెనో యాయవస్థనే తన్ను బరికించుటవలన సరోజినికి సంభవించెనని యామె పరిపరివిధముల వగవఁజొచ్చెను. పరస్పర పరిష్వంగసౌఖ్యము ననుభవించు సరోజినీ భాస్కరులం గాంచినప్పుడు గలిగిన యానందజన్యమగు సౌఖ్యము శారద కిప్పుడతిస్వల్పముగఁ దోఁచెను. సుఖ దుఃఖముల రహస్యమేమనఁగా? సుఖమెంతయైనను మిగులస్వల్పముగఁదోఁచును. దుఃఖమెంతస్వల్పమైనను నతిభారముగఁదోఁచును. సుఖము హృదయకమలమును వికసింపఁజేయును. దుఃఖమో; అతిదారుణముగ దగ్ధము గావించివేయును. మేమిప్పుడింతకంటె సుఖదుఃఖభేదమును నిరూపింపఁజాలము.

శారద యిఁక నచ్చట నుండఁజాలక భోజనశాలకుఁబోయి సరోజిని కొఱకెదురు చూచుచుండెను. ఏసాజీయును భాస్కరుఁడును వచ్చిరి. వడ్డన ప్రారంభమయ్యెను. పూవుటీరము చాటుననుండి, శారద లోనికిఁ బోవుటఁ గాంచి సరోజిని యతిత్వరితగతిం దిన్నగ సౌధోపరిభాగమున కరిగి "నాకుఁ దలనొప్పిగానున్నది. భోజనమునకు రానని చెప్పు" మని యొక పరిచారికతోఁ జెప్పి యొక శయ్యపైఁ గన్నులు మూసికొని పరుండెను. పరిచారిక యా సమాచారమును భోజనశాలనున్న శారద కెఱింగించెను. నారాయణరాయని మనమును నేసాజీ హృదయమును జల్లుమనియెను. భాస్కరున కనిర్వాచ్యమగు భారము కలిగెను. ఇంతలో సరోజినికిఁ దలనొప్పి యేలకలుగవలెనని యాతఁ డనేకవిధములఁ జర్చించుకొనసాగెను.

శారద యిది యబద్ధమని నిశ్చయించెను. లతానికుంజమునందు భాస్కరుని గాఢాలింగనమునమైమఱచియున్నప్పుడు తానుచూచె నేమోయని యనుమానించి భయవ్రీడాతిశయమున దన కంటఁబడలేక యీపన్నగడఁ బన్నెనని శారద తలంచెను.

అక్కతన నాథునకుఁ జిర్నగవువచ్చెను. వెంటనే శారద సరోజినిం దీసికొ[illegible]కు మేడమీఁదికిఁ బోయెను.

సరోజినికిఁ దలనొప్పివచ్చెననివిని శారద మందహాసముగావించుటచే నామె సరోజినియుఁ దానును బూవుటీకమున నున్నపుడు కాంచియుండునని యనుమానించి భయపడఁజొచ్చెను. అప్పుడాతనిహృదయము మందరఘూర్ణితమగు సంభోధివలెఁ గలఁగిపోవుచుండెను. శారద తన్నుఁజూచుటయే నిజమైనయెడల నామెమందహాసము తన సహవాసమునకు సమ్మతిఁదెలుపుచున్నదని యూహింప గ్రహింపలేకపోయెను. భయవిహ్వలితచిత్తుండగు నాతని కాయూహయే పొడసూపలేదు. ఇదిభయప్రకృతి. ఎవరు భయవిహ్వలితచిత్తులగుదురో వారికిఁ దోఁచునవన్నియు భయకారణములే.

అంతలో శారద సరోజినిం జేయిపట్టుకొని తీసికొనివచ్చెను భోజనగృహముం బ్రవేశింపఁగనే సరోజినిహృదయమున నేదోయలజడి కలిగెను. భాస్కరునకుఁగూడ నట్టియవస్థయే కలిగెను. ఏసాజీ యొక్కసారి సరోజినివంకకుఁజూచి తలవంచికొనియెను. సరోజినినిఁగాంచి నారాయణరావు “బాధ తీవ్రముగ నున్నదా?” యని ప్రశ్నించెను. ఈ ప్రశ్నవినఁగనే సరోజినీభాస్కరుల మనములు జల్లుమనియెను. “బాధ తీవ్రముగనేయున్నది. సరోజినిగుండియ వట్టిబెదరుగుండియ” యని చిర్నవ్వుతోఁ బలుకుచు శారదయు నవిష్టయై సరోజిని నొడిలోఁ గూర్చుండఁబెట్టుకొని యామె ఫాలతలమున ముద్దిడుకొనెను. గంధమలఁదుచు నామె సరోజినిమోమును పైకెత్తెను కాని యప్పుడు సరోజిని కన్నులు మూసికొనియెను. అక్క తన శారద మందహాసము మాటిమాటికి వృద్ధినొందెను. భాస్కరునియలజడిగూడ వృద్ధియయ్యెను.

కాని సరోజిని నిస్వాసనిచ్చుటకుఁ దీసికొనినప్పటికేమియు బాగుగలేదు. సరోజినీలలాటఫలకమున గంధములందుట యంతకంతకు బాగుగలేదు. అదిమొదలు మఱింతబాధాకరముగనుండెను. శారద మందహాసముతో నొక్కొక్కమాటనునప్పుడు సరోజినికి గోరుచుట్టుపై నొక్కొక్కరోఁకటిపోటు పడినట్లగుచుండెను. భాస్కరునకు శిరముపై నొక్కొక్క పిడుగుపడినట్లగుచుండెను.

దరహాసవిలసితములగు తనమాటల నాలకించి సరోజినీభాస్కరులట్టిబాధ ననుభవించుచున్నదియు శారదయెఱింగియుండెను. ఆసంగతి యెఱింగియుండియే యామె మఱలమఱల నొక్కొక్క పల్కుపల్కుచుండెను. భాస్కరునిమాట యటుండఁగాక, తన ముద్దుకూఁతురగు సరోజినిమనస్సునకుఁ గష్టముగనుండునని యైన నామె యట్లుమా

ట్లాడుట విరమించలేదు. ఆహా! ఇది స్త్రీస్వభావముగాఁబోలును! అతిగభీరము గు స్త్రీస్వభావము నెవరుగుర్తింపఁగలరు?

అహమికఁగల కొందఱుకవులు స్త్రీస్వభావమును ప్రకాశము సేయఁ బ్రయత్నించియున్నారు. కాని వారిప్రయత్నము సఫలమైనట్లు మేముతలంపము. ఇతరులమాటకేమి గాని యగాధమగు స్త్రీస్వభావమును నిశ్చయముగ మేము వర్ణింపఁజాలము. ఈదుష్కరప్రయత్నమును ప్రారంభించి యనర్ఘమగు కాలమును మేము వ్యర్థముగఁ గడిపివేయఁజాలము

ముఖ్యముగ స్త్రీస్వభావము స్త్రీలకే తెలియవలెనుగాని యన్యులకుఁ దెలియఁబడదు. విధాత కవిరాజులకు సంపూర్ణముగు ప్రపంచికజ్ఞానమునొసఁగెను. సమస్తము కరతలామలకముగునట్లు వారికి దివ్యదృష్టినొసంగెను. అపర బ్రహ్మలను బిరుదముగూడనొసఁగెను. కాని స్త్రీస్వభావము నెఱుంగుటకుఁ దగినశక్తిమాత్రము ప్రసాదింపకపోయెను. అక్కటిన సృష్టపరశ్రేయమును సహింపలేనివాఁడనిగాని, కవిరాజులకు స్త్రీస్వభావము నెఱుంగుటకుఁ దగినజ్ఞానము నొసంగకపోవుట యాతని లోకలోపమనిగాని చెప్పుటకు మేముసాహసింపఁజాలము. స్త్రీస్వభావము విధాతకుఁగూడ సంపూర్ణముగఁదెలియదేమో?

తల్లిమాటలవలన సరోజినికిప్పుడెంతో కష్టముగనున్నదని మేమెఱుంగుదుము. కాని తానిప్పుడెంతోకష్టమును భవించుచున్నదైయును సరోజిని గూఢసముయమైనప్పు డితరులయెడల నిర్లక్ష్యప్రవర్తించునని తోఁచుచున్నది.

నారాయణరావేమియు మాట్లాడక దీర్ఘాలోచనము గావించుచుఁ గూర్చుండియుండెను. "తాము లతాకుంజమున నున్నప్పుడు శారద పరికించినది. ఆవృత్తాంతి మామె నారాయణరాయనితోఁ జెప్పమానదు. అప్పుడాతఁడేమిసేయునో" యని సరోజినీభాస్కరులాందోళనమందసాగిరి. కాని తమ సమావేశమును నారాయణరావుగూడఁ గాంచియుండెనని వారు తెలిసికొనఁజాలకపోయిరి. నారాయణరాయనివర్తనము వారి కనుమానముగలుగుట కవకాశమీయలేదు.

తెటెల్లతవలెఁ తళతళలాడు వెండిపాత్రలలో రుచ్యములగు భోజనపదార్థములు వడ్డింపఁబడియెను. నౌకరిన్నిఁ జేతఁబట్టుకొని వంటలక్క వడ్డించుటకుసిద్ధముగ నుండెను. అందఱును భోజనము ప్రారంభించిరి.

చతుర్వింశ ప్రకరణము

యమునకుఁ గమలా వివాహవిషయికంబగు విచారము నానాఁటికి వృద్ధిఁ జొచ్చెను. కమల కీసంవత్సరము పెండ్లిచేసితీరవలెనని యమున దృఢసంకల్పము గావించుకొనియెను. కాని యెంతయన్వేషించినను దగినవరుఁడు కాన్పింపకుండెను. విద్యావతి, సుగుణవతి, సౌందర్యవతియు నగు కమలను బురుషమాత్రునకిచ్చి వివాహముగావించుటకు యమున సమ్మతింపదు. కమల సౌఖ్య సంతోషములమీఁదనే తన ఐహిక జీవన మాధారపడి యున్నదని యమున బాగుగ నెఱిఁగియున్నది.

తన సోదరుఁ డొసంగియున్న సలహాప్రకారము కమల కనురూపుఁడగు వరునన్వేషించుభారము శారదానారాయణులపై నొప్పుటకు యమున తిన్నగ నారాయణరాయని యింటికి బయలుదేరెను. అప్పుడే కమలయు నవనతముఖియై నారాయణరాయని యింటనుండి వచ్చుచుఁ దల్లికెదురుపడెను. అంతయమున కమలను సందిటం జేర్చికొని తనతో రమ్మని పిలిచెను. కాని కమల సమ్మతింపలేదు. మఱల శారద కంటఁబడిన నామె యేమనునోయని యించుక భీతిల్లుచుండెను. యమున కీసంగతి యంతయు నేమి తెలియును? తనతో రమ్మని యామె బలవంతపెట్టుటచేఁ దప్పక కమల [illegible]ాడ బయలుదేరెను. [illegible] కమల చేయిపట్టుకొని నడువ[illegible]ను.

వారు [illegible]ళ్లినప్పటికింకను నారాయణరాయాదుల భోజనము పూర్తికాలేదు. భోజన గృహద్వారము చెంతకు రాఁగానే కమలకు సరోజిని నొడిలోఁ గూర్చుండఁబెట్టుకొనియున్న శారదయు, శిరమువంచికొని భుజించుచున్న యేసాజీయుఁ గాన్పించిరి. తోడనే యామె హృదయము జల్లుమనియెను. అక్క- తన నామె లోనికింబోవుటకు వెనుదీసెను గాని యమున చేయిపట్టుకొనియుండుటచేఁ దప్పినది కాదు. కమల వెనుక కేలలాఁగినదని యమున వెనుదిరిగిచూచెను గాని తుదకామె, కుచ్చెలకొంగు కాళ్లఁ బెనఁగొనుటచే నట్లుచేసెనేమో యని యూహించెను.

యమునను గని శారదానారాయణులు గౌరవభాషణములాడిరి. పిమ్మట శారద యూరకుండక కమలం గాంచి మందహాసముగావించెను. తోడనే కమల హృదయము చివుక్కుమనియెను. కమల వచ్చునప్పటి కెంతవఱకు

చెనో యంతవఱకే యేసాజీకి భోజన మి
ష్టముగానుండెను. ఆమె వచ్చిన తరు
వాత నాతని కారుచ్యపదార్థములును,
మృదులాన్నమును రుచి విహీనములై
పోయెను. కారణము మేము చెప్పఁ
దలఁచికొనలేము—

యమునను గమలను గాంచుటతో
డనే సరోజినీభాస్కరుల కాందోళనము
హెచ్చెను. తమ సమావేశవృత్తాంత
ము బహిరంగమగునేమో యని వారి
యాందోళనము. సరోజినిముగ్ధ. భా
స్కరుఁడు నవయౌవనుఁడు. వారెప్పు
డు సిగ్గుపనిఁ జేసియుండలేదు. లజ్జాక
లితహృదయులై యిట్టివ్యాపారములను
వినియుందురు. కాని చూచియైనను
డరు. అట్టివారట్లాందోళనమందుటలో
వింతయేమున్నది?

తమ సమావేశమును శారద చూ
చియేయుండునని వారు నిశ్చయించుకొ
నియేయున్నారు. ఆమె నారాయణరా
వునకుఁ దెల్పకమానదనిగూడ నిర్ధారణ
ముగావించుకొనిరి. నారాయణునకిదస
మ్మతిమైన నిబ్బందియేలేదు. లేకున్న
శిక్షించియేతీరును. ఇఁకనిది బహిరంగ
మగునేమోయని వారి కాందోళనమేల
యని మనమూహించుట కవకాశములే
దు. ఏమన? ఇది బహిరంగమైనచో
సిగ్గు! లజ్జాకామినివలని పోరు వా
రు సహింపఁగలరా? వారిం జూచినప్పు
డెల్ల నచ్చెలులావృత్తాంతము నెత్తి వే
ళాకోళము సేయకమానరు. ఆ యెకస
క్కియములఁ గోర్వఁగలరా? భాస్కరుఁ
డు మగవాఁడు. అతనిమాట యట్లుం
డఁగాక. సరోజిని హృదయకమల మి
ప్పుడిప్పుడే వికసించుచున్నది. పాపమా
ముగ్ధరాలిది సహింపఁగలదా? అకరుణు
లై కొందఱు ముద్దరాండ్ర నేడ్పించెద
రు. ఇది చాలఁ దప్పని. సభావము
లగు క్రీఁగంటి చూపులు విసరిమ్రు
చు నవవికసితశరత్పుండరీక పత్త్రములం
బోలు ముగ్ధల సువిశాలధవళనేత్రముల
నుండి యవిరళబాష్పబిందువులు జోట
జోటమని రాలుచుండుట మేము చూ
డఁజాలము.

కాని సరోజినీభాస్కరులకిది యత్యం
త కష్టసమయము. తా మొండొరుల
సఁగిపెనఁగి యున్నప్పుడు శారద చూచె
నని యొక భయము. ఏమి చేయునో
యని యొక భయము. ఈ సమాచా
రము వెల్లడియగునేమోయని మఱియొ
క భయము! శారద మాటల నాలకించి
సరోజిని యేమిచేయునోయని భాస్కరు
నకు వేఱొకక్రొత్తభయము. భాస్క
రుఁడేమిచేయునోయని సరోజినికి భయ
ము. ఇన్ని భయములవలన సరోజిని
యు భాస్కరుఁడును బ్రాపంచికజ్ఞాన వి

రహితులై పోవుచుండిరి.

యమునా కమలలం గాంచినతోడనే వంటలక్క రెండు పీటల నట్టవైచెను. వారిరువురు నుపవిష్టులైరి. శారదాయమునలకుం గొంతతడవు గృహకృత్యవిషయికమగు సంభాషణము జరిగెను. కమల శిరమువంచికొని యెంతో ముచ్చటతోడను, నెంతయో సిగ్గుతోడను, నెంతో భయముతోడను వేసాజీపైన పాంగవీక్షణములంబఱపుచు మఱల క్షణములో మఱలించికొని యానందించుచుండెను. కమల యొక్కతీఱుగం దలవంచికొని యుండుటంజూచి చిఱునవ్వుతో శారద "కమలా! పెండ్లికూతుపగిదిం దలవంచికొని యుంటివేమే?" యని యడిగెను.

ఈ మాటవినంగనే మఱలం గమలకు గుండె జల్లుమనియెను. మేను గగుర్పొడిచెను. ఆమె కీమాట యెంతో భరమైతోంచెను. అయిన నేమిసేయంగలదు? అట్లేతలవంచికొనియుండెను. కాని వేసాజీ యొకింత తనలోం దాను నవ్వుకొనియెను. యమున మందహాసము గావించి కమలదెసకుంజూచి యూరకుండెను. సరోజినీభాస్కరుల కీ మాట కర్థమే [illegible]యలేదు. ఈ సందర్భమున [illegible]ణరావు "యమునా! కమల[illegible] వరు నెండైనం జూచితివా?" యని ప్రశ్నించెను.

వెదకంబోయినతీగ కాళ్లకుం దగిలెననట్లు తన ప్రయత్నవిషయమే యాతండు ప్రస్తాపించుటచే సంతసించి "అన్నా! నాకాసంగతి యేమి తెలియును? వరుని వెదకవలసిన భారము మీామీాందనేయున్న" దని యమున వచియించి యూరకుండెను. ఇదివిని "చంకలో బిడ్డనుంచుకొని యూరంతయు వెదకినట్లున్న" దని కమల యనుకొనియెను. తన విషయమై వేసాజీకి సందియముగలిగెను. నారాయణరావేమియు మాట్లాడలేదు. అప్పుడు క్షణకాలమట నిశ్శబ్దముగ నుండెను. ఈ సందర్భమున మఱల [illegible] యూరకుండక "యింతకు[illegible] కమల యభిప్రాయమేమో?" యని[illegible].

లజ్జాతిశయమ్మున [illegible]నుండలేక తటాలునం గమల[illegible] ప్రయత్నించెను. గాని యమున చేలాంచలమునుబట్టి నిరోధించుట వలన వీలులేక యామెభుజముపై మోమునానించి కూర్చుండెను. కమల కృత్యమునుగాంచి సరోజిని చిఱునవ్వునవ్వెను. కానియదియెవ్వరును జూడలేదు. భాస్కర నారాయణులునుదరహసితవదనులైరి. ఈ చిఱునగ వేసాజీకింగూడ నంకురించె న మేము చెప్పకతప్పదు. అది బహి

గము గాకుండ నాఁచికొన నాతఁడనేకవిధములఁ బ్రయత్నించెను. కాని యాతని ప్రయత్నము విఫలమయ్యెను. శరన్మేఘశకలముల నడుమనుండి స్వచ్ఛముగ బహిర్గతమై విమలజ్యోత్స్న యెట్లు విలసిల్లునో యట్లే యోసాజీ ముఖమున నామందహాస మతిస్వల్పముగ సంకేతమై విలసిల్లెను.

ముఖము నిర్మలమగు నాదర్శము. మనోభావములన్నియు నందుఁ బ్రతిఫలించును. ధారాళములగునవి విస్పష్టముగ గోచరించును. కృత్రిమభావములీష త్తిరోహితములై గోచరించును. ఇంతమాత్రము భేదముండిననుండవచ్చును. కాని భావములనితరగ్రాహ్యములగునట్లు కప్పిపుచ్చు టేరికిని సాధ్యముగాదు.

కొందఱీవాదము విచారమూలకమందురు. కాని వారితో మేమేకీభవింపఁజాలము. ఎదుటివారిభావములను గ్రహింపలేక వారికృత్రిమభాషణములను నమ్మి యెంతమందినష్టపడుటలేదని వారు ప్రశ్నింపవచ్చును. వారివాదమువలెనే యీప్రశ్నముగూడ నిర్మూలము. ఎదుటివారిభావములను గ్రహింపలేకపోవుట పరీక్షకులబుద్ధిలోపము గాని ముఖమున భావములు ప్రతిఫలింపకపోవుట గాదు. పరేంగితజ్ఞానమునకు ముఖములి భావప్రతిబింబరూపమగు సాధనమే లేకపోయినయెడల నీమహాకాలచక్రభ్రమణము మఱియొకరీతినుండియుండును.

కాని పరేంగితజ్ఞానధౌరేయత సామాన్యముగ నలవడునదిగాదు. అభ్యాసమున కది సాధ్యముగాదు. ప్రాపంచికజ్ఞానమిళితమగు మహావైదుష్యమున్నవారి కది లభించును. ఎవరికది లేదో వారు వేయేండ్లు తలక్రిందుగఁ దపము గావించినను లభ్యముగాదు. అట్టి వైదుష్యమున్నవారిలోఁ గవిరాజులగ్రేసరులు. కావుననే వారు పరేంగితజ్ఞానధురీణులై విలసిల్లుచున్నారు.

అతితరంబగు లజ్జవలన నవ్వాలకుఁబోఁ బ్రయత్నించి కమల తల్లిచే నిరోధింపఁబడినపుడు శారద యోసాజీమోము వంకఁబరికించెను. ఈషదవనతమగు నేసాజీమొగమున నృత్యముగావించు నస్పష్టమందహాసచంద్రిక యామెకుఁ గాన్పించెను. అదిచూచి శారద మిగుల నానందించెను. ఆ యానందమువలన నామె యొకింతతడవు పరవశయయ్యెను.

అంతలో నందఱును భుజించిరి. ఈ ప్రస్తావనమునఁ బ్రవృత్తులైయున్న శారదానారాయణరాయాదులకుఁ దామేమేమి భుజించిరో తెలియదు. వంటలక్క చేతులుతొలచుకొనుట కిత్తడిచెంబులను జెంతనుంచువఱకు భోజనమైనదనే వారి

కిఁ దెలియుదు. 'అందఱును లేచుటకు సిద్ధముగనుండిరి. అప్పు డేసాజీభాస్కరులను సంబోధించి నారాయణరావిట్లనియెను.

"భవాని యను గ్రహమువలన మీరింతటి వారైతిరి. విద్యను, విజ్ఞానమును బడసితిరి. బలపరాక్రమములయందు నద్వితీయులయినారు. ఇంతవఱకు మీరు విద్యాగురులైయున్నారు. మీరాకింతకాలము శివాజీమహారాజునకు సేవఁ జేసిరందు. గణేశదైవజ్ఞునివలన ముహూర్తనిశ్చయము గావింపించితిని. నేఁడే మీరు పయనమైపోవలెను"

ఈమాటల నాలించి కమలానేసాజీలును, సరోజినీభాస్కరులు నెట్టియవస్థపాలైరో మేము వ్రాయనక్కఱలేదు. శారదముఖికళ గొంకి త[illegible]తెను. ఆమె నారాయణరాయని యభిప్రాయము నెంతవఱకు గ్రహించి[illegible]మొక్కె దె[illegible]ఱుక. ఈ నియో[illegible]న యమువ కుఁగూడ నొకింత [illegible]డ మెఱు[illegible]. ఈ సంగతి యిట్లుండ[illegible] క[illegible]గా సాజీలకును, సరోజి[illegible]గులకును బ్రవర్తిల్లిన మోహ[illegible]యుల విషయము నారాయణ[illegible]ని యభిప్రాయమేమి?

పంచవింశ ప్రకరణము.

నారాయణరాయనిభావమేమో మాకు బోధపడినదికాదు. పెక్కు గడియలాలోచించితిమి. అనేకవిధములఁ జర్చించితిమి. మఱలమఱలనాలోచించితిమి. చర్చించితిమి. కాని మాకేమియుఁ దెలిసినది గాదు. అనేకదైవజ్ఞులచే వివిధమార్గములగుణింపఁబడినపంచాంగములయందలి గ్రహగతుల నుపలక్షించి ప్రశ్నఁ జూచితిమి. కాని దానివల న[illegible]డఁ బ్రయోజనము లేకపోయినది. తుదకు [illegible]వేసారి మేమొకవిధముగ నిశ్చయిం[illegible]ంటిమి. ఈ నియోగము వలన నేసాజీ[illegible]రుల[illegible]వికాలము న దుఃఖసాగరమున మునిఁగి[illegible]టయొండె, సుఖమహారామమున విహరించుటయొండెఁ గావలయును.

ముందుఁ గష్టమే కలుగునో సుఖమే కలుగునో తెలియదు. ఇప్పు డీనియోగమువలన నత్యంతకష్టము సంభవించినది. ఈ కష్టసమయమున భావిసంభావనము హాస్యాస్పదము. కావున నారాయణరాయని యభిప్రాయము లియకున్నపుడు మనకు భావిపరిణా ట్లు తెలియును?

ఏదియెట్లున్నను నిప్పుడే సాజీభాస్క-రులకుఁ బూనాకు వెళ్లవలసివచ్చుటయే మియు బాగుగలేదు. ఈ ప్రవాసము వలనఁ గమలా యేసాజీలకును, సరోజినీ భాస్కరులకును గలిగిన మోహము గ ప్నాహమై యెుండుచుఁ బరిణమించి వారి కోమలహృదయాంతరంగముల నంకురించిన యాశాలతికలను దూపుమాపివేయునేమో యని నాకు భయమగుచున్నది. సౌభాగ్యలతికలు దూపుమాసినచో నిఁక నిరాశాలతికలు మాత్రము నిలుచునని చెప్పుట బాధాకరమేది?

ఈ విషయము నారాయణరాయఁడాలోచింపకయే యిట్లు నియమించియుండునా? ఆతఁడు కమలా యేసాజీల మోహవ్యాపారమును జూడకుండుఁగాక. తన ముద్దుకూఁతురు భాస్కరుని దృఢబాహుపరిరంభమున మైమఱచియుండుటఁ గనులారఁ జూచియుండలేదా? మోహమెంతమేర మీఱకుండిన లజ్జావిజిత మన్మథయగు ముగ్ధ తనమనోహరుని కౌఁగిటఁజిక్కి యానందాతిరేకమువలన మైమఱవకుండ నుండఁగలదు? అది చూచిన యాతఁడు వారి యన్యోన్యగాఢానురాగపరిమితిని గ్రహింపకుండునా? విశేషధీశాలియగు నాతఁడిది గ్రహించియే యుండును? అయిన నాతఁడనుంగుఁ దనయ కీవ్యథను బుద్ధిపూర్వకముగనే కలిగింపనెంచియుండునా? ఆతఁడట్లు చేయుటకు సాహసించునంతటి కఠినుఁడా?

కమలా యేసాజీలును సరోజినీ భాస్కరులును నీ వియోగము నెట్లు సహింపఁగలరు? ఎంతకాలమోర్వఁగలరు? ప్రియావియోగవ్యథాఖిన్నుఁడగు యేసాజీ భాస్కరులు ఛత్రపతి శివాజీ కెంత హృదయంగమముగ సేవఁ జేయఁగలరు? ఈవిషయము నారాయణరావు యోచించి యుండునా? చెప్పఁజాలము. నారాయణరాయని యభిప్రాయమును దెలిసికొనుటకు ననేకవిధములఁ బ్రయత్నించిన నన్ని సందేహములు తోఁచును.

కాని నారాయణరా వెప్పుడిట్లు నియోగించెనో యప్పటినుండియు భాస్కరుని మానసికవృత్తి యొకింత మాఱఁ జొచ్చెను. "ఈ నియోగమువలన నాకు విచారమేల? నా తలిదండ్రులు చిన్ననాఁడే గతించినారు. బాల్యముననే చేరఁదీసి నా మేనమామయే నన్ను బెంచి పెద్దఁజేసెను. విద్యాబుద్ధులం గఱపెను. అత్యంతప్రేమతోఁ జూచెను. నా చిన్నియాస్తిని గాపాడెను. కాని దనకన్నఁ జాలఁదక్కువ యాస్తిగలవాఁకుఁ దనగారాబుకూఁతు నొసఁగి పెండ్లిసేయునా? యౌవనోద్రేకముచేఁ గలిగినమాంద్యమువలననే నీరహస్యమును గ్రహింపలేక సరోజిని ప్రేమను నేనంగీకరించి

తిని. ఆమెప్రణయ మనాలోచితమని గ్రహింపలేకపోయితిని. ఆ ముగ్ధరాలి సుందరాపాంగ విలోకనములవల్లను మృదుమధుర వచనములవల్లను మనోధైర్యమును గోలుపోయి నే నామె కోమల బాహు లతాబంధమున కంగీకరించితిని. కావున నాయవిచారమువలననే యీవియోగదుఃఖముతటస్థించిన" దని యీతఁడు చర్చించుకొనెను. ఈ చర్చవలన నాతని వియోగదుఃఖమొకింత యుపశమిల్లఁజొచ్చెను. కాని యీ దుఃఖమొక్కసారిగా నుపశమిల్లునదిగాదు. సంపూర్ణముగ నుపశమిల్లునది యంతకంటెఁగాదు.

ఏమనఁ? విశేషభావభరితములగు సరోజిని యపాంగవిలోకనావలోకనముల వలనను, సుకుమారబాహువల్లరీబంధనములవల్లను, మృదుతనుస్పర్శవలనను గలిగిన యామహదానందమును, దానివలనఁగలిగిన యాయనిందితసుఖమును స్మృతిపథము నధిగమించినపుడు భాస్కరుఁడు నిశ్చయముచే నొక్కవేడినిట్టూర్పు విడువకుండఁగలఁడా? ఆ సరోజినీలోకమోహనరూపము మనోదర్పణమునఁ బ్రతిఫలించినపుడును, కౌఁగిటఁజిక్కి యరగం[illegible]చుచు సత్యప్రహ్వాగయమై పలికి[illegible]యవ్యక్తమధురభాషణములు జ్ఞ[illegible]మును నిరాశానంతప్రహ్వాగయుండై "యవన్నియుఁ గల్ల[illegible], చ్చటలు, ఈకారగృప్తన [illegible] భాగ్యమా?" యని తన [illegible]మును నిందించుకొనకుండ[illegible]డఁ?

మేల్లు సన్యాసము. అతఁడెంత వఱకు నైమిత్తిక సౌఖ్య[illegible]భాసము లని గ్రహింపలేకుం[illegible]సంసారమునారమనియు, [illegible]యు గ్రహింపలే[illegible]డనుక[illegible]ర్పసంగపరిత్యాగమ[illegible]నిచి మహారణ్యాటికలలోఁ బ్ర[illegible]గుండై యోగసృష్టిచే [illegible] యెంతవఱకు నాతఁ [illegible]లువఁజాలఁడు. ఆయానంద[illegible]ము నాసుఖమును విస్మరింపఁజాలఁడు. కాని నిరాశాపాతకుఁడగు నాతని [illegible]భాగ్యముకలును నా యనిమా[illegible] [illegible]దేహము.

భాస్కరునిస్వా[illegible]యనస్త్రైవతె నేసాజీ ప్రాకయవ్రత్తి నెంతమాత్రమును మాటకినది కాదు. [illegible]భాస్కరునివలె [illegible] డు బీకాయఁడుకాఁడు. [illegible]కాంతధనవంగుండై యుండెను నిశ్చయముగ నాతఁడు యువరాజనఁ జెల్లియుండెను [illegible] ల్లని

యు! అక్కటైన నాతఁ డెప్పుడు త
త్స్త్రీవియోగము నాలకించెనో యప్పటి
నుండియు వియోగదుఃఖ మనుభవింపఁ
జొచ్చెను.

“ అవివాహితులగు కమలా నేసాజీ
లకు [illegible]యోగమునకేమి? ” యని మీరు
ప్ర[illegible]వలదు. వారిరువురు మ
[illegible]నుసరించిన వివాహితులు కా
[illegible]ముగాని స్త్రీలు, పురుషులు,
పిన్నలు, పెద్దలు, ననేకులుగల సభలో
శాస్త్ర ప్రకారము జరుపఁబడు వివాహ
విధిలో వధూవరులెట్టి ప్రమాణములను
గావించికొందురో యా ప్రమాణముల
ను తమతమ హృదయములయందే గా
వించికొనియున్నారు. వారి మానసిక
వివాహ వృత్తాంతము శారదకుఁ దెలి
సియేయున్నది. కావున వారు దంపతు
లనుటకు మేము సాహసించుచున్నార
ము. పాప మా నూతనదంపతుల కప్పు
డే వియోగము తటస్థించినది!

ఈ యౌవన పురుషుల సంగతి యి
ట్లుండఁగాక. సరోజినిని మోహించు
ట తన తప్పేయని భాస్కరుఁ డెట్టు ని
శ్చయించుకొనియెనో యట్లే కమలయు
నేసాజీని మోహించు[illegible] తప్పనినిశ్చ
జీ యన్నివి
ంల్యాఁడు.
ంపద్భాను

రుఁడగు నా నేసాజీ నన్నుఁ బరిణయమగు
ట కెసంత వైభవముతో మా పర్ణకుటీర
మునకుఁ దరలివచ్చుటా? సిగ్గు సిగ్గు! న
లుగురిలో నాతని కంటెకంటెఁ దలవం
పు నేమియుండును? ఆతని సోదరియు న
దృష్టవంతురాలునగు సరోజిని నా కాఁ
డుబిడ్డయై ముద్దుముచ్చట లేమితీర్చుకొ
నును? తోఁటివారిలో శారదానారాయ
ణులెంత యపకీర్తిఁ గందురు? ఛీ! ఇ
దంతయు నాలోచింపక యించుక చన
వొసంగినంతనే యుబ్బిపోయి స్వపరతా
రతమ్య జ్ఞానము లేక యా వగకానిని
మోహించి యీ తీరని దుఃఖమునుస్వ
యముగనే తెచ్చిపెట్టుకొంటి ” నని
యా ముద్దుగుమ్మ తన కృత్యమునకు సి
గ్గుపడఁజొచ్చెను.

కాని మనోవ్యథమాత్ర ముపశమి
ల్లలేదు. అదియొ తీరనిది. ఆమె తా
ను చేసిన దుష్కృత్యముని యెంతో సిగ్గు
పడనిండు. ఆమె తనహృదయము న
నేకవిధములఁ ద్రిప్పికొనఁ బ్రయత్నింప
నిండు. ఏసాజీపైలగ్నమైన యాహృ
దయము మాత్ర మామెకిఁక స్వాధీ
నముగాదు. నిష్కళంకమగు నామె
హృదయఫలకమునఁ బ్రకాశమాన మ
గు నేసాజీ ప్రణయరూప మంకితమైన
ది. ఆ రూపమిఁక నశించిపోదు. ఆ
హృదయఫలకమున మఱియొక రూపమం

కితనుగుట కవకాశమంతయులేదు. కావున నెంతవఱకు నేసాజీ పొందుపలభింపదో యంతవఱకామె కామనోవ్యథ తీరదు. ఒక్క కమలకేగాదు. సరోజినికిఁగూడ నామనోవ్యథతీరదు.

ఇఁక సరోజిని యవస్థను వర్ణింపన క్కఱలేదు. తీవ్ర...నాడుగు భాస్కరుని మోహించిన ... సరోజిని ప్రణయ మెంతయున్నతమైనదో మీరేయూహించుకొనవలసియుండెను. నారాయణరాయుని కేసెనగురాఁడలేదు. ఎవరును ఏట్లాడలేదు. అందఱునులేచిరి. ఇఁక గనుల యందునుండలేక తల్లి... ను మూందాగ నింటికివచ్చి యున్నది నిశ్వాసములవిడుచుచు శయ్యపైఁబడి యటునిటు పదివర్తింపఁదొడఁగెను. సరోజినియు నట్లనే విలపించెను. ఇట్టి సమయములయందు శయ్యలుగూడ సహాయము...

గడియలుగామొచ్చిన నట్లాకాలముగడచెను. ముహూర్తము సమీపించెను. విషాదఖిన్నులైయున్న యేసాజీ భాస్కరుల కీసంగతి తెలియదు. అంతయు సిద్ధమయ్యెను. ప్రయాణసన్నాహముతో రెం డశ్వములు గుమ్మముచెంత నిలిచియుండెను. అంతలో నేసాజీ భాస్కరులువచ్చి గుఱ్ఱముల నధిష్ఠించిరి. ఏసాజీ వస్త్రధారణమొకింతవికారమైన యంతని మనోవ్యథను సంపూర్ణముగఁ బ్రకటనసేయ...చెను. పెద్దలందఱుచెంత ...

వును ఫూనా...

ఈ సమయ...

పైఁగూర్చుండి

కన్నీరుగాంచియు...

శోకము చే

క్కటుంకుసలో

చము పైఁబడిపోఁ

రోజినియు న

వెంటనే నిరా

క్షితయై పడిపో

షడ్వింశ ప్రకరణము.

ఇఁక నారాయణరావటనుండక లోసికిఁబోయెను. శారద కొంతవఱకుచ [illegible] యేసాజీ భాస్కరులు దృ [illegible] తిక్రమించువఱకు నాదిక్కు [illegible] యొక పేడినిట్టూర్పువిడిచెను! అప్పుడామె కనుఁగొ బిం...వులో... నుండి ము... ఆశ్చర్యమేమి! ము! ముం...

బిడ్డలు దూరదేశమునకుఁ బోవునపు డే మాతహృదయము బ్రద్దలు కాకుండును? ఏజనని దుఃఖాతిరేకమువలన నోటమాటరాక గుటకలు మింగకుండనుండఁగలదు? ఏతల్లి హఠాత్తుగఁ గంటఁదడి వెట్టకుండ నుండఁగలదు? ఏయమ్మ పరదేశమునఁ దనబిడ్డల సుఖముగోరి యమంగళశంకచేఁ దనకుఁగలిగిన యా వియోగదుఃఖమునంతను దిగమ్రింగికొనకుండ నుండఁగలదు? ఏజనయిత్రి సంతోషమం
...యలువేల్పులకు మీఁగు
...ఁగలదు? ప్రేమస్వరూపిణి
...సామ్రాజ్ఞియు, నగు ...
...త్యాగమనముకొలకుఁ బ్ర...
...ము యుగము చొప్పున
...ముగఁ దుడచదు?
... నీ ప్రపంచమున
...ప్రత్యక్షవస్తువు వేఱొకటి
...తుః పరదేవతా" యు
...వతీయులకంటె విజ్ఞాన
...నా? మాతృగుణము లసదృ
... మాతను సంతానము
...ను మవ్యాజము. అఖం
...లుషము. అక్షయ్యము సే
...మాతలఃబిడ్డలను శిక్షించిన
...కేవలము ప్రేమభరితము.
...గంతటను ప్రేమకు జన్మ
...ప్రకాశమునకు మిహిరునివలె మాతయొక్క తేజము. తేజస్సు చంద్రాదులయందుఁ బ్రతిఫలించి విజతీయముగఁ గన్పించుచున్నను నా తేజస్సు మిహిరమండల సముద్భవమే. అట్లే ప్రేమము ప్రియురాలు మున్నగు నారియందు వ్యక్తమై విజాతీయముగఁ దోఁచుచున్నను నయ్యది మాతృసముద్భవమే. మిహిరతేజమనంతము. సార్వకాలికము. అనిర్వచనీయము. మాతృప్రేమయును నట్లే యనంతము. సార్వకాలికము. అనుభవైకవేద్యము.

పాప మస్వస్థశారదహృదయమెంత కలఁగుచుండు వడెనో, విచారసాగర మెట్లు పొంగి పొరలిపోయెనో, యెవరికెఱుక? ఆమె కొల్లప్రపంచమంతయుఁ దలక్రిందుగఁ దిరిగిపోవుచున్నట్లుతోఁచెనో, యామె యెంతయాతననుభవించెనో యెవరికెఱుక? ఆమెకే తెలియవలెను.

అప్పుడు యమునయునచ్చటనే యుండెను. ఆమెకుఁగూడ నీవిచార మొకవెను. అది యంతకంతకుఁ జంద్రోదయమునయమునకుఁ గలిగి సముద్రపుపోటువలె నుబుకఁ జొచ్చెను. శారదకన్నుల నుండి యశ్రుబిందువులు పడుట నామె చూడలేదుగాని శారదముఖకళఁ జూచి యామె పడుబాధను గ్రహించెను. అంత యమునకన్నులనుండి యొక్క మాఱుగ బాష్పబిందువులురలెను. అపుడయ

త్నముగ శారద యమునదెసఁ జూచెను. యమునకన్నీటిధార నామె చూచెను. వెంటనే యామెయొక్క యవయవము లపరిక్కలైపోయెను. ఇక నాదుఃఖమును భరింపఁజాలక యమునకంఠము నాలింగనముగావించుకొని "యేల నేడ్చెద" వనియడుగుచుఁ జం[illegible] వాపోవఁదొడంగెను. ఇక నటుచుండుట మంచిదిగాదని తలంచి యమున శారదను గౌఁగిలించుకొని యోదార్చుచు లోనికిఁ గొనిపోయెను. అన్నా! మాతృప్రేమ యెంతటిది?

శారదను యమునను గాంచి పరిచారికలును, బరిచారకులును గూడ నేడువఁదొడంగిరి. ఆ యింట నిఁక నేడువనివారెవరు? పడకటింట శయ్యపైఁ బండి నారాయణరావు లోలోపల నెంతయేడ్చుచున్నాఁడో! ఇంతయుఁ జూచి యా గృహలక్ష్మి యెంతయేడ్చుచున్నదో? కష్టా! ఎంతకష్టము!

శారదయు యమునయు లోనికిఁబోయి చాలఁగడ వేడ్చిరి. నడుమనడుమ నొకరినొకరోదార్చుకొనిరి. శారదం గాంచి యమునయు యమునం గాంచి శారదయు మఱలమఱల నేడ్చిరి. కన్నీటిధారచే వారిపయ్యెదచెఱఁగులు తడసిపోయెను. దుఃఖాతిరేకమ్మున ముఖము కందిపోయెను. కన్నులు రక్తపుముద్దలైపోయెను. అధరములు కంపించెను. నాసారంధ్రములు వికసితము లయ్యెను. శారద ధమ్మిల్లము విడిపోయెను. కుంతలములు చిక్కువడియెను. శారదా యమునలప్పుడు మూర్తీభవించిన శోకదేవతలవలెనుండిరి.

ఒకింతతడవునకు శారదకు సరోజిని జ్ఞప్తికి వచ్చెను. వెంటనే యామెహృదయము కలఁగిపోయెను. అప్పుడామెకు సరోజినియెడ నపాయశంకవొడమెను. విచారభరమ్మున కోర్వలేక సరోజిని సాహసమేమైనఁ జేసెనేమోయని కలవరపడుచుఁ దత్తరముతో నొకపరిచారికంజూచి "సరోజిని యెటనున్న" దని ప్రశ్నించెను. అది విని పరిచారిక భయపడుచు మేడమీఁద నున్నదేమోయనెను. అంత శారద "చూడలేదా చూడలేదా" యని తత్తరపడుచు మేడమీఁదికెక్కెను. ఎక్కుచు నామె తనవెంటవచ్చు యమునతో నింటికిఁ బొమ్మనిచెప్పెను. యమున శారదమాట వినక రెండు మూఁడు మెట్లామెవెనుకనే యెక్కెను గాని యేమియోఁచెనో మఱల నింతలో వెనుకకు మఱలెను. బాల్యమునుండియు నతిస్నేహముతో మెలఁగుచున్న యేసాజీ భాస్కరులు దూరదేశమునకుఁ గొన్నినాళ్లుండుటకుఁబోవుటచే గమలగూడ విచారించుచుండునేమోయ

ని తలంచి యామె యింటికిఁబోయియుండునని తోఁచుచున్నది. యమున యింటికిఁబోయిచూడఁగాఁ గమల శయ్యపైఁ బరుండియుండెను. యమున "కమలా" యని పిలిచెనుగాని కమల పలుకలేదు. కదలనులేదు. ఆమె నిద్రించుచున్నదేమోయని తలంచి యమున యూరకుండెను. అట శారద మేడపైకిఁబోయి రెండవ యంతస్తులోఁ జూచెను. సరోజిని యామె కచటఁ గాన్పింపలేదు. శారద మూఁడవ యంతస్తునకుఁ బోయి చూచెను. అచ్చటఁగూడ లేదు. సరోజిని నాల్గవ యంతస్తునఁగూడఁ గాన్పింపలేదు. అక్కట తన శారద సంభ్రమము హెచ్చెను. కాళ్లు కంపింపసాగెను. హృదయము దడదడఁ గొట్టుకొనసాగెను. సరోజిని యేమైపోయెనో యని యామె భయపడసాగెను.

అతిరభసమున నామె మఱలఁ గ్రిందికిఁబయలుదేరెను. ఇంతలో నొక పరిచారిక యెదురై సరోజిని రెండవయంతస్తులోనున్నదని చెప్పెను. అది విని యాశతో "నున్నదా? ఉన్నదా?" యని వగర్చుచు క్షణములో నటవచ్చి చూచెను. చూడఁగా నామె కారెండవయంతస్తులో నాత్రయవిము క్షైమె ధరణిపైఁబడియున్న వార్నీ కలిగిన తెరన్న కంబళముపైఁబడియున్న సరోజిని కంటఁబడెను. వెంటనే శారద "సరోజినీ! సరోజినీ!" యని పిలుచుచుఁ దటాలున నామెపైఁబడి యామెను ప్రబోధింపసాగెను.

నారాయణరాయా! నీవు మంచిపనిఁ జేసితివి కావు. ఈ సందర్భమున నిక్కముగ నీవు పూర్తిగఁ బొరపడితివి. నిజముగ నిద్దాని నీబుద్ధి పెడదారిఁబట్టినది. నీ యభిప్రాయమేమోగాని యంతసరళమైనదిగ మాకుఁ దోఁచుటలేదు. ఏసాజీ ఖాన్కాల సంగతి నాలోచింపుము. కమల స్థితి నాలోచింపుము. నీ గృహిణీస్థితిఁ జూడుము. నీ నేకపుత్రియగు సరోజిని యవస్థఁ బరికింపుము. నీ గృహయాత్రాటమును దెలిసికొనుము. ఇంకను మించిపోలేదు. ఏసాజీ ఖాన్కాలు సమీపముననేయున్నారు. ఆలసింపకుము. వారినిఁదోడి తెనాఁటియిమ్ము. నారాయణరాయా! లెమ్ము. లెమ్ము. అయ్యో! నీకిది వినఁబడుటలేదా?

*

శ్రీరస్తు.

మిథునానురాగము

ద్వితీయ భాగము.

ప్రథమ ప్రకరణము.

ఔరంగజేబుచక్రవర్తి ఢిల్లీసింహాసనముపైఁ బ్రచండమార్తాండునికరణి వెలుంగుచుండెను. ప్రపంచమునం దెచ్చట నంతప్రాభవముగల చక్రవర్తి యుండెనని మేము వినియుండలేదు. అతనికంటె దీర్ఘకాలము ప్రభుత్వము చేసినవారుండవచ్చును. అతనికంటె విశాలదేశము నేలినవారు, నాతనికంటె వైభవము లనుభవించినవారును గూడ నుండవచ్చును. కాని వానినెల్ల నాతనితోఁ బోల్చుటకు వీలులేదు. సమానులే లేనప్పు డధికులెట్లుండెదరు?

నిరుపమానుఁడగు నౌరంగజేబుచక్రవర్తిని వర్ణించుటకు మేమిప్పుడు మిక్కిలి ముచ్చటపడుచున్నారము. కాని యిది చాల దుష్కరప్రయత్నమని మేమెఱుంగుదుము. అయినను మానుటకు మామన మంగీకరించుటలేదు. మాశక్తికొలఁదిఁ బ్రయత్నించెదము. ఆతనికీర్తి దశదిశలవ్యాపించుటకు సాయము సేయవలయునని మేము చాలఁగాలమునుండి యభిలషించుచున్నారము. ఇంతవఱకును మాకవకాశము లభించినదికాదు. మే మింక లేనిపోనిమాటలతోఁ గాలము గడుపక మాయభీష్టకార్యమును నిర్వహించుకొందుము. ఇప్పుడు తప్పిన మఱల నీయవకాశ మెన్నిదినములకు లభించునో.

మాభాషాప్రౌఢిమ యంతయుఁ జూపి యిప్పు డీయౌరంగజేబుచక్రవర్తిని వర్ణించుటలో భట్టులవలె నతిశయోక్తులను గుప్పించివేయుటకు మేము తలంచికొనియుండలేదు. మాకట్టిశక్తియును లేదు. చేతనైనంతవఱకు మేమున్నదియున్నట్లే వర్ణించెదము. ఈసందర్భమున నాతని గుణములలో నేదియైనఁ బ్రకాశము కాకుండునేని యది మాలోపమే యని మేము ముందుగనే మనవిచేసికొనుచున్నారము.

చరిత్రకారులభిప్రాయమననుసరించి యీ మహాచక్రవర్తి క్రీస్తుశకము ౧౬౧౮వ సంవత్సరమున జన్మించెననియు, ౧౬౫౮వ సంవత్సరమున సింహాసనారోహణము గావించెననియు మేము వ్రాయఁజాలము. గుణకీర్తనము గావించుటయో మాపనిగాని జన్మకాలాదులను దెలుపుట మాపనిగాదు. మీకుఁగాలజ్ఞానము గావలసిన యెడలఁ జరిత్రములం జూచికొనుఁడు. మేము చరిత్రకర్తలము కాఁజాలము. ఆతని పరిపాలనమునందలి మంచిచెడ్డలను గూడ మేము తెలుపఁజాలము. దానిని గుఱించి రాజకార్యధురీణులు చెప్పఁదగు.

ప్రప్రథమమున నౌరంగజేబు విరాగియైయుండెడివాఁడు. సార్వభౌమునిపుత్రుఁడైనను భూషణములను ధరించికొని యుండఁడు. వానివలన నేమియుఁ బ్రయోజనములేదనియుఁ బాపహేతువులనియు నాతనినమ్మకము. సంసారమసారమని యాతఁడు చిన్నతనమునందే తెలిసికొనియెను. రాజ్యము దుఃఖహేతువనియు, నరకకారణమనియు నమ్మి యాతఁడు తత్పరాఙ్ముఖుఁడైయుండెడివాఁడు. స్వల్పమూల్యలబ్ధములగు వస్త్రములను ధరించి తదేకనిష్ఠతో నూఁగులాడుచు నెల్లప్పుడును మహమ్మదీయ వేదమగు కురాను గ్రంథమును బఠించుచుండెడివాఁడు. కాని దీనికంతకును ముఖ్యకారణము రాజ్యాశ. ఇదంతయు బకధ్యానము గాని మఱియొకటిగాదు. ఇవన్నియు రాజ్యమునందలి వైముఖ్యమును బ్రకటించుచు రాజ్యసంపాదనార్థము చేసిన ప్రబల ప్రయత్నములను రహస్యముగ నుంచుట కేర్పడిన సాధనములు.

షాజహానుచక్రవర్తి నలువురుపుత్రులలో నౌరంగజేబు మూఁడవవాఁడు. న్యాయమునననుసరించి తండ్రిసామ్రాజ్యాధిపత్యము జ్యేష్ఠునకు రావలెను. కాని యీన్యాయ మిటుఁ బనికివచ్చినదిగాదు. సామ్రాజ్యలక్ష్మి యపుడుపూర్వపు నియమముల నన్నింటినుల్లంఘించెను. అవన్నియు నామెకుఁ గడునసహ్యములుగఁదోఁచెను. అక్కటతన నామె స్వయంవరణము నభిలషించెను. షాజహానుని నల్వురు పుత్రులునుగూడ సామ్రాజ్యలక్ష్మిని మోహించిరి. సామ్రాజ్యలక్ష్మి వారిలో నెవరినిఁ బెండ్లియాడవలెను? అప్పుడామె కేమియుఁ దోఁచినదికాదు. అక్కటతన నామెయొక యుక్తినిఁబన్నెను. సామ్రాజ్యలక్ష్మి కండచందములతోఁ బనిలేదు. మీలో నెవరుగొప్పవారో వారిని నేను వరించెదనని యామె ఖండితముగఁజెప్పెను.

ఆ నల్వురిలో నధికులెవరు? ఈసంశయ మెవరుతీర్పఁగలరు? వారిలో వారే

యీ విషయమును విచారణగావింపఁబూనిరి. ఈ రూపమున వారు తమతమ శక్తి సామర్థ్యములను బ్రకటింపఁబూనుకొనిరి. ఆ కాముకాగ్రేసరులలో నెవరి ఘనత నెవరంగీకరింతురు? ఈ వివాదము మాటలతోఁ దీరునదిగాదు. కత్తులు పట్టవలసివచ్చెను. బుద్ధిబలమును, బాహుబలమును గూడ సంపూర్ణముగ నుపయోగింపవలసివచ్చెను. అప్పుడు న్యాయాన్యాయ విచారణములఁ బ్రయోజనము లేదు. అడ్డుపడిన వారినెల్లరను నఱికివేయవలసినదే. లేకున్న సామ్రాజ్యలక్ష్మిపైఁగల నాశ వదలుకొనవలసినదే.

ఆనలుగ్వురిలో నొకఁడు గర్వి. ఇంకొకఁడు విషయలంపటుఁడు. వేఱొకఁడు కపటి. మఱియొకఁడు మూర్ఖుఁడు. వీరిలో వంశనాశనమునకు జంకువారెవరు? అపకీర్తి కడలువారెవరు? వెనుదీయువారెవరు? అందఱును గలహపడిరి. అప్పుడౌరంగజేబు తన వైరాగ్యమునంతను బికకటపఱచి రాజ్యము నీకేయిచ్చెదనని తన తమ్ముఁడగు మురాదునిఁ దనలోఁ గలుపుకొనియెను. కుటిలస్వభావయగు [illegible] ష నారారాజభవనమున జ[illegible] ములన్నియుఁ దెలుపుచు నౌరంగజేబు [illegible] నకుఁ గుడిభుజమై వర్తింపఁదొడంగెను. [illegible]. యౌరంగజేబు ననుంగుఁజెల్లెలు.

అందఱును గత్తియుఁ గత్తియుఁ గలిసిరి. ఈ యుద్ధ మతిభయంకరముగఁ బ్రవర్తిల్లెను. ప్రథముఁడగు దారా ప్రప్రథమమున నౌరంగజేబుచేఁ జిక్కిపోయెను. అంత నౌరంగజేబన్నగారినిఁ బట్టణవీధులలోఁ ద్రిప్పి యగౌరవపఱచి చంపించెను. తరువాత రెండవవాఁడగు సుజా పిఱికివాఁడయ్యెను. వాని నారాకాన్ దేశమునకుఁ బ్రవాసముంపి యచట సంహరింపించెను. పిదప రాజ్యాశతో నమ్మి తనమతముఁగఁ జొచ్చిన మురాదునిఁ జెఱసాలలోఁ బెట్టిచంపించెను. తుద కౌరంగజేబు చెల్లెలి తోడ్పాటువలన లబ్ధవిజయుఁడయ్యెను.

కాని యీవిజయమువలన నౌరంగజేబునకు వాంఛాసిద్ధియైనదికాదు. సామ్రాజ్యలక్ష్మి స్వాధీనించి స్వయంవరమును జాటించుకొని వరునేర్చుకొనెను కాని ముసలివాఁడగు షాజహాను నామెను వదలినవాఁడుకాఁడు. [illegible] నామె దిగులువడి తన ప్రి[illegible]చెను. వెంటనే యౌరంగజేబధికారోత్సా[illegible]ర్థియై సామ్రాజ్యలక్ష్మి కొలఁదికాలము[illegible]లోఁ దన స్వాధీనము కావలసినదేయైన [illegible] నాలస్య మమృతమ్ విష " మ్మను నార్యోక్తిని బూర్తిగ నమ్మి వృద్ధుఁడగు కన్నతండ్రిని జెఱసాలలో బంధించి

ద్యమము జేపట్టెను.

కాని పారశీకపు రాజిదియంతయువిని రోషావేశుఁడై "వృద్ధుఁడగు నీ తండ్రిం జెఱవిడిపించి రాజ్యమాతని కిమ్ము. లేకున్న నీమీఁదికి దండెత్తి వచ్చుచున్నా" నని కబురంపెను. అది యౌరంగజేబు భయపడి యాయుపాయము పత్తునుండుటకుఁ దండ్రిం జంపింపఁ దలంచి తండ్రికిఁ బెట్టుబుని యాగ్రాలోని సంస్థానవైద్యుని విషమునంపెను. కాని యాస్వామిభక్తిపరాయణుఁడట్టి కృత్యమును జేయలేక యావిషమును దానేమ్రింగి యసువుఁబాసెను. కాని షాహజహాన్ చక్రవర్తి యెనిమిదిసంవత్సరములు కారాగారమునందుండి తుదకుఁ బ్రియపుత్త్రుఁడగు నౌరంగజేబు చేతిలోనే ప్రాణములనువిడిచి సుగతిం బొందెను. సుపుత్త్రుఁడగు నౌరంగజేబు తండ్రికిఁ బారలౌకికక్రియలు ఘనవైభవములతో జరిపెను. ఔరంగజేబు తల్లియగు ముంతాజుమహాలు లోనెని పగమూఁడవ నేటనే లోకాంతరగతురాలయ్యెను. పాపమామె యీసత్పుత్త్రుని చేతిలోఁబోయి ధన్యతనొందు నదృష్టమునకు నోఁచుకొనలేదు.

ఔరంగజేబునకు రాజ్యలక్ష్మి సంపూర్ణముగ స్వాధీనమయ్యెను. అదృష్టవశమున దండెత్తివచ్చెదనని బెదరించిన పారశీకపురాజు పరమపదించెను. ఔరంగజేబునకిఁక నెందునను రాదువారులే కపోయిరి. అక్కతన నాతఁడు హిందువులనందఱను మహమ్మదీయులుగఁ జేయవలయునని చిన్ననాఁటనుండియుఁ గలకోర్కెఁ దీర్చుకొనఁ దలఁచెను. తనరాజ్యములోని హిందూపాఠశాలలు, మఠములు, సత్రములు, దేవాలయములు మున్నగువాని నొక్కపెట్టున విధ్వంసము గావింప నాజ్ఞయొసంగెను. దేవాలయములయందలి పవిత్రవిగ్రహములను దెప్పించి మసీదుపుఁ బాదులలో వేయించెను. హిందువులు పండువులు చేసికొనఁగూడదని శాసించెను. యాత్రలు సేయఁగూడదని నిరాకరించెను. హిందువులకు జుట్టుపన్ను విధించెను.

ఇట్లొకవిధమునఁగాదు. ఆతఁడు తన నిరంకుశాధికారమును నెఱపసాగెను. హిందూదేశమున నౌరంగజేబు చక్రవర్తియైన నందఱును బెదరఁజొచ్చిరి. ప్రపంచమున నింతటికౄరుఁడు, పాపాత్ముఁడు నగు మానవుఁడింక జనింపఁబోఁడని ప్రసిద్ధినిఁగాంచెను.

మే మిప్పటికీవిషయము నింతటితో విరమించుచున్నారము. ఈ పైవ్రాఁతయందలి యభిప్రాయమంతయు మాది గాదు. చరిత్రకారు లౌరంగజేబు చక్రవర్తినిగురించి యట్లువ్రాసియుంచిరి.

నిక్కముగ వారాతనియెడల నెంతయుఁ గాఠిన్యము వహించినారని మాయభిప్రాయము. మా జీవితకాలములో నెప్పుడో యొకప్పుడు తీరికఁజేసికొని యామహాచక్రవర్తికిఁ జరిత్రకారులవలనఁ గలిగిన కలంకమును దొలంగించివేయుటకుఁ బ్రయత్నించెదము. ఆతని బుద్ధికుశలత, పరాక్రమము, వైభవము మున్నగు వానినిఁ జక్కఁగఁ బ్రకటనగావించెదము. ఆతని యశశ్చంద్రికాలహరిచే బ్రహ్మాండభాండమునింపివేసెదము. కాని యిపుడుగాదు.

ద్వితీయ ప్రకరణము.

భారతీయులయెడల నౌరంగజేబు చక్రవర్తి యతికఠోరముగఁ బ్రవర్తించుచుండుటచే ననేకహిందూరాజుల హృదయసీమలయందు రోషాగ్ని ప్రజ్వలింపసాగెను. రాజపుత్రస్థానమునందలి యుదయపురదుర్గము నేలు రాజసింహుఁ డొకప్రక్కఁ, మధ్యహిందూదేశమునందలి బుందేలుఖండమును బరిపాలించు ఛత్రసాలుఁ డింకనొకదిక్కునను, మార్వాడుదేశమును శాసించు యశవంతసింహుని రాణియొకచక్కని, మహారాష్ట్రమున వర్ధమానచంద్రుఁడై వెలుంగుచున్న ఛత్రపతిశివాజీ వేఱొకవైపునను మొగలుసామ్రాజ్యమును విచ్ఛిన్నముఁజేయఁ దలంచి పనిసేయుచుండిరి.

కాని యౌరంగజేబుచక్రవర్తిపై వీరందఱిలో శివాజీయెక్కుడు పగఁబూనెను. పర్వతవాసులగు ననేక కిరాతకుల మహారాష్ట్రులను, మహమ్మదీయులనుగూడ సైన్యమునఁజేర్చికొని నేర్పరులగు నాయకులయధికారముల క్రింద ననేకభాగములుగా నేర్పాటుగావించి చక్రవర్తి పడమటనున్నపుడు తూర్పునను, తూర్పుననున్నపుడు పడమటను, దక్షిణముననున్నపు డుత్తరమునను, నుత్తరముననున్నపుడు దక్షిణమునను, నొక్కొక్కపు డాతని కంటియెదుటనుగల దుర్గములను ముట్టడించుచు మొగలుసైనికులపీచమడఁచుచుఁ గోటలంబట్టుచు నౌరంగజేబు ననేకవిధముల వేధింపసాగెను.

నలుదిక్కులనున్న ప్రతిపక్షులతోఁ బ్రతిఘటించుట యౌరంగజేబున కంత కష్టముగనున్నదని చెప్పఁజాలముగాని శివాజీయనిన నాతని వజ్రమయహృదయమునఁగూడ భయమునకొకింత స్థలము దొరకుచుండెను. భారతదేశమునంతను నిరంకుశముగ శాసించు నామహాచక్రవర్తినిఁ జిన్నజమీందారుఁడగు శివాజీ ది

ద్దిమ్మని. నాట్యమాడించు వేయుచుండెను. సైన్యపరిమితినిఁ దనకంటెఁ దక్కువవాఁడైన శివాజీని శాసింపకున్నచోఁ దనకీర్తికి మాలిన్యము కలుగునని పాపమా చక్రవర్తి భయపడుచుండెను. కాని యాపొట్టిమహారాష్ట్రరాజు చక్రవర్తి ననాయాసముగ గికురించివేయుచుండెను. తురకలు శివాజీ యనువాఁడొక్కఁడా లేక యా పేరుగలవారు పదుగురున్నారాయని భయపడు నవస్థగూడఁ జక్రవర్తికిఁ దటస్థించెను.

అంతకంతకుఁ జక్రవర్తికి శివాజీవలన నలజడి యధికముగాఁజొచ్చెను. ఒకదుర్గముతరువాత నొకదుర్గ మక్రమముగ మహారాష్ట్రనాయకున కధీనమగుచుండెను. ఆతని శిక్షింపవలెనని చక్రవర్తి సైన్యములనంప నాసంగతి యెఱింగి మహారాష్ట్రవీరులు మార్గమున నేకొండగుహలయందో డాఁగియుండి యమాంతముగ మొగలుసైన్యమును జీకాకుసేయుచుండిరి. మనకథ జరుగుసమయమున శివాజీ పక్షమువా రహమ్మదునగర ప్రాంత ప్రదేశమున ఘోరముగ దోచుకొనసాగిరి. ఈసంగతి చక్రవర్తికిఁ దెలిసెను. అంత నౌరంగజేబుచక్రవర్తి కఖండకోపమువచ్చెను. చక్రవర్తికి మహారాష్ట్రమునంతను హఠాత్తుగ దగ్ధము గావించివేయవలయునని నంత కోపమువచ్చెను.

ఢిల్లీనగరమునుండి శివాజీ చర్యలను గనిపెట్టుటకును బ్రతిక్రియ గావించుటకును నంతవీలులేదనితలంచి చక్రవర్తి యప్పుడప్పు డహమ్మదాబాదున వసించువాఁడుగ యుండెను. అక్కతనఁ జక్రవర్తి యీసమాచారము నాలకించి బ్రహ్మాండమగు సైన్యమును వెంటఁబెట్టుకొనివచ్చి యహమ్మదాబాదు నగరమునఁ బ్రవేశించెను. రసికశేఖరుఁడగు నాతనితో శుద్ధాంతకాంతాజనమంతయు వచ్చెనని వేఱుగఁ జెప్పనక్కఱలేదు.

నిర్జనములై యున్న యహమ్మదాబాదురాజభవనములకును, బూవుదోఁటకును నవీనశోభ యబ్బెను. పట్టణమున కఖండప్రకాశము కలిగెను. ఆ నగరమునందలి వారకాంతలును మధురసవ్యాపారమునుగావించు వారును, శివాజీ తమ పాలిటి దేవుఁడని భావింపసాగిరి. శివాజీ యీపనికిఁ బూనుకొనకున్నచోఁ జక్రవర్తి యహమ్మదాబాదునకేలవచ్చును? ఆతఁడు రాకున్న వారికంత ధనాగమమెట్లు కలుగును?

రాజభవనములన్నియు మదిరాపానమత్తలై యొడలెఱుంగక సంచరించువందలగొలఁది బేగములతోడను, దమతమ బేగముల వైభవములంగాంచియుఁ దమ భాగ్యముం దలంచుకొనియుఁ గ్లా

ట్లకుక్కలవలెఁ దమలోఁదాము కలహించుకొను వేలకొలఁది పరిచారికలతోడను, నావిలాసవతుల మనోహరరూపములనారసి యానందమును బట్టఁజాలక మర్కటములవలెఁ జిందులు త్రొక్కు కొజ్జాలతోడను రాజభవనములు నిండిపోయెను. మాకింక నౌరంగజేబుచక్రవర్తి యంతఃపురమును వర్ణింపవలయునని యెంతైనభిలాషమున్నది గాని మేమట్లు వర్ణింపఁజాలకున్నారము. ఇట్టే యొక గ్రంథకర్త యీ మహాచక్రవర్తి యంతఃపురమును వర్ణింపలేక విసిగిపోయి తుదకు సంగ్రహముగ " నారాజసౌధములయం" దాస్వల్ప ప్రదేశములయందు నున్నంత ధనరాశి, రత్నరాశి, రూపరాశి, మఱియు నంతటి పాపరాశి యీభారతవర్షమునం దంతటను గూడలే " దనివ్రాసి యంతటితోఁ దృప్తిఁజెందియుండెను.

ఔరంగజేబుచక్రవర్తి యిట్లనంతసన్నాహముతోవచ్చి యహమ్మదాబాదునందు వసించెనను సంగతి దేశమెల్లెడలను వ్యాపించెను. అహమ్మదాబాదునకు ముప్పది క్రోశముల దూరముననున్న పల్లెయగు దేవీగ్రామమునఁ గూడ నీవార్త వ్యాపించెను.

తృతీయ ప్రకరణము.

ఇంతటితో మేమిప్పుడీ యహమ్మదాబాదునందలి యౌరంగజేబుచక్రవర్తి ప్రస్తావము గట్టిపెట్టి మఱల దేవీగ్రామమునందలి సమాచారమును దెలుపఁబూనుచున్నారము. ఎవరు ప్రకృతితతత్త్వము నెఱుంగఁగోరెదరో వారికొఱకు మేమీగ్రంథమును వ్రాయుచున్నారముగాని కేవలము కథాకల్పనముఁగాంచి యానందింపఁదలంచువారికొఱకు వ్రాయుటలేదు. మేము వెంటనే దేవీగ్రామమునందలి సమాచారమును దెలుపఁ[redacted]ను మఱియొక ప్రబలకారణముగూడ నున్నది. ఏసాజీ భాస్కరుల వియోగమువలనఁగలిగిన చింతానలముచేఁ బాపమూ ముగ్ధరాండ్రగు కమలాసరోజినులెంత కృశించిపోవుచున్నారో? యెంత దురపిల్లుచున్నారో చూడకుండ నెట్లుండఁగలము? నారాయణరాయని కాఠిన్యమునుజూచియు శారద యుపేక్షను దలంచియుఁ, దమ జీవితములయెడల నిస్పృహజెందియున్న యా కుసుమకోమలులను జల్లనిమాటలతోనైన నోదార్పకుండ నెట్లుండఁగలము?

ఏసాజీభాస్కరులు పూనానగరమున

కరిగిన పిదపఁ గమలాసరోజినులు కడు పారభుజించియెఱుఁగరు. కనులార నిదురించియెఱుఁగరు. నోరారమాట్లాడి యెఱుఁగరు. మనసారనానందముఁగాంచియెఱుఁగరు. కట్టిన పుట్టములు విడిచియెఱుఁగరు. కేశములు సుగంధతైలములురాసి నున్నగదువ్వుకొనలేదు. కలకలలాడు వారి ముఖచంద్రమండలములు దరహాసచంద్రికలనీనక వెలవెలఁబోవుచుండెను. ఆ మైదీవలు కృశించిపోయి వైవర్ణ్యమునందియుండెను. కమల వసారాయందలిశయ్యను, సరోజినిమేడమీఁదిశయ్యను విడిచి యెఱుంగరు.

ఈస్థితికిఁగారణము శారదకుఁదెలియునిదిగాదని మే మిట వ్రాయనక్కఱలేదు. శారదసైతము చాలవఱ కిట్టియవస్థకేపాల్పడెను. ఆశ్చర్యమేల? కమలా సరోజినులొక్కవియోగవ్యథవలన మాత్రమే పీడింపఁబడుచుండిరి. కాని శారదయో; వియోగవ్యథవలనను, గమలాసరోజినులు మంచముపట్టియుండుటవలనను గూడఁ బీడింపఁబడుచుండెను. అయినను నామె యొకింత వయసుగడచినదగుటచే నీదుఃఖముల నంతగ బ్రకటముగానీక, కమలాసరోజినుల యెడలఁ గడు మెలఁకువగలిగి వర్తించుచుండెను. యమున యింటికివచ్చి కమలను జూచుటతోడను, మఱల స్వగృహమునకువచ్చి సరోజినినిఁ జూచుటతోడను శారదకుఁ గాలము గడచిపోవుచుండెను. అక్కఱతన నామెకూడ నిద్రాహారములకు వాఁచిపోయెను.

నారాయణరాయనిస్థితింజూడ నాతనికిఁగూడ నొకింత విచారముకలిగినట్లే యుండెను. కాని శారదానారాయణరావుల దుఃఖము సజాతీయమని మేము చెప్పఁజాలము. అనుదినము కండ్లఁబడుచుఁ జేదోడువాదోడుగనుండు కొడుకును మేనల్లుఁడును దూరదేశమునకరిగి యుండుటవలన నాతఁడట్లుండియుండును. కన్నకూఁతురగు సరోజిని మంచముఁబట్టియుండుటవలనఁ గూడ నట్లుండియుండును. కాని కన్నకూఁతురు మంచముఁబట్టుటవలన విచారించు నాతఁడామెకట్టియవస్థను స్వాయముగనే తెచ్చిపెట్టఁగలఁడా? యని మీరు ప్రశ్నింపవలదు. అది వేఱువిషయము.

కమలయే తన సర్వస్వముగభావించి యామెకొఱకుఁ దనజీవితమును ధారవోయు యమున కమల కట్టియవస్థ తటస్థించినపు డెంతవిచారించునో, మతిలేనిదానివలె నెట్లుసంచరించునో, నిద్రాహారములులేక యెట్లునవసిపోవునో, మేమిఁకఁ జెప్పనక్కఱలేదు. కమలకు స్వస్థతకలుగుట కెంతమంది దేవతలకుమ్రొక్కునో, యెందఱు వైద్యులకొఱకుఁ ది

రుగునో, గృహకృత్యవిషయములయం దెంత యశ్రద్ధవహించునో, చూడవచ్చినవారితో నెంతయుదైన్యముగ మాట్లాడునో చెప్పనక్కఱలేదు. ఇస్సని వేడి నిట్టూర్పుబుచ్చుచు శయ్యపైఁ గమల యిటునటు దొరలునపు డెంతెసంక్షుభితమనస్కయగునో, భావరహితముగ నిటునటు చూచిచూచి విసుగులోఁ బ్రక్కకొత్తిగిలి కమల కన్నులు మూసికొనియున్నపుడారసి మనమున నెంతవగచునో, ఔంగటిల్లునేమోయను భయము సఁగమలకుఁ గాన్పింపకుండ నిరంతరము గ దొరలు నశ్రువులనెట్లు తుడిచి వేసికొనునో, చెప్పనక్కఱలేదు. చెప్పలేము.

కమల చెలికత్తెలు ప్రతిదినము నొకమాఱో రెండుమాఱులో వచ్చి యామెనుజూచిపోవుచుండిరి. అప్పుడప్పుడిరుగుపొరుగు గృహయజమానురాండ్రు గూడవచ్చి చూచిపోవుచుండిరి. అందఱును దమకుఁ దోఁచిన యౌషధములపేరులచెప్పి "వీనివలనఁ గమల స్వస్థతంగను" నని సలహా చెప్పుచుండిరి. అప్పుడపుడు చెలికత్తెలలోఁ గొందఱు కమల కౌషధపానము జేయించుటయందును, లలాటమున మంచిగంద మలం[illegible]యందును, వలసినపుడు చే [illegible]నంగి లేవఁదీయుటయందు, [illegible]రముదినిపించుటయందును యమునకుసాయపడుచుండిరి. యమున యొంటరికత్తెయనియు, నీసమయమున నామెహృదయము చాలఁగలఁగిపోయియుండుననియుఁ దలఁచి వారామెయెడల దయార్ద్రహృదయలై యుండిరి.

వారందఱును ప్రతిదినము సరోజినింగూడఁ జూడవచ్చి కొంతతడవుప్రొద్దుపోకకామాటయు నీమాటయుఁ జెప్పిపోవుచుండిరి. శారద వారినందఱఁ దగినట్లు బుజ్జగించి యటకాకర్షించుచుండెను. కాని కమలాసరోజినులకుఁ గాలముమాత్ర మతికష్టముమీఁద గడియయొక యుగముచొప్పున నే గడచుచుండెను.

ఈ సందర్భమునఁ దనకెన్నివిధములఁ బరిచర్యచేయుచున్నను సరోజిని తల్లియెడల నించుక కోపించియుండెను. కాని యది కేవలము కోపమని చెప్పుటకు వీలులేదు. కోరినవస్తువులు తెచ్చిపెట్టక యామాట మఱపింప మఱియొకవిధమున లాలింపఁ జూచు ప్రాణనాథునిపైఁగులకామిని చూపుకోపమెట్టిదో సరోజినికిఁ దల్లియెడఁగల కోపమునట్టిద "ఈ వ్యర్థపరిచర్యలనుమాని నాతండ్రితోఁజెప్పి, భాస్కరునేలరప్పింపఁగూడదు? తానుగట్టిగఁజెప్పినచో నాతండ్రి యీమాట నెట్లుత్రోసివేయఁగలఁడు? అట్లుచేయుటకిష్టములేనియెడలఁ బ్రాణములు నిల్పు

టకుమాత్ర మిట్టిలప్రయత్నపడవలె " నని యామెతనమనమున ననుకొనుచుండెను. కాని శారదయీస్థితిలో సరోజిని యిట్లనుకొనుచుండునని గ్రహింపకపోలేదు. గ్రహించినంతమాత్రమున నేమిప్రయోజనమున్నది? నారాయణరాయనితో నప్పుచెప్పుటకేమియడ్డంకు లున్నవో;

ఈ సందర్భమునందలి కమలమానసికవృత్తి మఱియొకరీతినుండెను. శారద తనస్థితింజూచి మఱలనేమనునోయని కమల యొకదెసజంకుచుండెను. ఆవృత్తాంతము తల్లికిఁదెలిసిన నేమనునోయని వేఱొకదెస యపడుచుండెను. తన్నరయుటకు · త్తెలును, వృద్ధలును నేమి ము చేసిపోదురో యని మఱియొకదెస నడలుచుండెను. తుదకొకనాఁడామె యాడలుచున్నట్లె నాడీజ్ఞానముగలదని పేరువడిన యొకవృద్ధస్త్రీ మెల్లఁగ మంచముచెంతకువచ్చి కమల చేయిఁబట్టి పైకిఁజూచుచు మందహాసముఁగావించి నలుగురు వినునట్లుగా యమునతో " నీజ్వరము మనము వైద్యులనితలంచువారి మందులనలనఁబోదు. పెండలకడఁ పెండ్లికొడుకునరయు " మని చెప్పివైచెను.

అప్పుడు శారదగూడ నచ్చటనేయుండెను. అందఱును దరహాసితవదనారవింకలైరి. విషాదముద్రితంబగు యమున ముఖముఁగూడ మందహాసరము తాండవమూఁడెను. శారద యేమియు మాట్లాడలేదుగాని యా చిర్నవ్వుతోఁ గమలదెసకు మాత్రము చూచెను. ఆమె తోడివయసువారెల్లరు " కమలా! నిజమేనా? " యని యడుగఁదొడఁగిరి. కమల చెలికత్తెలలో నొకతె వేఱొకతె వెనుకనిలిచి " యవ్వ బాగుగఁజెప్పెను " నని పల్కెను.

ఆ మాట కమల కెంతో భారముగఁదోఁచెను. ఇదంతయువిని యామె ప్రక్కకొత్తిగిలి యిస్సని కండ్లుమూసికొని యూరకుండెను. ఎవరేమనిరనిన నంతవింతలేదుగాని కాలమంతయుఁగడిచిపోయిన యా ముసలమ్మ యట్లుపల్కుట యెంతయు నాశ్చర్యకరమై యున్నది. ఆహా! పడుచువారినిఁజూచిన ముసలివారికట్లు వేళాకోళముసేయుటకు ముచ్చటయగుచుండును గాఁబోలు!

ఇదిజరిగిన రెండు మూఁడు దినములకుఁ గమల మేనత్తయగు భవాని తన కొమరుని వెంటఁబెట్టుకొని కమలను దన కొడుకునకిచ్చి పెండ్లిసేయుమని యమున నడుగుటకువచ్చెను. పాపమా యౌవనుఁడు తన మేనమామ కూఁతుం బెండ్లి యాడవలెనను గంపెడాసతోఁ దన తల్లితోఁ గూడవచ్చెను. ఏశార

ణమువలననైన యమున యందులకంగీకరింపకున్న బలవంతిముగనైన నీసంబంధము నిశ్చయించుకొని వెళ్లవలయునను పట్టుదలతో భవానివచ్చెను. కమల మంచముబట్టియుండుటచే నామెతో లుత యీసంగతిఁ జెప్పుటకొకింత సంశయించెనుగాని "యిదియేమంత జ" బ్బని తుదకు సాహసించి శారద యటనున్నసమయమున యమునతోఁ దాను వచ్చిన పనినిఁదెలిపెను.

మనస్స్థైర్యములేకుండుటచే యమున తొలుతఁ దిన యాఁడుబిడ్డ యింటులకువచ్చినదని గ్రహింపలేకపోయెనుగాని పిలువనిపేరంటముగ భవాని కొడుకును వెంటఁబెట్టుకొని వచ్చుటచే నామె యభిప్రాయమును శారద గ్రహించెను. గ్రహించి యా[illegible]నలోఁ దాను నవ్వుకొని యూరకుండెను. కమల కీధోరణి యేమీ లేదు. ఆమె [illegible] మనసుఁ దెలియనిదేమున్నది? తనమనో[illegible]ష్టమైన యేసాజీ దివ్యమంగళరూపము జూచి మాటిమాటికి నిస్పృహం జెందుచుఁ బాపమాముద్దరాలు కిళవళపడుచుండెను. అన్నా! ఈస్థితి యెంతకష్టమైనది?

ప్రియజనులతోడి వియోగము [illegible]బంధమునువృద్ధిజేయు ననుటయు [illegible] సమ్మతమేగాని యావియోగము భవించుట యెంతకష్టము. త్రిజగన్నిర్మాతయగు నవ్విధాత కీసంగతి తెలియకుండునా? ఆవిధాత యువయువతులయనురాగము వృద్ధియగుటకు దుర్భరముగు నీవియోగవ్యథనే కారణముగ జేయక కాముకీకాముకులకు బాధలేకుండునట్లు మఱియొకకారణము నేలకల్పింపకూడదు? రాక్షసులవలనఁ బ్రజలకుఁగలుగు బాధలనుదొలంగించుట కీశ్వరునికొఱకుఁ దపముగావించి పరోపకారపారీణులని బిరుదములందిన యామహాత్ములెవ్వరును యువయువతులకీబాధనుదప్పించుటకేల తపముగావింపఁ దలంపరైరి.

వయువతు లీ వియోగానల

రితెప్పులైపోవుచుండు[illegible]

నిచే శృంగభంగవ[illegible]

పువకు ముచ

కవ

స

మున ప్రత్యుత్తరమిచ్చెను. ఎన్నిత డవలడిగినను నిదియే సమాధానముగుట చే విసిగి "నేను పయనమై వచ్చునపు డు నీకు శృంగభంగమగునుజుమా యని నాభర్తయేచెప్పెను. కాని యము న నామాటను గొట్టివేయునాయను గర్వముతో వచ్చినందులకుఁ దగినట్లు జరి గినది. నాతమ్ముఁడు విశ్వనాథుఁడున్న నాకిట్టి పరాభవము గలుగకపోవునుగ దా" యని యతికష్టమై కోపపడవ లదనియు, నిఁక రెండుపూఁటలైననుండి పోవలెననియుఁ, దనయభిప్రాయమదిగా దనియు యమున యెన్నివిధముల బతి లుచున్నను, శారదసైతము నీ కీ ము తగదని యెంతచెప్పినను లతో "మా భాగ్య గాదఁట. క నున్నా" యూ రెం

కలఁతపడెను. "తగిన మేనల్లుఁడుండఁ బిల్లనీయ ననుటతగునా?" యని లోకు లనుకొనెదరేమో యని యామెభయ పడఁజొచ్చెను. మేనఱికముపట్ల లోకులి ట్లనుకొనుట మాత్రమునిజము. తటా కములచెంగట, నూతులచెంత మఱియు నింక నెన్నియెడల గుమిగూడెదరో య చ్చటనెల్ల స్త్రీలేదో యొకమాటమీఁద నిట్టిప్రస్తావము బ్రారంభించి విసుగు వి రామములేకుండ నందలి మంచి చెడ్డల నందఱు నన్నివిధములఁ దీర్పుఁ జేయుదు రు. కాని యందలి కష్టసుఖముల నొ క్కరును విచారింపరు. ఏమికారణము లున్నవోయని యెవరును జర్చింపరు. "ఒకవేళ భాగ్యము లేదనుకొందము. చక్రవర్తితోడి సంబంధమైన సంటును సొంటునులేని మేనఱికమునకు సాటియ గునా?" యని యింకనేమేమో చెప్పు కొందురు. ఇట్టిబాధలు తఱచుగ నం దఱకును గల్గుచునేయుండును. కానిత మమీఁదికి వచ్చినఁగాని తెలియదు.

తరువాత యమున యింటికిరుగుపొ రుగుస్త్రీలు కొందఱు వచ్చి యంతయు వినిరి. కొందఱు "ఇంత తొందరేమ మ్మా!" యనిరి. కొందఱు "భ వాని తీవ్రచిత్త" యనిరి. మఱికొం "ఱది వింతగనున్న" దనిరి. తుదకొ క వృద్ధస్త్రీ "యమునా! నీయభిప్రా

యమే " మని యడిగివైచెను. కాని యమున యేఁకినిఁ బ్రత్యుత్తరమీయలేదు. ఏమేమో చెప్పి వారిని మఱపించుచుండెను. కొంతతడవునకండఱుఁ దములోఁ దామేమో చెప్పుకొనుచుఁబోయిరి. శారద యమున కొకింతచిత్తశాంతినిఁ గలిగించి యింటి కరిగెను.

చతుర్థ ప్రకరణము.

మూఁడవ యంతస్తుపై గోడకటిపుంచముమీఁద నొఱగుదిండియు నానుకొని సరోజిని మూల్గుచుఁ గూర్చుండియుండెను. ఆమె ముంగురులు చెదరి లలాటముపై మూఁగియుండెను. క్రొమ్ముడి విడిపోయియుండెను. కనులరమూఁతవడియుండెను. అప్పు డామెచెంత నామె చెలికత్తెలగు చంద్రిక, మృణాలిని కూర్చుండియుండిరి. కుటిలకుంతలములను మెల్లగసవరించుచు చంద్రిక యదనుగనిపెట్టి " తలనొప్పి తీవ్రముగ నున్నదా " యనిసరోజినినిఁబలుకరించెను.

నీరసమువలన మాటలాడఁజాలక సరోజిని మూల్గుచుఁ గొంచెముతలయూఁపెను. మఱలఁ జంద్రిక " ఇఁకనేమైన బాధయున్నదా? " యని యడిగెను. ఈ ప్రశ్నమునకుఁగూడ సరోజిని తలయూఁపియే యున్నదనిచెప్పెను. ఈ రెండు ప్రశ్నములవలనను సరోజిని విసుగు జెందియున్నదని గ్రహించి చంద్రిక మఱల నామెను మాట్లాడింపక యటనున్న తాళవృంతమును దీసి వీవఁదొడఁగెను. సరోజిని ముఖకళనుబట్టి యదిగూడ నామెకసమ్మతముగనే యున్నదని గ్రహించి మానివైచి తదేకదృష్టితో నామె ముఖమువంకఁ జూడసాగెను.

అప్పుడు సరోజిని కన్నులుమూసికొని మూల్గుటమానివైచెను. మృణాలినీచంద్రిక లామెకు నిదురవచ్చెనని తలంచిరి. కానిమేమట్లుభావింపము. పరీక్షించునట్లు చంద్రిక తదేకదృష్టితోఁ జూచుటచేఁ దన గుట్టెఱి బయల్పడునో యని లజ్జపెంపున నామెయట్లు కనులుమూసికొనెనని మేము తలంచుచున్నారము.

ఇంతలో మంచిగంధముఁబట్టుకొని శారద మెల్లగవచ్చి మృణాలినిని " సరోజిని నిద్రించుచున్నదా " యనిప్రశ్నించెను. ఇదివిని సరోజిని కండ్లుతెఱచెను. అదిచూచి శార[illegible]ముదిగ నామె ప్రక్కఁగూ[illegible]తలముల

నొత్తిగించి నుదుటఁ జందనమలఁదెను. అపుడు సరోజిని చూడ్కులోకింత తీవ్రముగనుండెను. అక్కతన శారద తన నొసటిపై గంధముపూయుట యామెకిష్టము లేనట్లు మేమూహించుచున్నారము.

సంగతిసందర్భములన్నియుఁ దెలిసిన శారదయే యిపుడు సరోజిని ఫాలతలమున మంచిగంధముపూయ నిఁక మేము చెప్పవలసినదేమున్నది? ఈగంధపుఁ బూఁతవలన నేమయినఁ బ్రయోజనమున్నదా యని మాకు సందియము గలుగుచున్నది. దీనివలన సరోజినికి బాధ మఱింత వృద్ధియగుననికూడఁ దోఁచుచున్నది. మే మొకప్పు డొక సంస్థానోద్యోగినిఁ బిలిచి "ప్రాఁతమంత్రినిఁ దొలఁగించి యాస్థానమున మఱియొక మంత్రి నేర్పాటుసేయుటవలన మీ ప్రభువునకు నష్టము పోయి లాభమేమైనఁ గలిగినదా?" యని ప్రశ్నింప వెంటనే యా పెద్దమనుష్యుఁడు "మంత్రిని మార్చుటవలనఁ బ్రయోజనము లేదు. మా రాజుగారినిఁ దప్పించి మఱియొకరి నా స్థానమునఁ గూర్చుండఁబెట్టినచో నట్లు జరుగవచ్చు" నని ప్రత్యుత్తరమిచ్చెను. అట్లే భాస్కరునిఁ బూనానుండి రప్పింపక సరోజిని లలాటమున శ్రీచందన మలఁదుటవలన నేమిలాభమున్నది?

ఇంతలో నేదో మాట్లాడుటకు రావలసినదని క్రిందనున్న నారాయణరావుచెంతనుండి శారదకుఁ గబురువచ్చెను. అది విని సరోజినినిఁ జూచుచుండుఁడని మృణాలినీచంద్రికలను వేఁడుకొని యది యేమైయుండునని యోచించుచు నామెభర్త చెంతకువచ్చెను. నారాయణరావు శారదం గాంచి మందహాసము గావించుచుఁ గూర్చుండుమని రెండుజాబు లామె చేతికిచ్చి చదువుమని చెప్పెను.

శారద చదువుటకుఁ బూర్వ మాజాబుల వృత్తాంత మొకింత చెప్పవలసియున్నది. కొలఁది దినముల క్రిందట నారాయణరావు "మీ కెవరో పిల్లలనిచ్చెదమని వచ్చినారు. మీకీ సంవత్సరమునఁ బెండ్లిగావింపవలెననియున్నది. మీరు శివాజీ మహారాజు చెంత సెలవుగైకొనిరండు. పెండ్లియైనతరువాత మఱల మీరు పూనానగరమున కరుగవచ్చు" నని యేసాజీభాస్కరులపేర జాబులు వ్రాసిపంపెను. అతఁడిప్పుడు శారదకిచ్చిన రెండు లేఖలు నేసాజీభాస్కరుల ప్రత్యుత్తరములు. శారద జాబు విప్పి చదువఁదొడఁగెను. భాస్కరుఁ డిట్లు ప్రత్యుత్తరమిచ్చెను.

"మీ జాబు చూచికొనినాఁడను. అతిబాల్యమునందే తలిదండ్రులను గోలుపోయిన నన్నుఁ జేరఁదీసి నానాకష్టముల నంది పెంచి పెద్దఁజేసిన మీకు నాయం

దుఁగల యవ్యాజానురాగపరిమితి నింత వఱకు నజ్ఞానమువలన గ్రహింపలేకపో యినందులకు మన్నింపఁ బ్రార్థించుచు న్నాఁడను. నా మంగళమునుగోరి నాకుఁ బెండ్లిగావింపఁగలఁచి నన్ను రమ్మని వ్రాసిన జాబు నారసి పరమానందభరితుఁడనైతిని. నాయందు మీకింతయనురాగమున్నపుడు నాకిఁకఁ బెండ్లియగుట కష్టకార్యముగాదని నమ్మితిని. కాని మీ కిప్పుడిట్లు వ్రాయవలసివచ్చినందులకు సిగ్గుపడుచున్నాఁడను.

మామగారూ! పెండ్లియనిన నొక కన్య కంఠమున తాళిఁగట్టి తలఁబ్రాల్పోసి వైభవముతో నూరేగుటగాదనియు, విధినియోగము ననుసరించి యొకసతినిఁ జేపట్టి ధర్మార్థకామమోక్షములను చతుర్విధ పురుషార్థములను సంపాదించుటకు సంసారమను మహాసాగరమున నీఁదుటకుఁ బ్రారంభించుట యనియు మీ యనుగ్రహమువలన నేను తెలిసికొనియున్నాఁడను. కనులైన బాగుగఁ దెఱచియుండని నే నప్పుడే సంసార సాగరమునఁబడినచో నెప్పటికైన దరిఁజేరఁగలనా యని భయముగనున్నది. అంతేగాక నేను ధనికుఁడఁగాను. నాకు విశేషముగఁ బైతృకమగు నాస్తిలేదు. ధనసంపాదనమున నాకింకను బ్రావీణ్యమలవడియుండలేదు. అక్కతన నే నిప్పుడే పెండ్లియాడినచో నాసంగతి యెట్లున్నను బెండ్లామునకైనఁ గడుపునిండ నన్నముఁ బెట్టలేనేమోయనిగూడ భయమగుచున్నది.

కావున నాకప్పుడే పెండ్లిప్రయత్నములను గావింపవలదని ప్రార్థించుచున్నాఁడను. నేనిట్లువ్రాసితినని మీరలిగినచో నేనిఁక నభివృద్ధినందఁజాలను. నాకుఁ బెండ్లిగావించు భారమెప్పటికైనను మీ మీఁదనేయున్నదని విన్నవించుకొనుచున్నాఁడను. మీరు నాపైనను గ్రహముబూని యిదిపూజ్యురాలగు నా మేనత్తకు వినిపించి యామెకుఁ గూడ నాపై దయగలుగు నట్లనుగ్రహింపఁ గోరుచున్నాఁడను. నాభావ్యభివృద్ధిఁగో అ కాశీర్వదించుచుండవలెనని మిమ్ముఁ బ్రార్థించుచున్నాఁడను. ఏసాజీయు నేను నిట క్షేమముగానున్నారము. శివాజీ మహారాజుగారు మమ్ముఁ బుత్రులవలెఁ జూచుకొనుచున్నారు"

శారద యిట్లు లేఖం జదివికొని "యౌరా! మొన్నటివాఁ డెంతగడుసు దనముగఁ బ్రత్యుత్తరమిచ్చె" ననియాశ్చర్యపడఁజొచ్చెను. అదిచూచి నవ్వుచు నారాయణరావు "శారదా! రెండవలేఖను జూడు" మని చెప్పెను. అంతఁ గొడుకేమనివ్రాసెనోయని యాత్రముతో శారద యాలేఖనందుకొని

చదువఁబోడఁగెను. ఏసాజీ యిట్లు వ్రాసెను.

"మీ జాబు చూచికొనినాఁడను. మీకు నాయందుఁగల పుత్త్రప్రేమపరిమితినిఁదెలిసికొంటిని. అయినను నేనిప్పుడిట్లు వ్రాయవలసివచ్చినందులకు వగచుచున్నాఁడను. నేను కృతఘ్నుఁడననియు, గురుజనోల్లంఘనము గావింపఁదలంపుఁగొంటిననియు మీరు భావింపవలదు. నాయభిప్రాయమును గ్రహించినచో మీరు నన్నత్యాదరముతో నాశీర్వదింపక మానరు.

తండ్రీ! మీకుఁదెలియని దేమియు లేదు. తనువులు బుద్బుదప్రాయములు. క్షణభంగురములు. వైభవము లున్మాదకారకములు. ప్రాపంచికసౌఖ్యము లాభాసములు. పాపహేతువులు. నరకప్రదములు. సంసార మసారము. అనిత్యము. అపారపారావారమునకును దానికిని భేదము లేదు. స్త్రీలు మోహనయంత్రములు. ఆ యంత్రములకు లోఁబడిన వారికిఁక సుఖమెక్కడది? ఆనందమెక్కడది?

తండ్రీ! మీరు నాకుఁగలిగింపఁ దలంచిన యానందమానందముగాదు. ఆసౌఖ్యము సౌఖ్యముగాదు. దిక్కటాహములు బ్రద్దలగునట్లు సేయు నాగంభీరభేరీభాంకరణముల నాలకించి చంద్రహాసమును జేబూని విజృంభించి సింహనాదముగావించుచు వైరివీరునిపై దుముకునపుడుగలుగు నాయానందమునకు సాటియెక్కడిది? విజయలక్ష్మి మందహాసముగావించుచు నపాంగవిలోకనములు మీఁదఁబఱపునపుడు గలుగు నాసౌఖ్యమునకుఁ బారమెక్కడది?

తండ్రీ! కావున నా హృదయాలవాలమున వివాహ వాంఛాబీజమును నాటఁ బ్రయత్నింపకుఁడు. నే నద్వితీయవీరుఁడను గావలెననియు సర్వదా విజయలక్ష్మి ప్రేమపాత్రుఁడను గావలెననియు నన్నాశీర్వదింపుఁడు.

మీరును, బూజ్యురాలగు నాతల్లియు, నాయనుంగుఁజెల్లెలును నాకువివాహముగావించి కృతకృత్యులము గావలెననియు, నేమేమో ముద్దుముచ్చటలు దీర్చికొనవలెననియుఁ గాంక్షించుచుందురు. కాని నాయందు దయయుంచి యీ కోరికలన్నియు మీరు నా కూర్మితమ్ముఁడగు మురళీధరునకుఁ బెండ్లిగావించి తీర్చికొనుఁడు. నే నిట్లు ప్రార్థించితినని మాయమ్మతోడను సరోజినితోడను నామాటలుగా సెలవిండు.

నే నిట్లు వ్రాసితినని మీరును, మాయమ్మయు నాపైఁ గోపించితిరేని లేకున్న మఱియొకరీతిం దలంచితిరేని నవి నాయధఃపతనమునకుఁ గారణములగును.

కావున నాపైఁ గటాక్షముంపుఁడి. న్ను మన్నింపుఁడి.

మహాత్ముఁడగు శివాజీమహారాజు నా పై నత్యంతానురాగమును [illegible] న్నాఁడు. ఇట నేనును [illegible] ఖముగనున్నారము"

ఇట్లుచదివి శారద [illegible] మా నసికవృత్తినింతలోఁ [illegible] గ్రహించె ను. కాని మేము గ్రహింపఁజాలకపో యితిమి. శారద [illegible]రాయుఁ[illegible] లిరువు

రు [illegible]కరిదెస కొకరు చూచికొని నవ్వు కొనసాగిరి. ఏసాజీ భావమేమి?

తరువాత నొకింత తడవునకు శారద "మీయభిప్రాయమేమి?" యని భ ర్తనడిగెను. "పిల్లలను బంపుఁడని శి వాజీమహారాజుపేర వ్రాసెను. నీవు సరోజినినిఁ గనిపెట్టుకొనియుండు" మ ని యాతఁడు ప్రత్యుత్తరమిచ్చెను. ఉ త్తరములను రహస్యముగ నంపుఁడని భ ర్తకొనఁగిశారద మేడమీఁదకుఁబోయెను.

[illegible] ప్రకరణము.

శివాజీచే నియుక్తుం[illegible]సేనా నియగు నేతాజీపాల్కరుఁడు [illegible]ము నం దహమ్మదునగరప్రాంతమున వీరవి హారము గావించుచుండెను. తన్ను [illegible] నెదిరించువారు లేకపోవుటవలన మఱింత విజృంభించి తనమహారాష్ట్ర సైనికుల చే నాజ్ఞామాత్రంబున లక్షలకొలఁది [illegible] నమును గొల్లగొట్టించి సింహగడమున నున్న శివాజీ చెంతకుఁ జేర్చుచుండెను. ఔరంగజేబు చక్రవర్తి యహమ్మదా బాదుననున్న యీ సమయముననుగూడ నాతఁడట్లు స్వచ్ఛందవిహారము గావించు చున్నందులకు శివాజీ యెంతయునానం దించుచు నాతనికి మఱింత ప్రోత్సాహ ముగలుగునట్లు లేఖలువ్రాయుచుండెను.

నేతాజీపాల్కరు[illegible] నెదిరించుటకుఁ ద గినంత సైన్యము దనచెంత లేకుండుటచే నౌరంగజేబు నేతాజీ నెదిరించి పట్టితీసి కొని రావలసినదని పూనాలోనున్న శా హిస్తేఖానుని పేరఁ దీవ్రముగ వ్రాసెను. సార్వభౌముని లేఖంజూచి ఖానుఁ డు [illegible]యెను గాని యిప్పుడు తనచెం [illegible] సైన్యముతో మహారా [illegible]దుట కాతఁడు జంకెను. చక్రవర్తి యాజ్ఞ నెఱవేర్పకున్నచోఁ దన [illegible] గుననిగూడ భయప డఁజొచ్చె[illegible] సింపలేకపో యెను.

ఇంతలో [illegible] యశవం తసింహుఁడు [illegible]

చేరెను. ఆతని రాకవలన ఖానునకును ససుకు సటుంబడెను. ఆతనికి నూతనోత్సాహము కలిగెను. ఇఁక నేతాజీపాల్కరు నరికట్టుట విలాసమాత్రమని యాతఁడు భావించెను. అక్కటా తఁ జక్రవర్తి యాజ్ఞకు జీవకళ యొదవెను. అది యశవంతసింహునకుఁ జూపి ఖానుఁడు యుద్ధమునకు సిద్ధముగావలెనని చెప్పెను. యశవంతసింహుఁడు ఖానుని యుత్సాహమును జూచి చంద్రోదయమైన జామునకు సముద్రము పొంగఁబోడఁగెనని భావించెను. తా నిస్పృదురాకున్న ఖానుఁడు సార్వభౌముని యాజ్ఞాపత్రమును మూలఁబడవైచి యుండు నాఁడే కదా యని తనలోఁదాను నవ్వుకొనియెను. తన ప్రతాపము ముందు ఖానుని ప్రతాపము నిస్తేజమని యాతఁడు గర్వించెను. ఈ గర్వమెంత సిగ్గుమాలినది!

తుదకిరువురును గలసి నేతాజీపాల్కరు నరికట్టు నుపాయముల నాలోచింపసాగిరి. అనేకవిధములఁ జర్చించిరి. ఈ యాలోచనా సందర్భమునందు వారొకరికన్న నొకరు తమ బుద్ధిబలమును జూపుకొనసాగిరి. తుదకు సార్వభౌముని యాజ్ఞను స్మరియించి యొక యుపాయమును బన్ని యా మహారాష్ట్రీడీక నిముసములోఁ దమచేఁ జిక్కిపోవునని యా గర్వాంధులు భావించిరి. వెంటనే సర్వసిద్ధులై యుండవలెనని సైనికులకు సాటింపఁ బంచి యశవంతసింహుఁడును ఖానుఁడును జైత్రప్రస్థానభేరిని మ్రోయించిరి.

నేతాజీపాల్కరు నరికట్ట నౌరంగజేబు ఖానున కాజ్ఞాపించుటయు, యశవంతసింహ శాహిస్తేఖానుల సమావేశమును జైత్రప్రస్థానప్రయత్నమును జారులవలన శివాజీ తెలిసికొనియెను. ఈ సమయమునఁ గొంత సైన్యము సాయమంపకున్నచో నేతాజీకపాయము వచ్చునని తలంచి యాతనికి సాయముగా నొకపటాలము దోడుకొనిపొండని యేసాజీభాస్కరుల కాజ్ఞాపించెను.

ఈ యాజ్ఞ కేసాజీభాస్కరులు మిగుల నానందించిరి. శివాజీ తమ యెడలఁ జూపిన యీ పరమానుగ్రహమునకు వారాతని కనేకవందనముల నాచరించిరి. ఈ యాజ్ఞ వినుటతోడనే యా యావనుల ముఖసీమలయందొక నూతనకళ ప్రతిఫలించెను. రక్తనాళములయందలి రక్తము కవోష్ణంబయ్యెను. యుద్ధరంగమున నామహమ్మదీయ యోధులపై నెప్పుడుఱికెదమని వారాత్రపడసాగిరి.

ప్రయాణసన్నాహంబంతయును బూర్తియయ్యెను. సభాభవనమున కెదుటనున్న విశాలప్రదేశమున శివాజీ మహారాజున్నతాసనముపై నాసీనుఁడై

యుండెను. చేతులు జోడించికొనిచెంగటసేవకు లాజ్ఞలకై వేచియుండిరి. ఎదుట వేయిమంది సైనికులు బారులుదీరి గంభీరముగ నిలిచియుండిరి. ఒక్కొక్క సైనికుని మొలలో నొకకైజారును, నొకచంద్రహాసమును గొందఱ చేతులయందు విల్లునమ్ములును, మఱి కొందఱ చేతులయందు నిశితభల్లములును వేఱొక కొందఱచేతులయందుఁ దుపాకులు నుండెను. అందఱు నొకవిధమైన దుస్తులనుధరించి యుండుటచే నానాసేనాసమూహమెంతో రమణీయముగనుండెను. అందఱ ముఖములయందు నత్యుత్సాహము ప్రకటమగుచుండెను. సేనాగ్రభాగముననొకప్రక్క నొకయాశ్వికుఁడు కాషాయాంబర నిర్మితమగు ధ్వజమునుబట్టుకొనియుండెను. వేఱొకప్రక్క మహారాజు నాజ్ఞకొఱకు వేచియున్న భేరీనిమ్రోయించువారు నిలిచియుండిరి. శివాజీయెదుట నిరువురు యావనులశ్వముల నధిరోహించి యుండిరి.

ఇంతలోఁ గవచాయుధాదులను దాల్చి వీరపురుషోచితమగు గంభీరగమనమున [illegible] నేసాజీభాస్కరులు శివాజీ యెదుట నిలిచిరి. సేనాసమూహమును [illegible] నే వారిశరీరములు గగుర్పొడి [illegible] రక్తనాళములుబిరికెను. ఆసు [illegible] లఫాలతలములపై నవీనశోభాకాంతిని తాండవమాడఁదొడఁగెను. కాని యెదుటనున్న యాశ్వికులను జూచి యిదియేమని వారు మనిలో నేమోసందియంపడఁజొచ్చిరి.

శివాజీ తనయెదుట నిలిచియున్న నేసాజీభాస్కరుల నతిగంభీరముగఁ జూచి "యేసాజీ!" యనిపిలిచెను. వెంటనే వినయముతో నేసాజీ "యాజ్ఞకు వేచియున్నాఁడ"నని కరములు దోయిలించి నిలిచెను. భాస్కరుఁడు సావధానుఁడై యంతయుఁ జూచుచు వినుచుండెను. అప్పుడు శివాజీ యొకలేఖ నేసాజీకిచ్చి చదువుకొనుమనియెను.

ఆజ్ఞాప్రకార మేసాజీ లేఖనుజదువుకొనియెను. అతని యుత్సాహ మంతయుఁ దఱిగిపోయెను. కలకలలాడు నా ముఖము దైన్యముచే సుస్థిరమయ్యెను. నోట మాటరాకపోయెను. ఏసాజీ నిశ్చేష్టుఁడై నిలువఁబడిపోయెను. లేఖనుజేకొని చూడుమని శివాజీ భాస్కరునకుఁ గనుసంజ్ఞఁజేసెను. అంత భాస్కరుఁ డా లేఖను జదువుకొని యేసాజీవలెనే నిశ్చేష్టుఁడయ్యెను.

అంతశివాజీ యొక్కమాఱు సైనికులదెసకుఁజూచెను. వారిముఖములయందత్యంతోత్సాహమును వినయవిధేయతలు వ్యక్తమగుచుండెను. ఆజ్ఞకై వేచియున్నట్లుగూడఁ బ్రకటమగుచుండెను.

అశ్వికు లీగంభీరముగనుండిరి. శివాజీ భేరీమోగ్రియించు వారిదెసకుఁ జూచెను. ఆచూపులయందనుజ్ఞాద్యోతకమయ్యెను.

వెంటనే భేరీధ్వానములు మిన్నుముట్టెను. సైనికుల మేనులు పులకరించెను. హృదయసీమలయందు వీరరసము పొంగిపొరలిపోయెను. తోడనే "భవానీకి జయము, శివాజీ మహారాజునకు జయ" మని కోలాహలముతో హృదయోత్తేజకమగు గంభీర భేరీరావము నాలించుచు నాసేనాసాగరమటనుండికదలి దక్షిణాభిముఖమై వెడలెను.

అప్పు డేసాజీ భాస్కరులని సంబోధించి శివాజీయిట్లుచెప్పెను. "నేఁడిట్టులయ్యెనని మీరు నిరుత్సాహమునందవలదు. ఈయొక్కనాఁటితో మనపనిముగియలేదు. ఇంక నావగింజలో నగమైననుగాలేదు. మనమిందులకై పుట్టితిమి. ఇందులకై పెరిగితిమి. మనజీవితము లిందే వినియోగపడుఁగాక. భవాని యనుగ్రహమువలన నంతయు శుభముగఁ బరిణమింపఁగలదు. మీరిప్పుడు స్వగ్రామమున కరుగుఁడు. మఱల వెంటనే వచ్చెదరుగాక" యిట్లుచెప్పి శివాజీ లోనికరిగెను. అరుగునప్పు డాతఁ డేసాజీభాస్కరులకు వలయుప్రయాణసన్నాహము గావింపఁ గొందఱనియమించెను.

ఏసాజీ భాస్కరు లేమియు మాట్లాడలేదు. వచ్చినవారు వచ్చినట్లుగ మఱల స్వనివేశమునకరిగిరి. శివాజీచే వారికిఁ బ్రయాణసన్నాహము సిద్ధపఱుప నియుక్తులైన సేవకులు వారి వెంట నరిగిరి.

షష్ఠ ప్రకరణము.

ఒక ప్రయత్నమున నపజయముగలిగినచో మనస్సు సంక్షుభితమైపోవును. కాని యప్పుడామనస్సును మఱియొకదానిపై మఱలించినచో నాదుర్భరావస్థ కలుగఁబోదని కొందఱు చెప్పెదరు. ఈయుపాయము బాగుగనేయున్నది గాని యామనస్సు మఱియొకదానిపై మఱలుటమాత్రమబద్ధము. ఏసాజీభాస్కరుల స్థితియే మనకిందులకుఁ బ్రత్యక్షనిదర్శనము. వీరులగు నాయౌవనులు శివాజీచెంత వీరులలోవీరకృత్యములయందు మెలఁగుచున్నను వారికొక్కొక్కప్పుడా కమలాసరోజినుల దివ్యమూర్తులు స్మృతిపథమునఁ బ్రత్యక్షమై మనస్సును గలంచి వేఁగుచుండెను. అట్టి సమయములయందెల్లవారేమియుఁదోఁపక యొ

రొక్కొకప్పుడు శివాజీయాజ్ఞలనుగూడ మఱచిపోయి గడియలకొలఁది నిశ్చేష్టులై పోవుచుండిరి.

ఇట్లుండ “మీ కెవరో పిల్లనిచ్చెదమని వచ్చినారు. కావున నింటికిరావలె” నని నారాయణరావు వ్రాసిన జాబు వారికి మఱింత బాధాకరంబయ్యెను. మంచియో చెడ్డయో వారిరువురు నిద్దరు తరుణులకుఁ దమ మనస్సులనర్పించిరి. అట్టియెడల “మీకాకన్యలనుగాక మఱియొక కన్యలను బెండ్లిగావింతుమనిన నెంత కష్టముగానుండును. అంతకంటెఁ బెండ్లిసేయకుండుట మంచిదిగాదో!” ఇట్లుయోచించి యేసాజీ పెండ్లియాడననియు, భాస్కరుఁ డింకనుగొన్నిదినములు గడచినఁగాని పెండ్లియాడననియు నారాయణరావునకుఁ బ్రత్యుత్తరములు వ్రాసిరి.

కాని యట్లు వ్రాసినంతమాత్రమున వారి హృదయముల కారాటము తప్పినదా? ఆ కమలాసరోజినుల మనోహరాపాంగవిలోకనములు వారికి మఱపునకువచ్చినవా? ఆ ముద్దరాండ్ర యెడల వారికి నిస్పృహగలిగినదా? అట్లగుట యిఁకనీజన్మమున సంభవించునా? అది వట్టిభ్రమ.

అయినను దోడివీరులతో వీరకృత్యములంగావించుచుఁ దన్మయత్వముగాంచియున్నపుడు వారికీపూర్వస్మృతి లేకుండనుండవచ్చును. అంతియేగాని యీవిస్మృతి నిత్యముగాదు. గ్రీష్మకాలమునఁగూడ నొక్కొక్కప్పు డాకసమటనట మేఘచ్ఛన్నంబగును. కాని వాయువిక్షేపమువలన నామేఘశకలము లుద్ధూతములు కాకమానవు. అపుడు గ్రీష్మభానుఁడు భీష్మాతపంబున లోకంబు జీకాకుపఱుపక మానఁడు. అట్లే యొక్కొక్కప్పు డేకారణమువలననైన నావియోగవ్యథ కొంచెము విస్మృతంబైనను వెంటనే స్ఫురించి వారి హృదయకల్హారములను జింతానలతప్తములఁ గావింపకమానదు. ఇంతవఱకు వారికాయవస్థ తప్పలేదు.

షాహిస్తేఖానునిఁ బరాభవించుటకు నేతాజీపాల్కరునకు సాయముగ దక్షిణమునకరుగ శివాజీచే ననుజ్ఞాతులైనపుడే సాజీభాస్కరులు తమ పూర్వావస్థయంతయు మఱచిపోయిరి. అప్పుడు వారి భావనాప్రపంచమంతయు యుద్ధరంగముగ మాఱిపోయెను. అక్కతన వారికెంతో యుత్సాహముగలిగెను. పయనమై వరుసలుదీరియున్న సేనాసమూహమును గాంచినపుడు వారియుత్సాహమినుమడించెను. కాని లేఖను జూచినవెంటనే యాయుత్సాహమంతయుఁ బటాపంచలైపోయెను.

జాబులోని గ్రంథమెంతయు స్వల్పముగనుండెను. "సరోజినికి జబ్బుగానున్నది. జీవించుననునాసలేదు. వెంటనే రావలె" నను మూఁడువాక్యములతో లేఖసమాప్తమైయుండెను. ఐననేమి? శైలసమ్మితమగు తూలరాశినిఁ గాల్ప నెంత యగ్నికణముగావలయును? ఈ మూఁడువాక్యముల లేఖ వారికి మూఁడువిచారములనుగలిగించెను. సరోజిని జీవించుననునాశ లేదా? తమజీవితము నంధకారబంధురముగఁ జేసివైచి సరోజిని యిహలోకమును విడిచిపోవునా? ఇదియొక విచారము.

ఇఁక రెండవ విచారమేమనఁగా? వారికిఁ బూర్వస్మృతి కలిగెను. అంతలో మఱల వియోగవ్యథ వారిహృదయములనలముకొనియెను. ఇది భాస్కరునకు మిక్కుటమయ్యెను. అక్కటా! ఏయువతి తాను పెండ్లియాఁడవలెనను నాశతో సరస్వతినిఁ బెండ్లియాడవలదని నిషేధించెనో, యేముగ్ధ యతితరంబగు లజ్జనంతను బోఁద్రోచి గడియలకొలఁది కౌఁగిట సుఖపరవశమైయుండెడిదో, యే తరుణి తనకొఱకిపుడు తీవ్రమగు విరహవ్యథ ననుభవించుచున్నదో ప్రియురాలగు నాసరోజిని బ్రతుకుననునాసలేదా? ఎంతకష్టము!

మూఁడవ విచార ముత్సాహభంగము. మానవుని జీవితావస్థలలో నీస్థితి యెంతయు దుస్సహమైనది. ఉత్సాహభంగము వలనఁగలుగు ననర్థపరంపర కంతములేదు. దీనివలన నున్మాదావస్థకులోనైన వారనేకులున్నారు. తమ జీవితకాలమున మఱియొక వ్యాపారమునఁ బ్రవృత్తులుగాక విచారముతోఁ గాలము గడపిన వా రెందఱోయున్నారు. ప్రాణములం గోలుపోయిన వారఁగూడ నున్నారు. ఓ నిరుత్సాహమా! ఓ ప్రళయాగ్నికీలాసదృశమా! ఓ ధిషణానవాంకురోన్మూలకమా! పురుషసింహులు జగదేకపూజ్యులునగు కవిసార్వభౌముల యున్నతభావనల నెన్నింటిని నీపొట్టంబెట్టుకొనుచున్నావో, తద్రూపమున లోకమున కెంతయుపకారమును గావించుచున్నావో.

అన్నా! విధాత నీకెంతటిశక్తి నొసంగెను! ఈ శక్తియంతయు లోకమున కపకారము గావించుటకే భగవంతుఁడు నీకొసంగెనా? భగవదాదేశమును నీవతిక్రమించుచుంటివా? అదియే నిజమైయుండును. నీజాతి యత్యంతనికృష్టము. నికృష్టజాతిలక్షణమునే నీవు వెల్లడి సేయుచున్నావు. ఉన్నతాధికారము గలిగినంతమాత్రమున నీ నైచ్యత పోవునా? నీయల్పబుద్ధికి మంచి చెడ్డలు తెలియునా? నీ పాదుకండ్లకుఁ జోరులు

ముస్నగు నధమాధముల దుర్వ్యవసా
యములును, సుకృతాత్ముల సత్ప్రారం
భములు నొక్కతీరుగనే కాన్పించుచు
న్నవికాఁబోలు! ఓ నిరుత్సాహమా! స
త్పథసంచారులయెడల నీవు గ్రుడ్డిదానవై
పోదువుగాక. కుంటిదానవై పోదువుగా
క. నీ బుద్ధి పెడతలంబట్టుఁగాక. ఓ
కాలదండ స్వరూపమా! ఓ జ్వాలాము
ఖమా! నీశక్తి యంతయు విధ్వంసమై
పోవుఁగాక. ముమ్మాటికి విధ్వంశమై
పోవుఁగాక.

ఈమూఁడు విచారములవలన నేసాజీ
భాస్కరు లెంత పీడింపఁబడుచున్నారో
మేము వర్ణింపఁజాలము. వారిచిత్తవృ
త్తు లెంతకలంగిపోవుచున్నవో, యెంత
యయోమయస్థితిలోనున్నవో వర్ణింపఁజా
లము. ఎట్టకేలకు వారు స్వగ్రామము
నకుఁబయనమైరి. సేవకు లా యాస్థల
ముల నంచెగుఱ్ఱములు సిద్ధముగ నున్న
వని చెప్పి సెలవుగైకొనిరి.

సప్తమ ప్రకరణము.

వీధిగుమ్మమున నిలిచియుండి తార
తనదర్పమునంతనుజూపుచు రంగనాథున
కేమో యాజ్ఞాపించుచుండెను. రంగ
నాథుఁడు వినయముతోఁ దార యాజ్ఞ
లనాలకించుచుండెను. నడుమనడుమఁ
దార రంగనాథుని గద్దించుచుండెను.
దాని కాతఁడు చేతులు జోడించుకొని
ప్రత్యుత్తరమిచ్చుచుండెను. రంగనా
థుఁడు పరిచారకుఁడు. తార పరిచారి
క. ఇఁకఁ దారయెడల రంగనాథున
కంతభయమేల?

ఇందేమియు వింతలేదు. తారారం
గనాథు లిరువురుగూడ నొకరియింటఁ బ
రిచర్యఁజేయువారనుట నిజము. కాని
తార యమ్మగారి పరిచారిక. రంగనా
థుఁ డయ్యగారి పరిచారకుఁడు. ఇంతే
భేదము. ప్రకృతిధర్మమేమనఁగా?
" పవనపర్ణాంబుభక్షులైనవసి యినుపక
చ్చడా లట్టుకొను మునిముచ్చులు "
గూడఁ " దామరసనేత్రలిండ్ల బందా
లు. " ఒక్కొకప్పు డమ్మగారి పరిచారి
కల కయ్యగారే యడలుచుందురు. ఇఁ
క నయ్యగారి పరిచారకులనుగుఱించి చె
ప్పనేల?

ఇంక ననుజ్ఞ ముగియలేదు. కాని
యంతలోఁ దటాలున నేటికో తారలో
నికిఁబోయెను. రంగనాథుఁడు కొంతత
డవు దిగ్భ్రమఁజెంది కారణమేమైయుం
డునని యోచించి తటాకతీరమున కొ
కసారి దృష్టిఁబఱపెను. చూడఁగా

రంగనాథున కేసాజీభాస్కరులు కాన్పించిరి. వెంటనే యాతఁ డక్కడనుండక వారికెదురుగ నేగెను.

అంతలో సమందానందకందళితహృదయారవిందయై శారద "యేఁరీ! యేఁరీ!" యని కాంతితో వచ్చి యశ్వములఁ నవరోహించి లోనికిఁ బ్రవేశించు నేసాజీభాస్కరులను బ్రియమారఁ గౌఁగిలించుకొని లోనికిఁ దీసికొనిపోయెను. అప్పుడే బిందెను భుజముపై నిడుకొని స్నానార్థము తటాకముమెట్లుమీఁదనుండి దిగుయమున యేసాజీ భాస్కరులంజూచి వెంటనే వెనుకకుమఱలి బిందె నింటఁబెట్టి "యేసాజీభాస్కరులు వచ్చినారు. చూచి వచ్చెద" నని కమలకుఁ జెప్పి నారాయణరాయని యింటికివచ్చెను.

యమున వచ్చునప్పటికి యేసాజీభాస్కరులు కూర్చుండి శారదతో మాట్లాడుచుండిరి. శారద యమునం జూచి "యమునా! ఏసాజీగారు భాస్కరుఁడు నిప్పుడేవచ్చినా" రని చెప్పుచు నామె చేయిఁబట్టుకొని తీసికొనివెళ్లి తనదగ్గఱఁ గూర్చుండఁబెట్టుకొని చాలఁదడ వేసాజీభాస్కరులతో క్షేమసమాచారములను గుఱించి మాట్లాడెను.

ఇంతలో నారాయణరావు వచ్చెను. ఏసాజీభాస్కరు లాతనికి నమస్కారములుగావించిరి. నారాయణరావు వారి నాశీర్వదించి క్షేమసమాచారముల నడుగఁదొడఁగెను. అప్పు డేసాజీ భాస్కరులు శివాజీ తమయెడలఁజూపు ప్రేమను, దమ్ము నియమించిన కృత్యములను సవిస్తరముగ నాతనికిఁ దెలిపిరి. ఈ సందర్భమున శారద తనభర్తను గనుసన్నచేసి పిలిచెను. శారదానారాయణు లేకాంతమాట్లాడుకొనుటకు లోన కరిగిరి.

అప్పుడు యమున యేసాజీభాస్కరుల నుద్దేశించి "మీరు శివాజీచెంత కరిగినతరువాత సరోజినికిఁ గమలకును విశేషముగ జబ్బు చేసినదనియు, నిజముగ నాకన్నియలు జీవింపరనుకొంటి మనియు, భవాని యనుగ్రహమువలన నింతవఱకుఁ బ్రాణములతో నున్నారనియుఁ జెప్పెను. ఈ మాటలు వినఁగనే యేసాజీభాస్కరుల హృదయములు జల్లుమనియెను. కమలకు విశేషముగ జబ్బు చేసినసంగతి యిదివఱకు వారికిఁ దెలియదు.

యమున యేమేమో చెప్పుచుండెను. కాని యేసాజీభాస్కరు లన్యమనస్కులై యుండిరి. ఆతనువల్లరు లెంత కృశించిపోయి యున్నవో, ఆముఖపద్మము లెంతవాడిపోయినవో, యాకనుఁగొలుకులనుండి గండఫలకములమీఁదుగా నెంత బాష్పోదకము ప్రవహించిన

రో, [illegible] లంత ప్రశస్త [illegible] కమలా సరోజినులను గూర్చి యోచింపసాగిరి. ఆ ముగ్గురియులు తమకొఱకు వియోగానలమువలన నెంత వేఁగిపోవుచున్నారో, యెంతవలవంతం దురపిల్లుచున్నారో, జీవితములయెడల నెంతనిరాశ గావించుకొనియున్నారో యనియు వగవ సాగిరి.

అంతలో మఱల నారాయణరావు వచ్చి వారి ధ్యానమునకు భంగముగావించెను. ఆతనింజూచి వారొకింత చమకితులై చాలఁ బ్రయాసముతో నాతనికిఁ బ్రత్యుత్తరము లీయసాగిరి. ఊరకుండక నడుమనడుమ యమున గూడఁ బ్రశ్నించుచునేయుండెను. అపుడపుడు శారయు నేమేమో యడుగుచుండెను. ఇంకఱకుఁ బ్రత్యుత్తరము లీయలేక యేసాజీభాస్కరు లుక్కిరిబిక్కిరి నందుచుండిరి. అయినను సమాధానముచెప్పకతీఱదు. ఏమిచేయవచ్చును?

గ్రామాంతరమునుండి స్వగృహమునకువచ్చిన పిదప నెల్లవారికి నిట్టియవస్థ తప్పనిదే. ప్రశ్నమీఁదఁ బ్రశ్న పౌనఃపుణ్యముగా నడిగినవారే మఱల మఱల నేమేమో యడుగుచుందురు. అడుగువారికి ముచ్చట. చెప్పువారికి విసుగు. ఆమధ్యగా నెవరైన వచ్చినచో “ కొడ్డివచ్చె మొఱలాడు ” మనుటయే. అబ్బబ్బ! ఆయవస్థ దుస్సహము. అది యనుభవించి తీరవలసినదే గాని చెప్పలేము.

వీరిట్లు మాటలాడుచుండ శారదవచ్చెను. కొంతవఱకు నామెయు నాసంభాషణమునందుఁ బ్రవృత్తయయ్యెను గాని వెంటనే యేసాజీభాస్కరులను వెంటనిడుకొని యమునను గూడ రమ్మని సరోజిని చెంత కరిగెను.

అప్పటికి సరోజిని ప్రక్కకొత్రిగిల్లి పరుండియుండెను. ఏసాజీభాస్కరులను జూచుటతోడనే యామె హృదయము జల్లుమనియెను. కన్నులు మూఁతవడియెను. ఇంతలో నేసాజీవెళ్లి యామె ప్రక్కలోఁ గూరుచుండెను. భాస్కరుఁడును, యమునాశారదలు నెదురుగఁ గూర్చుండిరి. ఏసాజీ నిమురుచు “ సరోజినీ ” యని మెల్లఁగబిలిచెను. సరోజిని కన్నులువిచ్చి యొకమాఱుచూచి యేసాజీ కంఠము నవలంబనము చేసికొని లేచికూర్చుండి యాతని భుజముపైఁ దన ముఖమునానించి “ దీనస్వరముతో నన్నా! వచ్చితివా! ” యని యేడువసాగెను.

అదిచూచి భాస్కరుఁడు నిర్విణ్ణుఁడయ్యెను. శారదాయమునలు కంటఁదడిపెట్టిరి. ఏసాజీకిఁగూడ నేడ్పువచ్చెను.

ఆతఁ డొకింత దుఃఖమునాపుకొని సరోజిని మోమెత్తి కన్నీళ్లు తుడుచుచు "నీకేమిభయమమ్మా!" యని యోదార్పఁదొడఁగెను. యమునయు శారదయుఁగూడ నోదార్పఁదొడఁగిరి.

ఈ సందర్భమున సరోజిని యొకమాటు భాస్కరుని వంకఁజూచెను. అప్పుడే భాస్కరుఁడు నామెనుజూచెను. ఆ చూపులు రెండునైక్యమయ్యెను. కన్నులును గన్నులు నేమేమో మాట్లాడుకొనుచుని వినుచున్నారము. కాని వారప్పుడేమిమాట్లాడుకొనిరో మేము చెప్పజాలము. భాస్కరుఁడుతలవంచికొని యేడువఁదొడఁగెను. ఈతడవ సరోజిని వెక్కివెక్కి యేడువసాగెను. అదిచూచి శారద యామె ప్రక్కలోఁ గూర్చుండి యామె నక్కునఁ జేర్చికొని యోదార్పఁదొడఁగెను.

వారిట్లుచట నెంతతడవుండిరో మేము చెప్పఁజాలము. అందఱు నేడ్పు మానిరి. సరోజిని కుంతలములను సవరించుచు శారద "కమల కెట్లున్న"దని యముననడిగెను. అదివిని నిట్టూర్పువిడుచుచు సరోజిని "యయ్యో! కమలకింక నారోగ్యముగలుగ లేదా?" యనియెను. "లేదమ్మా లేదు. నీవలెనే కమలయు బాధపడుచున్నది" యని శారద యామెకుఁ బ్రత్యుత్తరమిచ్చెను. యమున హృదయము విచారపరీతమయ్యెను. "శారదా! కమల యేసాజీభాస్కరులను జూచి చాల దినములైనది. వీరినిఁ జూచినయెడల నేఁడు కమలకొకింత హృదయాశాటము తగ్గునేమో" యని దీనముగఁ బల్కెను. శారద యిది మంచియాలోచనమని సమ్మతించి యేసాజీభాస్కరులను జూచి లెండనిచెప్పెను. వారు యమున యింటికిఁబయనమైరి.

అష్టమ ప్రకరణము.

"కమలనుజూచుటకు నేనుగూడ వచ్చెద"నని సరోజిని లేవఁబోయెను. అదిచూచి శారద తటాలున నామెను వారించెను. "అమ్మా! నీవిప్పుడొచ్చినఁ జాలబాధగలుగును. జబ్బుకుదిరిన తరువాతఁ జూడవచ్చునులే"యని యమునబతిమాలి సరోజినినాపెను. అప్పుడామెనాపుటకుఁ జాలఁ బ్రయాసమయ్యెను. సరోజిని హతాశయై మఱల శయ్యపైఁబడి కన్పడునంతదనుక భాస్కరునిఁజూచి కనులు మూసికొనియెను. తరువాత వారు క్రిందికిదిగిరి. ఈ

సంకర్షమున నేసాజీ హృదయమూతేగ పడుచుండెనని తోఁచుచున్నది.

చెరువుగట్టుపైఁ గనఁబడినవారెల్లరు నేసాజీభాస్కరులను గూర్చి ప్రశ్నములడిగిరి. అందఱకు భాస్కరుఁడే విశేషముగఁ బ్రత్యుత్తరములిచ్చెను. ఒక ముసలమ్మవచ్చి యేసాజీ భాస్కరులను జూచి "నాయనా! పెండ్లికొడుకులా?" యని పలుకరించెను. అది వినఁగనే యోచనాధీనమానసుఁడై యున్న యేసాజీకిఁగూడఁ జిఱునగవు వచ్చెను. కాని యాతఁ డేమియు మాట్లాడలేదు. [illegible]స్కరుఁడామెవంకకుఁజూచి యూరకుండెను. "ఔ"నని ప్రత్యుత్తరమిచ్చి శారద మఱల యమునతో మాట్లాడఁదొడఁగెను. వారు గమ్యస్థానమును సమీపించిరి.

యమున ముందుగ నింటిలోని కరిగి కమలతో నేసాజీభాస్కరులు వచ్చుచున్నారని చెప్పెను. [illegible] వినఁగనే కమల ముఖమున నొక మాత్ర తేజము స్వల్పముగ నంకితమయ్యెను. కమల యదేరీతినిఁ గన[illegible] జేయుటకుఁ బ్రయత్నించెన[illegible]దున్నది. కాని యా ప్ర[illegible] నెఱవేఱలేదు. యమున య[illegible]మియు గ్రహింప లేకపోయెను[illegible]లో నేసాజీభాస్కరులును [illegible] లోనికివచ్చిరి.

చూచుటతోడనే కమల ముఖపద్మ మెంతింత వికసించెనని శారద గ్రహించెను. ఎట్లు గ్రహింపలేకుండును? చంద్రోదయ సమయమున సముద్రము పొంగునని యనుభవజ్ఞులెగ గ్రహింపలేకుందురు? ఈ [illegible] శారదయు ముసలకుఁ జా[illegible]యున్నది. కమల మానసికవృత్తి [illegible]నంతమాత్రము గ్రహించియుండని [illegible] యుదివట్లు గ్రహింపఁగలదు? కాని యేసాజీతోఁగూడ నున్నశారదను జూచినతోడనే కమలహృదయ మెంతింత యారాటపడసాగెను. ఈశారద యొకమారు "వాత్రిదానా! అంతిసిగ్గెందులకే" యనిన దేగాదా?

ఈమూరాట మేసాజీకిఁగూడఁ గలిగెను. కృశించిపోయి యున్న కమలను జూచుటతోడనే పాప మాతని మనస్సు చివుక్కుమనియెను. అప్పుడు కమలా యేసాజీ లిరువురును జూచుకొనిరి. కమల చూపులయందె తో దైన్యము ప్రకటమగుచుండెను. "ఓ యావనుఁడా! నీ దర్శనభాగ్యము తప్పిపోయిన తరువాత నే నిల్లైతిని. నామనస్సెంతయో పరితప్తమైపోయినది. నీకొఱకు నేను రాత్రింబగల్లు చాల బాధనను భవించితిని. నీరూపపటమును నాహృదయక్షేత్రమునవిడికొని పూజించుచుం

తిని. నీ కుంకీర్తనముగావించుచు నింతవఱకుఁ బ్రాణములతో నిలిచియున్నదానను. ఓ ప్రియుఁడా! దయారసశీతలంబులగు నీ సుకుమార బాహువల్లరులచే నన్నీయాపత్సముద్రము నుండి యుద్ధరింపు" మని కమల చెప్పుచున్నట్లే సాజీ యామె చూపుల కర్థము చేసికొనియెను.

ఇట్లర్థము చేసికొనుటవలన నాతని కెంతో భారము తోఁచెను. ఓ ముద్దుగుమ్మా! నేను నట్టిస్థితికే పాల్పడితిని. నే నెంతయు నదృష్టవంతుఁడను. పూర్వజన్మమున నే నెంతో పాపమాచరించియున్నాఁడను. కావున నే నీసాన్నిధ్యము లేకుండ నిన్నిదినములు పరితపించితిని. కోమలీ! నావలన నీవనుభవించిన వ్యథకు నే నెంతో విచారించుచున్నాను. గుర్వాజ్ఞాబద్ధుఁడనైపోయిన నే నేమి చేయఁగల" నని యాతఁడు విచారింపసాగెను. శారద గంభీరవిలోకనములు కమలా సాజీల స్థితి నంతను గ్రహించుచునే యుండెను.

ఇంతలోఁ గమల లేవఁ బ్రయత్నించెను. అది కనిపెట్టి యమున యామెను మెల్లఁగ లేవఁదీసి కౌఁగిటఁ బట్టుకొని కూర్చుండెను. శారద వెళ్లి రెండవ ప్రక్కఁ గూర్చుండెను. అది కమలకిష్టము లేదు. శారద యచ్చటఁ గూర్చుండుటవలనఁ గమల యసహ్యవిలోకన ప్రసారమున కాటంకము గలిగెనని మే మూహించుచున్నారము. ఈ యూహయే నిజమగునెడల శారద మంచిపని చేసినది గాదని మేము సాహసించి చెప్పఁగలము. అయినను నంతటితో నూరకుండక "కమలా! ఇప్పుడు బాధ యెట్లున్నది" యని ప్రశ్నించెను.

క్రీగంటి చూపుల కభ్యంతరముగఁ బ్రక్కఁ గూర్చున్నప్పుడు కమల కంత కష్టము తోఁపలేదు గాని శారద యిపుడీ మాట పలుకుటవలనఁ జాలఁ గష్టము దోఁచెను. దీనికర్థమేమి? "కమలా! ప్రియుఁడగు నే సాజీతోడి వియోగమువలన నీవిట్లు మంచము బట్టితివి. నీ ప్రియుఁడిపుడు కన్నులపండువుగ నెదుటనున్నాఁడు. నీ కెంత యానందముగనున్నదో. మేము నీకుఁ గాన్పించుచున్నామా?" యనిగదా? నిశితభల్లములవలె నీమాట కమలకు హృదయవిదారణము గావించెను. ఆమెకుఁ జాల విసుగు తోఁచెను. అక్కటన నామె తల్లి మెడను గౌఁగిలించికొని యామె భుజమునకుఁ దన మోము నానించి "తలనొప్పి వచ్చుచున్న" దని మూల్గసాగెను. ఇప్పటి యీ బాధకంతకును దన తల్లియే కారణమనియే సాజీ తలంచెను.

శారదకు నవ్వువచ్చెను. కానియా

హేస మాకు ప్రకటన గానీయలేను. అయిన నానగవ్వును బరీక్షించిన వారులేరు. యమున పట్టువేయుటకై మంచి గంధము తెచ్చెదనని లేచఁబోయెను. కాని కమల లేవనివ్వలేదు. అది చూచి శారద తనలో మఱింతనవ్వుకొనియెను. "పట్టువేసికొనకున్నఁ దలనొప్పి [illegible]పోవు" నని యమూయిక యగు [illegible] కమల నొప్పింపఁజూచెను గాని యాప్రయత్నము విఫలమయ్యెను. నిజముగ మంచిగంధమువలన నేమి ప్ర[illegible] శారద యక్కడనుం[illegible] క్షణములో నా బాధ[illegible]పోవును. [illegible]మల హృదయాకాశముపై నిర్మలసంతోష చంద్రిక వ్యాపింపకుండ నడుమ శారద మేఘమాలికయై యున్నది.

శారద యీసంగతి నెఱుంగకపోవ లేదు. అయినను గొంతతడవట్లు వేళాకోళము సేయకుండ నుండలేకపోయెను. ఇఁక నిక్కడనుండినఁ గమల చాలఁజింతించునని తెలంచి లేచి "యమునా! ఇఁక స్వస్థతకలుగవచ్చును. కష్టములు కాఁపురములు సేయునా?" యని పలుకుచు నింటిదారిఁ బట్టెను. ఏసాజీభాస్కరులు గూడఁబయనమైరి. భాస్కరుఁడు యమునవెంత సెలవుగైకొనియెను. కాని యేసాజీ యేమియు మాట్లాడక తల వంచికొనియుండెను. కమలతో వారిని సాగనంపివచ్చెదనని చెప్పి యమున లేచెను.

దశమ ప్రకరణము.

[illegible]నరోజినులకు స్వస్థతగలిగెను. [illegible] ప్రతప్తములగు సుకుమారలతలు [illegible]మముపలనఁ గోలుకొని నవనవలాడున ట్లేసాజీభాస్కరుల తోడివియోగమువలనఁ గృశించిపోయిన కమలానరోజినుల కోమలదేహములు వారి రాకవలన మఱల నిగనిగ లాడఁదొడఁగెను. ఆ ముద్దు మొగములయందు వసంతశోభయు, నానిరీక్షణమాలికలయందు వాఁడితనము, నా కపోలములయందు భాగధేయంబు, నా లలాటఫలకములయందు నైగనగ్యము యథారీతినుపస్థితంబులయ్యెను. ఆహృదయకల్హారములు వికసించెను. ఆ యాశాలతికలు నవపల్లవాంకురములతో రాగిల్లఁదొడఁగెను.

ఏసాజీభాస్కరులకును, కమలానరోజినులకును బరస్పరము మోహావిర్భావమైనవెంటనే వియోగము సంభవించుటచే నామోహాంకురములు రూపుమాసిపోవునేమో [illegible] భయపడితిమి. కాని

యా వియోగమువలనఁ బ్రయోజనమే గలిగినది. నిష్కలంకమగు ననురాగము ప్రవృద్ధముకావలయు ననినయెడల దానికి వియోగమే సిద్ధౌషధము. కాని యీ వియోగమువలనఁ గాముకీ కాముకుల కొకింత కష్టమనుభవింపవచ్చును. ఆ కష్టమనునదియే యనురాగవర్థనము. ఆ కష్టమునకు జంకినచో ననురాగమువలన సంపూర్ణ సౌఖ్యము కలుగఁజాలదు. అంధకారమువలనఁ బీడింపఁబడకున్న వెన్నెలవలని సౌఖ్యము తెలియునా?

ఒకనాఁడుభాస్కరుఁడొక్కరుఁడునొక పొదరింటఁగూరుచుండియుండెను. ఎన్ని విధములఁ బ్రయత్నించినను దఱుఁగక యీ వియోగమువలన నాతనికి సరోజినియెడల మోహానుబంధము దృఢమయ్యెను. “దీనివలననుండి తప్పించుకొనుటయెట్లు? ఈ మోహము కాలభుజంగముకంటెఁ గడు నపాయకరమైనది” యని యాతఁడు యోచించుకొనుచుండెను. కాని యుపాయ మేమియుఁ దోఁచినదిగాదు.

ఇంతలో వెదకికొనుచువచ్చి సరోజిని యాపొదరింటఁ బ్రవేశించెను. అది చూచి భాస్కరుఁడు తెల్లవోయెను. “ఈ మోహానుబంధమును వదల్చుకొనుట యెట్లని యూహించుచుండ సరోజినియే ప్రత్యక్షమైనది. ఏమి కీడు మూఁడునో” యని యాతఁడు డొకలపడి లోనికి రావలదని సరోజినిని నిషేధించెను. కాని యామె మానలేదు. అప్పుడు వారికిట్లు సంభాషణము జరిగెను.

“భాస్కరా! నన్ను రావలదని నిషేధించెద వేల?”

“సరోజినీ! చూడు. నీవు పెద్దదాన వైతివి. యోగ్యుఁడగు నొకవరునకిచ్చి నిన్ను నీ తలిదండ్రులు పెండ్లిసేయనున్నారు. ఇంక నేకాంతస్థలములయందిట్లు మనము సమావేశ మగుట తగదు”

“భాస్కరా! ఇట్లు విపరీతములాడెదవేల?”

“ఇది విపరీతమెట్లగును?”

“కాదా? ఇంతకుమున్ను నీ సుకుమార బాహుబంధనమునఁ జేర్చి రహస్యముగఁ జెవిలో నేమేమోచెప్పి [illegible]మందానంద సాగరమునఁ దేలియాడించితివి. ఇప్పుడు ముంచివేయుటకుఁ దలంచితివేల?”

“సరోజినీ! నీవు పొరపడితివి. ఇది ముంచివేయుటకుఁ దలంచుటగాదు. వెనుకటికృత్యమువలన నేమి జరిగినదో చూచితివికాదా? ఆశిక్షచాలదా?”

“భాస్కరా! అదిశిక్షగాదు. నా తలిదండ్రుల తలంపున నదిశిక్షగావచ్చును.

కాని నీవు నిజముగఁజెప్పుము. ఈ వియోగకాలమున నెప్పుడైన నన్ను మఱచిపోఁగలిగితివా? "

" లేదు. కాని దానివలన నేను చాలఁ బ్రయాసపడితిని "

" భాస్కరా! నేను గూడ నిన్నట్లే విస్మరింపఁజాలకపోయితిని. నీమోహన రూపమును ధ్యానించుచు సుఖప్రత్యాశవలన నేనింతకాలము జీవింపఁగలిగితిని. నీయెడల నాయనురాగలహరి యెట్లుప్రవహించుచున్నదో చూడుము "

" నాయనురాగలహరిగూడ నీయెడల నఖండముగఁ బ్రవహించుచున్నది. కాని దానిని నేను మఱలింపఁ బ్రయత్నించుచున్నాను. నీవు గూడ నట్లేచేయుము. సరోజినీ! లేనిపోని యాసలతోఁ బ్రయోజనమేమి? "

" నీవు వక్రమమాచరించుచున్నావు. నాహృదయఫలకమున నీప్రణయరూపమంకితమైనది. ఇఁక నది నశించు టెట్లు? దానిపై మఱియొకటి యంకితమగుటెట్లు? అది కలలోనిముచ్చట. భాస్కరా! కొనసాగనిదానికై ప్రయత్నింపనేల? మన పరస్పరానురాగలహరులను మఱలించుకొనఁ బ్రయత్నింపనేల? "

" కారణమేమో యిదివఱకే చెప్పితిని "

" నీమాటలు నహేతుకములుగలేవు. మనపరస్పరానురాగము మాయమ్మకు సమ్మతమని నేను తలంచుచున్నదానను "

" అదివట్టిభ్రమ. నీవు దూరమాలోచింపఁజాలకున్నావు. సరోజినీ! ఏ సంపన్నురాలు తనయేకపుత్త్రికను బీదవాని కిచ్చి పెండ్లి సేయుట కంగీకరించును? "

" మాయమ్మ యట్టిదిగాదు "

" నీవెట్లు నిర్ధారణ సేయఁగలవు? "

" ఒకవేళ నిది భ్రమయేయనుకొందము. నాతలిదండ్రులయయిష్టము మనల నేమిచేయఁగలదు? ఓవీరుఁడా! నీవింత యధైర్యపడుచుంటివేల? "

" ఓ బేలా! ఇది యధైర్యముగాదు. సాధ్యాసాధ్యవిచారము. తారతమ్య విచారము "

" ఇది యసాధ్యముగాదు. నీవుచేయు తారతమ్య విచారము సరియైనది గాదు "

" న్యాయముచేఁ గాకపోవచ్చును. అయినఁ బ్రయోజనమేమి? "

" న్యాయమున కపజయము లేదు. మనయనురాగము దైవోద్దిష్టము. నిరర్గళము. యావనుఁడా! నీవీరత్వమును బాయకుము. ధైర్యమును విడవకుము. న్యాయచింతనమును గావింపు

ము. భాస్కరా! నన్ను జంపుటకుఁ దలంపకుము ”

దశమ ప్రకరణము.

కమల యస్వస్థతగనుండుటవలన నింతవఱకు యమునమనస్సుచాలఁగలఁతబాఱియుండెను. కమల యిపుడారోగ్యవతియగుటవలన యమున కావిచారము తొలఁగిపోయెను. కాని కమలావివాహవిషయికంబగు చింత మఱలఁబొడసూపెను. కమలకనుదమ్ములయందలి సౌభాగ్యరేఖలుగాంచి, “యా మనోహర నిరీక్షణమాలికలయందలి భావమునుగ్రహించి యనంతశోభాసదనమగు నాకపోలయుగళముపై నశ్రులహరి ప్రవహింపకుండ నామెను దనియింపఁగల సుగుణమణియగు యౌవనుఁ డెవఁడా ”యని యమున యోచింపఁ దొడఁగెను. కాని యీయోచనము సఫలముకాలేదు. అక్కతన నారాయణరావుతో మాట్లాడుట కామె బయలుదేరెను.

యమున వచ్చునప్పటికి నారాయణరావు భోజనశాలలోనుండెను. శారద సరోజిని, నేసాజీభాస్కరులుగూడ నందే యుండిరి. వంటలక్క వడ్డనగావించుచుండెను. నారాయణరాయఁడు నేసాజీ భాస్కరులును శివాజీపనులను గుఱించియు నౌరంగజేబు నక్రమపరిపాలనమును గుఱించియు మాట్లాడుకొనుచుండిరి. ఔరంగజేబు పరిపాలనమున మొగలుసామ్రాజ్యమువిధ్వంసమగు సూచనలు గాన్పించుచున్నవనియు, స్వామతావేశాంధుఁడగు నాతఁ డదిగ్రహింపలేకున్నాఁడనియు వా రనుకొనుచుండిరి. భారతీయాంగనల కాయవినీతుఁడు గలిగించుబాధల నాలకించి శారద నిర్విణ్ణయగుచు మహమ్మదీయ సామ్రాజ్యమును శపించుచుండెను. సరోజిని యిది యంతయు నాలకించుచుఁ గూర్చుండి యుండెను.

యమునవచ్చి కూర్చుండెను. కొంతతడవు వారు లోకాభిరామాయణము జెప్పుకొనిరి. వారామాటయు నీమాటయుఁ జెప్పుకొనుచుఁ దుద నేసాజీ భాస్కరులకును సరోజినికినిఁ బెండ్లిగావించుటను గూర్చి యాలోచింపఁ దొడఁగిరి. ఈ సందర్భమున యమున కమలావివాహవిషయముగూడ వారికి జ్ఞప్తికిఁదెచ్చెను. ప్రప్రథమమున వారా నల్వురకు నీసంవత్సరమునఁ బెండ్లి గావించుట ముఖ్యమని నిర్ధారణముగావించిరి. పిదపఁ గన్యావరాన్వేషణమునఁ బ్రవృ

త్సులైరి. నల్గురైదుగురు కన్యలను గుఱించియు, నిరువురు మువ్వురు వరులను గుఱించియుం జర్చించిరి. కాని వారికం దెవ్వరును మనస్కరింపలేదు. ఈయాలోచనవలన సరోజినికి నేసాజీభాస్కరులకును మఱల విచారముగలిగెను. సుఖప్రత్యాశవలన నవనవలాడు వారియాశాలతికలు సందేహప్రభంజనహతిచేఁ బ్రకంపితములై పోఁదొడఁగెను.

ఇప్పుడు మూఁడువిధముల సంబంధములను గుదుర్పవలసివచ్చెను. ఏసాజీసరో[illegible] దమతోఁ దుల్యసంపదగలవారి [illegible]ష్షింపవలెను. భాస్కరున[illegible]బంధము కుదురుట కష్టము. కమలకు బీదవారినిఁ జూడవలెను. శారద, కమలకొఱకు యోచించిన వరులను దగరని నవ్వుచు వెంటనే తిరస్కరించివేసెను.

నారా— యమునా! కమలను నీమేనల్లునకిచ్చి పెండ్లిసేయరాదా?

యమున— ఆ ధూర్తునకు నేను కమల నంటఁగట్టఁజాలను.

శారద— అట్లు చేయకున్న లోకులు నిన్నేమందురు?

యమున— అవిచారమూ[illegible]ములగు లోకులనిందలకు బెదరినఁ గ[illegible] బ్రతుకేమగును?

ఇదివిని శారద మందహాసముగావించి యూరకుండెను. కాని యప్పుడప్పుడామె క్రీగంటిచూపు లేసాజీభాస్కరుల యెడకును, సరోజిని వెనకును ప్రసరించుచుండెను. అది వారుమాత్రమెఱుఁగరు. సంక్షుభితమనస్కులై శిరములు వంచికొని కూర్చుండియుండిరి. పాపమంతకంటె వారేమి చేయఁగలరు? మఱలనారాయణరావిట్లుసంభాషించెను.

నారా— యమునా! ఈవిషయమున నీతమ్ముఁ డేలపనిఁబూనుకొనఁడు?

యమున— నేనువలదంటిని. ఆభారమంతయు మీ మీఁద నేయున్నది.

నారా— విశ్వనాథుఁ డీభారము నామీఁదఁబెట్టెననునది నేనువిస్మరించియుండలేదు. అయినను నా యభిప్రాయము నీకు సమ్మతమగునో కాదో?

యమున— అన్నా! నీవెట్లుచేసినను నాకు సమ్మతమే. నా భర్త యాజ్ఞయట్టిది.

అప్పుడు శారదానారాయణు లిరువురుఁ బరస్పరము చూచికొని మందహాసము గావించుకొనిరి. అది యమున కర్థము కాలేదు.

నారా— శారదా! నే నిప్పుడు యమున పక్షమున మాట్లాడుచున్నాఁడను. కమల నేసాజీకీయవలయున[illegible] తలంచుచున్నాను. నీయభిప్రాయమేమి?

ఇదివిని శారద మఱల మందహాస

ముగావించి యాలోచింపవలెననియెను.

ఏసాజీ దైన్యమంతయుఁ దొలఁగిపోయెను. ఆతనిహృదయ మానందసాగరమున నీఁదులాడసాగెను.

యమున "యన్నా! ఈవేడుకమాటలవలనఁ బ్రయోజనమేమి?" యనియెను.

నారా— యమునా! ఇవి వేడుకమాట లేలయగు?

యమున— హాస్యతో మశకమునకు బాంధవ్యమా?

నారా— యమునా! నీవు భ్రమపడితివి. శారదా! యోచించుకొనుము. కమల నీయింట సంచరింపనున్నది. వలదందువా? నీవు శారదవు.

శార— నేనుశారదనే. ఏసాజీ శ్రీమంతుఁడు.

నారా— కమల కమలగాదా?

శార— యమునకేనా?

యమున— శారదా! అదినిజము. కమలయే నాకుఁగమల. సర్వస్వమును.

శార— కావచ్చును.

నారా— శారదా! నీవుగర్వింపవలదు. కమల నీకునుగమలయే.

శార— సరోజినికి?

నారా— కొంగుబంగారము.

శారద యింతవఱకును జిర్నవ్వునవ్వుచు మాట్లాడెను. అపుడు యమునదెసకుఁజూచి గంభీరస్వరముతో నిట్లనియెయెను. "యమునా! నామాటలను నీవు మఱియొకరీతిం దలంపకుము. నేను మనస్ఫూర్తిగఁజెప్పుచున్నదాన. మీయన్నగారియనుగ్రహము నీవెఱింగియే యుందువు. నీకు సర్వస్వమునగు కమల నేసాజీకి సమర్పింపుము. మాకు మనఃప్రియంబుసేయుము. ఏసాజీకిభాగ్యమును గలిగింపుము"

ఇదివిని యేసాజీ యానందపరవశుఁడయ్యెను. ఆతని మొగమున నొకనవీనతేజము మెఱుపువలెఁ దళుక్కుమని మెఱసెను. సరోజినీభాస్కరులుబ్బురంపడి శారదదెసకుఁ జూచిరి. యమున యాశ్చర్యచకితయై "శారదా! నీ మాటలయందలి యర్థమేమో నాకుబోధపడుటలే" దనియెను. అదివిని నారాయణరావు "నీవు సందియంపడవలదు. శారద సత్యముఁజెప్పినది. నీవట్లుచేసితివేనిఁ జాలమేలగును. లేకున్నఁ గష్టముసంభవించును. యమునా! మా యభిలాష యక్రమమని త్రోసివైచెదవా!" యనిపలికెను. ఇదంతయువిని యమున మాట్లాడలేదు. "లేకున్నఁ గష్టముసంభవించు" ననుమాటను గుఱించి యామెయోచింపఁదొడఁగెను. అందేమోపరమార్థమున్నదనియు, నది తాను గ్రహింపలేకపోవుచున్నాననియు

నామె భావి[illegible]సాజీ తనద్వార యమునఁ దక్షి[illegible]లకు శతసహస్రవందనముల నర్పింపసాగెను. నాఁడు తన తల్లి కమలనరసి[illegible]. వైత్రేదానా! అంతసిగ్గింపులకే[illegible]టయుం దింత యర్థమున్నదని [illegible]ంప లేకపోయితి" నని యాతఁడ[illegible]యెను. అప్పుడాతనిమనోదర్పణమునఁ గమలామోహనవిగ్రహము ప్రతిబింబించెను. ఆహా! ఎంతయానందము! ఎంతసౌఖ్యము! "[illegible]! నీయభీష్టమిూడేరినది" [illegible] వినఁబడునా? ఇప్పుడ[illegible]యానంగనారైను గమలకుఁ దెలుపు పుణ్యాత్ములెవరు?

పిదప నారాయణరావిట్లుచెప్పఁదొడఁగెను. "యమునా! మేము సంపన్నుల మనియు, నీవు పేదదాన వనియు భావింపకుము. ఈభేదపరిగణనమవివేకము. నీవు సంపన్నురాలవు కానంత మాత్రమున మాతో వియ్యమందుట కర్హతలేనిదానవుకావు. కమల సాక్షాల్లక్ష్మ్యంశాసంభూత. శారద యనిన "యేసాజీ శ్రీమంతుఁ" డనుమాటలో నెంతోయర్థ మున్నది. నిన్నొకోర్కె దీర్పుమని యడుగవలయునని శారద యెన్నిదినములనుండియో యువ్విళులూరుచున్నది. దీనికి నీవు మాఱు వల్కకుము. "కమలా యేసాజీ లితరేతరానురాగములతో భాగ్యభోగ్యములతోఁ జిరకాలము వర్థిల్లవలె" నని యాశీర్వదింపుము. అట్లు ప్రసాదింపుమని భవానిని బ్రార్థింపుము. కమల యంతలి గుణగౌరవము, నామె సౌందర్యమును మమ్ము లుబ్ధులఁగఁ జేసివైచినవి. యమునా! ఇంకను శారద యేమిచెప్పునో వినుము"

యమున యేమియు మాట్లాడలేక, ఆనందాతిశయమువలన నామెకంఠస్వరము గద్గదమైపోయియుండెను. అప్పుడు భాస్కరునితో శారద యిట్లనియెను.

"నీవు పసిబిడ్డవైయున్నపుడే నీతలిదండ్రులు పరమపదించిరి. నాఁటనుండియు నిన్ను పెంచితిమి. విద్యాబుద్ధులంగరప మాచేతనైనంతవఱకుఁ బ్రయత్నించితిమి. భవాని యనుగ్రహమువలన నీవు వివేకమహితుఁడవైతివి. నేఁటికిఁ బెద్దవాఁడవై వివాహయోగ్యుఁడవై యున్నావు. నీ సౌజన్యమునకు సంతసమగుచున్నది. సరోజినిని నీకిచ్చి నిన్ను మాయింటనే యుంచుకొనవలెనని మీమామగారు నిశ్చయించినారు. ఈ సంగతి నీకుఁ దెలుప నాకు మీమామగా రానతిచ్చిరి. భాస్కరా! నీ విఁక మాఱుబల్కకుము"

ఇదంతయు వినునప్పటికి సరోజిని

యానందపరవశయయ్యెను. భాస్కరుఁడేమియు మాటాడక కృతజ్ఞతాసూచకముగ శారదానారాయణులదెసకుఁ జూచి తలవంచికొనియెను. అప్పుడు యమున శారదానారాయణుల నుద్దేశించి యిట్లనియెను. "మీ యుదారభావనల కానందమైనది. భాస్కరునియెడల మీరుచూపిన యాదరము, ప్రేమయు ననిర్వాచ్యములు! భవాని మీకిట్టిబుద్ధి పుట్టించినందులకు సంతసముగనున్నది"

అంతలో వారిభోజనము పూర్తియయ్యెను. అప్పటిసరోజనీభాస్కరుల చిత్తవృత్తులను మేము నిరూపింపఁజాలము. వారి యానందపరిమితిని మా లేఖినివివరింపఁజాలదు. ఏసాజీభాస్కరులను శ్రీవాజీచెంత కనిపినపుడు నారాయణరాయఁడు పూర్తిగఁ బొరపడెనని తలంచితిమి. కాని యాతని మనస్సునందిట్టియభిప్రాయమున్నదని యపుడు గ్రహింపఁజాలకపోయితిమి. అట్టి నియోగము వలన సరోజనీభాస్కరులకును, కమలాయేసాజీలకును గలిగిన మోహానుబంధము స్పృఢమగునని నారాయణరావు భావించి యట్లు చేసెనని మేమప్పుడూహింపలేకపోయితిమి. ముద్దరాండ్రగు కమలాసరోజినుల యవస్థను దిలకించుటవలన సంక్షుభితచిత్తులమై యప్పుడట్లు తలంపలేకపోయితిమి.

ఏకాదశ ప్రకరణము.

"శారదా నారాయణు లిరువురును ని న్నేసాజీకిచ్చి పెండ్లిసేయు" మని రని యమున చెప్పినపు డిది యసంభవమని చెప్పనదియుంబోలె వినియు విననియట్లాలకించి కమల తటాలున నేదోపనియున్నట్లుదొడ్డిలోనికిఁబోయెను. కమలదొడ్డిలోనికరిగిన వెంటనే యట నొకమాఱు విద్యుత్ప్రకాశంబయ్యెను. తా నేవగకానిని గాఢముగ మోహించి తద్వియోగమువలనఁ బ్రాణములయెడల నాశవదలుకొని మఱల నాయావనుని ముఖచంద్రమండల దర్శనమువలన సంపూర్ణముగఁ గోలుకొనియుఁ దనవాంఛ యది విచారమూలకమనియుఁ, గొనసాగనిదనియు సందేహించుచుండెనో యా యేసాజీకి బీదరాలగు తన్ననుపమసంపదభిరాములగు శారదానారాయణులు పెండ్లిగావింపఁదలంచిరని యానందముతోవచ్చి తన తల్లియే చెప్పుటవలనఁ గమల యత్యానందపరవశయైపోయెను. ఆమె ముఖమండలము దరహాసభాసురమై శరచ్చంద్రమండలముకరణిఁ బ్రకాశించె

ను. కాని యామెకు వెంటనే రొంతో సిగ్గువచ్చెను. పెక్కుమంది స్త్రీపురుషులుగల సభలో నంకటును దనవంకకే చూచుచుండఁ బిదప నెకసక్కెములాడుటకుఁ బరీక్షతోఁ జెలికత్తెలు చూచుచుండఁ బెండ్లిపీటపై నెదురుగఁ గూర్చుండియున్న యేసాజీ శిరముపైఁ దలఁబ్రాలుపోయవలయునా? ఆతని వెంటనంటి పవిత్రమగు నగ్నిహోత్రమునకుఁ బ్రదక్షిణము గావింపవలయునా? ఆతనితోఁగూడనేగి యనవరతము భర్తృసా[illegible]ధ్యమును గాయని యారంజోతి ని[illegible]ంచి నేవిల్లే యేసాజీ పాదపద్మము[illegible]నారాధించుచుందునని శపథముసేయవలయునా? ఆయూనవునితోఁ బల్లకిలోఁ గూరుచుండి యూరంతయు మహావైభవముతో నూరేగివచ్చి ద్వారమునకడ్డగ[illegible]ది బలవంతపెట్టు చెలికత్తెలకు నాఁ[illegible]బిడ్డకును ముసలమ్మలకు నాతని పేరు చెప్పవలయునా? ఆతనితో నొక శయ్యపైఁ గూరుచుండి తాంబూల చర్వణము [illegible]వించుచు మిథునములకు విడియములీయవలెనా! అయ్యో! సిగ్గుసిగ్గు! కాని యేసాజీని పెండ్లియాడవలయునని గంపెశతో నువ్విళులూరుచుఁ బెద్దలు తన్నాతనికిచ్చి పెండ్లి సేయఁదలంచినప్పుడు కమల కంతసిగ్గెందులకు? ఇన్నిపనులు గాకుండఁ బెండ్లియగునా?

ఇందులకు వింతపడనక్కఱలేదు. ఇది ప్రకృతిధర్మము. లోకములో నెంతయరమర లేక సంచరించుచున్నను గన్యకయు, వరుఁడును బెద్దలు తమ కిరువురకుఁ బెండ్లిసేయ నిశ్చయించినప్పుడా కన్య యా యావనునితో మోమెత్తి మాటలాడుట కట్లుండ నెదుట నిలచియుండుటకుఁగూడ మిగుల సిగ్గుపడును. ఇట లోకములో ననఁగా హిందువులలోనని మాయభిప్రాయము. నలువది సంవత్సరముల వయస్సుగల స్త్రీనైన నత్యంత సంతోషముతోఁ బెండ్లియాడు నాంగ్లేయునివలెఁగాక ముసలివాఁడైనను భారతీయుఁడు లజ్జావతియై క్రీగంటి చూపులు తనపైఁ బ్రసరింపఁ జేయు కన్యను బెండ్లియాడుటకు ముచ్చటపడును. కవితాసారస్యసంవేదియగు మహారాజు భోజుఁ డిట్లువాక్రుచ్చినాఁడు.

" తలఁచిచూడ జగంబునం ♦ దయును నీప
దార్థములు మూఁడు నాహ్లాద ♦ యుంబు సొచ్చెఁ
గవులమతములు; నిక్షువి ♦ కారములు; స
ద్భావముగ్ధాంగనాపాంగ ♦ భంగితములు "

రామకృష్ణులభోజచరిత్రము. 30 పుట.

ఇంతలోఁ గమలా! యను సంబోధనము కమలకు వినవచ్చెను. అది శ్రుతిపథము నధిగమించినతోడనే యామె మనస్సు జల్లుమనియెను. ఏమో త్రొట్రుపాటు సంభవించెను. ఆ పిలిచినయామె శారద, అక్క. తనఁ గమల యధికలజ్జాభరంబున స్వాయముగఁ నాచిన్న దొడ్డిలోఁ దాను పెంచికొనిన పూలమొక్కలచాటునకుఁ బోయి డాఁగుకొనియెను. కాని యంతలో శారదయు యచ్చటఁ బ్రత్యక్షయయ్యెను. చెట్ల యాకులసందులనుండి శారద కాన్పించినపుడు కమలయఁ దొట్రుపాటు మఱింత వృద్ధియయ్యెను. ఏల? పరిహాసశీలయగు శారద మఱలనేమనునో?

చెట్లచాటున డాఁగుకొనినంతమాత్రమునఁ గమల సఫలీకృతమనోరథ కాలేదు. ఈ రహస్యమును గనిపెట్టి శారద యా చెట్లసందులనుండి కమల కెదురుగ నరిగి నిలిచెను. ఆమెను జూచి కమల శిరము వంచికొని యొక పల్లవమును గోసి ముక్క ముక్కలు గావించివేయఁ దొడఁగెను. శారద యూరకుండక మందహాసముగావించుచు నిట్లనియెను.

“కమలా! ఇక్కడ నేమిచేయుచుంటివే?”

“పూలకు నీళ్లుపోయుచున్నా” నని కమల తత్తరముతోఁ బ్రత్యుత్తరమిచ్చెను.

“పూలకా పూలచెట్లకా?”

“చెట్లకు”

“బిందె లేకుండ నీళ్లునీళ్లుపోయుచున్నావే?”

“తెచ్చిపోసెద” నని కమల తటాలున నామెను తప్పించుకొని యింటిలోనికి వచ్చి యొక కలశము గొని జలముకొఱకుఁ బుష్కరిణికిఁ బోయెను. శారద యక్కడనుండి యింటి కేగునంతవఱకుఁ గమల మఱలి రాలేదు. కలశముఁ గొనుచు నామె పుష్కరిణీతీరమునందే యుండెను.

కమలకన్యక నంతయుఁ జూచి శారద తనలోఁ దాను నవ్వుకొని తటాకతీరమున నున్న కమలభావమును గ్రహించి యమునను బిలిచి “నీతల్లిని, మాధవరాయని నీమఱఁదలిని నిటకొకసారి రావలెనని నారాయణపురము కబురంపుము. రంగనాథు పిలువనంపెద. ఏమి చెప్పవలయునో చెప్పినంపు” మని చెప్పి శారద వెడలిపోయెను. పోవుచుఁ బోవుచు నామె తనవగ్గమునకొఱకుఁ జూచుచు తటాకముచెంతనున్న కమలవెనకొకమాఱు చూచి దరహాసముగావించి మఱిపోయెను. మఱియును మార్గమున నెదురైన యొక చెలికత్తెతో సరోజినీభాస్కరులకును, గమలాయోసాజీలకును

పెండ్లి జరుగునని చెప్పిపోయెను.

క్షణములో నీవార్త యూరంతయు వ్యాపించెను. ఇది వినినవెంటనే కమల చెలికత్తెలెల్లరు నొక్కుమ్మడిగ యాముని యింటికివచ్చిరి. "కమలా! మే మెవరిమో జ్ఞాపకమున్నదా?" "ఇదిగోజూడు. నా పేరు కుముదిని. చిన్నతనమున నేను నీకుఁజెలికత్తెను. మఱచిలేదుగదా?" "కమలా! నన్ను మఱువకుమా!" "నన్నొకసారి కంటఁ జూచుచుండుమా!" "కమలా! నేను ...ందని. చిన్ననాఁటి నెచ్చెలిని ...డపుడు దర్శనమిచ్చెదవా?" "...! నా పేరు మృణాలిని. నా మాటలు వినుపించుచున్నవా?" "నేను నీమేనత్తకుఁ జెల్లెలగుదును. నా పేరు చంద్రిక. నా పేరెప్పుడైన వినట్లున్నదా?" "కమలా! చూడు. నా పేరు మోహిని. మా తాతయు మీ తాతయుఁ జిన్నప్పు డొకపాఠశాలలోఁ జదువుకొనినారఁట! నీకు నాకు నంతటి దగ్గఱిచుట్టఱికమున్నదనుమా!" "కమలా! నా పేరు జానకి. నా యత్తవారియూరు నీ తాతగారి యూరేసుమా!" "ఇదిగో! నేను పూలు గ్రుచ్చుట మీయమ్మదగ్గఱనే నేర్చుకొంటిని. జ్ఞప్తియందున్నదా?" యని యెల్లరును గమలచుట్టును జేరి యొక్కుమ్మడిగ నొకతె కుడిచేయిపట్టుకొని, వేఱొకతె ఎడమచేయిపట్టుకొని, యింకొకతె వీపుపై మెల్లఁగఁదట్టుచు, మఱియొకతె గడ్డముబట్టి మోముపైకెత్తుచు, నింకొకతె యెదుటనిలిచి చేతులు జోడించికొనియు నిట్లందఱు నన్నివిధముల నామె నెకసక్కెములాడఁదొడఁగిరి. ఇదంతయుఁ జూచి కమల యచ్చెరువడి తెప్పవాల్పక చూచుచు నిలువఁబడిపోయెను.

అప్పుడు చెలికత్తెలెల్లరును గమలను గూర్చుండఁబెట్టి తామామెచుట్టును గూరుచుండిరి. "కమలా! చూడు. దయార్ద్రములగు నీ యపాంగవిలోకనములకొఱకుఁ గనిపెట్టుకొనియున్నాము" "మేమాశ్రితలము. మావలన నేమయిన నపరాధమయిన క్షమింపవలయునుజూమా!" అని యెల్లరు నామెను మఱిమఱిల నెకసక్కెయము లాడఁజొచ్చిరి. కాని కమల యిప్పుడును బ్రత్యుత్తరమీయలేదు.

లోపల నేదో పనిచేసికొనుచున్న యమున యీ కలకలంబంతయు నాలకించి వాకిటిలోనికి వచ్చి సఖీజనపరివృతయై, మందహాసాంచిత వదనయైయున్న కమల నరసి యొక్కుమ్మడిగ నానందము నాశ్చర్యమునంది చెలులతో "నదియేమియూగడ" మని చిర్నవ్వుతోఁబలికె

ను. అదివిని కుముదిని మొదలగు జవ్వను లొక్కమాఱుగనవ్వుచు "యమునా! చిన్ననాఁటి చెలికత్తెలమగు మమ్ము మఱచిపోకుండఁ గమల కప్పుడప్పుడు జ్ఞప్తికిఁ దెచ్చుచుండుమా!" యనిరి. యమున మఱల మాటాడలేదు. తనలోఁదాను నవ్వుకొనుచు నిలిచియుండెను. చెలికత్తెల మాటల నాలకించియు, నిర్జరాంగనాపరివృత యగు క్షీరసాగరతనయవలె సఖులనడుమ నలరు కమలం గాంచియు, నామెభావివైభవములం దలంచికొని యమునయొకింతిగర్వించెను.

తరువాత మఱికొంద ఱిరుగు పొరుగు స్త్రీలువచ్చిరి. యమున వారి నెల్లరఁగూర్చుండుఁ డని చెప్పి గౌరవించెను. వారెల్లరు యమున భాగ్యమునుగుఱించియుఁ, గమల యదృష్టమును గుఱించియుఁ బ్రశంసింపఁసాగిరి. వారిలో నొకవృద్ధస్త్రీ యిట్లుపలికెను. "యమునా! కమల మొగము జూచునప్పుడెల్ల నామె కిట్టిసంబంధము కుదురునని యేనేను భావించుచుండెడిదానను. కమలకుఁ దగినసంబంధము కుదిరినది. శారదానారాయణులు వివేకమహితు లగుటవలనఁ దమ యఖండసంపదను విస్మరించి సుగుణాతిశయమును జూచి రూపరాశియగు కమలను దమపుత్త్రునకుఁ బెండ్లి సేసికొనఁదలఁచికొని వారిసౌజన్యమును బ్రకటించిరి. వధూవరులు ననురూపగుణవతులై యున్నారు. ఈ వార్త నాలకించినప్పుడు మేమెంతయు నానందించినారము."

యమున వారికిఁదగినట్లు ప్రత్యుత్తరమిచ్చెను. ఇంతలో రంగనాథుఁడువచ్చి నారాయణపురమున కరుగుటకుఁ బ్రయాణమైవచ్చితిననియు నటఁజెప్పవలసినమాట లేమో తెలుపవలయుననియుఁ గోరెను. కమలకుఁ బెండ్లికుదిరినదనియు, వరుఁడు నారాయణరాయని పుత్త్రుఁడగు నేసాజీయనియు, మీరు వెంటనే రావలెననియుఁ జెప్పుమనిచెప్పి యమున రంగనాథు నంపివైచెను.

ద్వాదశ ప్రకరణము.

యమునతల్లియుఁ, దమ్ముఁడును, మఱఁదలును నాఁటి సాయంత్రమునకే వచ్చిరి. యమునసోదరికూఁతురగు దుర్గనుగూడ వారు వెంటఁబెట్టుకొనివచ్చిరి. వారెల్లరు యమునవలన సంగతి సందర్భములన్నియుఁ దెలిసికొని మిగుల నానందించిరి. "కమలా! భవాని నీపక్షమునన్నది. ఆమెయనుగ్రహము

వలన నీకీగొప్పసంబంధము కుదిరినది. నీవదృష్టవంతురాల" వని వారెల్లరును కమలను ప్రశంసించిరి.

పిదప యమున తనతల్లిని, దమ్ముని, మఱఁదలిని, దుర్గను వెంటఁబెట్టుకొని నారాయణరాయనియింటికేగెను. తమతోఁ గూడ రమ్మని మాధవరాయని గృహిణి కమలను జాలబలవంతపెట్టెను గాని యాప్రయత్నము కొనసాగినదిగాదు. వీరి నందఱఁజూచి శారదానారాయణులు మిక్కుల హర్షించి సముచిత మర్యాదలం గావించిరి. మాధవునిభార్యయు, దుర్గయు నేసాజీనిఁ జూడవలయునని ముచ్చటపడిరి. ప్రతిదినము నూచుచున్న యమునయుఁగూడ నొకమాటాతనిం జూడఁగోరెను. కాని వారెవ్వరు నేమియు [illegible]డ లేదు. వారి యభిప్రాయమును గనిపెట్టి యమునతల్లి యీ[illegible]ను [illegible]తోఁ జెప్పెను. వెంటనే శారద యేసాజీనటకు రప్పించెను.

ఏసాజీనరసి వారందఱు నానందించిరి. అప్పుడు శారద యమునతల్లితో నిట్లనెను.

"పిల్లవాఁడు మీకిష్టమైనాఁడా?"

"శారదా! నీప్రశ్నమున కేమని ప్రత్యుత్తరమీయవలెనో నీవే చెప్పు" మని యమునతల్లి నవ్వుచుఁ బలికెను. వారప్పుడు చాలఁదడవు ముచ్చటించిరి. ఆరాత్రి వారికి శారదానారాయణులు విందు గావించిరి.

కమల నేసాజీకిచ్చి పెండ్లిసేయుననిశ్చయించిరనువార్త విని యూరిలోఁ జాలమంది యానందించిరి. కాని యిది విని దుఃఖించి దురాలాపము లాడినవారు గూడఁ గొందఱు లేకపోలేదు. ఎనుబది సంవత్సరములు గడపినయొకతె "యమునసంతోషమిప్పుడుగాదు. పెండ్లియైనపిదప బంధువులు నలుగురు బీదపిల్లనేలపెండ్లియాడితివని మాటిమాటికిఁ బ్రశ్నింపఁదొడఁగినపుడు విసిగి సిగ్గుపడి యేసాజీ కమలనువిడిచిపెట్టినపుడు చూడవలె" నని రుసరుసలాడుకొనుచుఁ దనవారితో ననియెను. మఱియొకతె "యీసంబంధముకొఱకే యమున మేనత్తకమును దిరస్కరించినది. మేనల్లుఁడుండఁగా బైవానికిఁ బిల్లనిచ్చుట యేమిధర్మమమ్మా? అపారభాగ్యముచేఁగండ్లుమూసికొనిపోయియున్న శారదానారాయణులతో వియ్యమంది యమున యేమిసుఖపడునో చూతము. ఈకండ్లకే రెప్పలు దూరముగావుగదా?" యని విసుగుకొనియెను. "తనతాహతు నెదుటివారితాహతు నాలోచించుకొనకుండ యమున కిట్టిపరుగేల?" యని వేఱొకతె యనెను. "దరిద్రురాలగు కమల యాసంపదయంతయు ననుభవిం

చినపుడు చూచితిమి లే" యని యింకొకతె యనియెను. ఇట్లనేకులనేకవిధములనసిరి. తెనుఁగుసామ్యములో పోయినట్లు వారు విచారించుచుండిరి. లోకములో విధాత యిట్టి నారి నెందఱకుఁ బుట్టించెనో యెవ్వరికిఁ దెలియదు.

గణేశదైవజ్ఞుని బిలిపించి నారాయణరావు వివాహముహూర్తముల నేర్పాటుచేయించెను. ముహూర్తమింక పది దినములకంటె నెక్కుడు లేదు. నారాయణరావు వివాహప్రయత్నములను గావించుటకు మాధవరాయని నచ్చటనే యుండుమని యింకను గొందఱు మిత్రబంధువులను రప్పించెను. దుర్గాభర్తయు మాధవరాయఁడును యమున సంటఁ బ్రయత్నములు సేయించుటకుఁ బెద్దలుగ నియమింపఁబడిరి. ఇంతియకాదును గమల యేయింటఁ బెరిగెనో యా పర్ణకుటీరమునందే తరలివెళ్లి కమలాదేవాడీలకుఁ బెండ్లిగావింపవలయునని నారాయణరావు నిశ్చయించెను. వివాహసమయమున నాయింటవందలకొలఁది స్త్రీపురుషులు సభలుదీర్చుటకు వీలులేక పోయినను, వంటల కొలఁది బంతులుదీరి యందు భుజించుటకనువుగ లేకపోయినను, యమున తనముద్దుల కూఁతురగు కమలకు స్వకీయమగు నాపర్ణకుటీరమునందే పెండ్లిగావింప ముచ్చటపడుచుండుననియు, నామెయభిప్రాయము నిర్వేర్చుట శుభప్రదమనియు, నింతవఱకుఁ దనయునుగుణసౌందర్యములగు కమలకు తగినట్టిదైన యాచిన్నయింటి కట్టి సౌభాగ్యము గలిగించుట యుక్తమనియు నాతఁ డట్లు భావించెను. మఱియుఁ గొడుకునకు స్వగృహమునఁ బెండ్లిసేయుటకన్నఁ దరలి వెళ్లి వధువుపుట్టినింటఁ బెండ్లిగావించినచో నందముగ నుండుననియు, నిట్టిక్కొక్క శారదానగరి జనులకు మెండుగనుండుననియు, యమున సవైపువారందఱు నట్లే వాంఛింతురని యుఁగూడ నాతఁడట్లుభావించెను. భాస్కరునివైపువారందఱకు విడిదిగ మఱియొకగృహము నేర్పాటుచేయించెను.

పెండ్లిప్రయత్నములన్నియు ముగిసెను. ముహూర్తము సమీపించెను. శారదా నారాయణుల బంధువులును, యమున చుట్టాలును, భాస్కరుని బంధుగులును జాలమంది విచ్చేసిరి. యమున మూఁడుబిడ్డయుఁ గమలకు మేనత్తయునగు ధనాసిమాత్రము కోపమువలనఁ బెండ్లికి రాలేదు. పయింబయిగఁ బిలువనట్లిసవారిచెంత నక్కసుతీరక యమున ననేకవిధములనిందించెనఁట! నారాయణ రామూదుల మిత్రులు నాశ్రితులుమున్నగువారు వందలకొలఁది వచ్చిరి. తనయామోదమును దెలు

వుచు శివాజీతనయుఁడగు వ్యాఘ్రసునాగ్ గాం గ్రహించెను. ఆయుదు దినములు మ హోగ్రవైభవముతోఁ గమలాంబాసా జీలకును, సరోజినీభాస్కరులకును పెం డ్లిళ్లు జరిగెను. భూదేవతలందఱు బ్రాహ్మణోత్తములు దంపతుల కనే కాశీర్వచనములఁ గావించిరి. బంధువుల కెల్లరకును నారాయణరావు ఉచిత సత్కా రములను గావించి యలరించెను. ఆ యయిదు దినములు నాఁడేపేట గ్రామము జనసంఘముచేఁ గ్రిక్కిరిసియుండి యాగ్రామ పవిత్రము స్వర్గతుల్యమువలె నలరారెను.

త్రయోదశ ప్రకరణము.

బంధువు లెల్లరును వెడలిపోయిరి. ఇంతవైభవముగ జరిగిన వివాహముల నుజూచియుండలేదని యెల్లరుఁ గొనియాడి రి. ఈ వివాహముల కయిన వ్యయము పదివేలకంటె నెక్కుడు కాదనిరి. మి త్రులు ముప్పదివేలగుననిరి. నారా యణరావు పంచిపెట్టిన సొమ్మంతయు వారి వారికిఁ గొట్టి తెచ్చినదియు, [illegible] యైనఁ బదునైదువేలకు [illegible]చుండెను [illegible] సియు శాస్త్రు[illegible]కు వచ్చి. అ న్నికవ్వ[illegible]పికప తెక్కఁజూచి లే కములు [illegible]కరో-౧౧-౩ లయినవని చెప్పిరి.

ఇ[illegible] నతని వాత నొకనాఁడు మధ్యా[illegible] శారదానారాయణులు మేడపైఁ [illegible]చుండియుండి యమున కను [illegible] గబురంపిరి. ఏసాజీ భుజించి [illegible]వారింటనుండి యిప్పుడే వచ్చెను. సరోజిని చెంగటనే యుండె ను. భాస్కరుఁడు పీఠమున్నపైఁ గూర్చుండి, చామరముగాపి చదువుచుఁ జూడవచ్చిన రహో తులతో నేమేమో ముచ్చటించుచుండె ను. ఇంతలోఁ బాలనచ్చి శారదానా రాయణులు రమ్మనిరని చెప్పి యాతనిని మేడమీఁదికిఁ దీసికొనిపోయెను.

నారాయణరావు మంచముపైఁ గూ ర్చుండి తాంబూలచర్వణము గావించు చుండెను. శారద యొకకుర్చీపైఁ గూ ర్చుండెను. సరోజిని చెంతనే కూ ర్చుండియుండెను. ఏసాజీభాస్కరులు తి న్నగ నున్న ఆసనములపైఁ గూర్చుం డిరి. అంతలో యమునాకమలలు వ చ్చిరి. శారద యమునను గూర్చుం డుమని చెప్పి కమల[illegible]కుఁ దీసికొ నియెను. ఆమె [illegible]దుమని చె ప్పెనుగాని కమల [illegible]యక యత్త గారిచెంత నిలు[illegible]చుండెను. శా రద యిప్పుడొక[illegible]మునుదీసి యి

చ్చి కమలను జదువుమనియెను. ఆ జాబే సాజీవ్రాసినది.

అదియేమని యమున యడిగెనుగాని శారద మాట్లాడలేదు ఆమె చిర్నగవ్వుతోఁ గమల ముఖమువంకఁ జూచుచునూరకుండెను. ఇంతలో జాబువిప్పి కమలయైదాఱుపంక్తులుతనలోఁదానుజదువుకొని లజ్జాభరమ్మున నత్తగారి యొడిలోఁగానైచి శిరమువంచికొని యూరకుండెను. "అదియేమే" యనియడుగుచు శారద యుత్తరమునుదీసెను. నారాయణరావుగూడ "నేనుచదువ" ననియెను. యమున "చదువుమమ్మా!" యనియెనుగాని కమలమాట్లాడలేదు. బంగరుబొమ్మవలె నామె యట్లే నిలువఁబడియుండెను. కమలనరసి మందహాసముగావించి శారద యాజాబు జదువుమని సరోజినికిచ్చెను. ఏసాజీయాజాబునప్పటికిఁబోల్చుకొనియెను.

ఆలేఖను సావధానముగ వినుమని యమునకుఁజెప్పి శారద కమలచేయి పట్టుకొని మందహాసముగావించుచు నేసాజీవంకకుఁజూచెను. అదిచూచి యేసాజీ నవ్వియూరకుండెను. భాస్కరుఁడు శారదచెంతఁ బానువ్రాసినజాబుకూడ నున్నదేమోయని రహస్యముగఁజూడసాగెను. అప్పుడు సరోజిని యాజాబు నొకమాఱు తనలోఁజదువుకొని పిదప నందఱకు వినిపించునట్లుచదివివైచెను. అదివిని కమల తనలోఁదాను నవ్వుకొనియెను. ఏసాజీ యమునదెసకొకసారిచూచి ముసిముసినవ్వులునవ్వి యూరకుండెను. యమునదెసకు గంభీరముగఁజూచుచు నారాయణరావు "నీయుల్లుఁడెంతవిరాగియోచూచితివా?" యని యడిగెను. యమున నవ్వుచు "విరాగికాకున్న నేల పెండ్లియాడు?" నని ప్రత్యుత్తరమిచ్చెను. పిదప శారద కమలంజూచి "నాకొడుకు చాలవిరాగియైయున్నాఁడు. కమలా! ఏమిచేసెదవో జాగ్రత్తసుమా! భారమంతయు నీపైనున్నది. అడవులఁబట్టి పోనీకుమా?" యని మేలమాడెను. అంతఁగమల తటాలునఁ జేయివిడిపించుకొని తల్లి చెంతకుఁ బోయెను.

శారద మఱియొకజాబుదీసి సరోజినికిచ్చి చదువుమనియెను. ఈ తడవ భాస్కరుని గుండెలు తటతటఁ గొట్టుకొనసాగెను. సరోజిని మందహాసముతో జాబంతయుఁ దనలో నొకమాఱు చదువుకొని భాస్కరునిపై నొక్కతడవ తన వాఁడిచూపుల బ్రసరింపఁజేసి క్రిందికిఁజూచుచు నూరకుండెను. అదిచూచి నారాయణుఁడు "సరోజినీ! సిగ్గుపడకు" మని కూఁతునకు ధైర్యముచెప్పెను.

యమున— సరోజినీ! మేనత్తకొడుకు నగ్గఱ నీకు సిగ్గెందులకే?

సరోజిని— అత్తా! కమలకువలె నాకు సిగ్గులేదుసుమా?

"సరోజిని సిగ్గులేనిది" యని నవ్వుచుం బలికి కమల మఱలం దలవంచుకొనియెను. సరోజిని యింక మాటలాడం జాలక "పోని" మ్మని జాబు చదువంబోయెను. శారద వారించి కమల దెసకుం జూచి "నీకేమి కోపమే?" యని నవ్వెను. అప్పుడు కమలకుం దానే రాజీకంఠమునం బూదండ వేయుట జ్ఞప్తి వచ్చెను. కమల మఱల మాటలాడలేదు. సరోజిని జాబంతయుం జదివి తల్లి కిచ్చివైచి యొకమాఱు భాస్కరునిం జూచెను. అప్పుడు శారద "భాస్కరా! నీవు బీదవాడవు. మాపిల్ల బీదతనమువహింపలేదు. ఏమిచేసెదవో" యని యెత్తిపొడిచెను. భాస్కరుఁడు "మీకూఁతునకు సంపదకేమి కొదవ? బంగరుటుయ్యేలల నూఁగవచ్చును. దేహము బంగారముతో మలామా చేయించుకొనవచ్చును. ఇంక లేనిదే" మని నారాయణునియెడకుం జూచుచుం బలికెను.

శారద— నీవు చేయించెదవా?

భాస్కరుఁడు— అభ్యంతరమేల?

నారా— నీచెంత ధనమేదీ?

భాస్కరుఁడు— ధనవంతులపుత్రికకు ధనమునకేమిలోపము?

శారద— భాస్కరా! ఇదియా నీగడుసుఁదనము?

భాస్కరుఁడు— ఇందుగడుసుఁదనమేమున్నది?

తరువాత కొంతతడవు వారల్లే వేళాకోళములాడికొనిరి. పిదప ఫలహారములుగావించుటకుఁ గ్రిందికరిగిరి. యమున కూఁతునల్లుండ్రను దనయింటికిఁదీసికొనిపోయెను. ఆ కమల వెంటనంటియే సాఁకీ విందారగింప యమున పర్ణకుటీరమునకుఁ బోయెను.

చతుర్దశ ప్రకరణము.

దేవీగ్రామమునందుఁ బుష్కరిణికిం దూర్పుదెస నొకింత దూరమున విష్ణుదేవాలయమున్నది. పూర్వము దేవీగ్రామ మక్కడ నుండెడిది. కాని విశాలమగు పుష్కరిణివలని సౌఖ్యమునకాశించి యందలి వారొక్కరొక్కరుగ గ్రామమువదలివచ్చి తటాకమునకుం జుట్టునువసింపఁజొచ్చిరి. కొంతకాలమున కందఱు నటనుండి లేచివచ్చిరి. కాని విష్ణుదేవాలయము మాత్ర మచ్చటనే

యుండెను. అయినను దేవీగ్రామవాసులా దేవుని దర్శనముగావించుట మానుకొనలేదు. కాని వారు పూర్వమువలె నంతవిశేషముగ నా దేవుని దర్శించుచుండిరనుటకు వీలులేదు. తీరుపడియైనపుడు కేవలము పెద్దలుమాత్రమే యాతని దర్శనమునకుఁబోవుదురు. పూర్వమట్లుకాక పిల్లలు స్త్రీలుగూడఁ బోవుచుండువారు.

వైశాఖ బహుళైకాదశినాఁడు గోపాలకృష్ణునకుఁ బ్రతి సంవత్సరము కల్యాణమహోత్సవము జరుగును. నాఁడా దినమగుటవలన నా దేవాలయము చక్కఁగ నలంకరింపఁబడియెను. ఆ యూరివారందఱు నా మహోత్సవ వ్యాపారములం బ్రవృత్తులైయుండిరి. పిల్లలందఱు నటఁజేరి యా పనికి నీపనికి సాయపడుచు నత్యుల్లాసముతో నుండిరి.

ఆగ్రామమున వైష్ణవులులేరు. అందఱు నద్వైతులు. అయినను గోపాలకృష్ణునకేమియు లోపము కలుగుటలేదు. భవానీభక్తులగు వారెల్లరు నాతనికిఁగూడ భక్తులైయుండిరి. ఇందేమియువింతలేదు. శైవులకును వైష్ణవులకునువలె నద్వైతులకు శివకేశవ భేదములేదు. శివకేశవులయెడల భేదబుద్ధి నవహించి కలహించుట యద్వైత మత సిద్ధాంతమంగీకరింపదు.

సంపన్నుఁడగు నారాయణరావు ధర్మాధికారియై కల్యాణ సన్నాహములను గావింపించుచుండెను. పిన్నలు పెద్దలు సకల గ్రామవాసులెల్లరు నాతని యాజ్ఞచొప్పునఁ బ్రవర్తించుచుండిరి. సూర్యాస్తమయసమయము సమీపించుచుండెను. ముహూర్త సమయము సమీపించుచున్నదని యొక్కరొక్కరుగ దేవాలయమును జేరుకొనుచుండిరి. ఈ సందర్భమునఁ బుష్పమాలలను జేతఁబట్టుకొని కమల దేవాలయమునకుఁ బయనమై వచ్చుచుండెను.

దేవాలయమునకును తటాకమునకును నడుమ దక్షిణోత్తరములుగ నొక ఘంటాపథముండెను. కమల ఘంటాపథము మీఁదికి వచ్చునప్పటికిఁ దురుష్కుఁడగు నొక యాశ్వికుఁ డామె కెదురయ్యెను. అశ్వికుఁడు కమలను బాగుగఁజూచి మెల్లగముందునకుసాగెను. కమలవానింజూచి తత్తరముతో మఱింత వేగముగ నడువఁ జొచ్చెను. అప్పుడే యేదో పనిమీఁద రంగనాథుని వెంటఁబెట్టుకొని శారద దేవాలయమునుండి యింటికివచ్చుచుండెను. నూరుగజముల దూరమునఁ గమల శారదను జూచి యొకింత ధైర్యమును వహించెను. కాని యత్తురుష్కునిఁజూచినప్పటినుండియు నామె హృదయము తటతటమనికొట్టుకొ

నుచు నేయుండెను.

ఇంతలో శారద కమలను సమీపించెను. "కమలా! త్వరగఁ బొమ్ము. నేను నూతనవస్త్రములు గొనివచ్చెద" నని చెప్పి శారద వేవేగ నడచిపోవుచుండెను. కమల మఱింతవడిగ నడచుచుండెను. హఠాత్తుగ గుఱ్ఱపుడెక్కల టకటకధ్వని కర్ణపుటవిదారణముగావించుటచే నామె వెనుదిరిగి చూచెను. చూడఁగా నతిరయమునవచ్చుచున్న యాయా[illegible]మె కంటఁ బడెను. వానింజూ[illegible] తొలఁగి దేవాలయమునకుఁ బోవు కాలిబాటదెసకుఁ బరువెత్తఁదలఁచెనుగాని యంతలో సమాంతముగ వచ్చి యా యధమతురుష్కుఁడు వైనతేయుఁ డమృతభాండము నెత్తికొనిపోయినట్లామె నెత్తుకొనిపోయెను. భయభ్రాంతయై హా యని యార్చి కమల యమపాశసన్నిభములగు వాని పాపపు బాహువులలో మూర్ఛిల్లెను. అశ్వికుఁడు శరవేగమునఁబోఁదొడఁగెను.

కమలయార్తధ్వనినాలకించి యడలుతో శారద వెనుదిరిగి యాశ్వికుఁడు కమలనెత్తుకొనిపోవుటంగాంచెను. అంతనామె మనఃఫలకము బ్రద్దలై పోయెను. విచారాతిశయమువలన నిలువలేక "హా" యని మొదలునఱకినతరువువలెఁ గూలఁబడి ఘోరాతిఘోరముగ విలపింపసాగెను. ఇదియంతయుఁజూచికొంతతడవునిర్వ్యాపారుఁడై యుండి రంగనాథుఁడు పిదపనారాయణరావుమున్నగువారి కీసంగతిఁదెల్ప దేవాలయముదెసకు వెడలెను. ధావనవేగమునవగర్చుచు, విచారాతిశయమువలన రోఁజుచుఁబోయి యేదో మాటలాడుకొనుచున్న యేసాజీనారాయణులకీసంగతిఁదెలిపెను.

పిడుగువంటి యీ వార్త వినఁగనే యేసాజీనారాయణులకు విచారమును గ్రోధము నొక్కమాఱుగఁ గలిగెను. వారికన్నులు · నెత్తురుముద్ద లయ్యెను. అధరములు కంపింపసాగెను. నాసారంధ్రములు విరళితములు గాఁజొచ్చెను. ఇరువురు నొక్కమాఱుగ "నెవఁడురా వాఁ" డని గర్జించిపలికిరి.

ఈ గంభీరభాషణములచే దేవాలయము ప్రతిధ్వనించెను. ఆధ్వని నాలకించి యటనట నేవేవో పనులు జేయించుచున్న భాస్కరుఁడు మున్నగువారందఱు నటకువచ్చి యగ్నిహోత్రములవలె దుర్నిరీక్షులై యున్న యేసాజీనారాయణులంగాంచి తెల్లవోయిరి. పిదప నల్లరకును రంగనాథుఁడు జరిగినసంగతినంతనుదెలిపెను. అప్పు డందఱును మండిపడుచు ఘంటాపథమువైపునకు బయలుదేఱిరి. ఇదంతయు నొక్కక్షణములోజరిగెను.

అందఱును వచ్చునప్పటికి శారద ఘంటాపథమునఁబడి ఘోరముగ విలపించుచుండెను. ఇంతలోఁ గార్చిచ్చువలె నీవార్త గ్రామమునఁగూడ వ్యాపించెను. గుండెలు బాదుకొనుచు యమున వచ్చి వారినందఱఁజూచి కంటికిమంటికి నేకధారగా విలపింపసాగెను. తారభుజముపై నానుకొనివచ్చి సరోజిని తల్లిపైఁబడి యేడువసాగెను. ఏసాజీయు వారు నౌకరినొకని చూచికొనినంతనే యట విచారార్ణవము తరంగితమైపోయెను.

ఇంతలో నేసాజీ మిత్రులు కొందఱు వచ్చిరి. వారుకూడ విచారించిరి. ఈ సందర్భమున నారాయణరావు వారిదెస కొకమాఱు గంభీరముగఁ జూచెను. ఆచూపునందలి యర్థమును వారు గ్రహించి యందఱుఁ గూడఁబలుక్కొని యాదురాత్ముని వధించి శవమును దీసికొనివచ్చెదమని నారాయణునితోఁ జెప్పిరి. అందులకాతఁడు వారిని మెచ్చుకొని భాస్కరుని మఱికొందఱు నౌకరులను దోడిచ్చి పొండని చెప్పెను. అది చూచి యేసాజీయును బ్రయాణమయ్యెను. "నాయాజక ప్రాణమును హరించిన యీ పాపాత్ముని ప్రాణములను హరింపకుండ నేను నిద్దురవోఁజాల" నని యాతఁడు పయనమయ్యెను. ఆతని వారింపుటకుఁ జాలఁగష్టంబయ్యెను. గుఱ్ఱములను సిద్ధముచేయించి తీసికొని రమ్మని రంగనాథునంపి యేసాజీని యమునా శారదా సరోజినులను భద్రముగ నింటికిఁ గొనిపొండని కొందఱకు నియమించి నారాయణరావుగూడఁ బ్రయాణమయ్యెను. కాని యీ యవసరమున నీవింటికడ నుండకున్నఁ జాలఁజిక్కులు సంభవించునని యందఱు నాతని వారించిరి. ఇంతలో గుఱ్ఱములువచ్చెను. వాని నధిరోహించి భాస్కరుఁడును మిత్రులును నౌకరులును దుష్కుండరిగిన దెసకు శరవేగమునఁ బఱవసాగిరి.

పంచదశ ప్రకరణము.

తొలిపుట్టువున నెట్టినోములునోఁచినదోగాని పాపమాకమలకన్నియు నిట్టిదురవస్థలే తటస్థించుచున్నవి. బాల్యమునందే జనకునిఁగోల్పోయెను. అదివిస్మృతంబై పోయెను. జవ్వనము ప్రాపించినపుడు చోరులచే నపహృతయయ్యెను. ఆదురవస్థయుఁ గడచిపోయెను. కానివెంటనే మఱల నపహృతయయ్యె

ను. అదియుఁ గడచెను. ఇఁకఁ గష్టములు లేవనుటకు సూచనయుం బోలె నఖండ సౌఖ్యము ప్రాపించెను. పెండ్లియై నెలయైననుగాలేదు. నూత్నాశ. నూత్నసౌఖ్యము. కమల స్వాయముగ బీదరాలు. అయిన నఖండైశ్వర్యమున కధికారిణియైనది. ఇంతకంటె నదృష్టమునకుఁ బరమావధి యేదీ? కాని యా నూత్నాశయు, నా నూత్నసౌఖ్యము, నా యఖండాదృష్టము నింతలో నిట్లు విధ్వంసములై పోయిన వేల?

కమల యత్యంతసౌందర్యవతి. ఆమె సౌందర్యమును వర్ణింప నొక ప్రకరణమును వినియోగింప నందులకు మీరు మాపై నలుగవలదు. అది నిజముగ మా యపరాధమే గాని లక్ష్యము నొసంగకుండ నామె సౌందర్యమును వర్ణించినచో ననుభూతము గాదని మానితిమి. సౌందర్యవర్ణనముకొఱకుఁ దమశక్తి నంతను వినియోగించి పేరంద నెంచు కవులవలె మాకెప్పుడును దర్శనమొసంగని రతీదేవినిఁగాని, పార్వతీదేవినిఁగాని, లక్ష్మీసరస్వతులనుగాని మేము కమల కుపమింపఁజాలము. అకృత్రిమముననే మే మామె నత్యంతసౌందర్యవతియని చెప్పి యంతటితోఁ దృప్తివహించితిమి.

కమల యెంతసౌందర్యవతియో యంత సౌజన్యవతి. అవి రెండే దరిలేని యామె బీదతనమును దొలఁగించివైచినవి. అవియే యామె నేసాజీ యర్ధాంగలక్ష్మిగఁ జేసినవి. అఖండసౌఖ్యమును గలిగించినవి. కాని వేనిచే నా యఖండసౌఖ్యమొదవినదో వానిచేతనే యా యఖండసౌఖ్యమంతయు విధ్వంసమై పోయినది. ఇఁక సౌందర్యసౌజన్యములు సౌఖ్యప్రదములా? దుఃఖప్రదములా? వానివలన నేమియుఁ గాదా? ఈ సమస్య తీఱునది గాదు.

కమల నేసాజీ కరముఁ బూనం డఁగీరించినప్పు డరసి యామె నేసాజీకిఁ బెండ్లిగావింపవలెనని శారద పడిన ముచ్చట యింతయు నంతయునని చెప్పలేము. ఆ సంగతియంతయు నాలోకించి హృదయమున నారాయణుఁ డనుభవించిన యానందముగూడ నింతయని చెప్పఁజాలము. కమలానేసాజీల యనురాగలతను వృద్ధిసేయఁదలంచి వియోగవ్యధకోర్చి వారిరువురకును వియోగము నొడఁగూర్చి మనోదార్ఢ్యమును బరికించి వారిరువురకుఁ బెండ్లిగావించి వారందిన యానందపరిమితిని భావించుటకే మేము చాలము. వారి యా యపరిమితానంద మిట్లు విఘాతమై పోనేల?

కమల తన దేవేరియగుటవలన నీశ్వరనిర్మితమైన యానంద మెంతయో యంతయు నేసాజీయొక్కఁడే యనుభవించెను.

కాని దానికిఁగూడ విఘాతముగలిగినది. ఇఁక యును నవిషయము చెప్పఁ క్కఱలేదు. కేవలమేయిట్లు చెప్పెదము. వారికందఱకు నడిమింట నఖండతేజముతో వెలుంగు ప్రచండభాస్కరుఁడమాంతముగ నపరాంబుధిలోఁ గ్రుంకిపోయినట్లు తోఁచెను. ఆకాశము విరిగిమీఁదఁ బడిపోయినట్లు తోఁచెను

పాంచభౌతిక ప్రపంచము గతియే యిట్టిది. ఇఁక క్షణమునకు ముందేమి జరుగునో మనము చెప్పఁజాలము. మనము జీవించియుందుమో యిహలోకమును విడిచిపోవుదుమో కూడఁ చెప్పఁజాలము. ఇంకను జిరకాలము సుఖముగా జీవింతుమనుకొందుము. అట్లు కోరుదుము. కాని యాతలంపు, నా కోర్కెయు నేమగునో? గోపాలకృష్ణుని కల్యాణమహోత్సవమునకుఁ గుసుమమాలికలను గొనిపోవు కమలను దురవ్యాధము డాకఁ డెత్తుకొని పోవునని యెవరికిఁ దెలిసినది?

ఏసాజీ! నీ యదృష్టము విభ్రష్టమై పోయినది. నీ యఖండసౌభాగ్యారామము భస్మీభూతమైపోయినది. నీ యానందసాగర మింకిపోయినది. గాఢప్రహారమూర్ఛితుఁడవై నీ విసుకతిన్నెపైఁ బడిపోయియున్నపు డేయంకతలము నీకు పధానముసేయఁబడినదో యాకమలోత్సంగము నీకింక లభింపదు. గాఢనిద్రాముద్రితుఁడవై కంఠమునఁ గుసుమమాలం గీలి చానిమున మోము నంటుటచేఁ ప్రబోధితుఁడవై యే కరగ్రహణమువలన క్షణకాలము నీ వానందపరవశుఁడవైపోయితివో యా కమలాకరగ్రహణ మింక నీకు సంభవింపదు. ప్రేమభరితములు నానందపరితములునగు నే చూపులు నీచూపులతో నైక్యమై యానందసాగరము నుచ్ఛలితము గావించివైచుచుండెడివో, యేగాఢపరిష్వంగమున గడియలకొలఁది నీవు పరవశుఁడవైపోయియుండెడివాఁడవో, యే ముద్దుమొగమును జూడకున్నను, నేమధురభాషణముల నాలకింపకున్న నీకు నిముసములు యుగములవలెఁ దోఁచుచుండెడివో, ముద్దరాలగు నా కమల మనోహరవిలోకనములు, నాగాఢపరిరంభము, నాముద్దుమొగము, నామధురభాషణములు నిఁక నీకుఁ గలలోని ముచ్చటలైపోయినవి. ఓ యౌవనుఁడా! అతితీరంబగు లజ్జవలన మనోగతంబగు నభిలాషమును దెలుపుటకుఁజాలఁగోఁకి యెట్టకేలకు క్షణికములగు వాఁడిచూపులతో వ్యక్తముగావించుచు, నీకంఠమునఁబెనఁగొని యతృప్తహృదయయై, యనిమిషలోచనయై, నీ సుకుమారారుణోష్ఠపుటమునుండి వినిర్గతంబగు మృదుమధుర వచనామృతము

ను డనివారంగ్రోలుచు ననవరతము నీ సాన్నిధ్యము నభిలషించియుండెడి కుసుమకోమలియగు నాకమల నీకింక లభింపదు. అనుపమసంపదభిరాముడవయ్యు బీదరాలను సందియమువారాని సౌజన్యమును సౌందర్యమునుగాంచి విమోహితుడవై మహానందముతో నీవేమెను పెండ్లియాడితివో రమణీమణి, యాకమల యింక నీజన్మమున యింటికి రాదు. ఏసాజీ! ఆయాశను నీవు వదలుకొనుము. ఆ సౌఖ్యమును విస్మరింపుము. అయ్యో! నీవట్లు విచారించుట వలన నేమి ప్రయోజనము?

షోడశ ప్రకరణము.

నాలుగుదినములు గడచిపోయెను. కమలను వెదకంబోయినవారు మరలివ[illegible] ఎల్లరు నామెకాన్పింపలేదనియు, నామెను హరించుకొనిపోయినవాడెవడైనదియుం గూడం దెలియలేదనిచెప్పిరి. ఇదివిని నారాయణరావింకను వెదకవలెనని చెప్పెను. కాని శారదాసరోజినులు యనునయుమెంతవిచారించిరి. ఏసాజీ మతిపోయినవానివలె నుండెను.

ఇంక రెండుదినములు గడచినతరువాత భాస్కరుడు వచ్చెను. కొంచమాలస్యముగవచ్చుటచే నాతడేదో విశేషము గ్రహించియుండునని నారాయణరావు తలంచెను.

"కమలజాడ యెక్కడనైనం దెలిసినదా?"

"లేదు. చోరుండెవడో గూడ నేమియుం దెలిసినదిగాదు. కాని నాకొక యూహతోంచినది"

"ఏట్లు?"

"ఏడెనిమిది దినములకుంబూర్వ మహమ్మదాబాదున నున్న యౌరంగజేబు మనవైపునకు వేటకువచ్చెనని వింటిని. కమల నెత్తుకొనిపోయిన తుచ్ఛుడౌరంగజేబో వాని యనుచరుడో యైయుండవచ్చును"

"ఈ యూహ విశ్వాసయోగ్యముగనున్నది. కాని పాదుషాహ వేటనుండి మరలెనేమో తెలిసినదా?"

"తెలిసినది. పాదుషాహ వేటచాలించి యహమ్మదాబాదుం జేరినాడు"

"ఎన్ని దినములైనది?"

"మూడు దినములో నాల్గుదినములో యైనది"

"నీకిది యెట్లు తెలిసినది?"

"ప్రజలట్లు చెప్పుకొనుచున్నారు

"అట్లయిన నహమ్మదాబాదున కరిగి రహస్యము తెలిసికొనఁగలవా?"

"రహస్యము తెలిసికొనుట సిముసము"

"ఆ యుద్యానవనమునందలి యంతఃపుర సమాచారములు నీకెట్లు తెలియును? కొజ్జాలను దాఁటి వెళ్ళఁగలవా?"

"కొజ్జాలేమియుఁ జేయఁజాలరు"

"ద్వారరక్షణముగావించు తార్తారదాసీల చికిలీకత్తులు నిశితములు సుమా!"

"కావచ్చును. నాచూపు లంతకంటె నిశితము" లని భాస్కరుఁడు గర్వముతోఁ బలికెను.

భాస్కరుని తెలివితేటలకు సంతసించి నారాయణరావాతనికిఁ దగిన యనుచరులను వెదకఁజొచ్చెను. భాస్కరుఁడు గూడ విఫలమనోరథుఁడై వచ్చుటఁ జూచి యేసాజీ కమలయెడల నిస్పృహ వహించెను.

మఱునాఁటి ప్రొద్దున నారాయణరావు భాస్కరుని యహమ్మదాబాదు ప్రయాణమునకుఁ దగిన సన్నాహమును గావించుచుండునపు డేసాజీవచ్చి వీధి తిన్నెపై నటునిటు పచారుచేయసాగెను. నాలుగైదుసారు లటునిటు ప్రచారము గావించినపిదప నాతని కేమితోఁచెనో యరుగుదిగి తటాకతీరమునుండి దిన్నఁగ నుత్తరముసకుఁదిరిగి కాననమునఁ బ్రవేశించెను. ఆతని నెవ్వరుజూడలేదు. ఆతఁడును వెనుదిరిగిచూడక తలవాల్చికొని యాయరణ్యమునఁబడి పోవుచుండెను.

ఆతఁడట్లొక పావుక్రోసుదూరమరుగునప్పటికి వెనుకనుండి "యౌవనుఁడా! నిలువు" మనునొక మృదువాక్యము వినఁబడియెను. ఉలికిపడి యేసాజీ వెనుదిరిగిచూడ నొకయాశ్వికుఁడు వచ్చుచుండెను. ఆశ్వికుఁ డేసాజీని సమీపించి యశ్వము నవరోహించి నిలిచెను. అప్పుడు వారిరువురు నిట్లు మాట్లాడుకొనిరి.

"అయ్యా! నీ దేయూరు?"

"అహమ్మదాబాదు"

"నీవెవఁడవు?"

"నేనొక రాజపురుషుఁడను"

"రాజపురుషునకు నాతో నేమిపని? నీ పేరేమి?"

"నాపేరు పిదపఁ జెప్పెదను. నాకు నీతోఁ జాలఁబనియున్నది"

"ఆపనియేమి? నీ విప్పుడెక్కడనుండి వచ్చుచుంటివి?

"ఈ యరణ్యమునుండియే వచ్చుచుంటిని. ఏకాంతముగ నిన్ను గలసికొనుటకు రెండుదినములనుండి కనిపెట్టుకొనియున్నాను. నేఁటికదిలభించినది"

“ రెండు దినములనుండియు నీ యుద్యానమునందే యుంటివా? ”

“ ఒకచోటఁ గాదు. నీకొఱకు వచ్చి నిన్నరాత్రి మీ యరఁగుమీఁద నే శయనించితిని ”

“ నన్ను బిలిచితివి గాదేల? ”

“ నన్నందఱుఁ దెలిసికొందురా? ”

“ అయిన బాధయేమి? ”

“ నా చెలి యాజ్ఞయట్టిది ”

ఈ మాట యాతఁడనునప్పటి కేసాజీ హృదయమున నేదోయొక నూత్నాందోళనము గలిగెను. ఆతఁ డాపురుషు నెగాదిగఁ జూచి సంశయముతో నిట్లడిగెను.

“ నీ వాఁడుదానవా? ”

“ ఔను ”

“ నీ పేరు? ”

“ జమేల్. నేను తార్తారదాసీ స్త్రీని ”

“ నీ చెలిపేరు చెప్పెదవా? ”

“ నేను చెప్పనక్కఱలేదు. ఈ లేఖం జూచికొనుము ”

ఏసాజీ యాలేఖను జేకొని చూచెను. దానిమీఁది వ్రాఁతఁ జూచి సంశయించుచు: “ గమలను నీ వెఱుఁగుదువా? ” యని యడిగెను. కాని జమేలు మాట్లాడక యాతనివంకఁ జూడఁదొడఁగెను. ఆమెచూపు లాలేఖం జదువుకొమ్మని యాతనిం బ్రబోధించుచుండెను.

ఏసాజీ జాబువిప్పెను. ఆతని దేహమాపాదమస్తకము వడఁకసాగెను. అక్కతన నిలువలేక కూర్చుండి యాతఁడు జాబు చదువఁజొచ్చెను. అందిట్లు వ్రాయఁబడియున్నది.

“ నాథా!

నే నొక పేదవారియింటఁ బుట్టితిని. మొన్నటివఱకును నేను బీదతనమునే యనుభవించితిని. కాని నాయదృష్టవశమున నతులిత సంపన్నుఁడవగు నీ యర్థాంగినైతిని. నా బంధుగులెల్లరు నానందించిరి. నా తల్లి యానందసాగరమునఁ దేలియాడెను. నాకిఁక కష్టములు లేవనియు, నాకంటె భాగ్యవంతు లెవరును లేరనియు నేను భావించితిని. కాని యింతలో నా పాపమువలన నాయదృష్టమునకు విఘాతము కలిగినది. నా సౌఖ్యమునకు వినాశము గలిగినది. నా యభాగ్యవశమున నేను క్రూరుఁడగు నౌరంగజేబు హస్తమునవలన నపహృతనైపోయితిని.

నా సౌఖ్యమిట్లు విద్యుత్తువలె క్షణములో మెఱసిపోవునని నేను కలలోనైన భావింపలేదు. హఠాత్తుగ నాకీయవస్థ తటస్థించినది. అద్దురాత్ముఁడు తీసికొనివచ్చి నన్నీయుద్యానవనమునందలి సౌధమున నునిచి ప్రతిదినమును దయము

ను సాయంకాలమును వచ్చి యనుగ్రహింపుమని బతిమాలుచున్నాఁడు. ఆ మాటలువినునప్పుడు నాహృదయమువ్రక్కలైపోవుచున్నది. కాని నేనాదురాత్మునేమిచేయఁగలను?

ఆత్మహత్యఁజేసికొనిన నాకీబాధనిముషమునఁ దొలఁగిపోవును. కాని నాకది యిష్టములేదు. నాకధికారముగూడ లేదు. ఈశరీరమునాదే. కాని నామనస్సు నాది కాదు. అది చిన్ననాఁడే మీస్వాధీనమైపోయినది. అక్కతన నేనాత్మహత్యఁజేసికొనుటకు సాహసింపఁజాలకున్నాను.

నేను నీపాదసేవకర్హురాలనుగానప్పుడే కేవలపారమార్థికచింతవలనను, నామీఁదియనుగ్రహమువలనను జారాపహృతనైన నన్ను రెండుమారులు రక్షించితివి. ఇప్పుడట్లుగాదు. నేను నీపదదాసినైతిని. నన్నుద్ధరింపవా?

కాని మునుపటివలె నేనిప్పుడీమహారంగజేబుబారినుండి తప్పించి దేవీగ్రామమునుజేర్పుమని నిన్ను బ్రార్థించుటలేదు. నేనిఁక దేవీగ్రామమునకు రాఁజాలను. అందలియేరిముఖమును నేనిఁకఁజూడఁజాలను. ఇంతవఱకును నేనునామానమును గోలుపోకున్నను నన్నుజూచినవారెల్లరుఁ బరోక్షమునసైన వ్రేలుపెట్టి నన్నుఁ జూపుచుఁ దమలోదా మీమెను దురకవాఁడు తీసికొనిపోయినాఁడని యనుకొనకమానరు. అట్టి యవస్థను నేను భరింపఁజాలను.

ఇఁక నేనిప్పుడు నిన్ను బ్రార్థించునదియేమనఁగా? నాకిప్పుడు మరణమే శరణ్యము. నాకిక్కడ క్షణమొకమహాయుగమువలెఁ దోఁచుచున్నది. ఔరంగజేబు హాతకుఁ డేసమయమునవచ్చి నన్ను బలాత్కరించునోయని భయమగుచున్నది. వానిచే బలాత్కృతనైనపిదప నిఁకఁ జచ్చినను బ్రతికినను నొకటే. కావున నాథా! నీవొకసారి యిచ్చటకు రమ్ము. వచ్చి నాయీతుచ్ఛశరీరమునుండి నీసొత్తగు నామనస్సునుగొనిపొమ్ము.

జీవితేశ్వరా! నీవు పురుషసింహుఁడవు. నీపేరునకుఁ శాత్రురాలైన యబలకు— నీధర్మపత్నికిఁ గిరాతతుల్యుఁడగు నొకమహమ్మదీయహాతకుఁడు మానభంగము గావింపనున్నాఁడని తెలిసికొనియు నీవు సహించి యూరకుందువా? యోచించుకొనుము. నీవు శూరశిఖామణివి. వివేకసహితుఁడవు. భారతీయుఁడవు. నీకుఁ దెలుపవలసినదేమియు లేదు. అన్నియు నీవెఱుఁగుదువు. నీ ధర్మపత్ని విపదంబుధిని మునింగిపోనున్నది. ఇంకనుమునింగిపోలేదు. ఉపేక్షించిన మునింగిపోవుట నిజము. అవ్వలఁ

జితించినఁ బ్రయోజనము లేదు. నాథా! నీపౌరుషమునకుఁ గళంకమును దెచ్చిపెట్టుకొందువా? నీలో నీవే చర్చించుకొనుము. నీవారికిఁ దెలిసినఁ బిఱికిమందువో యందురేమో యని యీ సంగతి యేరికిఁ దెలియకుండనుంపుమని నాచెలికిఁ గట్టడిసేసితిని.

అదియుఁగాక నేనౌరంగజేబువలన నపహృతనైతినని తెలిసినయెడల నీతలిదండ్రులు చాలవిచారింతురు. ఇంతవఱకు జీవించియేయున్నయెడల నాతల్లి యిదివిని యాత్మహత్యఁ జేసికొనును. నేనపహృతనగుటవలననే వారు విచారార్ణవమున మునిఁగిపోయి యుందురు. అట్టివారి నేనౌరంగజేబువలన నపహృతనైతినని తెల్పి మఱింతముంచివేయనేల? కావున నీసంగతి యింకనేరికినిఁ దెలియనీయకుము. నిన్నుదక్క నింకనేరినిఁ జూడవలెనను వాంఛ నాకు లేదు. ఎవరినిగుఱించియు వినవలెనని గూడ లేదు. కేవలము నేను కుసుమాంజలివోలె నా ప్రాణాంజలిని నీకు సమర్పింపవలయునని కోరుచున్నాను. నాథా! నా యీకడపటి యభిమతమును దీర్పవా?

ఇది నీకుముఖ్యముగ నెఱవేర్పవలసిన ధర్మము. నీ వింతవఱకు ధర్మచ్యుతుఁడవు కాలేదు. ఇఁకముందునుగాకుము. రమ్ము. వచ్చునప్పుడొక తీక్ష్ణమైన కటారినిఁ దీసికొనిరమ్ము. ఆలసింపకుము. నాయీచెలి, నామానరక్షణము సేయఁ బూనిన యీ జమేల్ నీకెచ్చటఁగాన్పించునో, యక్కడనుండియే, యాక్షణమునందే, వెనుదిరిగి చూడక, మనమున సంశయింపక శరవేగమున రమ్ము.

ఓ ప్రాణేశ్వరా! నీవే నాకు దిక్కు. నీకన్న నాకిఁక దేవుఁడు లేఁడు. నీవే నా పాలిటిదేవుఁడవు. ఓ దేవాదిదేవా! ఓ కరుణామయా! త్వరగ రమ్ము. వచ్చి నాకు సుగతిం బ్రసాదింపుము.

ఇట్లు
విన్నవించు నీపదదాసి
కమల"

ఈ జాబును బూర్తిగఁ జదువునప్పటి కేసాజీ కండ్లెఱ్ఱవడియెను. అధరము ప్రచలితము కాసాగెను. నాసారంధ్రములు విరళితములయ్యెను. హృదయమున రోషాగ్ని ప్రజ్వలించెను. ఎడతెగని నిట్టూర్పుఁబొగలు బయల్వెడలెను. మొగము జేవురుముద్దవలెఁ గందిపోయెను. కంఠమున గద్గదికవొడమెను. ఒక్కమాఱు పండ్లు పటపటఁ గొఱుకుచుఁ బ్రలయహుతాశనుని పగిది మండిపడుచు "నేమీ! యిట్టిపనిఁ జేసినవాఁ డౌరంగజేబు హతకుఁడా?" యని హుంకరించిపలికెను. అదిచూచి జమేలాతని చేయిఁ బట్టుకొని యి

ట్లనియెను.

"యావనుఁడా! ఈ కోపమువలనఁ బ్రయోజనము లేదు"

"ఏమీ! ఔరంగజేబుహంతకునిఁ బరిమార్పకుండ నేను నిద్రాహారములు గొనను"

"అట్లే చేయుము. కాని ప్రథమకర్తవ్య మదిగాదు"

"నీవేమందువు?"

"నీప్రియురాలి నుద్ధరింపుము"

"అయిన నుండుము. నే నొకమాఱింటికిఁ బోవలయును?"

"ఏల?"

"కత్తినిఁ దీసికొనిరావలెను"

"ఎందులకు?"

"నా ధర్మపత్నినిఁ బాపపంకమునుండి యుద్ధరించుటకు"

"అయినఁ గత్తియేల?"

"సంహరించుటకు"

"అబ్బా! నీవంతకఠినుఁడవా?"

"జుమేల్! ఇది కాఠిన్యము గాదు. ధర్మకృత్యము"

"నీవట్లు నమ్మితివా?"

"ముమ్మాటికి నమ్మితిని"

"నెనుదీసెదవేమో?"

"జుమేల్! నీవట్లుతలంపకుము. ఈ కంఠమునఁ బ్రాణములుండఁగా నావలన నట్టిపని జరుగునని తలంపకుము"

"ఇవి బీరములు కావుగదా?"

"చూడుము"

"అయినఁ గత్తికొఱకు నీ వింటికిఁ బోవలదు. నే నిచ్చెదను"

"నాకు రెండవ గుఱ్ఱమేది?"

"ఇదిచాలును"

అదివిని యేసాజీ గుఱ్ఱము చెంతకేగి తట్టుచు "మనకిప్పుడు నీ యొక్క గుఱ్ఱమే చాలును. ఇది చాలమంచిది. జుమేల్! రమ్ము. నీవు నా వెనుకఁగూర్చుండి నన్ను గట్టిగఁ బట్టుకొను" మని తటాలున నశ్వారోహణము గావించెను. వెంటనే జుమేలుకూడ నెక్కి యాతనిం గట్టిగఁ బట్టుకొనియెను. "జుమేల్! జాగ్రత్తసుమా!" యని యూఁకెను బ్రబోధించి యేసాజీ గుఱ్ఱము నడాయించెను. అశ్వము శరవేగమునఁ బఱువసాగెను.

షష్ఠ ప్రకరణము.

ఇంకను నాలుగు గడియల ప్రొద్దుండ వనోద్యానవనమూ వృద్ధభానుకిరణ ప్రకాశను. అహమ్మదాబాదునగర రాజభ సారముకలిమి మాత్నశోభా భాసమాన

మైయుండెను. మాలతీ మల్లికాదిలతలు పుష్పితములై యలరారుచుండెను. వసంతకోకిలలు దిక్కుల నారవములు ముఖరితములు సేయుచుండెను. రసాలశాఖల మీఁది లతాడోలికలపై నుయ్యాలూఁగుచు శుకశారికాదులు వ్యక్తకలరవంబులు సేయుచుండెను. మయూరకేకారములును, బంభరఝంకారములును కర్ణపేయముగ వినవచ్చుచుండెను. మలయమారుతము హాయిగ వీచుచుండెను. కుసుమసౌరభములు ఘ్రాణేంద్రియములను దనుపుచుండెను.

వనవిహారమున కయ్యదిసమయము. వసంతమున యువయువతులీసమయముకొఱకుఁ బ్రతీక్షించుచుందురు. ఈ సమయమున వారత్యానందముతో నంతఃపురము వెలువడి యితరేతర కరగ్రహణముగావించుకొని మందహాసాంచిత వదనులై సరససల్లాపము లాడుకొనుచుఁ జేటీజనములు వెంటరా నుద్యానవనముఁ బ్రవేశించి [illegible]ంతురు. కుసుమాపచయము గా[illegible]రు. తీఁగటుయ్యాల లూఁగుదురు. [illegible]ఁగిలిమూఁత లాడుకొందురు. [illegible]తు లాడుకొందురు. కృతకాద్రు లెక్కుదురు. నికుంజములఁ జేరెదరు. ముద్దుముచ్చట లాడుకొందురు. కోయిల కూఁతలనాలకించి ముదమందుదురు. [illegible] కౌఁగిళ్ల నసఁగి పెనఁగుదురు. ఏమేమో మాట్లాడుకొందురు. ఇంక నేమేమో గావించుకొందురు. ఎంతో యానందింతురు ఎంతో సుఖింతురు. ఆహా! ఇది యెంత ప్రేమయాహ్లాదకరమైన సమయము!

ఆట్టిసమయమున నా యుపవనమునందలి యొక సాంద్రనికుంజాంతమున నొక యాసనముఁ బొంది కూర్చుండి యుండెను. ఆతని ముఖమున నత్యంత గాంభీర్యము విరాజమానంబగుచుండెను. మొలనున్న రత్నఖచితమగు కటారిపైఁ గుడిచేతి నానించి యాతఁడేదో యోచించుచుండెను ఆతఁడే రాజీ.

ఇంతలో నికుంజమునకు వెనుకనుండి యందెలచప్పుడు వినవచ్చెను. అది విని యేసాజీ వెనుదిరిగి దట్టముగ నల్లుకొనియున్న తీఁగల నొత్తిగించి చూచెను. అతిరయమ్మున నికుంజముల వెనకు గంభీరముగఁ జూచుచు వచ్చుచున్న కమల యాతనికిఁ గాన్పించెను. వెంటనే యాతఁడాపొదరిల్లు వెలువడి యెదుటకువచ్చి నిలిచిన కమల నాలింగనముఁ జేసికొనఁ జేతులు సాచెను. అది చూచి కమల "నాథా! నన్నంటకుఁము, మహమ్మదీయుని యింట నుండుటచే నేనపవిత్రనైతి" ననికొంచము వెనుకకుఁ దగ్గెను. కాని యేసాజీ యామాటవినక "కమలా! నీవు పరమపావనివి.

నీపాతివ్రత్యము కలంకితము కాలే" దని యామె నాలింగనము గావించి లెక్కలేని ముద్దులుగొనసాగెను. కమలయు నాతనికౌఁగిటనొకింతతడవు పరవశయయ్యెను.

ఆశ్చర్యమేల? ఇంకఁ దమజీవితకాలమునఁ బరస్పరసమావేశము లభింపదని నిస్పృహఁ గావించుకొనిన ప్రేమభరాలసులగు యువదంపతులచిరకాలమునందే యట్టిసమావేశము సంభవించినపుడు దన్యోన్యాలింగితగాత్రులు కాకుండ నెట్లుండఁగలరు? ఆయాలింగనము వలనఁ బరవశులు కాకుండ నెట్లుండఁగలరు? "నాథా! నన్నంటవల" దను కమలమాట నిరాశవలన వెడలినదేగాని వేఱుగాదు.

పిదప నిరువురు నేడువసాగిరి. కమలకన్నులనుండిధారలు కన్నీటిచే నేసాజీవక్షము తడిసిపోవుచుండెను. ఏసాజీకన్నీటిచేఁ గమలమూర్ధము తడిసిపోవుచుండెను. ఇట్లొకింతతడవైన తరువాత నేసాజీకన్నులు తనచేలాంచలమునఁ దుడుచుచుఁ గమలయిట్లనియెను.

"నాథా! ఇట్లు విచారించుటవలనఁ బ్రయోజనము లేదు. మన దురదృష్టమువలన నిట్టియవస్థ తటస్థించినది. అనుభవించుటతక్క నింకఁ గర్తవ్యము లేదు. కావున నాలసింపక నీపనిం గానిమ్ము."

"ప్రాణేశ్వరీ! పురాకృతమనుభవింపకతప్పదు. ఏమి చేయఁగలము? కాని నాయర్ధాంగివగు నిన్నంతమొందించుటకు నాకరము కంపించుచున్నది"

"జీవితేశ్వరా! అది తగదు. నీవు శూరశిఖామణివి. నీరక్తనాళములయందు వీరరక్తము ప్రవహించుచున్నది. నీవు భయపడవలసిన యవసరము లేదు. పాపపంకములోఁబడిపోనున్న భార్యనుద్ధరించుట భర్తకుఁ బరమధర్మము. నన్నుద్ధరించుటకిప్పుడిదితక్క వేఱొకదారి లేదు. దీనివలన నీవు ధర్మపాలకుఁడవగుదువు. నాకు సుగతి ప్రాప్తించును. అద్దురాత్ముని ప్రొద్దుటిమాటలవలనఁబట్టి చూడఁగా నీరాత్రి నాకుమానభంగము తప్పనట్లు తోఁచుచున్నది"

"ఏమీ! కమలా! నేనుజీవించియుండఁగ నీకుమానభంగమా?"

"నాథా! అదియెన్నటికిని సంభవింపఁబోదు. మానభంగము కాకుండ భర్తచేతులలోఁ బ్రాణములు సమర్పించుచున్న నాకంటె ధన్యాత్మురాలింకనొకతె యుండఁబోదు. ప్రాణేశ్వరా! మహాపుణ్యప్రదమగు పాతివ్రత్యరక్షణమను నీమహావ్రతమును జేయుటకుఁ దడయకుము. ఆలసించినఁ గీడుమూడును. నీచేతులలోఁ బ్రాణములను విడుచుటకంటె నాకుఁ గాంక్షింపఁదగినది వేఱొకటి లేదు. నీకంఠములోఁ బ్రాణములున్నంత

కాలము భారతీయకాంతామణులకిట్టియవస్థలను గలిగించుచున్న దురాత్ముఁడగు నౌరంగజేబు నాశనముకొఱకుఁబనిచేయుము. భారతకాంతలపాతివ్రత్య మీయౌరంగజేబుహాతకునివినాశమునకును, మహమ్మదీయసామ్రాజ్యవిధ్వంసమునకును హేతుభూతమగుఁగాక. ముహూర్తటికి నగుఁగాక. ఓదేవా! ఇఁక నాలసింపకుము. నన్నుద్ధరింపు" మని యొకమాఱు భర్తృపదములను గన్నులకద్దుకొని పత్యుదరఁ దొలఁగించివైచి కమల పడగ యెత్తియాడు నురగకాంతవలె నిలిచి యేసాజీదెసకు గంభీరముగఁ జూడసాగెను.

అతినిశితములగు నాకములచూపుల వలన నేసాజీమస్తిష్కము కలంగిపోయెను. వివేకము తొలంగిపోయెను. ప్రపంచమంతయుఁ గలక్రిందుగఁదిరిగిపోవుచున్నట్లు కాన్పింపఁదొడఁగెను. హృదయమావేగపడఁజొచ్చెను. ప్రకృతిధర్మమేమనఁగా? ఖడ్గవ్యాపారావసరమున రక్తమత్యుష్ణంబగును. ఆవేఁడి నెత్తుటి వలనఁ బ్రాపంచికస్మృతితప్పిపోవును. అట్లుగాకున్న మానవుఁ డొరనుండి ఖడ్గమును బెటికి యెదుటివారిపై విసరఁగలఁడా?

ఇప్పుడేసాజీ కట్టియవస్థ తటస్థించెను. ఒక్కతన నాతెఁడు తటాలున నొరనుండి –రిఁబెటికి కమలహృదయమును విదీర్ణము గావించుటకుఁ జేయెత్తెను.

కమల యాకటారిపోటునకెదురుచూచుచుండెను. ఆమెకుఁ గూడ నిప్పుడు ప్రాపంచికజ్ఞానము తప్పిపోయెను. కేవల మిప్పు డామెహృదయఫలకమున ననంత పతిభక్తియు, స్వర్గసౌఖ్యమునందలి యఖండాశయుఁ దాండవమాడుచుండెను. మఱియొకస్త్రీయైనచో నట్టిస్థితి సంభవించుట కష్టము. పుణ్యభూమియగు నార్యావర్తమున జనించిన భారతీయస్త్రీరత్నముల కట్టిస్థితి చింతామాత్రమున సంభవించును. ఆసేతుసీతాచలమగు నీభారతభూమియందు లేని సుగుణము లేమియున్నవి?

తరణికిరణప్రసారమువలన నెత్తఁబడిన యేసాజీచేతియందలి కటారి తళతళలాడుచు మిఱుమిట్లుగొలిపివేయుచుండెను. అన్నా! కుసుమకోమలమగు నాకమలదేహ మాకటారివాతం బడి పోవలసినదేనా? సుగుణరాశియగు నాకమల కప్పుడే నూఱేండ్లును నిండిపోయెనా? “కమలా! కాచికొనుము. ఈశ్వరుని పదకమలములను స్మరింపు” మని పూనికతో నేసాజీ కటారితోఁ బొడువఁబోయెను.

కాని యంతలో నొక కొజ్జావాఁడు హఠాత్తుగ నాగుమాగు మని వెనుక నుండివచ్చి కమల హృదయముపైఁ బ

డఁబోవు నేసాజీని బట్టుకొనియెను.

వెంటనే కమలాబేగము సాజీకి స్మృతి కలిగెను. ఇరువురును బెదరిరి. కాని తోడనే ధైర్యము దెచ్చుకొని యామె సింహాసనము లెసఁగడిఁ దుమ్ముఁ గమల మఱియు నిఁజూచుచు “ మన్సూర్! నేనెవ్వతెనో యెఱుఁగుదువా? ” యని గర్జించి పలికెను. మన్సూరు రెండుహస్తములు జోడించి “ ఎఱుఁగుదును. మీరు ఫుల్ జానీబేగము గారు ” అని ప్రత్యుత్తరమిచ్చెను. ఫుల్ జానీబేగమనది కమల కొసంగఁ జేబు పెట్టినపేరు. మఱి యుఁ గమల యిట్లనియెను.

“ ఏమీ! బేగములనుగూడ సవరించుచుంటివే? మన్సూర్! వానిని వదలెదవా లేదా? ”

“ నేను బేగముల సవరించుటలేదు. బేగములను జంపఁజూచు వారిని బాదుషాహా కప్పగింపఁదలఁచితి ” నని వాఁడు ప్రత్యుత్తరమిచ్చెను. ఈసందర్భమున నా కొజ్జావాని పట్టునుండి వదలించుకొనుట కేసాజీ ప్రయత్నించెను గాని ప్రయోజనము లేకపోయెను. అప్పుడు కమల మఱింతయుండిపడుచు “ నట్టియీ వీనిని ఖైదుచేయు ” మని తనకాలితో నక్కడ భూమి నొక్క తన్నుతన్ని ప్రక్కకుఁ దొలఁగెను.

ఆతన్నుతో యేసాజీ నిలిచియున్న చోటు బ్రద్దలైపోయెను. ఏసాజీ భూమిలోనికిఁబోయెను. మఱల నా భూమి యథాపూర్వమును దాల్చెను. కమల తన మందిరమునకుఁ బోయెను.

అష్టాదశ ప్రకరణము.

ఇది యంతయుఁ జూచి మన్సూరు తెల్లవోయెను. ఏసాజీ ఫుల్ జానీబేగమును జంపఁబోవుటయుఁ, దానడ్డుపెట్టుటయు, బేగముకోపపడుటయుఁ, దానువలనుటయుఁ, నామె నేలపైఁ దన్నుటయు, భూమి బ్రద్దలై యేసాజీ భూవివరమునకుఁ బోవుటయు, బేగము భవనమునకుఁబోవుటయు మెఱపు మెఱసినట్లు క్షణములో నగుటవలన వాఁడు కొంతతడవు నిశ్చేష్టుఁడై యుండెను. కాని యంతలో నొక ముసలికొజ్జా వచ్చి వాని నిశ్చేష్టతకు భంగము గలిగించెను.

తరువాత మన్సూరు జరిగినసంగతి యంతయు వానికిఁదెలిపెను. అది విని ముసలివాఁ డెంతో యాశ్చర్యపడెను. బాదుషాగారి బేగము నొరుఁడో యొకఁడు చంపఁబూనుట

దుల కామె యంగీకరించుటయు వింత గాదా? ముసలివాఁడు కొంతతడవేమో యోచించి “ ఇక్కడనుండి యీతోఁట మార్గమై పురకు దారిగాయున్నది. నీవచ్చుటకాఁబోయి యీ మహారాష్ట్రియావనునిఁ బట్టుకొను ” మని మనుగాయి నంపివైచి యతిరయమ్మున రాజభవనము జేరఁబోయెను.

ఇట భూవివరముఁ బ్రవేశించిన నేసాజీ యీ కటికచీఁకటిలోఁబడి [illegible] తెలియక, [illegible] వో[illegible]ండెను. “ కమల [illegible] సా[illegible]త్రము తనకు మానభంగముతప్పనని చెప్పనది. ఈ సంగతి తెలిసిన నారంగజేబు తప్పక యామెను జెఱచితీఱును. కొజ్జా కండ్లఁబడిన యీసంగతి యారంగజేబున కెట్లు తెలియకుండును? మానభంగముగాకుండఁ గమల నుద్ధరించు [illegible] మాతని మనస్సును [illegible]చి వేయుచుండెను.

[illegible]సందర్భమున నవరోనచ్చి నేసాజీవీఁపుపై మెల్లఁగఁజఱచిరి. ఉలికిపడి యాతఁడు వెనుదిరిగిచూచెనుగాని యా గాఢాంధకారమున నేమి కాన్పించును? కాని వెంటనే “ యీవనుఁడా! త్వరపడుము. కన్నఁగఁబొమ్ము. ఈదారి నిన్నీ తోఁట [illegible]లికిఁ దీసికొనిపోవును. అట నొక [illegible] సిద్ధముగనున్నది. దానిపై నెక్కి యథేచ్ఛంబొమ్ము. లేకున్న సహాయము వాటిల్లును. బ్రతికి యుండినఁ గమలను మఱియొకసారి చూడవచ్చు ” ననుమాట లాతని చెవింబడెను. ఆమాటలనుబట్టి యావ్యక్తి స్త్రీవ్యక్తియనియు, నా స్త్రీ జుమేలనియుఁ దెలిసికొని వెంటనే తడవుకొనుచు నేసాజీ సకాలమున నుద్యానవన బాహ్యప్రదేశమును జేరెను. చేరి [illegible] తురంగము [illegible] వేగంబునఁ బరుగెత్తుచుండెను. ధావనవేగంబున నేసాజీకి మార్గంబున కిరుకెలంకులనున్న వృక్షములు గిఱ్ఱున దిరిగిపోవుచున్నట్లు కాన్పించుచుండెను. చూపులు చెదరిపోవుచుండెను. ఖురపుటహతిచేఁగలిగిన టకటక ధ్వనులవలనఁ జెవులు గింగురుపోవుచుండెను. ఇట్లొకింతతడవరిగిన పిదప నేసాజీ వెనుదిరిగిచూచెను.

నాలుగైదుగురు రౌతులేసాజీనిఁ బట్టుకొనుటకు వెనుకనుండి యతిరభసంబున వచ్చుచుండిరి. వారినిఁజూచి యేసాజీ వారి కందకుండుట [illegible]ను యత్నించి పరువెత్తించెను. [illegible]కవచ్చు నాశ్వికులుగూడ శీఘ్ర[illegible] వచ్చుచుండిరి. ఏసాజీ మఱల [illegible]ను మడమలతోఁదాఁకెను. అ[illegible] వెనుక

టివారుగూడఁ గశాఘాతములుగావించి యశ్వములను మఱింత పరువెత్తింపసాగిరి. ఏసాజీ కాందోళన మెక్కువయ్యెను. ఇంతలో వెనుకనుండి రివ్వుమని రెండు బాణములు వచ్చి యొకటి గుఱ్ఱమునకును వేఱొకటి యేసాజీ ముంజేతికిని నాటెను. గుఱ్ఱము పరువెత్తలేకపోయెను. విశేషముగ రక్తము స్రవించుటవలన నేసాజీ కన్నులుదిరిగి గుఱ్ఱముమీఁదనే మూర్ఛిల్లెను.

"అంతఃపుర ద్రోహియగు దురాత్మునిఁ బొడువుము" "దొంగను నఱుకుము" "పట్టుకొనుము" "కట్టుము, కొట్టు" మని యఱపుడిఁ గావించుచు రౌతులు క్షణములో వచ్చి యేసాజీ చుట్టునుమూఁగిరి. పాప మేసాజీ కిదియంతయు నేమి తెలియును? ఒకరౌతు గుఱ్ఱము వెనుకటికాలునకు గ్రుచ్చుకొనియున్న శరమునులాగివైచెను. వేఱొకఁడు కళ్లెమును బట్టుకొనియెను. మహమ్మదీయుఁడగు నొకరౌతు శక్తికొలఁది నేసాజీ వీఁపుపై నొక గ్రుద్దు గ్రుద్దెను. కాని యేసాజీ కింకను స్మృతి కలుగలేదు. తక్కినవా రామహమ్మదీయు "నిట్టియపుడా నీప్రతాపముఁజూపెద" నని నవ్వుచు నెత్తిపొడిచిరి.

అదివిని మఱింతమండుచు నత్తురుష్కుఁడు "నవ్వెదరేల? ఇట్టిహాని నుష్పాతఁజి వేయువలయు నని ఖురాను విధించుచున్న" దని యొత్తిపలికెను. తక్కిన వారికి మఱింత నవ్వువచ్చెను. "సఖుఁడా! ఔను. అట్లే చేయవలయు" నని చెప్పుచు వారు వెనుకకు మఱలిరి. అందొకఁ డేసాజీ గుఱ్ఱపుఖలీముఁబట్టుకొని వచ్చుచుండెను. హంతకుఁడు దొరకెనని ఫాదుషాహకుఁ దెలుపుటకు వేఱొకఁడతిరయమ్మున ముందు బయలుదేరెను.

ఏకోనవింశ ప్రకరణము.

కార్చిచ్చు క్షణములో వనమంతయు నెట్లు వ్యాపించునో యట్లే కమలా సంహార ప్రయత్నవార్త క్షణములో నా రాజభవనమంతయు వ్యాపించెను. ఇతర జనములెల్లరు నాశ్చర్యచకితులైరి. "మొన్న మొన్న వచ్చినపిల్ల యెంతనిరంకుశాధికారమును నెఱపఁబూనిది! ఆ హంతకుఁ డెంతసాహసించె" నని వారు ముక్కుపై వ్రేలిడికొని యనుకొనసాగిరి. వెంటనే కొందఱు పరిచారికలు కమలయున్న మేడకువచ్చి యంగణమ్మున నిశ్శంకగ శయ్యపైఁగూర్చు

డియున్న కమలనుగాంచి తమలోఁ [illegible] "మీపిల్ల యెంతటిదమ్మా!" యనుకొనసాగిరి. కాని వారినరసి కమల యేమియు మాటాడలేదు. ఆమె నిర్భయముగ నట్లె శయ్యపైఁ గూర్చుండి యుండెను.

అప్పు డౌరంగజేబు పాదుషాహా, మదిరాపానమత్తుఁడై యొడలిమీఁది వస్త్రమైన నెఱుంగక వెండితీఁగవలె హంసతూలికాతల్పముపైఁ బడియుండి కన్నులు దేలవైచుచు నేమేమో సగము న[illegible] నుదయపురి చెంగటఁ గూర్చుండి యానందించుచుండెను. అట్టి యానంద సమయమునఁ బిడుగువంటి యీవార్త మెల్లఁగ వాని చెవులంబడియెను. వెంటనే తోఁకఁద్రొక్కిన త్రాఁచువలె మండిపడుచు "నేవఁడురా వాఁ" డని గుండె లవియునట్లఱచెను. ఆయార్పువిని దద్దరిల్లి లేచికూర్చుండి, యుదేపురి క్రోధాగ్నికీలావిస్ఫులింగములురలు ప్రియునిముఖము నవలోకించి గడగడ వడంకిపోఁదొడఁగెను. ఔరంగజేబు క్రోధభరమ్మున మాటాడఁజాలక నిలువఁబడిపోయియుండెను.

ఇంతలో "దొంగదొరకె" నను [illegible] కలకలము ప్రారంభమయ్యెను. [illegible]సాణియగు తార్తారదాసీసుందరి [illegible]ర్తువచ్చి విస్మయముతో "నేలినవారినౌకరులా హంతకునిఁ దోడితెచ్చి హజారమునఁ దమకొఱకు వేచియున్నా" రని మనవిచేసి ప్రక్కకొదిగెను. అది విని మఱింత మండిపడుచు "మూర్ఖురాలగు ఫుల్ జానీనిఁ గూడఁ దీసికొనిర" మ్మని గద్దించిపలుకుచుఁ జక్రవర్తి కొలువుకూటమునకరిగెను.

అప్పటి కేసాజీ సింహాసనమున కెదుట నిలువఁబెట్టఁబడియుండెను. ఆతని చుట్టును విచ్చుకత్తులందాల్చి యమకింకరులవలె ఘోరాకారులగు నలువురు తురుష్కభటులు నిలుచుండియుండిరి. ఏసాజీ సభాభవనమునకు రాకమున్నే మూర్ఛఁదేలెను. ఇప్పు డాతఁడు బెదరులేక గంభీరముగ నిలువఁబడియుండెను.

అంత నౌరంగజేబువచ్చి సింహాసనముపై నాసీనుఁడయ్యెను. దాసీసుందరులు కమలను దీసికొనివచ్చి సింహాసనమునకుఁ బ్రక్క నిలువఁబెట్టిరి. బాణప్రహారమువలన రక్తము స్రవించుచున్నను లెక్కసేయక విచ్చుకత్తులుబూనియున్న కఱకుఁదురకల నడుమ గంభీరముగ నిలిచియున్న భర్తనరసి క[illegible] కింతయుచ్చెరువడెను [illegible] ఖాతిశయమువలనఁ [illegible] కొనసాగెను. అప్పు డేసాజీ య[illegible] దెస కొకమాఱుచూచి కనుసన్నఁగావిం

చెను. అందేమియర్థమున్నదో మేము చెప్పలేము గాని కమల విచారమును మాని సింహాసనముఁ బట్టుకొని ధైర్యముతో నిలువఁబడెను. అప్పుడు పండ్లు పటపటఁ గొఱుకుచు నేసాజీ వెనకు రూక్షేక్షణములం జూచుచు "నేమి చేసితివిరా?" యని చక్రవర్తి గద్దించి పలికెను.

అదివిని యెంతమాత్రమును బెదరక చిఱునవ్వుమాఱు మందహాసముగావించి యేసాజీ యిట్లుపన్యసింపఁదొడఁగెను.

"అభిమాన నిధానుఁడగు భారతీయుఁడు చేయవలసిన పని నేఁజేయఁదలఁచితిని. తగినంత మెలఁకువతోడనే ప్రయత్నించితిని. కాని దైవ ప్రాతికూల్యమువలన విఫలమనోరథుఁడ నైతిని అయినను చింతలేదు. అధమాధముఁడవగు నీకు జంకనేల? నేను మరణించుట నిక్కువము. నీకొకింత హితబోధగావించి మఱిచావఁదలఁచితిని. ఓ దురాచరణుఁడా! నీవు చేయనిపాపములు లేవు. నీకంటెఁ బాపాత్ముఁడు లేఁడు. నీ వనుపమానుఁడవు. ఓ బుద్ధిహీనుఁడా! సచరాచరమగు నీ ప్రపంచమున కంతకును నీవే నియంతవని యుబ్బకుము. అందఱను శాసించు దేవుఁ డొక్కఁడు వెలుఁగుచున్నాఁడు. నీవు గావించిన పరస్త్రీహరణమునకును దక్కిన యకృత్యములకును నీ వాతనికి సమాధానము చెప్పకతీరదు. కాని మున్ముందుగ నీ వొకటియోచించుకొనుము. నీపెండ్లాము నితరుఁ డెవఁడైన హరించుకొనిపోయిన నీకెట్లుండునో యోచించుకొనుము. ఇహలోకమున నీ కాగొక్క శిక్షయుచాలును. నీ కట్టి ప్రాయశ్చిత్తము గావించువాఁడు నీ జాతియందే యుద్భవించుఁగాక"—

ఇట్లు చెప్పునప్పటికిఁ బ్రక్కనున్న యుద్యోగీయులు కాట్లకుక్కలవలెఁ గసకుచు మాట్లాడవలదని నిషేధించిరి గాని యేసాజీ మానలేదు. ఆతఁ డట్లే మర్మభేదకములగు మాటలతోఁ జక్రవర్తిని వేధించుచుండెను. చక్రవర్తికి రోషాగ్ని యధికంబయ్యెను. అయినను "నోరీ! నీ వెవతెకొఱకీ తోఁట లోనికివచ్చితివో చెప్పుము. అట్లయిన బ్రతికిపోదువు" అని మఱల నడిగెను. యేసాజీ మఱల నిట్లు చెప్పసాగెను.

"ఓమూర్ఖుఁడా! శునకమువలె నీవట్లఱచుటవలనఁ బ్రయోజనము లేదు. అవినీతుఁడవగు నీవుచేయు ప్రాణదానము నకు నాకాశగూడ లేదు. వజ్రమయంబగు నీపాడుహృదయఫలకమును భేదించుటకువచ్చితిని. పాపనిలయములగు నీ కన్నులు పెఱుక వచ్చితిని. క్రూరములగు నీచేతులను ఖండింపవచ్చితిని. నీ

...గాసంబి ... తుచ్ఛభోగ... కాలించి నగ...ను ...గారమును మంటఁగలిపి పాడు దేహములను నీకువిక్రయించుకొనిన యధమకాండ్రగు క్షత్రియకాంతలను జీవనములతోనుండఁగనే యుప్పుపాఁతఁబెట్టుటకువచ్చితిని. తక్కిన భారతకాంతలను భస్మము సేయవచ్చితిని. నీ సామ్రాజ్యమునువిధ్వంసముసేయవచ్చితిని. కాని నీ కులకాంతల భాగ్యలేశవశమున నీ కట్టియవస్థ తప్పిపోయినది. నీచుఁడా! విపత్తునుండి యిప్పుడు దాఁటిపోతినని పొంగకుము. నీ యంతము సమీపించినది. నీ కులకాంతలు ముసుఁగులు దొలఁగించుకొని గుండెలు బాదుకొనుచు దిక్కులేక యడవులంబట్టిపోవు కాలము సమీపించినది. సిగ్గుమాలిన నీ యుంపుడుఁగత్తెలు గాడిదలపై నెక్కి పురవీథుల నూరేగుకాల మాసన్నమైనది ''—

అని యింక నేసాజీ తనయుపన్యాసమును జెప్పుచునేయుండెను. చక్రవర్తి కాగ్రహము రెట్టించెను. అక్క తన వెంటనే '' తెగవేయుఁడు. ...అంతఃపుర ద్రోహమును జేయఁబూనిన ...ఘ్నుని దెగవేయుఁడు. వీనినిఁ బెట్టి...చు దాసి వీనిని సంహరించుట చూచి సంతసింపఁగలదు. తెగవేయుఁ '' డని ఘోరముగ నఱచెను.

...టనే చుట్టునున్న భటులు లోనుసా ర్రాష్ట్రీయానను శిరము త్రెంచుట కతిసిశితములగు తమ విచ్చుకత్తులను బైకెత్తిరి. నేసాజీశిరముపై నానాలుగు కత్తులు తళతళలాడుచుండెను. భటులలో కమాలుకౌఁజూచి మెలఁగత్తులపై కెత్తి రెండవతడవ చక్రవర్తి యాజ్ఞకుఁ బ్రతీక్షించిరి. అది చూచి చక్రవర్తియులఁ '' దెగవేయుఁ ''డని పలికెను. భటులొకుగఁబదిపదినిశ్శో సమయము విసరిరి. కానియంతకుముందే నేసాజీయను నొకగంభీరశబ్దము వినవచ్చెను. ఆశబ్దమువలన నందఱచెవులు గింగురుమనెను. ఔరంగజేబు నేసాజీదెసకుఁజూచెను. చూడఁగాఁ గమల నేసాజీబాహుబంధమునఁ జిక్కియుండెను. అది చూచి తెల్లవోయి యధమాధముఁడగు నౌరంగజేబు గద్గదకంఠముతో '' పుత్ జాని! ఏమి చేసితి '' వని ప్రశ్నించెను. కమలా నేసాజీల ప్రాణము లింకనుబోలేదు. చక్రవర్తి ప్రశ్ననాలకించి భర్తృపరిరంభమునందున్న కమల స్పర్శసుఖపరవశయైపోలె మందహాసముగావించుచు '' భారతీయ కాంతామణుల కుచితమగు కృత్యముగావించితి '' నని ప్రత్యుత్తరమిచ్చెను. అది యాలకించి నేసాజీ యానందాతిశయ... మందహాసముగావించెను. ... ఎంతయానం

దము! కమలాయేసాజీ లింతవఱకును జా లంగడవ్వులు మహదానందముం గాంచిరి. కాని యీ యానందమునకు నీయానందమునకును జాలభేదమున్నది. అది సావధికము. ఇది నిరవధికము! ఈయానందమున కిఁక నంతము లేదు. కమలాయేసాజీల యాత్మ లెంతవఱకుండునో యీయానందమంతవఱకుండవలసినదే.

ఆనందము పవిత్రమగు నొకమహాశక్తి. ఇహపరజీవితము లానందావధికములు. ఎవరిహమున నానందముఁ జవి చూచియుండరో వారు పరమునఁ గూడ నానందమనుభవింపఁజాలరు. అట్టివారిజీవితములు నిరర్థకములు! నీచాతినీచములు! అత్యంతహేయములు! అధమాధమములు! కమలాయేసాజీల జీవితము లట్టివిగావు. ధన్యతమములు. ఉత్తమోత్తమములు. ప్రకాశమానములు. నిరుపమానములు. అట్టి మహదానందముతో నా సమయమునఁ గూడఁ బరస్పరాలింగితులైయుండి యే యీ యనుపమాన దంపతులు ప్రాణములు విడిచిరి. పవిత్రములగు వారియాత్మలు సూర్యమండలమును భేదించుకొనిపోయి తేజోరాశియగు పరమేశ్వరుని యం దైక్యమైపోయెను.

మిథునానురాగ మెంతయు నాశ్చర్యకరమైనది. భిన్నప్రదేశములంబుట్టి భిన్నప్రదేశములం బెరిగిన యువయువతులు పెద్దలచే భార్యాభర్తలుగఁ జేయఁబడినవెంటనే మహోత్కృష్టమగు నీమిథునానురాగమునకు లోఁబడిపోవుచున్నారు. స్వగ్రామములను, స్వమతములను, పుడకు జన్మభూములగు స్వదేశములనుగూడ నీమహాశక్తివలనఁ బ్రేరితులై విడిచిపెట్టుచున్నారు. అభిరుచులు మార్చుకొని, తలంపులు మార్చుకొని భావైక్యతనంది యొకరికొఱ కొకరు ప్రాణములగూడ నానందముతో విడిచిపెట్టుచున్నారు. అద్దిరా! ఇదియెంతఘనమైనది! ఎంతమనోహరమైనది! ఎంతయానందమయమైనది! ఎంత పవిత్రమైనది!

ప్రపంచమునందలి యెల్ల దేశముల సనాతనాధునాతనేతిహాసములను జదివిన బుద్ధిమంతులు ముఖ్యముగఁ బరమపవిత్రమగు నీ మిథునానురాగము విషయమున భారతదేశమున కగ్రస్థానము నొసంగక మానరు. సీతా, సావిత్రీ, దమయంతీ, ద్రౌపద్యాదులనుబోలు స్త్రీరత్నములును, శ్రీరామ సత్యవంతాదులనుబోలు పురుషసింహులు నీదేశమున నెందరు జన్మించిరో లెక్కలేదు. ఏకపత్నీవ్రతులైన పురుషు లెందఱుగలరో, పతులతో సహగమనములు గావించిన స్త్రీ లెందరుగలరో చెప్పఁజాలము. ఇట్టి యదృష్టమింక నేదేశము

...సను బట్టియుండలేను. ఇఁకముం... పుట్టను. నిజముగ నిట్టిఘనత కృష్ణా గోదావరీ గంగాది మహానదీజలముల వ... పరమపావనమైన యీ భారతదేశమునకే తగును! పుణ్యభూమి యగు నీ యార్యావర్తమునకే తగును!

మహాభాగ్యసంపన్నుఁడయ్యు నేసాజీ సోదరాలగు కమలను మోహించి తుదకా మెనె వివాహమాడి యామెతో జతకే ప్రాణములను విడిచెను. కమలయుఁదన యనుపమాన సౌజన్యసౌందర్యములవలన దుర్లభుఁడైన యేసాజీకర్థాంగియై యఖండానందముతో నాతనితో జతకే యాతనికౌఁగిటియందే ప్రాణములను విడిచెను. ఆహా! వారిజీవితములెంత యుత్కృష్టములైనవి! ఎంతపవిత్రములైనవి!

గీ త ము.

ఓ యనుపమాన దంపతు ♦ లుర్వి మీరు
సిఁగు లన్నియు నేఁటితోఁ ♦ దొలఁగి పోవ
బాంచభౌతిక దేహముల్ ♦ బాసి, భాస
మానములు, నాశరహితంబు ♦ లైన సూక్ష్మ
దేహములఁ గాంచి, యెంతేనిఁ ♦ దేజరిల్లు
చుట్టి, యితరేతరార్థాంగు ♦ లైన మీకు
నిట్టి వాఁడైన నిఁక మీఁద ♦ నించుకేనిఁ
గష్టములఁ గూర్పఁ జాలఁ; డో ♦ కృపుఁడుగూడ
మిమ్ము నెడఁబాపఁ జాలఁడు; ♦ మీర లధిక
యాతనాపూరితం బైన ♦ యట్టి యీ భ
వాబ్ధిఁ దాఁటితి; రాపద ♦ లంటఁ బోవు;
మనుజదుర్లభ. మానంద ♦ మయము నా గృ
హమ్ము లభియించె మీకుఁ బు ♦ ణ్యమున; మీకు
జీవితంబులె యత్యంత ♦ పావనములు
దంపతులకెల్ల మీ జీవి ♦ తములె మార్గ
దర్శకము లగుఁ ...; మ ♦ త్యంతమైన
శాంతి నొసఁగుత మీ కట ♦ సంతతంబు.

పరిశిష్టము.

పాఠకమహాశయులారా!

కమలాయేసాజీ పావనచరిత్ర మింతటితో ముగిసినది. ఈ చిన్ని గ్రంథము సంపూర్ణమైనది. అయినను మా లేఖిని సత్యచరిత్రము నుల్లంఘించుటకుఁ బూర్వము మఱియొకటి చెప్పవలసియున్నది. మేమిఁక దేవీగ్రామమునందలి వారిసమాచారము [illegible] లేము. విచారపూరితమైన వారిసమాచారమును మేమిఁకఁ దెలుపఁజాలము. అహమ్మదాబా[illegible]ధవనమునందలి తరువాతిసమాచారము నొకింత [illegible]ము. కమలాయేసాజీ [illegible]తోఁ బ్రాణముల నువిడిచిన వెంటనే యౌరంగజేబున [illegible] యహృదయఫలకము హఠాత్తుగ సహస్రధా విదారితంబైపోయెను. కమల తన కెంతసులభముగ దొరకెనో [illegible] కురించి తనకండ్లయెదుటనే నాథుని కౌఁగిటఁ బ్రాణములను విడుచుటవలన నాకఠినహృదయుఁడు మఱింక విచారింపసాగెను. ముఖమున వైవర్ణ్యము తోఁచెను. దర్పాగ్నంతయుఁ గూడఁ జల్లవోయెను. ఇది విని చక్రవర్తిభార్యలు నుంపుడుఁగత్తెలు, దాసీసుందరులును మిగులనివ్వెఱపాటైరి. ఔరంగజేబు కొంతతడవు నిశ్చేష్టుండై యుండి తెలివి తెచ్చుకొని గద్గదస్వరముతో నిట్లు చెప్పెను.

"అహమ్మదాబాదునందలియెల్లవారు నీదంపతులకొఱకు [illegible] దినముల వఱకు సూతకచిహ్నములను ధరింపవలయును. మందిరమునకు వెలుపల వీరినిద్దర నొక్క[illegible]టనే పాతివేసి దానిపైఁ జక్కని గోరి క[illegible]వలెను. చెంత నొక మనోజ్ఞమైన [illegible]ట్టియందొక గొట్టము నమర్చి దాని నుండి యెప్పుడును గోరిపైఁ బన్నీటితుషారము గిరిపడుచుండునట్లేర్పాటుగావింపవలెను."

ఈసమాజ్ఞ క్షణములో నగరమంతయు వ్యాపించెను. ఏడుదినములు గడచిపోయెను. ఈయేడుదినములును బాదుషాహా విచారములోఁ గడపెను. గోరి మున్నగునవన్నియుఁ దయారయ్యెను. ఏడవనాఁడు బాదుషాహా యాగోరిమీఁద స్వయముగ నొకగులాబీచెట్టు నాటెను. చక్రవర్తి యంతఃపురస్త్రీలందఱు నొక్కొక్కకుసుమ[illegible] నుంచిరి. పుష్పవర్షమును గూడఁ గురిసిరి. అప్పుడచటనున్న స్త్రీలదెసకుఁ జూచి చక్రవర్తి "దీనిపై నొక పద్యము వ్రాయవలెను. ఎవరు రచియించెద"రని ప్రశ్నించెను. స్త్రీలెల్లను నూరకుండిరి. ఒక్క దాసీసుందరిమాత్రము ముందుకువచ్చి "ఫుల్‌జానీప్రియదాసియగు జుమేల్‌తక్క నింకనెవరు నా పనికి సమర్థులుగా"రని చెప్పెను. [illegible] బాదుషాహా జుమేల్ వంకఁ జూచెను. [illegible] యందఱకు వినుపించునట్లు [illegible] రచించి యిట్లు చదివెను.

* "ఇట్టి యనుపమప్రేమ ♦ మే నెఱింగి
యున్న నీ పుష్ప మిటఁ దెచ్చి ♦ యుండ నెపుడు"

ఈపద్యము నాగొట్టముమీఁదఁ జెక్కుఁడని శిల్పులకానతిచ్చి యాస్త్రీబృందముతోఁగూడఁ బాదుషాహా రాణివాసమునకుఁ బోయెను.